МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Журнал заснований у 1918 році

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ

ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Публічне управління та адміністрування

Том 35 (74) № 2 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Головний редактор:

Горник Володимир Гнатович – доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.

Члени редакційної колегії:

Дєгтяр О.А. – доктор наук з державного управління, доцент, професор кафедри управління та бізнес-адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Марова С.Ф. – доктор наук з державного управління, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад Донецького державного університету внутрішніх справ;

Корнєєв В.В. – доктор економічних наук, професор, декан факультету фінансів та цифрових технологій, Державний податковий університет;

Кравченко С.О. – доктор наук з державного управління, професор, головний консультант відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень;

Кучабський О.Г. – доктор наук габілітований, професор кафедри географії регіонального розвитку Гданського університету (м. Гданськ, Республіка Польща);

Міхальські Томаш – доктор наук габілітований, професор кафедри океанографії Гданського університету (м. Гданськ, Республіка Польща);

Шведун В.О. – доктор наук з державного управління, професор, Начальник наукового відділу з проблем управління у сфері цивільного захисту навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського
(протокол № 14 від 23 травня 2024 року).

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського.
Серія: Публічне управління та адміністрування» зареєстрований Міністерством юстиції України
(свідоцтво про державну реєстрацію друкованого ЗМІ серія КВ № 24804-14744ПР від 08.04.2021 року).

Журнал включений до Переліку наукових фахових видань України
(категорія «Б») за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

До 8 квітня 2021 р. журнал виходив під назвою «Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління».

У зв'язку зі зміною назви журналу було внесено відповідні зміни до Переліку наукових фахових видань України на підставі Наказу МОН України від 29.06.2021 № 735 (додаток 3).

Журнал включений до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).

Сторінка журналу: www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua

ISSN 2663-6468 (print)
ISSN 2663-6476 (online)

© Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, 2024

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Гавінський Р.О.
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....1

Харечко Д.О.
ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У ПЕРІОД СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ГРОМАДЯН.....6

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Андрющенко О.Б.
РОЗВИТОК СТРАТЕГІЇ «ФОРМУВАННЯ СТИМУЛІВ» В РАМКАХ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ.....12

Андрющенко О.Б.
ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....17

Бойко В.В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....23

Войтович П.П.
РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН.....30

Горник В.Г., Євмєшкіна О.Л., Сімак С.В.
РОЗВИТОК ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРНЕРСТВА У РОЗРІЗІ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН.....36

Дідик Н.Д.
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕКТОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....42

Жабський В.І.
ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ПОДАТКОВОГО ОРГАНУ.....48

Зуєв М.І.
ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ.....55

Коханський Б.С.
УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СУВЕРЕННИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДАХ.....60

Кравченко С.О.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОБУДОВИ ЛОБІСТСЬКИХ ЕТИЧНИХ КОДЕКСІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ.....66

Криштанович М.Ф., Лапичак Н.І.
СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ.....73

Кузьменко К.Е.
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВНИХ РЕГУЛЯТОРІВ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....78

Любченко А.В.
СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ ДЛЯ СПРИЯННЯ ТА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....84

Плаксун А.О.
МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....91

Усар І.І.
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ..... **99**

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

Акімова Л.М., Акімов О.О.
ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ІСТОРИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ..... **104**

Тоцька В.Є.
ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ НАПРЯМКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ..... **110**

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

Богуславська С.І., Вельган О.В.
ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЩОДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ... **116**

Дзвінчук Д.І., Ігнатюк Н.О.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ..... **125**

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

Дідич О.Р.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЕЙ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА..... **131**

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... **140**

CONTENTS

THEORY AND HISTORY OF PUBLIC ADMINISTRATION

Gavinskyi R.O.
THEORETICAL BASIS OF THE PUBLIC GOVERNMENT SYSTEM IN UKRAINE.....1

Kharechko D.O.
PECULIARITIES OF STATE HUMANITARIAN POLICY IN THE PERIOD
OF MODERN CHALLENGES AND SOCIAL THREATS FOR THE FORMATION
OF THE PHENOMENON OF SOCIAL WELL-BEING OF CITIZENS.....6

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION

Andriushchenko O.B.
DEVELOPMENT OF THE STRATEGY "FORMATION OF INCENTIVES" WITHIN
THE FRAMEWORK OF THE STATE MECHANISM FOR MANAGEMENT OF THE QUALITY
OF LIFE OF THE POPULATION.....12

Andriushchenko O.B.
FORMATION OF THE STRUCTURE OF THE STATE MECHANISM
FOR ENSURING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE.....17

Boyko V.V.
LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INTERNATIONAL EXPERIENCE.....23

Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V.
DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN REGULATION
OF PROPERTY RELATIONS.....30

Voytovych P.P.
THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENSURING UNIVERSAL PROTECTION
OF INFORMATION RIGHTS OF CITIZENS.....36

Didyk N.D.
STATE POLICY IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH:
TRANSFORMATION OF VECTORS IN CONDITIONS OF WAR.....42

Zhabskyi V.I.
PUBLIC LAW MECHANISMS FOR APPEALING AGAINST DECISIONS OF THE TAX AUTHORITY.....48

Zuiev M.I.
FOREIGN EXPERIENCE OF USING PUBLIC MECHANISMS
FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECOSYSTEMS.....55

Kokhanskyi B.S.
HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN SOVEREIGN WEALTH FUNDS.....60

Kravchenko S.O.
FOREIGN EXPERIENCE OF CONSTRUCTING OF LOBBYING ETHICAL CODES
AND OPPORTUNITIES FOR ITS USING IN UKRAINE 66

Kryshtanovych M.F., Lapychak N.I.
MODERN QUALITY STANDARDS: FEATURES OF GOVERNMENT POLICY
IN ENHANCING SAFETY.....73

Kuzmenko K.E.
REGULATORY AND LEGAL GUARANTEES FOR ENSURING
THE INSTITUTIONAL CAPACITY OF STATE REGULATORS IN PROVIDING
FINANCIAL SERVICES.....78

Liubchenko A.V.
STATE STRATEGIES FOR FACILITATING AND DEVELOPING DIGITAL INFRASTRUCTURE.....84

Plaksun A.O.
DEVELOPMENT MANAGEMENT MECHANISMS OF DEOCCUPIED TERRITORIES: PROBLEMS AND PROSPECTS..... **91**

Usar I.I.
STATE POLICY IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION: TODAY'S CHALLENGES..... **99**

PUBLIC SERVICE

Akimova L.M., Akimov O.O.
GLOBALIZATION AND MODERNIZATION OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE CIVIL SERVICE SYSTEM: HISTORICAL AND ORGANIZATIONAL ASPECT..... **104**

Totska V.Ye.
RESEARCH OF KEY DIRECTIONS OF INFORMATION POLICY IN THE FIELD OF HEALTH CARE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES..... **110**

LOCAL GOVERNMENT

Boguslavska S.I., Velgan O.V.
STATE FINANCIAL POLICY REGARDING LOCAL BUDGETS IN WAR TIME..... **116**

Dzvinchuk D.I., Ignatyuk N.O.
PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE..... **125**

PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF STATE SECURITY AND THE PROTECTION OF PUBLIC ORDER

Didych O.R.
THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASIS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS..... **131**

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS..... **140**

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.08:352.075
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/01

Гавінський Р.О.
Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто теоретичні засади системи публічного врядування в Україні. Відзначено, що нова модель публічного врядування в українській державі націлена на вирішення проблем суспільного розвитку через впровадження демократичних принципів та методів управління, а також розширення соціальної бази активних учасників трансформаційних процесів. Відмічено основні перешкоди, які є на шляху до утвердження демократичних принципів публічного врядування в Україні та обмежують можливості результативної публічно-управлінської комунікації в суспільстві.

У статті представлено ключові аспекти системи публічного врядування. Розглянуто основні особливості сучасного розвитку публічного врядування в Україні. Обґрунтовано оптимізаційні процеси, спрямовані на вдосконалення системи публічного врядування. Наголошено на важливості нормативно-правового забезпечення, яке на сьогоднішній день набуває особливого практичного та теоретичного значення в контексті європеїзації українського суспільства та перспектив членства нашої держави у Європейському Союзі. Акцентовано увагу на тому, що публічне врядування повинно регламентуватися нормами вітчизняного законодавства, яке гармоніює із нормами та стандартами Євросоюзу.

Відзначено, що система публічного врядування відзначається постійною динамічністю та розвитком відповідно до змін у суспільстві, технологіях, міжнародному середовищі та політичних пріоритетах. Аргументовано, що публічне врядування на сучасному етапі розвитку українського суспільства володіє такими рисами як демократизм, гласність та прагнення до інтеграції у європейський простір. У підсумку підкреслено, що в подальших наукових дослідженнях слід зосередити увагу на нормативно-правовому забезпеченні публічного врядування, що дасть змогу проаналізувати його особливості з позиції повноти та достатності його правового забезпечення.

Ключові слова: *публічне врядування, публічне управління, держава, нормативно-правове забезпечення, суспільство.*

Постановка проблеми. Євроінтеграційні прагнення української нації визначають значні зміни у всіх сферах суспільного життя та ключові параметри модернізації суспільно-владних відносин. Цей процес передбачає перехід від застарілої моделі державного управління до ефективної моделі публічного врядування. Нова модель націлена на вирішення проблем суспільного розвитку через впровадження демократичних принципів та методів управління, а також розширення соціальної бази активних учасників трансформаційних процесів.

Процес демократизації публічного врядування стикається з численними внутрішніми та зовнішніми викликами. До них відносяться залишки радянського командно-адміністративного управління та необхідність протистояння авторитаризму, особливо в умовах агресії російської федерації. Ці та інші причини є значною проблемою для утвердження демократичних принципів публічного врядування, оскільки обмежують можливості результативної публічно-управлінської комунікації в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика публічного врядування піднімається у працях багатьох провідних вчених. Зокрема, мова йде про таких науковців як Азарова А. [1], Берназюк О. [2], Вороніна Ю. [3], Петровський П. [4], Соломко Ю. [5], Ткачук Л. [1], Федорук Н. [6], Халецька А. [7], Хошаба О. [1] та інші.

У своїх публікаціях дослідники ґрунтовно вивчають питання, пов’язані із публічним врядуванням. Мова йде про опрацювання теоретичних

та практичних підходів до публічного врядування, дослідження інноваційного мислення як чинника розвитку публічного врядування, обґрунтування шляхів створення інституційних засад муніципального управління засобами публічного врядування на основі соціальної рефлексії. Також розглядається публічне врядування для сталого розвитку в Україні в контексті викликів та перспектив.

Окремий акцент ставиться на електронному урядуванні як особливій формі публічного управління, його понятті, сутності, принципах, проблемах запровадження та напрямах розвитку. Також у науковій літературі піднімається специфічне питання «права на належне урядування» як відображення базового природнього права людини у взаємовідносинах із органами публічної влади.

Разом з тим, глибокий аналіз публікацій, присвячених публічному врядуванню дає підстави стверджувати про потребу глибшого вивчення теоретичних підходів, пов'язаних із даною проблематикою, зумовлену особливостями розвитку сучасного українського суспільства та процесів, які відбуваються у публічній сфері.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення особливостей системи публічного врядування в контексті теоретичного підходу на сучасному етапі трансформаційних змін в Україні.

Виклад основного матеріалу. Теорія та практика державного управління в Україні в історичному контексті мають свої традиції, досягнення та проблеми. Особливо слід виділити роль та значення наукових досліджень щодо теоретичного уявлення про сутність публічного врядування, зважаючи на важливість і перспективність цього напрямку.

Система публічного врядування відіграє ключову роль у функціонуванні сучасних суспільств, забезпечуючи управління громадськими справами, виконання законів і реалізацію державних політик. Вона охоплює різноманітні інституції, процеси, норми та практики, через які державні органи взаємодіють з громадянами, приватним сектором і між собою.

Представимо декілька ключових аспектів системи публічного врядування:

1. Структура управління. Система публічного врядування включає в себе наступні рівні управління:

– центральний (національний) уряд**,** який відповідає за загальнодержавні питання;

– регіональні уряди (у федеративних державах), що управляють окремими регіонами чи штатами;

– місцеве самоврядування, яке займається питаннями місцевого рівня.

2. Органи публічної влади. Це інституції, до яких належать законодавчі, виконавчі та судові органи. Вони виконують різні функції, від розробки та прийняття законів до їх виконання та інтерпретації.

3. Публічні служби та адміністрація. До цієї категорії належать державні службовці та апарат управління, які забезпечують щоденне виконання державних функцій і послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, громадська безпека та інші.

4. Механізми забезпечення прозорості та підзвітності. Сучасне публічне врядування вимагає відкритості влади перед громадянами, забезпечення доступу до інформації про діяльність державних органів, а також механізмів контролю та підзвітності для запобігання зловживанням і корупції.

5. Участь громадянського суспільства. Ефективне публічне врядування передбачає активну участь громадянського суспільства у процесі прийняття рішень через громадські слухання, консультації, участь у роботі громадських рад тощо.

6. Міжнародна інтеграція та співпраця. У контексті глобалізації, публічне врядування також включає міжнародну співпрацю та участь у міжнародних організаціях для реалізації спільних проектів, вирішення транснаціональних проблем, таких як зміна клімату, міграція, тероризм та інші [2].

Існує ряд зовнішніх факторів, які, сприяючи чи ускладнюючи розвиток суспільних відносин, впливають на трансформаційні зміни в українській державі. Ці фактори можуть виявлятися прямим або опосередкованим чином, і кожен із них як окремо, так і узагальнено визначає щораз нові завдання для інституту публічного врядування та направляє його на постійний розвиток та вдосконалення.

Реалізація цих завдань переважно залежить від професіоналізму керівників публічних інституцій та політичної культури населення. Їх готовність відповідати викликам сучасності вимагає високого рівня управлінської майстерності та готовності до адаптації до нових реалій. У цьому контексті важливо переорієнтувати інститут публічного врядування, враховуючи впровадження інноваційних підходів та функцій.

В останні роки в Україні спостерігалася активізація децентралізаційних перетворень, відповідно до чого публічне врядування в умовах децентралізації ґрунтується на принципі демократизації публічного управління, спрямованому на розвиток

громад та їх активну участь у вирішенні питань територіального розвитку. Цей принцип передбачає створення умов для оптимального співвідношення між управлінськими впливами, співуправлінням, співробітництвом і самоуправлінням.

Зазначений підхід передбачає:

1. Діалог і співпраця: забезпечення конструктивного діалогу та тісної співпраці між органами влади та громадськістю для спільного розв'язання питань культурного розвитку.

2. Співуправління і самоуправління: впровадження практик спільного управління, де учасники процесу активно беруть участь у прийнятті рішень та визначенні культурних політик.

3. Співробітництво: активна взаємодія між різними сторонами, такими як органи державної влади, управління, громадські організації і культурні установи, для спільного досягнення позитивних результатів.

4. Цілеспрямовані управлінські впливи: ефективне використання різноманітних інструментів управління для досягнення конкретних культурних цілей і завдань [3].

Сучасний розвиток публічного врядування в Україні відзначається рядом особливостей, що визначають його суттєві характеристики. Основні особливості представлено в табл. 1.

Ці особливості формують контекст для подальшого розвитку публічного врядування та визначають важливі аспекти забезпечення сучасного та ефективного управління в Україні.

Також варто додати, що демократичні властивості сучасного публічного врядування визначаються великим ступенем невизначеності суспільно-політичних змін. Ця невизначеність виключає лінійну передбачуваність майбутніх процесів і породжує відкриту конкуренцію різних програм, стратегій і концепцій розвитку соціальної системи. Важливо підкреслити, що успіх у такому складному процесі оптимізації публічного врядування може бути досягнутий завдяки глибокому осмисленню процесів, що відбувають в системі публічного управління, та інноваційному підходу до покращення цих процесів в цілому.

Зокрема, оптимізаційні процеси, спрямовані на вдосконалення системи публічного врядування на сучасному етапі розвитку українського суспільства представлено в табл. 2.

Щодо нормативно-правового забезпечення, то на сьогоднішній день воно набуває особливого практичного та теоретичного значення в контексті європеїзації українського суспільства та перспектив членства нашої держави у Європейському

Таблиця 1

Основні особливості сучасного розвитку публічного врядування в Україні

№ п/п	Особливості	Значення	Виклики
1	Насиченість та неоднозначність інформаційного простору	Збільшення доступності інформації сприяє активній громадській участі, але водночас може породжувати різноманітні тлумачення та спростовані дані	Необхідність відділення достовірної інформації від маси дезінформації та забезпечення громадянської освіти для критичного осмислення інформації
2	Розширення соціального кола активних учасників у соціальному реформуванні	Залучення більш широкого спектру громадян до участі у формуванні та реалізації реформ, сприяє більшій представництву та різноманітності поглядів	Забезпечення відкритого та інклюзивного простору для участі різних соціальних груп, уникнення домінування лише обмеженої кількості учасників
3	Відкритість та прозорість в публічній сфері	Забезпечення доступу громадян до важливої інформації та процесів управління, що сприяє підвищенню довіри до державних інституцій.	Забезпечення ефективної комунікації та відкритості в умовах складних процесів управління, зменшення корупції та лобіювання
4	Децентралізація влади та втрата монопольного права на управлінські рішення	Розподіл владних повноважень сприяє більш ефективному та адаптивному управлінню на різних рівнях	Забезпечення координації та співпраці між різними рівнями влади, врахування регіональних особливостей та потреб громад

Джерело: власні узагальнення на основі [4]

Союзі [8]. Тому публічне врядування повинно регламентуватися нормами вітчизняного законодавства, яке гармоніює із нормами та стандартами Євросоюзу.

Особливий акцент слід зробити на важливості такої гармонізації для розвитку інституту дер-

Таблиця 2

Оптимізаційні процеси, спрямовані на вдосконалення системи публічного врядування

№ п/п	Процеси	Їх характеристика
1	Науково-експертний супровід	здійснюється постійний науково-експертний супровід процесу реформування для корекції стратегій та впровадження кращих практик
2	Залучення громадськості	забезпечує інформування громадськості та залучення їхньої участі у реалізації інновацій
3	Синтез технологій і ресурсів	інтегрує передові технології та ресурси для оптимізації управлінських процесів
4	Мобілізаційно-мотиваційний вплив	здійснюється для залучення виконавців та стимулювання їхньої активності в процесі реформування
5	Формування програм і проектів	розробка і затвердження обґрунтованих програм і проектів для систематичної реалізації інновацій
6	Обґрунтування і впровадження досвіду	засноване на обґрунтованому досвіді, що дозволяє ефективно впроваджувати інноваційні рішення
7	Прийняття оптимальних рішень	забезпечує прийняття оптимальних управлінських рішень на основі об'єктивного аналізу та кращих практик
8	Визначення нових ідей і концепцій	інноваційне мислення визначає нові продуктивні ідеї та концепції, спрямовані на вирішення сучасних викликів
9	Реалістична й критична оцінка	аналіз досягнень та перспектив здійснюється реалістично та критично для ефективного виявлення слабких місць та можливостей
10	Науковий аналіз	здійснюється науковий розгляд існуючих викликів, проблем, ресурсів, що сприяє об'єктивному розумінню ситуації
11	Відкритий публічний дискурс	наскрізна умова демократичного розвитку, що дозволяє громадянам активно взаємодіяти з публічним управлінням

Джерело: власні узагальнення на основі [5]

жавної служби. У цьому контексті інститут державної служби виступає як ключовий елемент, спрямований на забезпечення дотримання прав громадян у процесі розвитку публічного врядування та застосування чітких управлінських методів. Запровадження європейських принципів і стандартів державної служби в Україні розглядається як необхідна умова для досягнення належного рівня ефективності діяльності органів виконавчої влади, який є важливим для функціонування в Європейському адміністративному просторі.

В перспективі пропонується розробити кодифікований нормативно-правовий акт, а саме – Кодекс належної управлінської поведінки державних службовців [7]. Цей Кодекс виступав би своєрідним фундаментом правовідносин між органами публічної влади та приватними особами. Його мета – встановлення чітких норм і стандартів для державних службовців, сприяючи створенню прозорого та відповідального управлінського середовища. Такий кодекс може допомогти у вдосконаленні етичних норм та підвищенні стандартів діяльності державних службовців відповідно до європейських стандартів.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна дійти до висновку, що система публічного врядування характеризується постійною динамічністю та постійно розвивається відповідно до змін у суспільстві, технологіях, міжнародному середовищі та політичних пріоритетах. Зважаючи на його особливості, такі як насиченість та неоднозначність інформаційного простору, розширення соціального кола активних учасників у соціальному реформуванні, відкритість та прозорість в публічній сфері та децентралізація влади і втрата монопольного права на управлінські рішення, варто підсумувати, що публічне врядування на сучасному етапі розвитку українського суспільства володіє такими рисами як демократизм, гласність та прагнення до інтеграції у європейський простір.

В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на нормативно-правовому забезпеченні публічного врядування. Це дасть змогу проаналізувати його особливості з позиції достатності його правового забезпечення.

Список літератури:

1. Азарова А. О., Ткачук Л. М., Хошаба О. М. Шляхи створення інституційних засад муніципального управління засобами публічного врядування на основі соціальної рефлексії. Державне будівництво. № 1. 2019. URL: https://periodicals.karazin.ua/db/article/view/18977

2. Берназюк О.О. Електронне урядування як особлива форма публічного управління: поняття та проблеми запровадження. *Науковий* вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 55. Том 2. 2019. С. 32–36.

3. Вороніна Ю.Є. Публічне врядування: проблеми теорії та практики. Сучасні наукові дослідження на шляху до євроінтеграції: матеріали міжнародного науково-практичного форуму (21–22 червня 2019 р.) Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного; Ч. 2. 2019. С. 148–150.

4. Петровський П. М. Інноваційне мислення як чинник розвитку публічного врядування. *Науковий* вісник "Демократичне врядування". Вип. 1(23). 2019. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26438/181479-articletext-406170-1-10-20191105.pdf.

5. Соломко Ю. Електронне урядування: поняття, сутність, принципи та напрями розвитку. Ефективність державного управління. 2018. Вип. 2(55). Ч. 1. С. 135–143.

6. Федорук Н.С. Право на належне урядування» як відображення базового природнього права людини у взаємовідносинах із органами публічної влади. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : Матеріали V Міжнародного правничого форуму, 10 червня 2022 р., м. Чернівці / Уклад. І.В. Ковбас, І.І. Бабін, О.І. Ющик, І.Ж. Торончук, П.І. Крайній. Чернівці: Технодрук, 2022. С. 112–114.

7. Халецька А. А. Публічне врядування для сталого розвитку в україні: виклики та перспективи. Концептуальні засади менеджменту та фінансів в умовах глобальної нестабільності: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми менеджменту та фінансів в сучасних глобалізаційних процесах» (14 березня 2019 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2019. С. 461–463.

8. 12 Principles of Good Governance. Council of Europe – official web-portal. URL: https://www.coe. int/en/web/good-governance/12-principles.

Gavinskyi R.O. THEORETICAL BASIS OF THE PUBLIC GOVERNMENT SYSTEM IN UKRAINE

The article examines the theoretical foundations of the system of public governance in Ukraine. It was noted that the new model of public governance in the Ukrainian state is aiming at solving the problems of social development through the introduction of democratic principles and management methods, as well as expanding the social base of active participants in transformation processes. The main obstacles that are on the way to the establishment of democratic principles of public governance in Ukraine and limit the possibilities of effective public-management communication in society are noted.

The article presents the key aspects of the public governance system. The main features of the modern development of public governance in Ukraine are considered. The optimization processes aimed at improving the public governance system are substantiated. The importance of regulatory and legal support, which today acquires a special practical and theoretical significance in the context of the Europeanization of Ukrainian society and the prospects of our state's membership in the European Union, is emphasized. Attention is focused on the fact that public governance should be regulated by the norms of domestic legislation, which is in harmony with the norms and standards of the European Union.

It is noted that the system of public governance is characterized by constant dynamism and development in accordance with changes in society, technologies, the international environment and political priorities. I argue that public governance at the current stage of the development of Ukrainian society possesses such features as democracy, openness and the desire for integration into the European space. In conclusion, it is emphasized that in further scientific research, attention should be focused on the regulatory and legal provision of public governance, which will allow to analyze its features from the point of view of the completeness and adequacy of its legal provision.

Key words: *public governance, public management, state, regulatory and legal support, society.*

УДК 351.84:35.072.2:342.5 (477)
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/02

Харечко Д.О.
Національний університет «Львівська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ У ПЕРІОД СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНУ СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ГРОМАДЯН

У статті зазначено, що при очевидному зв'язку із добробутом соціальне благополуччя знаходить новий зміст, що логічно безпосередньо не співвідноситься з загальним благополуччям. Зазначена кореляція опосередкована і виражена через складну взаємозалежність індивіда, соціальних груп та соціуму, які, у свою чергу, по-різному уособлюють рефлексію феномена соціального благополуччя. Даний феномен має значний інтерес для соціально-гуманітарного знання, що продиктовано тенденціями в сучасному суспільстві, що глобалізується: ускладнення соціально-культурних зв'язків, поява нових взаємодій і потреб, штучний інтелект.

Обґрунтовано, що соціальний зміст феномена був присутній і в ранніх суспільствах, проте як самостійний об'єкт вивчення виник лише з появою теоретичної основи економічної системи соціальної держави. Аналіз наукових концепцій дозволяє виділити коло ідей, понять і проблем, що разом складають концептуальне ядро поняття соціального благополуччя. Зазначений підхід і є основою для вироблення визначення, використовуючи практику державної гуманітарної політики. В сучасному світі поняття соціального благополуччя виступає як один із ключових факторів оцінки якості життя нації та гармонійного розвитку суспільства. Проте, в контексті української дійсності, розуміння та досягнення цього поняття виявляється далеко не таким очевидним, як є в реаліях.

Проаналізовано, що особливості соціального благополуччя розкриваються через поняття соціальної безпеки, соціальної згуртованості, соціального здоров'я і формуються у тому числі на основі проблеми інклюзії що є важливим поняттям для теоретичної та практичної соціальної роботи, означає широку адаптацію осіб з обмеженими можливостями здоров'я в соціальне середовище. Сучасний етап розвитку громадянського суспільства характеризується переходом до нових соціальних практик, інформаційної епохи, віртуально-цифрової реальності.

З'ясовано, що у межах об'єктивістського підходу соціальне благополуччя розглядається як результат ефективної державної гуманітарної політики, заснованої на узгодженому функціонуванні всіх управлінських підсистем, консенсусі, солідарності, загальної реалізації суспільних норм і цінностей, рівності. У такому контексті сформульовано визначення, що соціальне благополуччя – це об'єктивне суспільне явище, детерміноване повсякденними умовами життєдіяльності людей, у яких вони задовольняють свої потреби, реалізують життєві плани та соціальні очікування. Проте, суб'єктивістський підхід дає інше трактування соціального благополуччя, об'єктивістської психології соціальний добробут сприймається як об'єктивне явище.

Встановлено, що Україна залишається державою зі складною соціально-економічною ситуацією, де багато громадян зустрічаються з різноманітними викликами та обмеженнями, що перешкоджають досягненню відчутного соціального благополуччя для громадян. Зазначене вимагає серйозного аналізу та уваги з боку як суспільства, так і владних структур, після аналізу розвитку феномену соціальної держави в силу боротьби політичних сил робить висновок про зниження благополуччя громадян після окупації територій. Це виводить нове розуміння соціального благополуччя не з необхідності ринкових реформ, а внаслідок військово-політичних дій.

Ключові слова: *суспільні виклики, етап, громадськість, період, державна політика, загрози, особливості, соціальне благополуччя, формування, феномен.*

Постановка проблеми. Сьогодні соціальне благополуччя розглядається як позитивний стан індивідуума, при якому характерний високий рівень реалізації потреб та особистих можливостей, задоволеність життям, соціальним статусом та умовами буття, відчуття впевненості у своїх силах, позитивний настрій та гарне психологічне самопочуття [3]. Однак, даний підхід швидше близький до того явища, де фокусується стан індивіда та його самовідчуття, не приділяючи належної уваги соціальній частині феномену. Феномен соціального благополуччя знаходить втілення в різних соціальних практиках в силу об'єктивних причин та необхідності осмислити процес задоволення багатогранних потреб індивіда в різних суспільних умовах [15]. Соціальне благополуччя – це насамперед задоволеність особистості своїм соціальним статусом та актуальним станом суспільства, до якого вона належить, а також задоволеність між особистісними зв'язками та статусом у мікросоціальному оточенні, почуття спільності у громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Систематизація фундаментальних та прикладних досліджень із дослідження феномену соціального благополуччя у сучасній науковій літературі дала можливість з'ясувати, що науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові та концептуальні засади функціонування і вдосконалення системи державного управління в Україні розкрито в наукових працях провідних учених: В. Бакуменка, С. Домбровської, О. Крюкова, С. Майстро, В. Малиновського, Н. Нижник, В. Олуйка. Упродовж останніх десятиліть проблема вдосконалення системи державного управління у сфері соціально-гуманітарної політики стала об'єктом уваги багатьох вітчизняних дослідників, у працях яких (М. Зубалій, Т. Круцевич, А. Куц, Р. Раєвський, С. Сінгаєвський, Б. Шиян) висвітлено теоретичні й практичні аспекти цієї актуальної суспільно-значимої проблематики [8].

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування особливостей державної гуманітарної політики у період формування феномену соціального благополуччя громадян в контексті сучасних викликів та суспільних загроз.

Виклад основного матеріалу. Соціальне благополуччя громадянина немає чіткої кореляції із соціальним благополуччям суспільства, причини цього лежать у сфері внутрішньої саморефлексії, що дозволяє задовольняти потреби навіть у ситуації кризи в суспільстві. Життєдіяльність за умов динамічних змін також дає приклади нетотожності соціального добробуту суспільства і громадянина. Помічаючи, що соціальне благополуччя може бути різним для різних інститутів, особистості, груп, суспільства, вважаємо, що маємо справу з одним і тим же феноменом, що трансформується в різні соціальні явища [11]. Це стосується умов окремого індивіда, і групи індивідів, і складно-ієрархічного суспільства. При цьому в кожному випадку по-різному виявлятимуться суб'єктно-об'єктні відносини, динаміка особистісно-групових цілей.

Комплексний підхід на основі міждисциплінарного аналізу феномену, тобто із залученням характерних для окремих галузей знань методів пізнання та категоріального апарату дозволяє розглянути ключові виміри та проблеми соціального благополуччя. Розглядаємо основні теоретичні концепції різних галузей знань з урахуванням специфічних методів тих чи інших галузей науки, які мають безпосереднє відношення до проблематизації феномену соціального благополуччя. У вузькому соціологічному сенсі це явище наближається за змістом до соціальної захищеності чи соціальної турботи, у той же час саме методологія допомагає розкрити показники задоволеності суспільства поведінкою особистості.

Соціальне благополуччя у цьому випадку стає ширшим показником, ніж визначення соціального здоров'я, яке розуміється як відображення ставлення суспільства до людини, це ставлення формується через прагнення вступати або виходити з різних соціальних структур [5]. У цьому ж напрямі дається визначення соціального благополуччя громадянина, як сума суб'єктивної оцінки людиною себе та власного життя, ефективне та позитивне функціонування особистості та налагоджена система державної гуманітарної політики, що гарантує людині соціальну захищеність та особисту безпеку.

З точки зору економічних концепцій соціальний добробут у цих рамках розглядається як стан суспільного буття, заснований на узгодженості моральних принципів, ідеалів, цінностей, цілей і смислів окремих індивідів для досягнення певних матеріальних благ. Важлива роль у рамках цього напряму відводиться таким принципам спільного життя людей як солідарність, альтруїзм, соціальна відповідальність. Проте, інструментарій науки державного управління пов'язує перехід від масштабу соціальних практик – з особистості в суспільство і уособлюється як соціальне благополуччя громадянина та в значній мірі як соці-

альне благополуччя суспільства, але не зводиться до нього.

Велику значимість для цього має суб'єктивна оцінка людиною свого добробуту та задоволеності життям, але задоволеність життям не завжди безпосередньо пов'язана із заможним становищем [13]. У цій об'єктно-суб'єктній зміні проявляється важлива трансформація феномену, роблячи висновок можна сказати про те, що соціальне благополуччя людини ієрархічно і логічно пов'язане з соціальним благополуччям суспільства та вибудовується на базі соціальної практики державної гуманітарної політики сьогодення та в історичній перспективі.

Трансформація феномену соціального благополуччя помітна в цілях і цінностях, які не можуть бути повністю тотожні у суспільства та громадянина. Завдання державного управління суспільством уособлюють правила та обмеження [1]. Історична динаміка, конфлікти, війни, змушує їх змінювати, часто знижуючи рівень благополуччя громадян, але досягається інша мета – прийнятний рівень соціального благополуччя суспільства, а саме: безконфліктне співіснування індивідів та їх груп за умови задоволення необхідних для суспільства та його потреб.

Таким чином, трактування соціального благополуччя як об'єктивного суспільного явища детерміноване повсякденними умовами життєдіяльності людей, в яких вони задовольняють свої потреби, реалізують життєві плани та соціальні очікування, швидше відповідає такому явищу, як соціальне благополуччя громадянського суспільства [9]. Усвідомлення соціального благополуччя людини як суми суб'єктивної оцінки людиною себе та власного життя, ефективне та позитивне функціонування особистості та налагоджена система державної гуманітарної політики гарантує громадянам соціальну захищеність та за своєю суттю підсумовує визначення двох явищ – соціального благополуччя громадян і соціального благополуччя суспільства. Як і в цілому в роботах гуманістичного спрямування дається деталізація визначення явища соціального благополуччя індивіда.

У підходах, які дають представники суб'єктивістської психології також простежується прагнення виміряти фактори соціального благополуччя, що у свою чергу значно впливає на процес розуміння феномена, якщо не можна виміряти, то не можна і позначити, тобто дати визначення. У міру проведення вимірювань та іншої роботи найкориснішими з наукового погляду будуть концепції, які можна виміряти та показати у межах теоретичної основи зв'язок коїться з іншими чинниками [2]. Однак прагнення знайти визначення тільки на основі кількісних підходів обмежує дослідника в інструментах пізнання.

Сьогодні логічно створити управлінський інструментарій виміру, у результаті якого буде зроблено та запропоновано підхід на основі розрахунку за показником задоволеності життя, з метою розроблення методики на основі позитивних та негативних реакцій суспільства на усі різновиди чинників. Виділення розрахункового елемента в соціальному благополуччі зводить до деякого спрощення вивчення самого феномену, у всіх визначеннях соціального добробуту індивіда проглядається суб'єктивний характер явища [16]. У трактуваннях соціального благополуччя громадян і суспільства виділяється його об'єктивний базис. Громадянин осмислює себе самого у суспільстві через призму існуючих правил та параметрів, тобто у конкретному соціальному часі.

Однак, у будь-якій момент розвитку громадянського суспільства та у будь-який момент буття людини у соціальному часі існує залежність індивіда від власної оцінки себе та ролі суспільства у своєму житті. Самооцінка – це елемент феномена соціального благополуччя, який виражає суб'єктивну частину явища соціального благополуччя. Однак вона впливає на людину в комплексі із соціальним очікуванням, яке посилюється з розвитком самого суспільства та ускладненням суспільних відносин [7]. Сукупність факторів у суб'єктивну та об'єктивну частину явища за допомогою соціального очікування як важливого елемента переходу від особи до суспільства.

Суспільно-владні відносини формують нові інституції та поглиблюють відмінності між соціальними ролями, які притаманні у той чи інший історичний момент, динамічно розвиваються форми буття та стають факторами формування соціокультурних цінностей індивіда, його моральних орієнтирів.

Сутність соціального благополуччя неможливо повністю інтерпретувати, а головне – не можна говорити про феномен соціального благополуччя, що рівно сприймається і одно з'ясованим у різних системах [4]. Це призводить до висновку про те, що феномен соціального благополуччя знаходитиме різний національний прояв, залежно від того чи іншого суспільства та індивіда.

З урахуванням зазначених обмежень та специфічних особливостей соціальне благополуччя як

феномен можна сформулювати і в інший спосіб. Це стан суспільного буття індивіда, заснований на суб'єктивній самооцінці та оцінки навколишнього світу та на узгодженості моральних принципів, ідеалів, цінностей, цілей індивіда, що дозволяє громадянину оцінити прийнятність для нього його власного рівня життя та здатність реалізувати власний потенціал та громадянську позицію [12].

Однак, і ця сформульована дефініція не відображає всієї повноти осмислення феномену соціального благополуччя, оскільки недостатньо розкриває протиріччя, які криються в сутності суспільно-владних відносин, взаємовпливу суспільства та людини. Також це визначення не враховує екзистенційну рефлексію, виконану суспільством та індивідом у кризові етапи існування соціуму та індивіда, а також феномен усвідомленості. Феномен соціального благополуччя пов'язаний з самоцінкою, соціальним очікуванням, динамічною дихотомією суб'єктно-об'єктних відносин суспільства та індивіда. У площині цих понять феномен соціального благополуччя виражає акт пізнання індивідом світу і самого себе, іншими словами, активне буття зі знанням.

Культура, історична спадщина та побутове сприйняття формують рамки феномена для індивіда, силу яких починає процес пізнання феномена собі самого [6]. Часто це відбувається несвідомо і людина не розрізняє тонкощів між такими феноменами, як щастя, благо та соціальне благополуччя, але процес пізнання відбувається безперервно, і індивід постійно бере участь у створенні свого власного уявлення про блага, яке можна назвати осмисленням феномена соціального благополуччя. Важливою є активна дія, в ході якого людина надає свій сенс тому, що відбувається в зовнішньому і у внутрішньому світі, цей сенс може бути продиктований цінностями та переконаннями громадянина, його знаннями, або відсутністю знань [14]. Соціальне благополуччя відображає рівень усвідомленості громадянином самого себе в його соціальному розвитку та осмислення його власного буття на основі взаємодії з суспільством.

У період сучасних суспільних викликів та загроз і проблематизації соціального благополуччя громадян можна звернути увагу органів державної влади на необхідність розвитку ефективних програм та стратегій, спрямованих на покращення якості життя громадян та забезпечення їх соціальних потреб. Вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу в реалізації державної гуманітарної політики, активної участі громадян та взаємодії всіх зацікавлених сторін [10]. Отже, особливість феномена соціального благополуччя є першим кроком у напрямку розуміння та вирішення складних викликів, що стоять перед українським суспільством у сфері соціально-економічного розвитку. Лише шляхом консолідованих дій та належної уваги до цієї проблеми можна досягти позитивних змін та покращення якості життя громадян України.

Висновки. Громадянське суспільство загалом та кожен індивід зокрема постійно переосмислюють питання блага та благополуччя. У сучасному суспільстві окремим важливим феноменом є соціальне благополуччя, близьке до феномену благополуччя, але сприймається як окрема самостійна соціальна категорія. Будучи рефлексією зрозумілих для кожного суспільного явища, феномен соціального благополуччя виражається в умовах осмислення культурної специфіки кожного суспільства [12]. Тому терміни, що описують соціальне благополуччя не можуть бути повністю перенесені з однієї суспільної конфігурації до іншої. Концептуалізація феномена соціального добробуту виходить за межі окремих специфічних галузей знань і не може бути описана лише термінами та підходами у реалізації державної гуманітарної політики, де існує тенденція переважання категорій соціального захисту, соціального здоров'я, або особистого психологічного благополуччя громадян. У суспільному житті можна виявити висловлювання цього феномену в різних проявах, соціальне благополуччя суспільства, групи чи індивіда. Феномен соціального благополуччя є відображенням пізнання індивіда та суспільства на шляху до соціокультурного життя громадян. На цьому шляху необхідна постійна трансформація і зміни в усвідомленні феномену соціального благополуччя громадян під час реалізації державної гуманітарної політики.

Список літератури:

1. Арістова І.В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення. *Форум права*. 2019 № 2. С. 18–21. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2776 (дата звернення: 22.02.2024).

2. Здіорук С., Степико М. Пріоритети і перспективи гуманітарної політики Української Держави. Стратегічні пріоритети. 2011. № 2 (19). С. 37–48.

3. Конопелько О.В. Особливості формування ідеологічної функції сучасної держави: постановка проблеми. *Право і безпека*. 2013. № 1. С. 18–23.

4. Освіта і наука в інноваційному розвитку сучасної Європи: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. С.І. Здіорука. Київ: НІСД, 2014. 121 с.

5. Павлюк К. Діяльність неурядових громадських організацій у контексті забезпечення національної безпеки. *Вісник НАДУ.* 2012. № 2 . С. 210–217.

6. Пироженко В.О. Гуманітарна складова національної безпеки: предмет дослідження та коло основних проблем. *Стратегічна панорама.* 2005. № 2. С. 37. URL: niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb1&issue=2005_2 (дата звернення: 30.12.2024).

7. Розпутенко І.В., Москаленко С.О. Пріоритетні напрями розвитку гуманітарної сфери в Україні в контексті політичного процесу. URL: http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12RIVKPP.pdf (дата звернення: 19.02.2024).

8. Степанко О.В. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління.* 2012. Вип. 3. С. 201–208. URL: nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2012_3_29 (дата звернення: 30.12.2024 р.).

9. Godwin Kara A. Centering internationalization outcomes: Four reasons to focus on faculty. *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 41–46.

10. Harvey P., Mohamed H. The Politics of Donor and Government Approaches to Social Protection and Humanitarian Policies for Assistance During Crises. *BASIC Research Working Paper* 10. Brighton: Institute of Development Studies. DOI: 10.19088/BASIC.2022.010

11. Jones Elspeth. From Mobility to Internationalization of the Curriculum at Home: Where Are the Students in the Intelligent Internationalization Conversation? *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 179–183.

12. Kholiavko N. Model of achievement of positive synergy effects of modernization of national higher education system. *Innovative economics and management.* 2018. № 3. P. 263–269.

13. Kidd S., Nycander G.A., Tran A. & Cretney M. The Social Contract and the Role of Universal Social Security in Building Trust in Government, Working Paper, Uppsala. Sweden: Development Pathways, 2020 (дата звернення: 24.04.2024).

14. Kinser K., Lane J. The Problem with Cross-Border Quality Assurance. *International Higher Education*. 2013. № 73. P. 18–20.

15. Kouassi K. B. Public Spending and Economic Growth in Developing Countries: a Synthesis. *Financial Markets. Institutions and Risks.* 2018. № 2 (2). P. 22–30. DOI: 10.21272/fmir.2(2).22-30.

16. Kubiczek A. Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów? *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*. 2014. № 2 (38). P. 35–41.

Kharechko D.O. PECULIARITIES OF STATE HUMANITARIAN POLICY IN THE PERIOD OF MODERN CHALLENGES AND SOCIAL THREATS FOR THE FORMATION OF THE PHENOMENON OF SOCIAL WELL-BEING OF CITIZENS

The article states that with an obvious connection with well-being, social well-being finds a new meaning in the language, which logically does not directly correlate with well-being. This correlation is mediated and expressed through the complex interdependence of the individual, social groups, and society, which, in turn, reflect the phenomenon of social well-being in different ways. This phenomenon is of great interest for socio-humanitarian knowledge, which is dictated by trends in the modern, globalizing society: the complication of socio-cultural ties, the emergence of new interactions and needs, virtual gaming spaces, artificial intelligence. It is substantiated that the social content of the phenomenon was present in early societies as well, but it emerged as an independent object of study only with the emergence of the theoretical basis of the economic system of the welfare state.

The analysis of scientific concepts allows us to identify a range of ideas, concepts and problems that together make up the conceptual core of the concept of social well-being. It is this core that we will take as a basis for developing a definition, using the practice of an interdisciplinary approach. In the modern world, the concept of social well-being acts as one of the key factors in assessing the quality of life of a nation and the harmonious development of society. However, in the context of the Ukrainian reality, the understanding and achievement of this concept is not as obvious as we would like. It has been established that Ukraine remains a country with a difficult socio-economic situation, where many citizens face various challenges and restrictions that prevent them from achieving tangible social well-being.

This requires serious analysis and attention from both society and government structures, after analyzing the development of the phenomenon of the welfare state due to the struggle of political classes, he concludes that the European societies have won prosperity through accumulation after the conquest of other territories,

which in some ways leads to social welfare not out of necessity market reforms, and if from military conquests. It has been analyzed that the features of social well-being are revealed through the concepts of social security, social cohesion, and social health and are formed, including on the basis of the problem of inclusion, which is an important concept for theoretical and practical social work, which means broad adaptation of persons with limited health opportunities in social environment.

The modern stage of society's development is characterized by the transition to new social practices, the information age, virtual and digital reality.It was found that within the limits of the objectivist direction, social well-being is considered as the result of an ideal society, based on the coordinated functioning of all its subsystems, consensus, altruism, positivism, solidarity, the general implementation of social norms and values, equality. Social well-being is also defined in this direction – it is an objective social phenomenon determined by the everyday life conditions of people, in which they satisfy their needs, realize life plans and social expectations. However, the subjectivist approach gives a different interpretation of social well-being, objectivist psychology perceives social well-being as an objective phenomenon.

Key words: *social challenges, stage, public, period, state policy, threats, features, social well-being, formation, phenomenon.*

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 35.072
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/03

Андрющенко О.Б.
Українська інженерно-педагогічна академія

РОЗВИТОК СТРАТЕГІЇ «ФОРМУВАННЯ СТИМУЛІВ» В РАМКАХ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

У статті розглянуто етапи розвитку стратегії «формування стимулів», що передбачає коригування для різних вікових груп населення з урахуванням суб'єктивного відчуття щастя і суб'єктивного благополуччя. Були виділені два типи вікових груп, що потребують якісно відмінного стратегічного цілепокладання. Якщо реалізація стратегії для вікових груп з високим рівнем незадоволеності концентрується на об'єктивному компоненті якості життя і управлінні економічним середовищем життєдіяльності, то стратегія для груп, задоволених якістю життя в несприятливій економічній обстановці, потребує формування додаткових стимулів до розвитку. Реалізація цієї стратегії передбачає визначення основних невідповідностей та існуючих обмежень в об'єктивному компоненті якості життя цієї вікової групи та виявлення її домінуючої ціннісної моделі. Загальний підхід до організації поведінкового втручання запропонований такий: спочатку визначається, який тип поведінки необхідно змінити, а також характеристики цільової аудиторії. Потім починається процес планування втручання з метою зміни поведінки. Воно може передбачати фінансові інструменти, наприклад збори і субсидії, або не фінансові – рекламу, або поєднувати обидва типи. Дуже корисно брати на озброєння новітні дані наукових досліджень у розумінні людської психології. Нарешті, успіх поведінкового втручання повинний бути оцінений.

Визначено три принципи, на підставі яких люди приймають рішення:

1. Автоматизм мислення. Ми мислимо багато в чому автоматично, виходячи з того, що приходить на розум без зусиль. Ретельне обмірковування, в процесі якого ми зважуємо достоїнства і недоліки всіх наявних варіантів, зустрічається рідше.

2. Соціальне мислення. Людина – істота найвищою мірою соціальна. Ми любимо співпрацювати – якщо тільки інші виконують свою частку роботи. Можна створювати інститути та вживати заходів, які сприяли б поведінки, заснованої на принципах співпраці.

3. Мислення на основі ментальних моделей. Думаючи, людина зазвичай не формулює нові концепції. Замість цього вона використовує ментальні моделі, сформовані в тому суспільстві, в якому вона живе, на основі загальної історії.

Ключові слова: *стратегія, державне управління, формування стимулів, вікові групи, поведінкові технології.*

Постановка проблеми. Практика державного управління неможлива без осмислення успішно функціонуючих механізмів, які дозволяють забезпечити скоординоване, цілеспрямоване керівництво суспільними процесами держави, належний організаційно-управлінський вплив на суспільний розвиток держави та реалізацію цілей та завдань державного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти розвитку стратегій державного управління якості життя формувалися в роботах Аристотеля, І. Канта, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта.

Загальним проблемам теорії якості присвячені роботи зарубіжних теоретиків і практиків в області якості: М. Аокі, О. Фейгенбаума, Г. Тагуті, Дж. М. Джурана.

Цьому ж питанню присвячені і дослідження українських учених, серед яких можна виділити роботи Н. Волинського, В. Городяненко, М. Долишнього, В. Дорофієнка, В. Єрьоменка.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження комплексу інструментів для реалізації стратегії «формування стимулів», що знаходиться в області поведінкових наук.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що при існуючому рівні благополуччя і суб'єктивної задоволеності якістю життя населення, пріоритетною стратегією державного управління є стратегія «самоорганізації і розвитку», яка передбачає концентрацію на об'єктивних параметрах якості життя населення (рис. 1).

Але проведені дослідження свідчать про те, що ця стратегія потребує коригування для різних вікових груп з урахуванням суб'єктивного відчуття щастя і суб'єктивного благополуччя. Для цього необхідно виділити два типи вікових груп, що потребують якісно відмінного стратегічного цілепокладання.

Якщо реалізація стратегії для вікових груп з високим рівнем незадоволеності концентрується на об'єктивному компоненті якості життя і управлінні економічним середовищем життєдіяльності, то стратегія для груп, задоволених якістю життя в несприятливій економічній обстановці, потребує формування додаткових стимулів до розвитку.

Комплекс інструментів для реалізації стратегії «формування стимулів» знаходиться в області поведінкових наук. Цей інструментарій потребує більш детального розгляду.

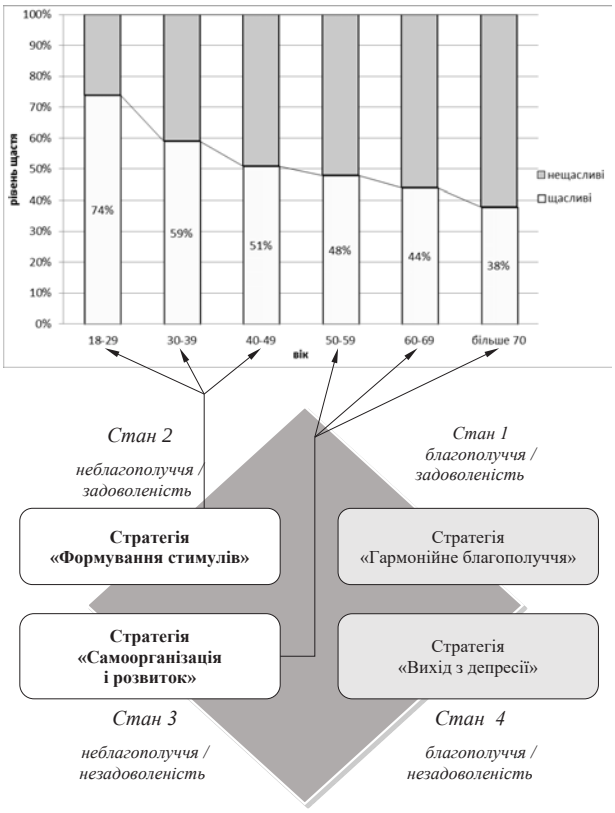

Рис. 1. Стратегії державного управління якістю життя населення в розрізі вікових груп

Джерело: запропоновано автором

Варто відзначити, що уряд Великобританії одним з перших створив відомчий підрозділ, що займається управлінськими інноваціями. Трохи пізніше подібні підрозділи були створені у Франції, Австралії і Японії, як у ряді інших країн стали реалізовуватися міжвідомчі інноваційні проекти (наприклад, MindLab у Данії). У деяких країнах відповідні департаменти були відкриті в структурі міністерств, як Департамент інновацій і розвитку при Міністерстві освіти США [1, 3].

В останні роки ряд міжнародних досліджень був присвячений вивченню різних способів впливу на поведінку людей і тому, як залучати їх до участі у державній політиці. Ричард Талер і Кас Санстейн у книзі «Поштовх до кращого вибору для здоров'я, багатства і благополуччя» показують, як досить незначні зміни вибору, що здійснюється людьми, і обставини, у яких вони роблять вибір, можуть істотно впливати на їх поведінку в цілому [2].

Загальний підхід до організації поведінкового втручання такий: спочатку визначається, який тип поведінки необхідно змінити, а також характеристики цільової аудиторії. Потім починається процес планування втручання з метою зміни поведінки. Він може передбачати фінансові інструменти, наприклад збори і субсидії, або не фінансові – рекламу, або поєднувати обидва типи. Дуже корисно брати на озброєння новітні дані наукових досліджень у розумінні людської психології [3, 4].

Враховуючи важливість та ефективність інструментарію поведінкових наук в процесах регулювання та забезпечення стійкого розвитку, Всесвітній банк випустив Звіт «Мислення, суспільство і поведінка» [5], де викладені три принципи, на підставі яких люди приймають рішення:

1. Автоматизм мислення. Ми мислимо багато в чому автоматично, виходячи з того, що приходить на розум без зусиль.

2. Соціальне мислення. Людина – істота найвищою мірою соціальна. Ми любимо співпрацювати – якщо тільки інші виконують свою частку роботи.

3. Мислення на основі ментальних моделей. Думаючи, людина зазвичай не формулює нові концепції. Замість цього вона використовує ментальні моделі, сформовані в тому суспільстві, в якому вона живе, на основі загальної історії [5].

Ці три принципи здійснюють суттєвий вплив на стратегії і заходи в галузі державного управління.

Крім зазначеного, існує ряд поведінкових технологій, які рекомендуються Світовим банком для застосування в галузі державного управління. Цей комплекс отримав назву MINDSPACE (табл. 1).

Таблиця 1

Поведінкові технології MINDSPACE, використовувані в процесі державного управління [7]

Найменування		Характеристика
M	Інформатор	Велике значення для сприйняття нами повідомлення має особистість інформатора
I	Стимули	Наші відповіді на стимули формуються на основі стереотипів і евристик як коротких шляхів досягнення мети
N	Норми	Ми залежні від поведінки інших членів соціальної системи, членами якої є самі
D	Умовчання	Ми діємо відповідно до «попередньо встановленими опціями», приймаємо рішення, ґрунтуючись на нормах «за замовчуванням»
S	Новизна	Нашу увагу привертає те, що є новим і сприймається нами
P	Праймінг	Наші дії часто відбуваються під впливом підсвідомих підказок
A	Емоції	Наші емоційні асоціації можуть істотно впливати на наші дії
C	Обіцянки	Ми прагнемо відповідати нашим громадським обіцянкам і відповідати взаємністю
E	«Ego»(Сутність)	Ми діємо так, щоб виглядати краще в своїх власних очах

Пропонується застосовувати наведений інструментарій в наступних областях:

«Безпечні спільноти»: запобігання злочинності, зменшення антисоціальної поведінки, запобігання деградації околиць;

«Гарне суспільство»: просування екологічної поведінки, підтримка відповідального батьківської поведінки;

«Здорове і процвітаюче життя»: відмова від куріння, зменшення ожиріння, просування відповідального особистого фінансування, підтримка таких починань, як освіта та тренування [4].

Система застосування інструментарію являє собою набір узгоджених дій, що отримав назву 6E (рис. 2).

Рис. 2. Система 6E для застосування інструментів MINDSPACE [3]

Основна мета застосування поведінкового інструментарію в рамках державного механізму управління якістю життя населення для окремих вікових груп полягає у формуванні стимулів для підвищення якості життя (нових стандартів, нових зразків і моделей поведінки) і стимулів для самоорганізації в процесі розвитку. Йдеться про ту соціальну групу, в якій відбувається процес примирення з недостатнім рівнем життя, з обмеженням можливостей і відсутністю планів на майбутнє (рис. 3).

Рис. 3. Стратегія «формування стимулів» в рамках державного механізму управління якістю життя населення (окремі вікові групи)

Джерело: запропоновано автором

Стратегія «формування стимулів» вікових груп (18–49 років) може бути реалізована на рівні регіонального управління та місцевого самоврядування, де процеси управління якістю життя мають чітке стратегічне цілепокладання і відображення в програмах територіального розвитку.

1. Першим етапом впливу є актуалізація представників вікових груп в рамках стратегії «формування стимулів».

Так, органи регіонального управління та місцевого самоврядування організовують хаби, конкурси, проекти, старт-ап-майданчики, де акумулюються ідеї пропозиції, проекти по поліпшенню якості життя населення в рамках заздалегідь виділеного ряду напрямків, які є пріоритетними. Реалізація такої стратегії вимагатиме спеціального фінансового фонду, робота якого полягає у встановленні фінансової винагороди громадянам за різні види активності.

2. Другим етапом регулювання процесів самоорганізації є стимулювання створення спільнот в рамках заданих вікових груп, щоб процеси, керовані на першому етапі, були переведені в область процесів, які регулюються на основі самоорганізації: коли між громадянами встановлено зв'язок, вони самі можуть створювати системи, організації , діяльність яких спрямована на підвищення якості життя.

3. Фонд реалізації стратегії в частині підвищення якості життя населення і спільноти громадян, що сформовані за різними напрямками даного процесу, повинні бути орієнтовані на досягнення кінцевої мети, що проявляється в результуючих показниках тривалості життя і суб'єктивної задоволеності.

4. Наступним етапом реалізації стратегії є забезпечення взаємодії між ініціативними групами та споживачами соціальних послуг. Для того здійснюється розвиток електронних програм і проектів, що забезпечують взаємодію спільнот з метою підвищення якості життя населення.

Так, дослідження психологів свідчать про те, що бідність породжує ментальну модель, на основі якої бідні сприймають себе і свої можливості. Дослідження підтверджують і те, що розробка заходів і стратегій, які змінюють цю ментальну модель таким чином, щоб людям було легше усвідомлювати свій власний потенціал, може поліпшити важливі результати розвитку, наприклад, успішність в школі, трудову діяльність або участь в програмах боротьби з бідністю [4].

Дієвий спосіб допомогти людині виконати намічені плани – це повідомлення-нагадування. Нагадування про закінчення термінів сплати відсотків по кредитах допомагають погашати їх вчасно [2]. Проекти-нагадування важливі в напрямках ведення здорового способу життя, фінансової діяльності та навчання.

Соціальні стимули можуть бути не менш ефективними, ніж економічні. Надання людям інформації про те, скільки енергії вони споживають порівняно з сусідами, знижує середні показники споживання [3].

5. Однією з основних функцій пропонованого механізму є спеціальна робота зі школярами та студентами, яка стимулює формування цілей і цінностей молодого покоління, спрямована на підвищення якості життя.

6. Останнім етапом в реалізації стратегії є зворотний зв'язок, на якому проводиться аналіз результатів реалізації стратегії і постановка нових завдань в рамках стратегії підвищення якості життя.

Запропоновані напрямки удосконалення державного механізму управління є новими для практики державного управління в Україні та спрямовані на технологічну і методологічну модернізацію функціонування системи державного управління в частині виконання функцій управління якістю життя населення.

Пропонується системний підхід як концептуальна основа механізму, що визначає принципі його функціонування та обумовлює впровадження методологічного інструментарію, який обирається для виконання функцій основних суб’єктів [5]. Зокрема:

− функції моніторингу передбачають способи інтеграції даних та використання інтегральних показників;

− функції аналізу та прогнозування здійснюються з використанням концептуального і методологічного апарату теорії систем;

− функції обрання пріоритетів управління якістю життя населення реалізуються в використанням методів системного моделювання.

Висновки. Впровадження запропонованих рекомендацій з метою удосконалення функціонування державного механізму управління якістю життя населення потребує формування та розвитку не тільки професійних, але й системних компетенцій: представників системи державного управління, що приймають стратегічні рішення; фахівців, які здійснюють експертні та аналітичні функції; спеціалістів, що проектують системи організації даних. Стратегічні функції механізму рекомендується здійснювати на центральному рівні виконавчої влади, а прогнозні та аналітичні – на регіональному рівні державного управління та рівні місцевого самоврядування, складовою якої є процес удосконалення якості життя населення.

Список літератури:

1. Чайка Ю.М. Державне регулювання структурних трансформацій економіки України. *Держава та регіони. Серія* «*Економіка та підприємництво».* 2013. № 1. С. 60–63.

2. Чорна Л.О., Зачоса О. Д. Механізм управління розвитком людського капіталу за умов активізації економіки знань. *Економіка та держава*. 2017. № 3. С. 36–38.

3. Шамборовський Г.О. Застосування антикризового регулювання з метою стабілізації та зростання доходів населення в трансформаційних економіках. *Економіка та держава*. 2016. № 9. С. 51–55.

4. Андрющенко О.Б. Компоненти якості життя населення України як інструмент формування управлінських рішень. *Інвестиції: практика та досвід.* 2017. № 15.

5. Андрющенко О.Б. Системно-еволюційна парадигма як основа концепції управління якістю життя населення України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. № 34 (73). № 2. С. 21–25.

Andriushchenko O.B. DEVELOPMENT OF THE STRATEGY "FORMATION OF INCENTIVES" WITHIN THE FRAMEWORK OF THE STATE MECHANISM FOR MANAGEMENT OF THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION

The article examines the stages of the development of the "stimulus formation" strategy, which involves adjustments for different age groups of the population, taking into account the subjective feeling of happiness and subjective well-being. Two types of age groups that require qualitatively different strategic goal-setting were identified. If the implementation of the strategy for age groups with a high level of dissatisfaction is focused on the objective component of the quality of life and management of the economic environment of life, then the strategy for groups satisfied with the quality of life in an unfavorable economic environment requires the formation of additional incentives for development. The implementation of this strategy involves the identification of the main inconsistencies and existing limitations in the objective component of the quality of life of this age group and the identification of its dominant value model. The general approach to the organization of behavioral intervention is proposed as follows: first, it is determined what type of behavior needs to be changed, as well as the characteristics of the target audience. Then the process of planning an intervention to change behavior begins. It may involve financial instruments such as fees and subsidies, or non-financial – advertising, or combine both types. It is very useful to adopt the latest data of scientific research in understanding human psychology. Finally, the success of the behavioral intervention must be evaluated.

Three principles are defined on the basis of which people make decisions:

1. Automatism of thinking. We think in many ways automatically, based on what comes to mind without effort. Careful deliberation, in which we weigh the merits and demerits of all available options, is less common.

2. Social thinking. Man is a highly social being. We like to collaborate – as long as others do their share of the work. Institutions and measures can be created to promote cooperative behavior.

3. Thinking based on mental models. When thinking, a person usually does not formulate new concepts. Instead, it uses mental models formed in the society in which it lives, based on the general history.

Key words: *strategy, public administration, formation of incentives, age groups, behavioral technologies.*

УДК 35.072
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/04

Андрющенко О.Б.
Українська інженерно-педагогічна академія

ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто аспекти формування структури державного механізму забезпечення якості життя населення України. Визначено, що формування людського капіталу неможливе без забезпечення адекватного рівня якості життя. Людський капітал є закономірнім наслідком ефективного функціонування державного механізму забезпечення якості життя населення. Людський капітал – головний чинник формування і розвитку інноваційної економіки й економіки знань, як сучасної форми існування економічних систем розвинених країн світу. Приводячи якість життя як одну із стратегічних цілей регіонального розвитку, в регіональних програмах розвитку досягнення даної мети, розробникам бачиться по-різному і включає, згідно з регіональними стратегічним планами, різні компоненти. Незважаючи на той факт, що регіональне планування – процес творчий і відображає специфіку розвитку регіонів, спостерігаються некоректності, що складаються в ігноруванні питань охорони здоров'я та здорового способу життя як важливої складової частини підвищення якості життя населення. Для декомпозиції стратегічної мети «Підвищення якості життя» є і Методика European Statistical System Committee – ESSC, яка включає напрямки й індикатори, що визначають якість життя, серед яких: матеріально-побутові умови, продуктивна чи основна діяльність, здоров'я, освіта, дозвілля (відпочинок) та соціальні комунікації (взаємодія), економічна та фізична безпека, природа та середовище існування, державне управління (влада) та основні права, загальне сприйняття життя. Концептуальне визначення, стратегічне планування і програмування з метою досягнення високої якості життя населення в системі державного управління в Україні здійснюється на основі наступних нормативно-правових актів: це Конституція України, Програма діяльності уряду на визначений рік, державна стратегія регіонального розвитку та розвитку регіонів, а також щорічні програми і проекти розвитку регіонів та на рівні місцевого самоврядування. Зазначено, що у системі органів державної влади існує також спеціальний орган, орієнтований на вирішення проблем в галузі забезпечення якості життя населення, зосереджений на питаннях проведення аналізу стану справ у сфері забезпечення належної якості та безпеки життя людини і реалізації конституційних прав громадян.

Ключові слова: *державний механізм забезпечення якості життя населення, структура державного механізму, правове забезпечення, індикатори якості життя, матриця якості життя, етапи процесу державного управління якістю життя населення.*

Постановка проблеми. Відомо, що людський капітал у широкому розумінні – це інтенсивний продуктивний фактор економічного розвитку, розвитку суспільства і родини, що включає освічену частину трудових ресурсів, знання, інструментарій інтелектуальної й управлінської праці, середовище існування та трудової діяльності, що забезпечують ефективне і раціональне функціонування людського капіталу як продуктивного чинника розвитку. Людський капітал – це інтелект, здоров'я, знання, якісна і продуктивна праця і якість життя [1]. Тому, формування людського капіталу неможливе без забезпечення адекватного рівня якості життя. Людський капітал є закономірнім наслідком ефективного функціонування державного механізму забезпечення якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти формування структури механізму державного управління якостю життя формувалися в роботах Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор, Л. О. Чорна, О. Д. Зачоса.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів формування структури державного механізму забезпечення якості життя населення України.

Виклад основного матеріалу. Людський капітал – головний чинник формування і розвитку інноваційної економіки й економіки знань, як сучасної форми існування економічних систем

розвинених країн світу. Тому комплекс стратегічних цілей, що формулюються на рівні регіонів України, які будуть реалізовані в післявоєнний період, повинен включати як забезпечення належної якості життя населення, так і створення умов для підвищення людського капіталу. Зокрема, Київська область в переліку стратегічних і операційних цілей і завдань вказала ціль «Висока якість життя людини». Ця стратегічна мета в процесі декомпозиції постає у вигляді операційних цілей і завдань. Важливо зауважити, що приводячи якість життя як одну із стратегічних цілей регіонального розвитку, в регіональних програмах розвитку досягнення даної мети, розробникам бачиться по-різному і включає, згідно з регіональними стратегічним планами, різні компоненти. Так, реалізація стратегії Дніпропетровської області полягає у формуванні комплексної системи заходів, які, базуючись на розумінні поточної ситуації і рівня розвитку всієї області, її міст і районів, зможуть забезпечити досягнення мети і створення в області економіки з високою доданою вартістю, де стале економічне зростання спирається на знання, збереження навколишнього середовища і якість життя [1, 2]. Згадавши поняття «якість життя» при формулюванні загального бачення розвитку області, розробники стратегії відбили це бачення в цілі, яка стосується розвитку людського капіталу, і містить три операційні цілі. Важливо, що розвиток людського капіталу в даному випадку концентрується на освітньому компоненті і не включає охорону здоров'я. При цьому інші операційні цілі спрямовані на розвиток громадянського суспільства. Стратегічне бачення розвитку Львівської області також включає категорію «якість життя». Львівщина в майбутньому бачиться як регіон високотехнологічної промисловості, з розвиненою транспортно-логістичною інфраструктурою, ефективним сільським господарством, оздоровчим, історичним і діловим туризмом, високим рівнем якості життя [3].

Якість життя визначено також другою стратегічною метою розвитку Львівської області. Представлені приклади стратегічного регіонального планування дозволяють зробити висновок, що поняття «якість життя» входить як у стратегічне бачення розвитку регіонів, так і відображено в процесі постановки їх стратегічних цілей.

При цьому очевидний методологічний пробіл, який полягає у розмаїтті трактувань поняття «якість життя», що призводить до різночитань в процесі декомпозиції цієї стратегічної мети на оперативні цілі і завдання. Незважаючи на той факт, що регіональне планування – процес творчий і відображає специфіку розвитку регіонів, спостерігаються некоректності, що складаються в ігноруванні питань охорони здоров'я та здорового способу життя як важливої складової частини підвищення якості життя населення.

Цей методологічний пробіл може бути усунений при включенні в методичні положення зі стратегічного регіонального планування показників, що представлені в аналітичній доповіді «Вимірювання якості життя в Україні» [1], в якій вони представлені набором індикаторів для процесу декомпозиції стратегічної мети. Згідно з цим звітом, при формуванні національної матриці індикаторів якості життя, виділено три блоки (стан, поточна ситуація, суб'єктивна оцінка) і чотири середовища (природна, соціальна, економічна, суспільно-політична). При цьому останні три середовища мають свої складові (субсередовища) (табл. 1).

Корисною для декомпозиції стратегічної мети «Підвищення якості життя» є і Методика *European Statistical System Committee – ESSC*, це напрямки й індикатори, що визначають якість життя [4].

Таким чином, концептуальне визначення, стратегічне планування і програмування з метою досягнення високої якості життя населення в системі державного управління в Україні здійснюється на основі наступних нормативно-правових актів: це Конституція України, Програма діяльності уряду на визначений рік, державна стратегія регіонального розвитку та розвитку регіонів, а також щорічні програми і проекти розвитку регіонів та на рівні місцевого самоврядування.

У системі органів державної влади існує також спеціальний орган, орієнтований на вирішення проблем в галузі забезпечення якості життя населення. Координаційна рада, згідно із законодавством, сприятиме забезпеченню розвитку ринкових відносин, налагодженню ефективного діалогу між владою, бізнесом та інститутами громадянського суспільства [2, 3].

Процес управління якістю життя населення має свої характерні особливості, тому більш наглядно він може бути охарактеризований в термінах системного підходу (рис. 1).

Таблиця 1

Національна матриця індикаторів якості життя населення в Україні [4]

Якість життя			
Середовище (субсередовище)	**Блоки**		
	Об'єктивна оцінка		**Суб'єктивна**
	Стан	**Поточна ситуація**	**Оцінка**
Природне середовище			
Екологія	Природне середовище	Екологічна ситуація	Оцінка екологічної ситуації
Соціальне середовище			
Здоров'я	Система охорони здоров'я	Здоров'я населення	Оцінка систем охорони здоров'я і власного здоров'я
Освіта	Система освіти	Освіта населення	Оцінка системи освіти і власної освіти
Безпека	Криміногенне середовище	Криміногенна ситуація	Оцінка власної безпеки
Культура, мистецтво, відпочинок	Сфера культури, мистецтв, туризму	Активність населення у сфері культури, мистецтва, туризму	Ставлення до культури, мистецтва, туризму
Житло	Ринок житла	Житлові умови	Оцінка благоустрою та умов життєдіяльності
Транспорт	Транспортна інфраструктура	Безпека у транспорті	Оцінка роботи транспорту
Економічне середовище			
Економіка	Стан економіки	Добробут	Оцінка матеріального становища
Зайнятість	Ринок праці	Зайнятість і умови праці	Оцінка ситуації із зайнятістю
Суспільно-політичне середовище			
Громадянська активність	Розвиток громадянського суспільства	Соціально-політична ситуація	Оцінка соціально-політичної ситуації
Суспільне середовище	Стан суспільного середовища	Соціальна ідентифікація	Соціальне самопочуття

Рис. 1. Процес управління якістю життя населення: системна інтерпретація

Джерело: запропоновано автором

Важливими відмітними особливостями управління якістю життя населення є наступні положення:

– процес управління якістю життя не є кінцевим – індикатори його динаміки можуть бути визначені умовно і по їх досягненні процес управління не є завершеним;

– система управління здійснює ітеративну процедуру моніторингу – аналізу – прогнозу – планування – програмування – реалізації програм і оцінки зворотного зв'язку, після чого цикл повторюється спочатку;

– система індикаторів, що визначають стан об'єкта управління, є динамічною і відкритою, у міру розвитку об'єкта управління набір індикаторів переглядається і коригується;

– результуючі індикатори при цьому є постійними і включають: тривалість життя населення і суб'єктивну оцінку добробуту;

– об'єкт управління є комплексним і включає елементи (громадян) і середовище (економічне, соціальне, екологічне та соціально-політичне середовище), що має значення для життєдіяльності елементів [3].

Представлена системна інтерпретація процесу є прототипом для формування державного механізму управління якістю життя, що дає змогу деталізувати суб'єкти цього процесу та його основні етапи (формування державної політики – розробка державної стратегії – реалізація стратегії) та детермінанти управління якістю життя населення, що включають: державний устрій, культурні особливості, технологічні можливості, циклічну динаміку економічної системи та стан екосистеми.

Більш детально, етапи процесу державного управління якістю життя населення включають:

1 етап. Визначення державної політики в галузі управління якістю життя населення. Виконання цього етапу включає реалізацію концептуального і ідеологічного компонентів:

– концептуальний або науковий компонент являє собою акумулювання теоретичних положень, що відбивають закономірності функціонування об'єкта управління, можливості управління ним;

– ідеологічний або колективний суб'єктивний компонент являє собою комплекс суспільних цілей, цінностей, ідеологічних установок, що визначає підхід до управління якістю життя населення;

– *2 етап*. Розробка державної (регіональних, місцевих) стратегії, що включає в якості однієї зі стратегічних задач – управління якістю життя населення. Цей етап забезпечується аналітико-прогнозними і програмними компонентами:

– аналітико-прогнозний компонент стратегічного цілепокладання являє собою систему аналізу і прогнозу якості життя населення;

– програмний компонент стратегічного цілепокладання є трансформацією цілей і завдань в програми і проекти, реалізація яких спрямована на підвищення якості життя населення.

– *3 етап*. Реалізація стратегії, що включає як одну із постійних стратегічних цілей підвищення якості життя населення. Етап реалізації стратегії вимагає створення системи моніторингу та відповідного методичного інструментарію її реалізації:

– система моніторингу являє собою відстеження параметрів об'єкта управління в режимі реального часу, операційний аналіз розривів з метою своєчасної корекції процесу реалізації в разі відхилення системи від необхідної траєкторії;

– методичний інструментарій реалізації стратегії є комплекс методів і технологій управління, що дозволяє ефективно досягти поставлених цілей, спрямованих на підвищення якості життя населення.

Процес державного управління якістю життя населення знаходиться під впливом ряду визначальних чинників або детермінантів. Набір детермінантів не є постійним, тому доцільно виділити такі детермінанти якості життя населення:

– державний устрій, що визначає систему розподілу і перерозподілу життєво важливих благ, регулює взаємовідносини «держава – суспільство». Даний детермінант не тільки визначає концептуальну частину механізму державного управління якістю життя населення, але і задає комплекс регульованих параметрів в рамках обраної концепції;

– культурні особливості суспільства представляють собою сильні і слабкі місця сформованих і стійких моделей поведінки, які можуть як сприяти, так і перешкоджати підвищенню якості життя населення. Наприклад, національна кухня може чинити негативний вплив на організм. Так, домінування вуглеводної і молочної їжі на шкоду овочевий і білкової відбивається на здоров'я, впливає на тривалість життя як основний результуючий показник ефективності розглянутого механізму.

Крім того, характеристики культури суспільства в моделі Р. Інглхарта [4] визначають структуру формування суб'єктивного благополуччя або задоволеності життям;

– технологічні можливості або технологічний уклад соціально-економічної системи задає набір можливостей для підвищення якості життя населення і визначає обраний інструментарій функціонування самого механізму державного управління якістю життя населення. Програма спрямована на «надання послуг для розвитку сільської місцевості з використанням цифрових технологій», до їх числа відносяться інтерактивне навчання та медичні послуги, а також базовий доступ в Інтернет [2];

– циклічна динаміка економічної системи, коли мова йде про середньострокові й довгострокові цикли визначає пріоритети соціально-економічного розвитку, сприяє динаміці значущості тих чи інших факторів, що визначають якість життя населення;

– стан екосистеми є значимий детермінант управління якістю життя населення, що включає як особливості циклічної динаміки екосистеми і пов'язані з цим процесом ризики, так і результати антропогенного впливу на екосистему, що вимагають обліку в процесі стратегічного цілепокладання.

Реалізація механізму управління якістю життя населення по аналогії з [2] має забезпечуватися наявністю таких умов:

– механізм повинен відповідати природі об'єкта управління та всім процесам, процедурам та зв'язкам між ними з визначенням цільової орієнтації одержання результату;

– механізм управління повинен мати можливості внесення змін у залежності від змін зовнішнього та внутрішнього середовища;

– механізм управління якістю життя населення працює на таких рівнях: держава, регіон, територіальна громада, організація, програма, проект, підприємець, домашнє господарство, особистість. Всі рівні взаємозв'язані та повинні мати інституційне та інформаційне забезпечення і не мати протиріч між собою.

– система управління якістю життя населення повинна мати механізм зворотного зв'язку в залежності від результату його використання.

Необхідність досягнення цілей та вирішення завдань державного управління зумовлює потребу наявності системи органів державного управління (або апарату державного управління). При цьому науковцями зазначено, що роль механізму державного управління може бути відображена такою ланцюговою послідовністю: цілі → завдання → рішення → впливи (за функціями) → дії → результати [2]. В рамках цієї послідовності доцільно визначити особливості державного механізму управління якістю життя населення Україні на сучасному етапі розвитку.

Висновки. Таким чином, механізм управління якістю життя населення в Україні існує, його цілі закріплено законодавчо, а функціонування забезпечено органами виконавчої влади на різних рівнях державного управління та місцевого самоврядування. При цьому для всіх рівнів державної влади характерно:

– фрагментарність визначення цілей державного управління якістю життя, ігнорування його суб'єктивного компонента;

– високий рівень децентралізації функцій об'єктивного компоненту системи управління якістю життя, що обумовлено її багатофакторністю;

– недостатньо розвинений аналітико-прогнозний компонент механізму державного управління якістю життя, що здатний інтегрувати дані розрізнених функціональних підрозділів з метою їх аналізу, прогнозування та якісної інформаційної підтримки управлінських рішень.

Список літератури:

1. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / [Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін.] Київ: 2013. 48 с.

2. Про утворення Координаційної ради з питань якості і безпеки життя людини. Постанова КМУ від 26 грудня 2011 р. № 1393 Київ.

3. Чорна Л. О. Механізм управління розвитком людського капіталу за умов активізації економіки знань / Л.О. Чорна, О.Д. Зачоса // *Економіка та держава.* 2017. № 3. С. 36–38.

4. Надолішній П. І. Теорія та історія державного управління (опорний конспект лекцій до навчальної дисципліни): навч. посіб. / П. І. Надолішній. *ОРІДУ НАДУ.* 2006. 126 с.

Andriushchenko O.B. FORMATION OF THE STRUCTURE OF THE STATE MECHANISM FOR ENSURING THE QUALITY OF LIFE OF THE POPULATION OF UKRAINE

The article considers aspects of the formation of the structure of the state mechanism for ensuring the quality of life of the population of Ukraine. It was determined that the formation of human capital is impossible without ensuring an adequate level of quality of life. Human capital is a natural consequence of the effective functioning of the state mechanism for ensuring the quality of life of the population. Human capital is the main

factor in the formation and development of the innovative economy and the economy of knowledge, as a modern form of existence of the economic systems of the developed countries of the world. Citing the quality of life as one of the strategic goals of regional development, in regional development programs, the achievement of this goal is seen differently by developers and includes,, according to regional strategic plans, various components. Despite the fact that regional planning is a creative process and reflects the specifics of the development of regions, there are inaccuracies that consist in ignoring issues of health care and a healthy lifestyle as an important component of quality improvement life of the population. For the decomposition of the strategic goal «Improving the quality of life» there is also the Methodology of the European Statistical System Committee – ESSC, which includes directions and indicators that determine the quality of life, including : material and living conditions, productive or basic activity, health, education, leisure (rest) and social communications (interaction), economic and physical security, nature and habitat, public administration (power) and basic rights, general perception of life. Conceptual definition, strategic planning and programming in order to achieve a high quality of life of the population in the state system public administration in Ukraine is carried out on the basis of the following legal acts: the Constitution of Ukraine, the Program of Government Activities for a given year, the state strategy for regional development and the development of regions, as well as annual programs and projects for the development of regions and at the local level municipality. It is noted that in the system of state authorities there is also a special body focused on solving problems in the field of ensuring the quality of life of the population. He will focus his activities on the issues of conducting an analysis of the state of affairs in the sphere of ensuring the proper quality and safety of human life and the realization of the constitutional rights of citizens.

Key words: *state mechanism for ensuring the quality of life of the population, structure of the state mechanism, legal support, quality of life indicators, quality of life matrix, stages of the process of state management of the quality of life of the population.*

УДК 004.8:341(045)
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/05

Бойко В.В.
Національний авіаційний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Штучний інтелект (ШІ) нині стає невід'ємною складовою сучасного світу, проникаючи в різні сфери, зокрема публічне управління та адміністрування. Завдяки своїй здатності обробляти великі обсяги даних та розв'язувати складні завдання, ШІ може відзначитися значним підвищенням ефективності у процесі ухвалення рішень у цих галузях. Проте швидкий технологічний розвиток ШІ вимагає відповідного правового регулювання, спрямованого на його ефективне та етичне використання. У зв'язку з тим, що в Україні поки не існує спеціалізованого законодавства у цій області, важливо вивчити міжнародний досвід та використовувати його при формуванні вітчизняного законодавства.

У статті аналізуємо міжнародний досвід у регулюванні ШІ, висвітлюючи різні підходи та моделі, які можуть бути корисними для України. Крім того, наголошуємо на потенційних ризиках, пов'язаних з впровадженням ШІ у сферу публічного управління, та надаємо рекомендації щодо їх мінімізації.

Особлива увага зосереджена на затвердженій Концепції розвитку штучного інтелекту (ШІ) в Україні, зокрема на її регуляторній складовій та міжнародних нормативних актах, які стосуються ШІ. Крім того, було проаналізовано Artificial Intelligence Act – законопроєкт, який отримав затвердження Європейським парламентом. Він спрямований на визначення фундаментальних принципів та правил, що регулюють розвиток та використання ШІ в Євросоюзі.

Аналізується законодавчий досвід провідних країн, таких як США, Китай та Європейський Союз, розглядаються три підходи до регулювання ШІ, а також три можливі стратегії для розробки політик та регулятивних структур, якими може скористатися Україна.

На основі міжнародного досвіду пропонуються рекомендації для України, з урахуванням особливостей вітчизняного ринку та правової системи. Наголошується на важливості створення гнучкого та ефективного регулювання, що сприятиме інноваціям та захисту прав людини у сфері публічного управління на основі міжнародного досвіду.

Ключові слова: *штучний інтелект, публічне управління, правове регулювання ШІ, Концепція розвитку ШІ в Україні, міжнародний досвід ШІ, інформаційні технології.*

Постановка проблеми. Український Уряд активно працює над розвитком правових основ для інтеграції ШІ у сфері державного управління. Вже створено концептуальні документи, які визначають основні принципи та цілі використання ШІ, але залишається важливим завданням розробки детальних регуляторних рамок. Ці рамки повинні включати політики та процедури, що забезпечать ефективне та безпечне впровадження ШІ, з мінімізацією ризиків для громадян.

Більшість існуючих систем ШІ є корисними інструментами, які можуть сприяти оптимізації процесів та вирішенню соціальних викликів. Проте, деякі з них можуть нести потенційні ризики, особливо коли мова йде про прийняття рішень, що впливають на життя людей. Наприклад, системи, які використовуються для автоматизації процесу найму або розподілу соціальних благ, можуть мати вбудовані упередження, що призводять до несправедливості. Тому важливо, щоб механізми прийняття рішень були прозорими та зрозумілими для всіх зацікавлених сторін.

Незважаючи на те, що законодавство України передбачає певний рівень захисту прав громадян, існує потреба в його оновленні та доповненні, щоб адекватно відповідати викликам, які ставить перед суспільством швидкий розвиток технологій ШІ. Зокрема, потрібно зосередитися на розробці нормативно-правових актів, які б регулювали відповідальність за дії ШІ, забезпечували б захист від дискримінації та гарантували б право на оскарження рішень, прийнятих на основі аналізу даних ШІ. Такий підхід дозволить створити стійку основу для інноваційного розвитку країни, забезпечуючи при цьому захист інтересів кожного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі правового регулювання ШІ приділяли

уваги, зокрема, такі вчені: Д. Бойко, І. Вілсон, К. Токарєва, К. Чіанконе, С. Асірян, С. Барбашин, С. Корнєєва. Дослідженням ШІ в публічному управлінні займались такі вчені: Г. Машлій, С. Квітка, Т. Яровой.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити підходи та стратегії правового регулювання ШІ в Україні, зокрема, у сфері публічного управління, на основі аналізу міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. В Україні вже зроблені перші кроки для створення правового регулювання в сфері ШІ. Так, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02 грудня 2020 р. № 1556-р було схвалено Концепцію розвитку ШІ в Україні, в якій вперше на законодавчому рівні надається визначення, мета, принципи та завдання розвитку технологій ШІ в Україні.

Концепція визначає ШІ як організовану сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань [1].

Концепція визначила дев'ять пріоритетних сфер реалізації державної політики розвитку галузі ШІ, а саме: освіту, науку, економіку, кібербезпеку, оборону, інформаційну безпеку, державне управління, правове регулювання та етику, правосуддя. Одним із пріоритетних напрямів реалізації Концепції є «впровадження технологій ШІ у сфері освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони та інших сферах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку до 2030 року» [1].

Також голова Національна асоціація адвокатів України (НААУ), Рада адвокатів України (РАУ) створила Робочу групу з правового регулювання ШІ та рекомендацій до законодавства. Робоча група буде займатися аналізом найважливіших юридичних питань розвитку та використання ШІ. Серед головних завдань Робочої групи – забезпечення доступу до даних, що використовуються для навчання та функціювання систем ШІ, захист авторських прав та власності на дані, що використовуються для створення систем ШІ, визначення правил щодо забезпечення безпеки систем ШІ з метою захисту від можливих кібератак та інших загроз, та визначення етичних принципів та правил, якими мають керуватися розробники систем ШІ. Робоча група також буде займатися визначенням меж використання систем ШІ в різних галузях, захистом персональних даних, зібраних системами ШІ, визначенням правил щодо їх збереження та використання, та сприянням розвитку навичок та освіти у галузі ШІ [2].

Незважаючи на те, що в Україні ще не розроблено спеціалізованого законодавства, яке б регулювало сферу ШІ, світовий досвід показує, що такі кроки є необхідними для забезпечення етичного використання ШІ, захисту прав людини та приватності.

На міжнародному рівні, багато країн вже активно працюють над створенням правових рамок для ШІ. Європейський Союз є одним з лідерів у цій сфері, розробляючи законопроєкт, який має стати основою для регулювання ШІ. Це підкреслює важливість вивчення та адаптації міжнародного досвіду для України, особливо в контексті її євроінтеграційних прагнень.

Регулювання ШІ в ЄС

З 2021 року ЄС розпочав ініціативу, метою якої є створення першого у світі комплексного законодавства, присвяченого ШІ – Artificial Intelligence Act. Цей законопроєкт, що отримав схвалення Європейського парламенту, має амбіцію встановити фундаментальні принципи та правила, які будуть керувати розвитком та використанням ШІ в межах Євросоюзу.

Artificial Intelligence Act має на меті визначити чіткі етичні та правові рамки для ШІ, забезпечуючи, щоб інновації в цій області служили суспільному благу, а не створювали ризики для особистих прав та свобод. Законопроєкт пропонує ряд правил, які включають:

1. Усунути ризики, спеціально створені програмами ШІ;
2. Заборонити практику ШІ, яка створює неприйнятні ризики;
3. Визначити список додатків підвищеного ризику;
4. Встановити чіткі вимоги до систем ШІ для додатків із високим ризиком;
5. Визначити конкретні зобов'язання розробників і постачальників додатків ШІ з високим рівнем ризику;
6. Вимагати оцінки відповідності перед тим, як дана система ШІ буде введена в експлуатацію або розміщена на ринку;
7. Запровадити примусове виконання після того, як дана система ШІ виведена на ринок;
8. Створити структуру управління на європейському та національному рівнях.

Також в законопроєкті про ШІ розроблено його класифікацію на основі ризико-орієнтованого підходу. Цей підхід передбачає чотири категорії ризику: неприйнятний, високий, обмежений та мінімальний.

Всі системи ШІ, які вважаються явною загрозою для безпеки, засобів до існування та прав людей, відносяться до неприйнятних, та будуть заборонені. До них відносять ШІ, який надає оцінку фізичним особам, а також який стимулює небезпечну поведінку.

Високо-ризикова категорія включає системи ШІ, які використовуються в:

– критичній інфраструктурі й можуть поставити під загрозу життя та здоров'я громадян (наприклад, постачання води, газу, опалення та електроенергії);

– освітній або професійній підготовці для визначення доступу до освіти та професійних курсів (наприклад, оцінювання тестів);

– компонентах безпеки продуктів (наприклад, застосування ШІ в роботі-асистованій хірургії);

– працевлаштуванні, управлінні працівниками та доступі до самозайнятості (наприклад, програмне забезпечення для сортування резюме);

– основних приватних та державних послугах (наприклад, кредитний рейтинг, що позбавляє громадян можливості отримати позику);

– правоохоронних діях, які можуть втручатися в основні права людей (наприклад, оцінка достовірності доказів);

– управлінні міграцією, наданням притулку та прикордонним контролем (наприклад, автоматизований розгляд візових заяв);

– здійсненні правосуддя та демократичних процеси (наприклад, рішення ШІ для пошуку судових рішень) [3].

Перед тим, як вивести на глобальний ринок системи ШІ високого ризику підлягатимуть суворим зобов'язанням:

– розробка адекватних систем оцінки та пом'якшення ризиків, які забезпечать аналіз та зниження можливих негативних наслідків використання системи;

– забезпечення високої якості наборів даних, які живлять систему, для мінімізації ризиків та уникнення дискримінаційних результатів;

– реєстрація діяльності системи для забезпечення відстеження результатів її функціювання та виявлення можливих проблем;

– підготовка детальної документації, що містить всю необхідну інформацію про систему та її призначення, для оцінки відповідності системи вимогам органів влади;

– забезпечення чіткої та адекватної інформації для тих, хто впроваджує систему, щоб забезпечити її правильне використання та уникнення неправильних інтерпретацій;

– здійснення належних заходів людського нагляду для мінімізації ризику та виявлення можливих проблем чи помилок системи;

– забезпечення високого рівня надійності, безпеки та точності системи, щоб уникнути можливих негативних наслідків від її використання [3].

Обмежена категорія ризику визначає системи ШІ, які мають недостатню прозорість в використанні. Законопроєкт вводить конкретні зобов'язання щодо прозорості, щоб забезпечити інформування людей, що вони мають справу із ШІ. Наприклад, текст, згенерований ШІ та опублікований з метою інформування громадськості про питання, що становлять суспільний інтерес, повинен бути позначений як створений за допомогою ШІ.

ШІ з мінімальним ризиком дозволяється використовувати безкоштовно. До цієї категорії відносять: відеоігри з підтримкою ШІ, фільтри спаму тощо.

Законопроєкт про ШІ є першим у світі комплексним документом, що має на меті врегулювати використання та розвиток ШІ. Він покликаний визначити ризики, пов'язані з ШІ, та встановити Європу як головного регулятора у цій сфері, пропонуючи модель для інших країн та регіонів. Цей законопроєкт стане ключовим у формуванні безпечного та відповідального майбутнього ШІ.

Декларація Блечлі

Також 1–2 листопада 2023 року в Лондоні був проведений саміт з безпеки ШІ. За результатами якого лідери 28 країн світу підписали Декларацію Блечлі, яка підтвердила необхідність в правовому регулюванні діяльності ШІ [3].

В Декларації Блечлі визначені ключові етичні принципи використання ШІ, які включають гуманізм, справедливість, безпеку, прозорість, захист приватності, урахування соціального впливу, співробітництво та відповідальність. Ці принципи спрямовані на захист прав та гідності людини та визначають головні аспекти для розробки та використання ШІ [4].

Регулювання ШІ в США

Управління наукової та технологічної політики Білого дому у жовтні 2022 року представило "Blueprint for an AI Bill of Rights", який має регулювати застосування ШІ. Документ встановлює п'ять ключових принципів для розробки та використання систем на основі ШІ.

– *Принцип 1. Безпечні та ефективні системи.* Він вимагає захисту людей від технологій, які можуть бути небезпечними чи неефективними. Розробники ШІ повинні взаємодіяти з різними групами суспільства, включаючи зацікавлені сторони та фахівців, щоб виявити можливі проблеми та ризики, пов'язані з новими технологіями. Системи ШІ мають проходити ретельне тестування перед запуском, а після впровадження – регулярну оцінку та моніторинг, щоб забезпечити їх безпеку та ефективність. Крім того, автоматизовані системи мають бути розроблені так, щоб дозволяти незалежну перевірку. Незалежні експерти, такі як дослідники, журналісти та аудитори, повинні мати доступ до систем для оцінки, при цьому зберігаючи конфіденційність та відповідність законодавству [5].

– *Принцип 2. Захист від алгоритмічної дискримінації.* ШІ в програмному забезпеченні не має допускати дискримінації. При створенні систем на основі ШІ, розробники мають забезпечити, щоб навчальні дані для ШІ були репрезентативними для різноманітних груп і спільнот. Перед запуском програми вона мусить пройти ретельне тестування, щоб уникнути упереджень за такими критеріями, як раса, колір шкіри, етнічність, стать, включаючи стан вагітності та пологів, гендерну ідентичність, релігійні переконання, вік, національне походження, інвалідність, статус ветерана та інші [5].

– *Принцип 3. Забезпечення конфіденційності даних.* Користувачі програм зі ШІ повинні мати впевненість у захисті своїх особистих даних та можливість керувати їхнім використанням. Розробники мають створити механізм, який дозволить здійснювати збір, обробку, доступ, передачу та видалення даних з дозволу користувача. Процес отримання згоди має бути простим і зрозумілим, викладеним у легкодоступній формі [5]. В Нью-Йорку була запроваджена пауза у використанні технологій розпізнавання обличь в освітніх установах, відгук на події в Локпорті, де система моніторингу, що використовує ці технології, була введена без належного діалогу зі студентами та їхніми родинами. Законодавці тепер вимагають детального аналізу впливу біометричних ідентифікаційних систем на особистісні права та свободи перед тим, як дозволити їх застосування у шкільному середовищі.

– *Принцип 4. Інформування про цілі використання ШІ.* Користувачі повинні бути обізнані про застосування програм зі ШІ. Важливо надати інформацію про мету використання ШІ, очікувані результати та можливий вплив на користувача. Розробники зобов'язані інформувати про використання таких систем, забезпечити доступ до документації, написаної простою мовою, яка містить детальний опис функціювання програми, ролі ШІ у ній, відомості про особу або організацію, що відповідає за систему, а також пояснення бажаних результатів використання ШІ [5].

– *Принцип 5. Вибір між ШІ та людським втручанням.* Існування людської альтернативи є важливим для тих, хто не бажає користуватися автоматизованими системами зі ШІ. Навіть якщо деякі процеси, такі як надання соціальних послуг, автоматизовані, має бути доступний варіант, що дозволяє людям здійснювати свої права через людське втручання. Цей принцип підкреслює, що громадяни США мають право на резервну людську систему у випадку збою автоматизованої системи або якщо вона завдає шкоди [5]. Як приклад, в інциденті, що стався в Мічигані, програмне забезпечення лікарні неправильно обробило медичні дані, внаслідок чого жінці було помилково відмовлено у виписуванні знеболювального. Плутанина сталася через те, що система сплутала її медичний запис з інформацією про її собаку. Цей випадок підкреслює необхідність наявності людської альтернативи, такої як лікарі, які можуть втручатися та призначати лікування, коли автоматизовані системи дають збій.

У сучасному світі, де ШІ відіграє все більшу роль у нашому житті, забезпечення правового регулювання цих технологій стає надзвичайно важливим. Проєкт закону, який зараз обговорюється в США, має на меті встановити фундаментальні принципи для використання ШІ, щоб забезпечити захист прав і свобод громадян. Він визначає правила для автоматизованих систем, які можуть мати значний вплив на особисті права, можливості або доступ до ключових ресурсів чи послуг, таких як системи розпізнавання обличчя, фінансові сервіси, або інтелектуальні домашні системи.

Під «значний вплив» розуміється будь-який вплив ШІ, який може мати далекосяжні наслідки для суспільства, як позитивні, так і негативні. Наприклад, деякі системи ШІ можуть сприяти ефективному доступу до інформації та боротьбі з шахрайством, в той час як інші можуть використовуватися для незаконного збору особистих даних або для дискримінації.

Законопроєкт наголошує, що його положення є обов’язковими для державних органів, які використовують ШІ у своїй діяльності, і вони повинні

бути особливо уважними до того, як їхні системи можуть впливати на громадян. Це стосується таких аспектів, як оплата штрафів, реєстрація шлюбів, або оформлення страхових полісів. Для приватного сектору, ці правила служать як рекомендації, що спонукають до відповідального використання ШІ.

Цей підхід дозволяє збалансувати інноваційний потенціал ШІ з необхідністю захисту особистих прав і свобод, створюючи міцний фундамент для розвитку технологій, які будуть служити суспільству, а не шкодити йому.

Можливі підходи до регулювання ШІ в Україні

Можна виділити три основні підходи до регулювання ШІ:

– Той, який використовується в Європі й полягає в регулюванні дій як державних органів, так і приватних компаній у контексті використання ШІ.

– Китайська модель, яка вимагає від користувачів верифікувати свою особу перед користуванням додатків з ШІ, забороняє створення та розповсюдження фейкових новин за допомогою ШІ, і передбачає повний державний контроль над регулюванням ШІ.

– Той, який можна спостерігати в США, Японії та Південній Кореї, характеризується відсутністю суворого регулювання ШІ, а також відсутністю державної монополії на ШІ, на відміну від Китаю.

Для України, яка прагне до інтеграції в європейський простір та водночас зберігає свою національну ідентичність, може бути доцільним запровадити модель регулювання ШІ, що поєднує елементи європейського підходу з гнучкістю американської моделі. Такий підхід дозволить забезпечити захист прав людини та приватності, водночас стимулюючи інноваційний розвиток та використання ШІ в оборонній сфері без надмірного державного втручання.

Д. Бойко зазначає, що Україна має три можливі стратегії для розробки політик та регулятивних структур: «bottom-up», «top-down» або «middle-out».

«Bottom-up» підхід. Його основна мета – забезпечити засоби для самостійного регулювання індустрії ШІ. Це охоплює застосування механізмів участі, таких як практичне використання ШІ у конкретних секторах, неофіційні діалоги між зацікавленими сторонами, а також тестування та розробку нових ШІ технологій. Цей підхід також передбачає створення спеціалізованих стандартів та рекомендацій, до яких користувачі та розробники ШІ повинні дотримуватися на добровільній основі. Наприклад, в Україні вже розроблені такі рекомендації для медійної галузі [6].

Основною перевагою підходу є його здатність стимулювати інновації в сфері ШІ, що сприяє зростанню конкурентоспроможності ринку. Цей підхід є адаптивним і дозволяє швидко реагувати на впровадження нових технологій. Крім того, запропоновані форми участі легше та швидше впроваджуються, ніж строгі національні регуляції. Проте, вибір підходу «bottom-up» породжує питання про його достатність для запобігання потенційній шкоді від ШІ технологій. Такий підхід може перекласти надмірну відповідальність на розробників та користувачів ШІ, які без чіткої регуляторної основи можуть не забезпечити повне дотримання прав людини та управління ризиками. Однак, сам підхід не виключає законодавчу регуляцію.

Підхід «top-down» відображає стандартне регулювання в галузі ШІ на законодавчому рівні. У процесі євроінтеграції, Україні доведеться впровадити Закон ЄС про ШІ. Цей процес імплементації також відображено в Дорожній карті регулювання ШІ [6].

Підхід «top-down» забезпечує захист прав людини завдяки чітким і загальним директивам для користувачів, розробників та регуляторів ШІ. Однак, його застосування на сучасному етапі розвитку ШІ в Україні може мати певні недоліки. По-перше, цей підхід може призвести до жорсткого регулювання, яке може обмежити розвиток технологій у сферах, що вимагають особливої уваги під час війни, таких як військова промисловість та кібербезпека. По-друге, він може не мати необхідної гнучкості для швидко змінюваної сфери ШІ, що може ускладнити оцінку ризиків для нових технологій, які ще не враховані в законодавстві [6].

Підхід «middle-out» інтегрує елементи традиційного законодавчого «top-down» регулювання та стимулюючі інструменти «bottom-up». Він базується на принципах співрегулювання, де державні органи зберігають активну участь у процесі створення норм, але також залучаються ключові учасники галузі, де застосовуються ШІ системи. Цей підхід має на меті зменшити витрати на державне регулювання та одночасно сприяти інноваціям в сфері ШІ [6].

Висновки. У світі, де технології ШІ розвиваються з неймовірною швидкістю, створення правових рамок для їх регулювання набуває особливої актуальності. Уряди країн світу приділяють значну увагу розробці законодавства, яке б ефек-

тивно відповідало викликам, що стоять перед ШІ. ЄС виступає піонером у цій сфері, встановлюючи стандарти, до яких прагнуть інші. Україна, як країна, що прагне до членства в ЄС, покликана узгодити своє законодавство з європейськими нормами, щоб забезпечити гладкий перехід до нової ери цифрових інновацій.

Зважаючи на поточний рівень прогресу в сфері високих технологій в Україні, занадто стрімке введення строгих нормативів у сфері розробки та застосування ШІ може не тільки гальмувати інноваційні процеси, але й обмежити використання деяких ШІ систем, які наразі є ключовими для оборонної промисловості. Одночасно, повне ігнорування стандартів та регуляцій може призвести до порушення прав людини через неконтрольоване використання ШІ, що може завдати шкоди особам.

Враховуючи ці ризики, Україні необхідно знайти золоту середину, яка б дозволила використовувати переваги ШІ для економічного розвитку та оборони, одночасно захищаючи права громадян і відповідаючи міжнародним стандартам. Це може включати розробку гнучких законодавчих рамок, які б адаптувалися до швидких змін у технологіях, а також створення незалежних органів нагляду, які б контролювали застосування ШІ, щоб запобігти зловживанням.

Такий підхід дозволить Україні інтегруватися в європейський цифровий простір, зберігаючи при цьому національну безпеку та сприяючи інноваційному розвитку. Важливо, щоб у процесі розробки та впровадження нових законів брали участь всі зацікавлені сторони: уряд, наукова спільнота, бізнес, та громадськість, щоб забезпечити всебічний та збалансований підхід до регулювання ШІ.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р : станом на 29 груд. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р#Text (дата звернення: 25.03.2024).

2. Голова НААУ, РАУ створила Робочу групу з правового регулювання штучного інтелекту та рекомендацій до законодавства | НААУ. НААУ. URL: https://unba.org.ua/news/7940-golova-naau-rau-stvorila-robochu-grupu-z-pravovogo-regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-ta-rekomendacij-do-zakonodavstva.html (дата звернення: 25.03.2024).

3. AI Act. Shaping Europe's digital future. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai#:~:text=The%20AI%20Act%20is%20the,play%20a%20leading%20role%20globally.&text=The%20AI%20Act%20aims%20to,regarding%20specific%20uses%20of%20AI (date of access: 25.03.2024).

4. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1-2 November 2023. GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023 (date of access: 25.03.2024).

5. Prime Minister's Office, 10 Downing Street. The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1-2 November 2023. GOV.UK. URL: https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023 (date of access: 25.03.2024).

6. Бойко Д. Регулювання штучного інтелекту в Україні: аналіз можливих моделей. Центр Дністрянського. URL: https://dc.org.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-analiz-mozhlyvyh-modeley (дата звернення: 25.03.2024).

Boyko V.V. LEGAL REGULATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Artificial intelligence (AI) is now becoming an integral part of the modern world, penetrating various fields, including public management and administration. Due to its ability to process large amounts of data and solve complex problems, AI can significantly improve the efficiency of decision-making in these areas. However, the rapid technological development of AI requires appropriate legal regulation aimed at its effective and ethical use. Given that Ukraine does not yet have specialized legislation in this area, it is important to study international experience and use it in the formation of national legislation.

The article analyzes international experience in AI regulation, highlighting various approaches and models that can be useful for Ukraine. In addition, it emphasizes the potential risks associated with the introduction of AI in the field of public administration and provides recommendations for their minimization.

Particular attention is paid to the approved Concept for the Development of Artificial Intelligence (AI) in Ukraine, including its regulatory component and international normative acts related to AI. In addition,

the Artificial Intelligence Act, a draft law approved by the European Parliament, was analyzed. It is aimed at defining the fundamental principles and rules governing the development and use of AI in the European Union.

The legislative experience of leading countries such as the USA, China, and the European Union is analyzed, considering three approaches to AI regulation as well as three possible strategies for developing policies and regulatory structures that Ukraine can use.

Based on international experience, recommendations are proposed for Ukraine, taking into account the peculiarities of the domestic market and the legal system. The importance of creating flexible and effective regulation is emphasized, which will promote innovation and protect human rights in the field of public administration based on international experience.

Key words: *artificial intelligence, public administration, AI legal regulation, Concept for the Development of AI in Ukraine, international AI experience, information technology.*

УДК 342.7
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/06

Войтович П.П.
Національний університет «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Стаття присвячена висвітленню специфіки міжнародних та національних механізмів забезпечення і захисту інформаційних прав людини. В роботі розглядаються міжнародні стандарти, юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту, а також специфіка їх інтеграції у національне законодавство різних країн. Особлива увага приділяється впливу глобалізації та технологічного розвитку на інформаційні права, що викликаючи необхідність постійного оновлення організаційно-правових рамок для їх захисту. На основі аналізу останних досліджень, автор висвітлює критичну роль міжнародних організацій та державних інститутів у формуванні ефективної системи захисту інформаційних прав на всіх рівнях. У висновках пропонуються шляхи оптимізації існуючих механізмів захисту та забезпечення, що рідкреслює необхідності міжнародної співпраці та адаптації до сучасних викликів.

Стаття також підкреслює важливість правильного розуміння та формулювання міжнародних і національних організаційно-норм, які регулюють інформаційні права. Ретельний аналіз доктринальних джерел і сучасних публікацій демонструє варіативність підходів до захисту цих прав, особливо в контексті швидко змінюваних технологічних умов і політичного ландшафту. Визначення ефективних процедур забезпечення і захисту інформаційних прав стає ключовим елементом у підтримці фундаментальних людських свобод та справедливості на глобальному рівні. Робота закликає до міждисциплінарного діалогу та співробітництва науквоців та практиків з публічного управління для розробки збалансованих, справедливих та доступних механізмів захисту інформаційних прав у міжнародному правопорядку. Стаття висвітлює значущість універсального підходу до вирішення питань інформаційних прав на різних рівнях – від національних до глобальних. Подальше дослідження в цій сфері має стати фундаментом для створення стійких та ефективних правових інструментів, які зможуть адаптуватися до нових викликів і змін у глобальному інформаційному просторі. Це сприятиме захисту прав людини, зміцненню демократичних інститутів та підвищенню загальної правової гарантії в міжнародному вимірі.

Ключові слова: *інформаційні права людини, міжнародні стандарти, захист прав людини, міжнародне право, національне законодавство, міжнародні організації, організаційно-правовий механізми, глобалізація та технології, юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту, взаємодія міжнародних і національних правових систем.*

Постановка проблеми. Проблема, яку розглядає стаття, полягає у розумінні та аналізі механізмів забезпечення та захисту інформаційних прав людини на міжнародному рівні. Ця проблематика актуальна через постійно змінювані умови глобалізації, розвитку технологій та збільшення кількості міжнародних взаємодій, які впливають на права та свободи особистості. Наразі існує багато різних формах захисту інформаційних прав, які передбачають як юрисдикційні, так і неюрисдикційні способи їх реалізації, і на необхідності узгодження міжнародних і національних механізмів у цій галузі.

Значення цієї проблематики виявляється в пошуку ефективних шляхів інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство, що дозволило б вирішити питання порушення інформаційних прав людини більш комплексно та ефективно. Адже саме на рівні міжнародного співробітництва та взаємодії формується організаційно-правова база, яка може забезпечити надійний захист інформаційних прав та висвітлити роль публічного управліннння в цієї сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових досліджень у сфері інформаційних прав вказує на значний внесок таких авторів, як К. С. Забігайло, В. В. Мицик, І. В. Ніколайка, які розглядали міжнародно-правові механізми захисту інформаційних прав людини. У працях Мицика особливу увагу приділено аналізу правових норм, які захищають основоположні свободи на міжнародному рівні, в той час як Забігайло

та Ніколайка фокусуються на ролі міжнародних організацій у процесі моніторингу та забезпечення дотримання цих прав. Окрім того, значний вклад у теоретичне обґрунтування інформаційних прав внесли О. В. Трояновський, А. О. Фальковський, Ю. В. Чайковський, які детально розглядають міжнародні стандарти та їхню імплементацію у національне право. Ці дослідження демонструють необхідність подальшого розвитку міжнародних правових рамок для захисту інформаційних прав, а також важливість створення ефективних механізмів їх захисту на різних рівнях.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення міжнародних і національних механізмів забезпечення і захисту інформаційних прав людини, а також розкрити які існують міжнародні стандарти та як вони інтегруються у національне право різних країн, а також розглядає практичні аспекти реалізації цих прав на міжнародному та регіональному рівнях в публічному управлінні. Основна увага приділяється вивченню орнанізаціно-правових механізмів, які використовуються для захисту інформаційних прав в умовах глобалізації, технологічного прогресу та збільшення обсягу міжнародних інформаційних потоків.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний контроль за дотриманням прав людини стає найважливішим юридичним інструментом, здатним не тільки вирішувати питання, пов'язані із захистом прав і свобод конкретних індивідів, груп осіб, але й сприяти вдосконаленню законодавства і правозастосовній практиці держав відповідно до міжнародних станадартів.

Для повноцінного забезпечення реалізації і захисту інформаційних прав людини в системі міжнародного права (як і в системі національного права) створений окремий механізм, що складається із гарантій цих прав і засобів їх захисту.

При цьому для визначення прав і обов'язків держав і індивідів в рамках міжнародно-правових актів, що встановлюють стандарти основних прав і свобод людини і гарантії їх захисту, необхідним є чітке формулювання термінологічних особливостей «забезпечення» і «захисту» прав і свобод людини. У цьому сенсі матеріальні (міжнародні договірні і звичаєві) норми міжнародного права, що визначають зміст прав людини, належать до «механізму забезпечення прав людини», тоді як акти, що регулюють діяльність органів міжнародних правозахисних організацій та норми договірного міжнародного права зі створення і діяльності конвенційних органів, які називають «органами з контролю за дотриманням договорів», або «договірними органами», що відповідають за охорону таких прав, належать до «захисту прав людини», надаючи власні механізми для захисту цих прав у разі порушення [1].

На національному рівні розрізняють дві основні форми захисту: юрисдикційну і неюрисдикційну [2]. Ця класифікація, якщо розглядати її стосовно інформаційних прав, заснована на положенні, що захист інформаційних прав повинен здійснюватися у відповідності з певною процедурою і за відповідними правилами. У першому випадку процедура здійснення способів захисту чітко визначена законом, наприклад, у рамках процесуального законодавства. Тут обмежуються можливості дій особи, яка звернулася за захистом порушеного права, оскільки застосування заходів захисту здійснюється державним органом. У другому випадку свобода дії правоволодільця значно ширша, але й тут існують установлені законом межі поведінки. Так, захист права на доступ до інформації може здійснюватися в юрисдикційній формі (у спеціальному, адміністративному порядку, чи, за загальним правилом, у судовому порядку) і неюрисдикційній формі (самозахист своїх прав і законних інтересів, наприклад, за допомогою спеціально розроблених авторських програм для інформаційної системи).

Міжнародні механізми захисту прав людини – це міжнародно-правові акти з прав людини, а також спеціалізовані міжнародні інструменти, організації, установи, які безпосередньо спрямовані на захист прав людини та виконання цих актів [3].

Залежно від рівня реалізації механізмів захисту прав людини розрізняються:

– універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада з прав людини, Комітет з прав людини ООН, Верховний комісар ООН з прав людини і т.д.),

– регіональні механізми, що діють в межах певного регіону (Організація з безпеки та співробітництва у Європі, Європейський суд з прав людини тощо).

Залежно від підстав створення міжнародні органи та організації, діяльність яких спрямована на захист прав людини, поділяються на два види: – конвенційні органи, утворені на підставі міжнародних договорів, та – органи, утворені міжнародними організаціями. Специфікою діяльності останніх є те, що їх рішення мають, як правило, рекомендаційний характер і забезпечуються лише авторитетом самих організацій.

Захист прав і свобод людини і громадянина, у тому числі інформаційних, є і конституційно-

правовим, і міжнародно-правовим обов'язком сучасної держави, і здійснюється за допомогою системи принципів, інститутів, механізмів та процедурно-правових правил, прямо або опосередковано призначених для цих цілей.

У доктринальних джерелах відсутнє однозначне тлумачення механізму захисту прав, свобод та обов'язків людини на міжнародному і регіональному рівнях. В абсолютній більшості випадків йдеться про міжнародні системи захисту прав людини та міжнародно-правовий механізм дії міжнародного співтовариства. Щодо регіонального механізму, в доктринальних джерелах найбільш часто розглядаються європейські, американські, африканські та деякі інші механізми захисту прав та свобод людини. Варто зауважити, що механізм правового регулювання призначений для нормативного регулювання і втілення різних форм реалізації правових норм, передусім правозастосування. Механізм же реалізації суб'єктивних прав – це єдність правових засобів, за допомогою яких матеріалізуються права та свободи людей [4].

Поряд із терміном «міжнародні механізми захисту прав людини» використовується і словосполучення «міжнародна система захисту прав людини». При цьому виділяють окремо міжнародний механізм захисту прав людини в рамках ООН, який досліджувався в працях С. В. Ісаковича, І. Ф. Грищенка, К. С. Забігайла, П. О. Недбайла, І. В. Ніколайка [5] та інших українських науковців, а також зарубіжних міжнародників та політиків Б. Бутроса Галі, В. В. Гаврилова, В. О. Карташкіна, Дж. Крофорда, Дж. Хамфрі та ін.

Як вірно зауважує М. Антонович, термін «міжнародна система захисту прав людини» останнім часом досить часто використовується у міжнародній та національних правових системах, у міжнародних відносинах та міжнародній політиці. Однак повного визначення змісту поняття, що передається цим терміном, у тому числі його правових та політичних аспектів, дано не було [6].

З одного боку, міжнародна система захисту прав людини входить до системи міжнародних відносин в цілому, а з іншого, – до системи міжнародного права, утворюючи одну з його галузей.

Більшість науковців, які займаються проблемами міжнародної системи захисту прав людини, просто констатує наявність такої системи, не вдаючись до аналізу поняття, що передається цим терміном. Те, що міжнародна система захисту прав людини є власне «системою», не викликає сумніву, адже це складний, багатоплановий, «об'ємний» організм, який містить низку різноманітних компонентів. До недавнього часу для позначення аналізованого поняття вживалися терміни «міжнародне співробітництво держав у сфері прав людини», «міжнародне регулювання прав людини» [7], «система ООН у сфері прав людини», «міжнародне право прав людини» тощо.

За визначенням В. Н. Денисова та В. І. Євінтова, міжнародно-правова система захисту прав людини (що розповсюджується і на захист інформаційних прав) складається з «норм-принципів, що захищають підвалини галузі, конкретних норм матеріального міжнародного права, в яких містяться стандарти прав людини, процесуальних норм галузі прав людини (вони набувають дедалі більшого значення, тому що відповідають на питання, як діяти, щоб захистити права людини), а також створених міжнародних правових механізмів дії міжнародного співтовариства держав щодо оборони людських прав» [8].

Таким чином, механізм міжнародного захисту інформаційних прав людини слід розглядати як систему міжнародних органів та організацій, які діють з метою здійснення міжнародних стандартів інформаційних прав і свобод людини або їхнього відновлення в разі порушення. Міжнародний механізм реалізації прав та свобод є ширшим за механізм захисту таких прав і повинен містити систему міжнародних стандартів, імплементацію їх в національне право, гарантування їх з боку міжнародних і регіональних форумів, охорону, захист від будь-яких посягань з боку держави і інших суб'єктів та відновлення порушених прав та свобод.

Міжнародно-правовий захист інформаційних прав людини – це сукупність принципів і норм міжнародного права, які складають специфічну галузь цієї системи права і регулюють дії його суб'єктів з приводу захисту, охорони та забезпечення інформаційних прав людини.

Механізм захисту прав, свобод та обов'язків на міжнародному та регіональному рівнях містить такі структурні елементи: а) міжнародні і регіональні стандарти в галузі прав, свобод та обов'язків; б) імплементація (втілення) аналізованих міжнародних і регіональних стандартів в національне право; в) міжнародні і регіональні форуми прав та свобод людини; г) забезпечення цими форумами міжнародних і регіональних стандартів прав, свобод та обов'язків людини [9]. Також міжнародними і регіональними форумами використовується нагляд. Серед наглядових процедур виокремлюють: – процедури звітування, –

механізми державних скарг, – механізми індивідуальних скарг та інше.

З метою захисту і відновлення загальновизнаних прав та свобод міжнародні і регіональні форуми здійснюють впровадження стандартів свобод людини шляхом сприяння, заохочення та допомоги в цій галузі, а також шляхом реакції на порушення свободи людини та використання інтегративних підходів щодо вирішення проблеми [10].

За своєю природою усі засоби міжнародного захисту інформаційних прав людини, як прав людини загалом, здатні ефективно функціонувати як додаткові по відношенню до національних гарантій захисту прав людини, вони не можуть самостійно існувати, незалежно від локальних засобів. Безглуздим є створення на міжнародному рівні стандартів прав людини, не піклуючись про їх реалізацію в межах національного правопорядку держав. Міжнародне та регіональне регулювання і контроль за порушенням прав людини, які проводяться договірними органами, в першу чергу повинні бути спрямовані на покращення ефективності внутрішньодержавного виконання.

Звичайно, центральною організацією в системі захисту інформаційних прав людини є ООН, у Статуті якої (ст. ст. 1, 55, 56) передбачений обов'язок Організації Об'єднаних Націй сприяти загальній повазі і дотриманню прав людини. Зокрема, в ч. 3 ст. 1 Статуту мова йде про міжнародне співробітництво, спрямоване на сприяння і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для всіх незалежно від раси, статі, мови і релігії.

На національному рівні виконання інформаційних прав людини може бути повною мірою забезпечене судовими органами, як це і передбачено ст. 55 Конституції України. Для реалізації цих прав достатньо застосування виключно правових механізмів: правильне застосування судами конституційних норм та відповідного галузевого законодавства, прийняття судового рішення та його виконання [11]. Між тим, незважаючи на те, що судовий захист визначено Конституцією як самодостатній механізм забезпечення прав і свобод людини, він є лише одним із елементів системи забезпечення цих прав.

Також захисту інформаційних прав має сприяти діяльність органів виконавчої влади і місцевого самоврядування. Повсякденна діяльність цих органів має створювати відповідні умови для реалізації громадянами інформаційних прав.

В цілому, розвиток міжнародних органів, покликаних сприяти дотриманню прав і свобод людини, і доступ індивідів до цих органів свідчать про те, що індивід дедалі тісніше починає безпосередньо торкатися міжнародного права [12], у тому числі і щодо захисту інформаційних прав.

Як відзначають С. М. Наумкіна та М. В. Давидова, «достатньо багато в напрямку розширення інформаційних прав людини було зроблено такими міжнародними організаціями, як ООН і ЮНЕСКО. Так, ще в 1980 р. під егідою ЮНЕСКО була зроблена «Доповідь Макбрайда», у якій відмічалось, що вільне висловлювання є одним з найважливіших прав людини і констатували три принципи: право розповсюджувати і публікувати інформацію, право шукати і отримувати інформацію та право бути інформованим, що обумовлює визнання як життєво важливого нового права людини – права на комунікацію [13].

Практично з першого дня своєї роботи Організація Об'єднаних Націй приділяла значну увагу свободі слова. У 1946 р. на своїй першій сесії Генеральна Асамблея ООН одностайно схвалила резолюцію про свободу інформації, в якій говорилося: «Свобода інформації є основоположним правом людини і критерієм усіх інших свобод, на яких ґрунтується Організація Об'єднаних Націй». Свобода інформації описується в ній як «право збирати, передавати і публікувати новини в будь-якому місці і в будь-який час без обмежень». Це право розглядалося як свобода засобів інформації безперешкодно займатися своєю справою, незважаючи на кордони.

У сфері захисту інформаційних прав людини здійснюють діяльність Рада з прав людини (стежить за дотриманням Міжнародного пакту про громадянські і політичні права), Комісія з прав людини (особливо щодо систематичних порушень), Робоча група ООН з безпідставного затримання (щодо затримання журналістів), Комітет ЮНЕСКО з конвенцій і рекомендацій.

Відстеження дотримання державами-учасницями їхніх міжнародних зобов'язань з прав людини та реагування на порушення здійснюється в рамках спеціальних процедур Ради з прав людини. Ці механізми допускають діяльність робочих груп або експертів, які зосереджують свою увагу або на одній державі, або на будь-якій правозахисній тематиці. Одним з таких механізмів є існування поста Спеціального Доповідача ООН з питань свободи слова та вираження переконань.

Посада Спеціального Доповідача з питань свободи слова та вираження переконань була створена Комітетом з прав людини ООН в 1993 р. Спеціальний доповідач ООН з питань свободи слова, «сприяння та захисту права на свободу перекo-

нань і самовираження» уповноважений Радою з прав людини збирати всю відповідну інформацію, звідки б вона не виходила, про дискримінацію, погрози або використання насильства і психічного тиску, включаючи переслідування та залякування, спрямовані проти осіб (включаючи «професіоналів в області інформації»), що прагнуть скористатися або сприяти здійсненню права на свободу самовираження та переконань, як вони визначені у Всесвітній Декларації і, там де це можливо, Міжнародному пакті.

У процесі адаптації міжнародних стандартів інформаційних прав до національних правових систем виникає низка викликів, зокрема, забезпечення сумісності міжнародних норм із внутрішнім законодавством країн. Це вимагає не тільки правового узгодження, але й суттєвої роботи у сфері освіти та підвищення обізнаності правоохоронних та юридичних органів країн учасниць. Відповідно до цього, міжнародні організації та державні інститути мають зосередити зусилля на розробці спільних програм навчання та обміну досвідом, що дозволить ефективно імплементувати міжнародні правила і стандарти у національні правові системи.

Також важливим аспектом є розвиток технологій, який постійно змінює підходи до захисту інформаційних прав. Цифрова ера пропонує нові можливості для збору та обробки інформації, що ставить під загрозу приватність і конфіденційність особистих даних. В цьому контексті, розробка міжнародних стандартів захисту даних та їх адаптація до сучасних вимог стає критично важливою. Міжнародні і національні законодавчі органи мають активно співпрацювати, щоб створити баланс між свободою інформації та захистом особистих даних, гарантуючи тим самим дотримання прав людини у глобальному інформаційному просторі.

Висновки. Розгляд міжнародних та національних механізмів забезпечення інформаційних прав людини підкреслює важливість інтеграції міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство та публічне управління. Ефективне впровадження цих стандартів вимагає співпраці міжнародних організацій та національних установ, а також адаптації правових систем до сучасних викликів глобалізації та технологічного прогресу. Існуючі юрисдикційні та неюрисдикційні форми захисту інформаційних прав повинні бути оптимізовані для забезпечення їх дієвості та доступності на всіх рівнях – від локального до глобального. На завершення, стаття підкреслює нагальну потребу в розвитку єдиних міжнародних нормативних актів, що регулюють інформаційні права, для гарантування поваги до основних людських прав у багатоплановій і швидкозмінній інформаційній добі та розробці ефективної стратегії публічного управління в цієї сфері.

Список літератури:

1. Мицик В.В. Права людини у міжнародному праві. Міжнародно-правові механізми захисту: підручник для ВУЗів. Київ: Видавничий дім "Промені", 2010. 722 с. С. 63.

2. Кохановська О.В. "Форми захисту інформаційних прав у доктрині і законодавстві України." Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. № 3 (53). С. 70–77.

3. Трояновський О.В., Чайковський Ю.В., Якубовська Н.О. Міжнародне право: екзаменаційний довідник. Одеса: Фенікс, 2010. 246 с. С. 90.

4. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права людини і громадянина в Україні: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 336 с. С. 218.

5. Ісакович С. "Механізм діяльності ООН щодо захисту прав людини." Укр. часопис прав людини. 1994. № 1. С. 23–28.

6. Антонович М.В. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: Теорія і практика. Київ, 2007.

7. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: Посібник. Київ, 1994. С. 9.

8. Денисов В., Євінтов В. "Міжнародна система захисту прав людини – новий етап розвитку." Права людини в Україні: Щорічник 1994. Київ: Укр. Правн. Фундація, 1996. С. 16.

9. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 350 с. С. 211.

10. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців "Правова єдність", 2008. 350 с. С. 220.

11. Кормич Б.А. Інформаційне право: підручник. Харків: БУРУН і К, 2011. С. 74.

12. Антонович М.В. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: Теорія і практика. Київ, 2007.

13. Зернецька О. "Глобальна комунікаційна політика і демократичний розвиток." Дослідження світової політики. Вип. 9. Київ, 2000. С. 3.

Voytovych P.P. THE ROLE OF PUBLIC ADMINISTRATION IN ENSURING UNIVERSAL PROTECTION OF INFORMATION RIGHTS OF CITIZENS

The article is devoted to highlighting the specifics of international and national mechanisms for ensuring and protecting human information rights. The work examines international standards, jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection, as well as the specifics of their integration into the national legislation of different countries. Special attention is paid to the impact of globalization and technological development on information rights, which necessitates constant updating of the organizational and legal framework for their protection. Based on the analysis of the latest research, the author highlights the critical role of international organizations and state institutions in the formation of an effective system of information rights protection at all levels. The conclusions suggest ways to optimize the existing mechanisms of protection and provision, which underlines the need for international cooperation and adaptation to modern challenges.

The article also emphasizes the importance of the correct understanding and formulation of international and national organizational norms that regulate information rights. A careful analysis of doctrinal sources and contemporary publications demonstrates the variability of approaches to the protection of these rights, especially in the context of a rapidly changing technological environment and political landscape. Defining effective procedures for ensuring and protecting information rights becomes a key element in maintaining fundamental human freedoms and justice at the global level. The work calls for interdisciplinary dialogue and cooperation of academics and public administration practitioners to develop balanced, fair and accessible mechanisms for the protection of information rights in the international legal order. The article highlights the importance of a universal approach to solving information rights issues at various levels – from national to global. Further research in this area should become the foundation for creating sustainable and effective legal instruments that can adapt to new challenges and changes in the global information space. This will contribute to the protection of human rights, the strengthening of democratic institutions and the increase of the general legal guarantee in the international dimension.

Key words: *human information rights, international standards, protection of human rights, international law, national legislation, international organizations, organizational and legal mechanisms, globalization and technologies, jurisdictional and non-jurisdictional forms of protection, interaction of international and national legal systems.*

УДК 35.304.39
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/07

Горник В.Г.
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Євмєшкіна О.Л.
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

Сімак С.В.
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

РОЗВИТОК ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРНЕРСТВА У РОЗРІЗІ РЕГУЛЮВАННЯ МАЙНОВИХ ВІДНОСИН

У статті розкрито та визначено публічно-приватне партнерство як правовий механізм узгодження інтересів та забезпечення рівноправності держави та бізнесу в рамках реалізації економічних проектів, спрямованих на досягнення цілей державного управління. Досліджено теоретичні дискусії з проблем гносеологічного коріння та сутнісної природи суспільних інтересів та переваг, суспільних благ та їх співвіднесеності з ринковим середовищем. Вивчено світовий досвід щодо розвитку механізмів публічно-приватного партнерства у відносинах власності. Партнерство, що розвивається, на відміну від традиційних адміністративних відносин, створює свої базові моделі фінансування, відносин власності та методів управління. При цьому принципово важливим є комплекс питань, пов'язаних з перерозподілом правочинів власності, що неминуче виникає в процесі перероставання переважно адміністративно-владних відносин між державою та бізнесом у відносини партнерства, що закріплюються відповідними угодами сторін. Більше того, деякі усталені форми партнерства, наприклад концесії, нерідко розцінюються як своєрідна непряма приватизація або її повноцінна альтернатива, тобто трактуються як вторгнення в систему відносин власності. У строгому сенсі партнерства справді інституційно перетворюють сфери діяльності, що традиційно належать до ведення держави, але не виводять їх повністю за її межі. Основним напрямом розвитку законодавства про ППП має стати вирішення питань формування механізмів планування та обліку довгострокових бюджетних видатків, виконання зобов'язань за контрактами ППП, створення методології оцінки взаємозв'язку передбачуваних результатів реалізації проектів та довгострокових бюджетних видатків, розрахунку зміни майбутньої бази оподаткування при реалізації проекту. Реалізація запропонованого правового механізму ППП дозволяє вирішити кілька завдань: підвищити ефективність взаємодії держави та бізнесу, ефективність використання державних ресурсів, виконання державних повноважень та інвестиційну привабливість вітчизняної економіки та окремих регіонів.

Ключові слова: *власність, майно, майнові відносини, право власності, публічно-приватне партнерство.*

Постановка проблеми. Держава та бізнес на сьогоднішній день зацікавлені у розвитку та модернізації всієї інфраструктури, як на державному, так і на регіональному рівні. Таким чином, мобілізація зусиль усіх учасників процесу дозволить зробити новий якісний ривок на цьому напрямі. На нашу думку, іншого шляху розвитку ринку публічно-приватного партнерства бути не може. Публічно-приватне партнерство позиціонується як «нова технологія розвитку економіки». Але при цьому ставлення до проблеми неоднозначне, тому що зараз відносини між державою та бізнесом вибудовуються на основі особистого авторитету конкретного чиновника – губернатора, міністра. Внаслідок цього такі відносини не можуть мати тривалу перспективу і дуже схильні до корупційних і монополістичних ризиків. Тому необхідно виробити принципи, на яких будуватимуться відносини двох суб'єктів, і створити чітку правову основу, яка б дозволила захистити бізнес. Рух до узгодження стратегічних планів держави та бізнесу розбивається на кілька етапів, пройшовши які можна знайти баланс інтересів, необхідний для реалізації суспільно значимих проектів та програм. Україна ще має пройти найскладніший шлях економічної та правової кваліфікації численних форм

державно-приватного партнерства. При цьому важливо юридично правильно оцінити роль держави не лише як головного регулятора, а й як представника та захисника суспільних інтересів та потреб, тобто того, що у європейській юридичній традиції мається на увазі під публічним правом, публічним інтересом, публічною службою, публічно-правовими майновими відносинами. та публічно-правовою власністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку публічно-приватного партнерства у розрізі регулювання майнових відносин, а також дослідженням проблематики впровадження і розвиткусаме майнових відносин в рамках публічно-приватного партнерства присвячені праці як закордонних, так і вітчизняних вчених, серед яких можемо відзначити Б. Данилишина, Н. Бондар, І. Брайловського, Н. Бутенко, Х. Ван Хема, В. Варнавського, С. Грищенка, М. Дерябіну, І. Запатріну, М. Забаштанського, Е. Кляйна, К. Магаріньоса, Ф. Оладеінде, В. Павлюка, Д. Тейсмана, В. Тищенко, П.Шилепницького та багатьох інших. Проте, зважаючи на ґрунтовні дослідження, в роботах недостатньо приділено уваги поточному стану справ.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття та визначення механізмів публічно-приватного партнерства у відносинах власності.

Виклад основного матеріалу. Публічно-приватне партнерство – це правовий механізм узгодження інтересів та забезпечення рівноправності держави та бізнесу в рамках реалізації економічних проектів, спрямованих на досягнення цілей державного управління. Термін «публічно-приватне партнерство» (ППП) зараз використовується досить активно. Здебільшого його згадки походили від представників держави.

Деякі науковці визначають ППП як середньострокове або довгострокове співробітництво між громадським та приватним сектором, у рамках якого відбувається вирішення політичних завдань на основі об'єднання досвіду та експертизи кількох секторів та поділу фінансових ризиків та вигод.

Інші вважають, що в сучасному розумінні ППП – це інституційний та організаційний альянс між державою та бізнесом з метою реалізації національних та міжнародних, масштабних та локальних, але завжди суспільно значущих проектів у широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей промисловості та НДДКР до забезпечення громадських послуг.

Відповідно поділ правомочності власності між державним та приватним секторами економіки в рамках партнерства зазвичай стосується не всього комплексу правомочностей, на які розпадається в господарському обороті суверенне право титульного власника, а лише деяких із них. Йдеться про такі ключові правомочності, як право контролю за використанням активів, право на дохід, право на управління, а також право на зміну капітальної вартості об'єктів угод та право на переуступку тих чи інших власних правочинів іншим особам.

Масштабний досвід перерозподілу правочинів власності між державою та приватним бізнесом є у так званих секторах громадських послуг (зокрема, в інфраструктурних галузях). Саме там історично склалися традиції делегування державою низки ключових правочинів приватному сектору. Держава несе відповідальність перед суспільством за безперебійне забезпечення публічними благами (public goods), чим і пояснюється тенденція до збереження низки галузей та виробництв у державній власності. Водночас, приватному підприємництву притаманні мобільність, висока ефективність використання ресурсів, схильність до інновацій. Задіяти переваги обох видів власності без глибоких соціальних змін та потрясінь можна у межах публічно-приватного партнерства. Накопичений на сьогодні арсенал форм і методів ППП дозволяє за збереження найважливіших національних об'єктів у державній власності передавати частину правомочностей власника приватному сектору. Маються на увазі насамперед такі функції, як спорудження, експлуатація та утримання об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури, а також управління ними. Таким чином, традиційно державну сферу економіки привносяться свого роду приватні товари та послуги (private goods), що створює умови для ефективного функціонування зазначених об'єктів, оптимального управління ними, раціонального використання ресурсів.

Протягом багатьох десятиліть продовжуються теоретичні дискусії з проблем гносеологічного коріння та сутнісної природи суспільних інтересів та переваг, суспільних благ та їх співвіднесеності з ринковим середовищем [4]. У неокласичній економічній теорії обговорюється можливість переходу від абсолютного домінування індивідуалізму до включення до панівної парадигми категорії суспільних інтересів і благ, природа та генезис яких і є головним предметом дискусій [5]. При цьому дотримання неоліберальних засад вимагає зберегти постулат про розумне обмеження втручання держави в економіку; більше, ототожнення

держави й громадського інтересу теоретично допускається у межах.

Для цілей нашого аналізу важливо, що держава розглядається як своєрідна агенція з виробництва суспільних (публічних) благ, яка не може базуватися лише на ринкових засадах. Частина цих благ може виробляти самостійно, а частина – шляхом залучення ресурсів і можливостей приватного сектора. Методологічна складність полягає у характері самих громадських благ, причому оцінки природи їх корисності дуже неоднозначні.

Болісний "парадокс публічних благ" вдається вирішити і спростити завдання, якщо ввести в аналіз добре відоме юристам ємне поняття суверенності, коли як суверен розглядається саме держава. Притаманна державі властивість суверенності означає, що вона постає як єдиний і єдиний суб'єкт і публічно-правових (носій влади), так і цивільно-правових (учасник господарського обороту) відносин.

Держава за всіх умов залишається суб'єктом публічно-правових відносин. Ця обставина виявляється ключовою і для цивільно-правових відносин, в які держава як суверен не може вступати як рядовий суб'єкт цивільного права. Саме тому не можна ставити питання про початкову рівноправність державного та приватного партнерів у проектах ППП. Така рівноправність настає лише тоді, коли на основі суверенних прав держави в угоді про ППП визначено умови та особливості реалізації цивільно-правових відносин. Інакше кажучи, держава як суверен стає особливим суб'єктом громадянського права. Це виявляється, по-перше, у тому, що держава сама визначає правові рамки, якими повинні керуватися решта суб'єктів цивільно-правових відносин; по-друге, воно зберігає владні функції, навіть вступивши на засадах рівності сторін у зазначені відносини, оскільки може приймати адміністративні акти, це рівність, що ігнорують. Передбачається, що держава бере участь у цивільному обороті над своїх специфічних інтересах, а цілях найбільш ефективного відправлення публічної влади.

Відповідно до цього проекти ППП є непросте складання ресурсів, а цілком особливу конфігурацію інтересів та відповідних правомочий партнерів. По-перше, держава як одна із сторін партнерства виступає в ролі носія суспільно значущих інтересів та цілей, причому виконує не тільки цілеспрямовану, а й контрольну функції. По-друге, виступаючи у ролі учасника господарського обороту, він зацікавлений як у ефективності загальних результатів проекту ППП, і у забезпеченні власного комерційного эффекта. Зрештою, приватний партнер, як і будь-який нормальний підприємець, має на меті максимізацію прибутку. Тому в сегменті комерційних (на відміну від сегмента реалізованих державою громадських) інтересів між партнерами цілком доречний і навіть необхідний торг про можливий розділ ризиків, що виникають, про характер делегованих правомочий та умови їх передачі та використання.

Для України ці аспекти ППП особливо важливі, тому що в нашій правовій системі відсутній коректний поділ на публічно-правові та цивільно-правові відносини, що вже позначається на реалізації і мегапроектів і конкретних інвестиційних проектів. Аморфність відносин відлякує потенційних великих інвесторів. Тому вже цього року передбачається зробити перші кроки щодо запровадження у право України категорії публічних осіб та публічно-правових відносин.

Як свідчить світовий досвід ППП, міра конкретної участі держави та приватного бізнесу та умови їх поєднання можуть суттєво відрізнятися. Так, приватний компонент у партнерствах може виступати як одна із сторін контракту (найчастіше це контракти на постачання товарів та послуг для державних потреб, на надання технічної допомоги, на управління), коли права власності жорстко розділені. До партнерств із розділеними правами власності відносять також угоди про розподіл продукції та лізингові (орендні) угоди [6]. У разі концесійних угод усіх типів мова вже йде про часткову передачу деяких правочинів власності від державного партнера приватному (зазвичай правомочності користування, володіння та управління). Нарешті, акціонерне чи пайову участь приватного капіталу державному підприємстві (спільне підприємство) передбачає вищий рівень інтеграції капіталу під час реалізації партнерських відносин.

Для кращого розуміння форм та методів державно-приватного партнерства важливо, по-перше, визначити, у чому полягає специфіка саме ППП у рамках усієї системи відносин бізнесу та влади; по-друге, оцінити, як у процесі передачі тих чи інших правомочий від держави приватному бізнесу змінюється загалом система відносин власності, насамперед із погляду встановлення кордонів між партнерством і приватизацією.

Моделі та структура ППП різноманітні, але при цьому існують деякі характерні риси, що дозволяють виділити партнерство у самостійну економічну категорію. Воно виникає як формалізована кооперація державних та приватних структур, що

спеціально створюється для досягнення тих чи інших цілей і спирається на відповідні домовленості сторін. Виходячи з досвіду країн з розвиненою ринковою економікою, можна назвати такі риси ППП, що відрізняють його проекти від інших форм відносин держави та приватного бізнесу:

– певні, найчастіше тривалі терміни дії угод про партнерство (від 10–15 до 20 і більше років, у разі концесій – до 50 років). Проекти зазвичай створюються під конкретний об'єкт (порт, дорога, об'єкт соціальної інфраструктури), що має бути завершено встановленого терміну;

– специфічні форми фінансування проектів: за рахунок приватних інвестицій, доповнених державними фінансовими ресурсами, або спільне інвестування кількох учасників;

– обов'язкова наявність конкурентного середовища, коли за кожний контракт чи концесію відбувається боротьба між кількома потенційними учасниками;

– специфічні форми розподілу відповідальності між партнерами: держава встановлює цілі проекту з позицій суспільних інтересів та визначає вартісні та якісні параметри, здійснює моніторинг реалізації проектів, а приватний партнер бере на себе оперативну діяльність на різних стадіях проекту – розробка, фінансування, будівництво та експлуатація, управління , практична реалізація послуг споживачам;

– розподіл ризиків між учасниками угоди на основі відповідних домовленостей сторін [6].

Зрозуміло обидві сторони партнерства зацікавлені у успішному здійсненні проектів загалом. Проекти ППП полегшують вихід на світові ринки капіталів, стимулюють залучення іноземних інвестицій у реальний сектор економіки. Особливе значення ППП має для економіки регіонів, де його основі розвиваються місцеві ринки капіталу, товарів та послуг.

Кожен партнер робить свій внесок у спільний проект. Так, бізнес забезпечує фінансові ресурси, професійний досвід, ефективне управління, гнучкість та оперативність у прийнятті рішень, здатність до новаторства. У цьому зазвичай впроваджуються ефективніші методи роботи, удосконалюються техніка і технології, виникають нові форми організації виробництва, створюються нові підприємства, зокрема з іноземним капіталом, налагоджуються ефективні кооперації зв'язку з постачальниками і підрядниками. На ринку праці, як правило, підвищується попит на висококваліфікованих та добре оплачуваних працівників.

Зі свого боку держава забезпечує правомочність власника, можливість надання податкових та інших пільг, гарантій, а також матеріальних та фінансових ресурсів. У ППП воно отримує можливість зайнятися виконанням своїх основних функцій – контролем, регулюванням, дотриманням суспільних інтересів. Так, у міру розвитку ППП у сфері інфраструктури держава може поступово зміщувати акценти у своїй діяльності з конкретних проблем будівництва та експлуатації об'єктів на адміністративно-контрольні функції. Неминучі підприємницькі ризики у своїй перерозподіляються убік бізнесу. Загальна ж значущість ППП у тому, що у результаті виграє суспільство як споживач якісніших послуг.

Існують два протилежні підходи до трактування категорії державно-приватного партнерства. Відповідно до одного з них, ППП ідентифікується з приватизацією та розглядається як особлива її форма – непряма приватизація. Цей підхід враховує масштабність участі приватних компаній у реалізації правочинів власності, що передаються їм у рамках проектів від держави: фінансування, проектування, будівництво, володіння та експлуатація державних підприємств.

Відповідно до іншого підходу партнерства знаходяться на межі державного та приватного секторів, не будучи ні приватизованими, ні націоналізованими інститутами. Це свого роду «третій шлях», що дозволяє використовувати політичні, по суті, форми поліпшення надання населенню громадських (публічних) благ [6].

Найбільш конструктивним слід визнати трактування ППП як повноцінної заміни приватизаційних програм, що дозволяє реалізувати потенціал приватнопідприємницької ініціативи, з одного боку, та зберегти контрольні функції держави у соціально значущих секторах економіки – з іншого [5]. При цьому, на відміну від приватизації як форми відплатної передачі державної власності юридичним та фізичним особам, у партнерствах право власності зберігається за державою.

Ступінь фактичної участі приватного підприємництва у спільних публічно-приватних проектах може підвищуватись або, навпаки, знижуватися залежно від обраної форми партнерства та масштабів передачі правомочностей власника приватному підприємству. Крайні варіанти є або прості контрактні відносини (контракти на роботи та послуги) з повним збереженням кожним партнером всіх правочинів власності, або повну приватизацію, тобто остаточну передачу прав власності від держави приватному підприємцю. Між

цими полюсами розташовано безліч можливих варіантів і форм публічно-приватних партнерських відносин, що базуються на різному ступені переуступки тих чи інших правочинів власника від держави приватному підприємцю на строк та на умовах, передбачених відповідною угодою.

Україна ще має пройти найскладніший шлях економічної та правової кваліфікації численних форм державно-приватного партнерства. При цьому важливо юридично правильно оцінити роль держави не лише як головного регулятора, а й як представника та захисника суспільних інтересів та потреб, тобто того, що у європейській юридичній традиції мається на увазі під публічним правом, публічним інтересом, публічною службою, публічно-правовими майновими відносинами. та публічно-правовою власністю [6]. Цей зріз відносин не укладається повністю до норм цивільного права.

Особливого значення проекти ППП мають і на рівні місцевого самоврядування. На частку міст та селищ (комунальне господарство) припадає основне навантаження щодо реалізації безлічі проектів соціального значення в галузі дорожнього та транспортного господарства, соціальної інфраструктури, водного господарства та водоочисних споруд, охорони навколишнього середовища, житлового будівництва, енерго- та газозабезпечення. При цьому головна проблема, з якою стикається комунальна влада, полягає у нестачі фінансових ресурсів. Тому залучення приватного капіталу до вирішення нагальних соціально-економічних завдань на рівні місцевого самоврядування стало звичайною практикою у всьому світі.

Як показує досвід розвинених країн, саме на місцевому рівні зазвичай виникає дилема: приватизувати об'єкти комунальної власності чи шукати інші шляхи залучення матеріальних та фінансових ресурсів приватного сектору, зокрема ініціюючи проекти ППП. Як аргументи проти прямої та повної приватизації найчастіше наводять ризики скорочення кількості робочих місць, подорожчання комунальних послуг, заміни монополії публічних служб приватною монополією [6].

Спектр правових, організаційних та господарських рішень на комунальному рівні розташований між традиційним муніципальним підприємством та повноправним приватним підприємством, у тому числі утвореним у ході приватизації. Можливий варіант, коли повністю державне чи муніципальне (за складом власності) підприємство діє у приватній сутнісно правовій формі.

Відповідно до західноєвропейської традиції, формально приватизоване підприємство, тобто підприємство, що на 100% належить державі, але працює в приватній організаційно-правовій формі (акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю), не вважається партнерством. Так само не вважається ним і самостійне приватне підприємство, яке уклало з публічною владою стандартний договір на постачання соціально значимої продукції чи послуг. Основною ознакою публічно-приватного партнерства є участь у публічно-приватному кооперацій-ному ланцюжку зі створення доданої вартості. У свою чергу, процес її створення значною мірою визначається характером перерозподілу завдань та ризиків між державним та приватним партнерами. При цьому кожен партнер приймає на себе ті завдання та відповідальність, які він може забезпечити з найкращою якістю та ефективністю. Це і є синергічний потенціал партнерства.

Висновки. В Україні існує необхідність удосконалення нормативної правової бази щодо ППП у цілому, яка має стати відповіддю на актуальні виклики розвитку ППП в Україні. Тому основним напрямом розвитку законодавства про ППП має стати вирішення питань формування механізмів планування та обліку довгострокових бюджетних видатків, виконання зобов'язань за контрактами ППП, створення методології оцінки взаємозв'язку передбачуваних результатів реалізації проектів та довгострокових бюджетних видатків, розрахунку зміни майбутньої бази оподаткування при реалізації проекту. Реалізація запропонованого правового механізму ППП дозволяє вирішити кілька завдань: підвищити ефективність взаємодії держави та бізнесу, ефективність використання державних ресурсів, виконання державних повноважень та інвестиційну привабливість вітчизняної економіки та окремих регіонів.

Список літератури:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на 1 вересня 2022 року: розрахунки KSE [Київська Школа Економіки]. 2022. 40 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/10/UKR_Sep22_FINAL_Sep1_Damages-Report.pdf.

2. Порядок спрямування коштів на підготовку проектів державно-приватного партнерства та виконання довгострокових зобов’язань у рамках державно-приватного партнерства щодо об’єктів державної власності. Постанова Кабінету Міністрів України. 14.03.2023 р. № 222. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2023-%D0%BF#Text.

3. Про державно-приватне партнерство. Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text.

4. Kolasa J. Blair Corporate Social Responsibility. Issues and Problems. Cambridge Ventures. 2004. 169 p.

5. Регіональна політика та механізми її реалізації. М.І. Долішній. К. Наукова думка. 2003. 504 с.

6. Ребкало В. Ціннісні виміри державно-управлінської діяльності в Україні. Вісн. Нац. Акад. держ. упр. при През. Укр. 2007. № 4. С. 151–163.

Hornyk V.H., Yevmieshkina O.L., Simak S.V. DEVELOPMENT OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN REGULATION OF PROPERTY RELATIONS

The article discloses and defines public-private partnership as a legal mechanism for coordinating interests and ensuring the equality of the state and business within the framework of the implementation of economic projects aimed at achieving the goals of public administration. Theoretical discussions on the problems of epistemological roots and the essential nature of public interests and benefits, public goods and their correlation with the market environment have been studied. The world experience regarding the development of mechanisms of public-private partnership in property relations has been studied. A developing partnership, unlike a traditional administrative relationship, creates its own basic models of financing, ownership relationships and management methods. At the same time, a complex of issues related to the redistribution of property deeds is fundamentally important, which inevitably arises in the process of the development of mainly administrative-power relations between the state and business into partnership relations, which are secured by the relevant agreements of the parties. Moreover, some established forms of partnership, such as concessions, are often regarded as a kind of indirect privatization or its full-fledged alternative, that is, they are interpreted as an invasion of the system of property relations. In the strict sense, partnerships really institutionally transform the spheres of activity that traditionally belong to the management of the state, but do not take them completely outside its borders. The main direction of the development of PPP legislation should be the solution of the issues of forming mechanisms for planning and accounting for long-term budget expenditures, fulfilling obligations under PPP contracts, creating a methodology for assessing the relationship between the expected results of project implementation and long-term budget expenditures, calculating changes in the future tax base during project implementation . The implementation of the proposed PPP legal mechanism allows solving several tasks: increasing the effectiveness of the interaction between the state and business, the effectiveness of the use of state resources, the implementation of state powers, and the investment attractiveness of the domestic economy and individual regions.

Key words: *property, proprietorship, property relations, ownership, public-private partnerships.*

УДК 351:614
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/08

Дідик Н.Д.
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я: ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕКТОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті представлена характеристика стану, модерних тенденцій та перспектив подальшого розвитку державної політики у сфері громадського здоров'я в умовах воєнного стану.

Аргументовано, що основними чинниками впливу на трансформацію державної політики у сфері громадського здоров'я, що обумовили модернізацію усієї системи охорони здоров'я в останні роки є стрімкі процеси цифровізації, пандемія COVID-19 та повномасштабна війна в країні.

В публікації висвітлюється зміст базових документів у сфері громадського здоров'я щодо визначення основних засад державної політики у досліджуваній сфері суспільних відносин (Конституція України; Закони України «Про систему громадського здоров'я», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та ін.). Проаналізовані фундаментальні науково-теоретичні підходи щодо основних засад публічного управління у сфері громадського здоров'я та чинні нормативно-правові акти, що мають концептуальне і стратегічне значення як на національному, так і міжнародному рівнях: Концепція розвитку системи громадського здоров'я (2016 р.); проєкт Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2026 роках (2024 р.), Принципи Всесвітньої організації охорони здоров'я щодо відновлення та трансформації системи охорони здоров'я в Україні (2022 р.) та ін.

Представлена змістова характеристика пріоритетних стратегічних векторів державної політики у сфері здоров'язбереження населення, що мають бути спрямовані на покращення показників якості та благополуччя життя громадян.

Аргументовано, що функціонування спроможної системи громадського здоров'я, спрямованої на збереження та сприяння зміцненню громадського здоров'я, профілактику захворювань та своєчасне виявлення та реагування на виклики здоров'ю, забезпечити її лідерство та ефективне функціонування в системі цивільного захисту можливо за умови розбудови загальної національної системи охорони здоров'я, здатної реагувати на сучасні виклики та ризики в умовах повномасштабної війни в Україні.

Визначено, що стратегічним завданням в умовах триваючих воєнних дій є забезпечення функціонування спроможної системи громадського здоров'я, де пріоритетними напрямами мають стати: охорона здоров'я, профілактика захворювань та сприяння здоровому способу життя. Констатовано, що на сучасному етапі, попри війну в Україні сформовано відповідне нормативно-правове підґрунтя. Доведено, що захист здоров'я та забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя населення в системі громадського здоров'я забезпечуються шляхом визнання охорони здоров'я пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України.

Ключові слова: *громадське здоров'я, здоров'я населення, політика здоров'язбереження, спроможна система громадського здоров'я, система охорони здоров'я, державна політика у сфері громадського здоров'я.*

Постановка проблеми. Громадське здоров'я це не лише запобігання захворюванням, травматизму, інвалідності та смерті, популяризація здорового способу життя та збереження здорового середовища й умов життя для майбутнього покоління, але й державна політика в усій галузі охорони здоров'я, в тому числі і сфері громадського здоров'я. Сьогодні важко реально оцінити масштаби негативних наслідків для громадського здоров'я українців, що спричинені війною, починаючи від поширення різноманітних інфекційних хвороб, мінно-вибухових поранень, погіршення ментального здоров'я населення тощо. За таких умов спеціально уповноважені державні органи мають працювати не тільки над мінімізацією потенційних ризиків громадському здоров'ю, але попереджати та своєчасно реагувати на загрози здоров'ю населення.

Отож, трансформаційні зміни, що відбуваються в системі громадського здоров'я в умовах

триваючих воєнних дій на території України, в першу чергу, потребують не лише модернізації законодавства, але і прийняття загальнонаціональної доктрини збереження здоров'я української нації та стратегії подальшої розбудови спроможної системи громадського здоров'я. Для України виконання цих завдань в світлі сучасних неочікуваних викликів та ризиків, що виникли як результат повномасштабної війни на території нашої країни є критично важливим, оскільки наразі вже мова йде не просто про здоров'язбереження населення, а про фізичне виживання нації та існування України як суверенної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мультидисциплінарний характер проблематики обумовив наявність значної кількості ґрунтовних досліджень окремих питань охорони здоров'я у різних галузях науки. Серед наукових публікацій останніх років, теоретико-прикладні аспекти функціонування системи громадського здоров'я та формування державної політики у досліджуваній сфері, висвітлювались у працях: Т. П. Авраменко, М. М. Білинської, В. І. Борщ, Н.О. Васюка, Ю. В. Вороненка, Д. Г. Гавриченка, Л. І. Жаліла, Д. В. Карамишева, В. М. Князевича, Л. В. Крякової, В. М. Лехан, В. М. Михальчука, Н. М. Онул, І. М. Солоненка, Я. Ф. Радиша, О. В. Чорного та ін.. Разом з тим, питання державної політики у сфері громадського здоров'я в умовах запровадження воєнного стану та появи нових неочікуваних ризиків для здоров'я та благополуччя населення нашої країни (ризики спалаху інфекційних захворювань внаслідок підриву Каховської ГЕС; погіршення ментального здоров'я населення тощо) є надзвичайно актуальними та потребують наукової оцінки.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити аналіз сучасної державної політики у сфері громадського здоров'я в умовах воєнного стану, визначити її основні напрями та з'ясувати детермінанти впливу на трансформаційні процеси.

Виклад основного матеріалу. В представленому нещодавно для громадського обговорення проекті Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2024–2026 роках (далі – проект Стратегії) визначено, що здоров'я населення є не лише показником сучасного соціально-економічного стану країни, а й запорукою її розвитку завдяки зростанню можливостей для реалізації індивідуального потенціалу громадян внаслідок збільшення тривалості і якості життя [1], а охорона здоров'я визнається пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України.

З цією тезою неможливо не погодитись, особливо в умовах сучасних викликів та загроз. З цього приводу надзвичайно актуальними є результати дослідження проблем здоров'я населення в контексті національної безпеки. На думку вчених, виконання основного стратегічного завдання діяльності сфери охорони здоров'я України – збереження та зміцнення здоров'я громадян держави – неможливе без знання основних характеристик, тенденцій та закономірностей стану здоров'я українського народу. А рівень здоров'я громадян нашої держави є важливою складовою національної безпеки та відіграє важливу роль у зміцненні потенціалу країни, слугує інтегральним (узагальненим) показником соціальної політики та державного управління в цілому [2, с. 11].

Для вітчизняної сфери громадського здоров'я протягом багатьох років було притаманним відсутність єдиної на нормативному рівні визначеної системи громадського здоров'я, яка спроможна була б ефективно реагувати на виклики, особливо ті, що спостерігаються протягом останніх років. Серед глобальних чинників впливу на сферу громадського здоров'я, що обумовили нагальну модернізацію існуючої системи, на наш погляд, є: підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і обраний країною євроінтеграційний вектор розвитку; поширення пандемії COVID-19, що виявила існуючи негаразди в галузі; стрімка цифровізація усіх сфер суспільного життя, що спонукало до запровадження е-медицини; довготриваюча повномасштабна війна на території країни спричинила виникнення нових раніше неіснуючих загроз (фізичне знищення інфраструктури мережі закладів охорони здоров'я, поширення мінно-вибухових поранень, екоцид, погіршення ментального здоров'я населення тощо).

За таких умов, прийняття спеціального Закону України «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 року № 2573-IX [3] (введено в дію 1 жовтня 2023 року) (далі – Закон) не тільки підкреслює пріоритетність розбудови цієї сфери в умовах повномасштабної війни, як у нормативному полі, так і має сприяти запровадженню реальних та ефективних механізмів створення системи громадського здоров'я, з чітко визначеними компетенціями усіх суб'єктів владних повноважень, задіяних у модернізації.

Огляд сучасних напрямів державної політики в сфері громадського здоров'я, трансформаційних

процесів, що відбуваються у галузі неможливий без розуміння змісту самого поняття «державна політика в сфері громадського здоров'я». У наукових працях провідних вчених представників різних галузевих наук міститься значна кількість авторських визначень поняття «державна політика в галузі охорони здоров'я».

На нашу думку, найбільш вдалим та універсальним з точки зору науки державного управління є визначення, запропоноване Я. Радишем, яке охоплює і сферу громадського здоров'я: «… державна політика України в галузі охорони здоров'я – це комплекс прийнятих загальнодержавних рішень чи взятих зобов'язань щодо збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я населення України як найважливішої складової її національного багатства шляхом реалізації сукупності політичних, організаційних, економічних, правових, соціальних, культурних, релігійних, наукових, профілактичних та медичних заходів з метою збереження генофонду української нації, її гуманітарного потенціалу та врахування вимог нинішнього і майбутніх поколінь в інтересах як конкретної людини (особистості), так і суспільства загалом...» [4, с. 110].

Представляє науковий інтерес і погляди представників політичної науки на проблему. Так, М. Співак висловлюється щодо запровадження у понятійно-категоріальному апараті досліджуваної сфери суспільних відносин поняття «державна політика здоров'язбереження», під якою пропонується розуміти систему принципів та напрямів діяльності держави у сфері збереження і зміцнення здоров'я та забезпечення безпеки України, констатуючи, що політика здоров'язбереження є складовою державної політики громадського здоров'я. При цьому, під здоров'язбереженням науковець пропонує розуміти процес зміцнення та збереження здоров'я, спрямований на перетворення емоційно-психологічної, фізичної та інтелектуальної сфер людини, утвердження ціннісного ставлення до особистого здоров'я і здоров'я інших, загальне усвідомлення особистої відповідальності людини за власне здоров'я [5, с. 461].

Щодо визначення політики безпосередньо у сфері громадського здоров'я, то в сучасних наукових дослідженнях вона переважно трактується як комплекс управлінських рішень, планів та заходів, що має на меті створення умов для збереження здоров'я та збільшення тривалості якісного життя громадян. Політика в галузі громадського здоров'я повинна визначати бачення майбутнього; окреслювати пріоритети; описувати ролі різних груп і способи досягнення консенсусу при прийнятті рішень стосовно розвитку системи громадського здоров'я на національному, регіональному та місцевому рівнях. Загальною метою політики громадського здоров'я / охорони громадського здоров'я є подовження років здорового життя населення та запобігання передчасним смертям при збереженні, поліпшенні і відновленні здоров'я [6, с. 63].

У спеціальній науковій літературі з досліджуваної проблематики переважно йдеться, що збереження здоров'я нації є стратегічним завданням не лише державної політики у сфері охорони здоров'я, а як зазначається у проєкті Стратегії – потребує консолідації зусиль суспільства та лідерства Уряду на національному, регіональному та місцевому рівнях.

З цього приводу варто зупинитись на питанні визначення місця та значення доктринальних, концептуальних та стратегічних нормативно-правових документів в системі джерел, що визначають основні засади та напрями державної політики у сфері громадського здоров'я, зокрема Концепції розвитку системи громадського здоров'я, схваленій Розпорядженням КМУ від 30.11.2016 р. № 1002-р. (далі – Концепція) [7] та проєкті Стратегії [1].

В юридичній науці концепції та стратегії прийнято розглядати як регулятивні нормативно-правові акти в системі джерел правового регулювання, в яких деталізуються положення узагальнюючих документів, таких як національні доктрини. Наразі в Україні відсутня національна доктрина здоров'язбереження української нації, що спрямована на збереження найціннішого ресурсу держави, а саме – здоров'я українців. Слід зауважити, що практика розробки національних доктрин у певних сферах суспільного життя в Україні існує (Національна доктрина розвитку освіти, Доктрина інформаційної безпеки України).

В цьому контексті також доцільно зазначити, що серед глобальних цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р.) визначена і ціль щодо забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці (Ціль 3). Вбачається, що саме ця стратегічна ціль має стати орієнтиром для розробки загальнонаціональної візії (доктрини) щодо збереження здоров'я населення.

Варто також зауважити, що у 2018 році постановою КМУ була затверджена Воєнно-медична

доктрина України, мета якої збереження життя і здоров'я військовослужбовців через досягнення максимальної ефективності їх медичного забезпечення шляхом об'єднання спроможностей і зусиль медичних служб та системи охорони здоров'я цивільного населення, підготовка системи охорони здоров'я держави до надання медичної допомоги військовослужбовцям під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій [8]. Значення даного базового документа, особливо в умовах повномасштабної війни в Україні важко переоцінити, адже розроблявся свого часу цей нормативно-правовий акт для визначення інструментарію реалізації державної політики у сфері військової медицини, визначення основних засад організації військової медицини у державі як в мирний час, так і в під час запровадження воєнного стану, чи під час надзвичайних ситуацій або техногенних катастроф.

На нашу думку, сьогодні в умовах повномасштабної війни в країні та виникнення нових ризиків для здоров'я населення України, існує нагальна потреба в розробленні науково обґрунтованої національної доктрини збереження здоров'я української нації, яка відображатиме сукупність наукових поглядів на мету, завдання, функції, принципи та інструментарій забезпечення державної політики у сфері охорони здоров'я. Положення доктрини в подальшому повинні конкретизуватися у відповідних нормах Концепції та Стратегії розвитку системи охорони здоров'я України.

Така позиція автора відповідає результатам фундаментальних досліджень провідних вчених, на думку яких, доктрина – це систематизоване вчення (знання), сукупність принципів та засад, на яких ґрунтується система правового регулювання певної сфери суспільних відносин (у нашому випадку – сфера охорони здоров'я). У доктрині мають визначатися: фундаментальні національні інтереси; потенційні загрози державі; конкретні цільові установки, що розробляються і втілюються вищими органами державної влади, а також іншими суб'єктами (як державними, так і недержавними) [9, с. 177].

Що ж до теоретико-методологічної сутності концепції, то вона є поєднанням суто наукових підходів та напрацювань у певній сфері із цілком реальними практичними аспектами існування керованої системи, наявними для неї загрозами і засобами їх попередження, подолання та нейтралізації. Наявність концепції забезпечує регулятивним впливом діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що надає можливість для уніфікації такої діяльності, а існування втіленої в нормативно-правовому акті (концепції) дає змогу започаткувати необхідні реформи у сфері регулювання відносин, які, у свою чергу, втілюватимуться в конкретних засадах державної політики правового забезпечення певної сфери суспільних відносин України в повоєнний період [9, с. 187].

В чинній Концепції визначені основні принципи, вектори, завдання, механізми і строки розбудови системи громадського здоров'я з метою моделювання ефективної державної політики щодо збереження та зміцнення здоров'я населення, продовження тривалості та покращення якості життя, попередження захворювань, продовження активного, працездатного віку та заохочення до здорового способу життя шляхом об'єднання зусиль усього суспільства.

Значна кількість дослідників однією з проблем галузі називають відсутність єдиної державної стратегії подальшого розвитку сфери охорони здоров'я. Наразі остаточний варіант проекту Стратегії проходить громадське обговорення. Реалізація Стратегії (відповідно до запропонованого проекту) передбачається шляхом досягнення стратегічних та оперативних цілей та комплексного виконання завдань, передбачених нею. Щодо функціонування системи громадського здоров'я у проекті визначена стратегічна ціль 2 «Посилення політик та спроможності інститутів національної системи охорони здоров'я» та оперативна ціль 6. «Посилення спроможності системи охорони здоров'я у реагуванні на виклики, глобальні загрози та ефективного управління в умовах надзвичайних ситуацій». Реалізація оперативної цілі дозволить забезпечити захист і збереження здоров'я населення шляхом попередження, раннього виявлення, створення механізмів та підтримання в стані постійної готовності елементів ефективного реагування на надзвичайні ситуації; запобігти транскордонному поширенню загроз, які можуть становити небезпеку громадському здоров'ю, шляхом розбудови спроможності системи відповідно до вимог Міжнародних медико-санітарних правил [1].

Суто теоретично стратегія як окремий вид нормативно-правового акта є конкретним втіленням доктринальних підходів та засад організації процесу створення та подальшого функціонування всієї системи. Стратегія ґрунтується на тих вихідних принципах, що містить науково-правова доктрина, та загальній меті, яку містить концепція, що затверджена у вигляді правового акта; це

документ стратегічного характеру, обмежений своєю дією в часі, оскільки має чітко визначені мету й завдання [9, с. 190].

Досліджуючи основні вектори державної політики в сфері громадського здоров'я в умовах триваючих воєнних дій на території України, доцільно також зазначити, що у Проекті Плану відновлення системи охорони здоров'я України від наслідків війни на 2022–2032 рр. основна мета сформульована як відновлення та розвиток системи охорони здоров'я з новою якістю і доступністю послуг для задоволення потреб громадян. Для реалізації цієї мети серед пріоритетних напрямків визначено посилення системи громадського здоров'я та готовності до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, що передбачає забезпечення функціонування спроможної системи громадського здоров'я, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я населення, попередження інфекційних та неінфекційних хвороб, своєчасне виявлення викликів для здоров'я та реагування на них, створення координаційного механізму в системі громадського здоров'я; забезпечення функціонування національної системи крові для гарантування державою рівноправного та своєчасного доступу пацієнтів до безпечних та якісних компонентів донорської крові у достатній кількості [10].

За рекомендаціями ВООЗ основою майбутнього відновлення є зміцнення послуг у галузі громадського здоров'я, зокрема посилення епіднагляду за захворюваннями та факторами ризику, моніторинг небезпек для здоров'я, обмін та інтеграція інформації між системою громадського здоров'я та закладами охорони здоров'я, розуміння поточних і майбутніх загроз, раннього виявлення та реагування, а також комунікація з населенням та координація відповідних органів для забезпечення належних заходів контролю та захисту [11].

Висновки. Здоров'я населення є одним з основних факторів національної безпеки та благополуччя держави, а стан індивідуального і громадського здоров'я – запорукою гармонійних відносин у суспільстві [7]. Одним з шляхів формування ефективної політики в галузі громадського здоров'я є модернізація чинного законодавства, приведення його у відповідність із законодавством ЄС, розробка загальнонаціональної доктрини та стратегії збереження здоров'я населення. В умовах довготриваючих воєнних дій на території нашої країни, держава на превеликий жаль не може повноцінно реалізувати свої функції щодо належного забезпечення громадського здоров'я населення, що негативно впливає на функціонування усієї системи охорони здоров'я.

Список літератури:

1. Про схвалення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я до 2030 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2024-2026 роках: Проєкт Розпорядження КМУ від 2024 р. URL: https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5%20%D0%BE%D0%B1%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/2024/04-2024

2. Вороненко Ю. В., Кошова С. П., Михальчук В.М., Радиш Я.Ф. Здоров'я громадян України – важлива складова національної безпеки та потенціалу суверенітету держави. *Україна. Здоров'я нації.* 2021. № 3. С. 5–13.

3. Про систему громадського здоров'я: Закон України від 06.09.2022 р. № 2573-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text

4. Кучеров С. І., Радиш Я. Ф. Теоретичні засади дослідження системи публічного управління у сфері громадського здоров'я України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 13–14. С. 110–116.

5. Співак М. В. Державна політика здоров'язбереження: світовий досвід і Україна: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Видавництво «Логос», 2016. 536 с.

6. Лехан, В.М., Онул, Н.М., Крячкова, Л.В. Засади міжнародної та національної політики і стратегій у сфері громадського здоров'я / Public health system in Ukraine and EU countries: realities, transformation, development vectors, perspectives: Scientific monograph. 1st ed. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. «Baltija Publishing», Riga, Latvia, pp. 61-98.

7. Концепція розвитку системи громадського здоров'я: Розпорядження КМУ від 30.11.2016 р. № 1002-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-2016-%D1%80

8. Воєнно-медична доктрина України: Постанова КМУ від 31.10.2018 р. № 910. URL:

9. Господарська діяльність та новітні технології: актуальні проблеми регулювання в умовах воєнного стану / за ред. О. О. Дмитрик, К. О. Токарєвої. Харків: НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2022. 195 с.

10. План відновлення системи охорони здоров'я України від наслідків війни на 2022–2032 рр. Версія (від 21/07/2022 р.). URL:https://moz.gov.ua/uploads/ckeditor/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/21-07-2022-Draft-Ukraine%20HC%20System%20Recovery%20Plan-2022-2032_UKR.pdf

11. Принципи відновлення та трансформації системи охорони здоров'я в Україні. Копенгаген, Європейське регіональне бюро ВООЗ, 2022 р. URL: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/361136/WHO-EURO-2022-5750-45515-65487-ukr.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Didyk N.D. STATE POLICY IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH: TRANSFORMATION OF VECTORS IN CONDITIONS OF WAR

The article presents a characterization of the state, modern trends, and prospects for further development of state policy in the field of public health in conditions of war. It is argued that the main factors influencing the transformation of state policy in the field of public health, which have led to the modernization of the entire healthcare system in recent years, are rapid processes of digitization, the COVID-19 pandemic, and full-scale war in the country. The publication highlights the content of basic documents in the field of public health regarding the definition of the basic principles of state policy in the researched field of social relations (Constitution of Ukraine; Laws of Ukraine "On the healthcare system," "Basics of legislation of Ukraine on healthcare" etc.). Fundamental scientific-theoretical approaches to the basic principles of public administration in the field of public health and current normative-legal acts that have conceptual and strategic significance at both national and international levels are analyzed: Concept of development of the healthcare system (2016); draft Strategy for the development of the healthcare system until 2030 and approval of the operational plan for its implementation in 2024–2026 (2024), Principles of the World Health Organization regarding the restoration and transformation of the healthcare system in Ukraine (2022) etc. The substantive characteristics of priority strategic vectors of state policy in the field of public health aimed at improving indicators of quality and well-being of citizens are presented. It is argued that the functioning of a capable public health system aimed at preserving and promoting public health, preventing diseases, and timely detecting and responding to health challenges, ensuring its leadership and effective functioning in the civil defense system is possible with the development of a comprehensive national healthcare system capable of responding to modern challenges and risks in conditions of full-scale war in Ukraine. It is determined that the strategic task in conditions of ongoing hostilities is to ensure the functioning of a capable public health system aimed at preserving and promoting public health, preventing diseases, and timely detecting and responding to health challenges, ensuring its leadership and effective functioning in the civil defense system.

Key words: *public health, population health, health preservation policy, capable public health system, healthcare system, state policy in the field of public health.*

УДК 351.71
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/09

Жабський В.І.
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського

ПУБЛІЧНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ПОДАТКОВОГО ОРГАНУ

У статті проаналізовано публічно-правові механізми оскарження рішень податкового органу на сучасному етапі. Автор звернув увагу на публічно-правові механізми оскарження в контексті процедури адміністративного оскарження рішень контролюючих органів, до переліку яких входить і податкова. Досліджено як теоретичні, так і практичні аспекти цього способу оскарження як реалізації передбаченого законодавством права особи на оскарження рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів.

Автор досліджує не лише сам процес оскарження, але і його контекст у правовій системі. Досліджено співвідношення порядку розгляду скарг платників податків податковим органом, передбаченого Податковим кодексом України, та порядку, встановленого Законом України «Про адміністративну процедуру», який нещодавно набув чинності. За результатами аналізу зроблено висновок про необхідність приведення у відповідність положень спеціалізованого законодавства до Закону України «Про адміністративну процедуру».

Загалом, стаття спрямована на розуміння процесу оскарження податкових рішень у широкому розумінні та виявляє ключові аспекти процесу оскарження рішень податкових органів і надає практичні рекомендації щодо заходів, спрямованих на захист прав платників податків у відносинах з податковим органом.

З метою підвищення ефективності адміністративного способу оскарження рішень податкових органів та підвищення рівня довіри населення до цього контролюючого органу, автором запропоновано такі зміни: 1) доповнити профільне законодавство положенням про залучення до участі під час розгляду скарги третіх осіб, до яких належать свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі; 2) створити публічний перелік з відомостями щодо підходів судів до конкретних питань податкового права, з яким має бути ознайомлено працівників податкового органу.

Ключові слова: *податкові органи, порушення прав та свобод особи, право на оскарження, публічно-правові механізми оскарження, адміністративний спосіб оскарження.*

Постановка проблеми. Наразі у практичній діяльності має місце неодноразове порушення прав та інтересів як фізичних, так і юридичних осіб з боку контролюючих органів, до яких належить і податкові органи. Тому питання, пов'язані з оскарженням рішень, дій чи бездіяльності контролюючих органів, набувають особливої актуальності. Саме результати такого оскарження мають безпосередній вплив на відновлення порушених прав осіб, проте нерідко їх скарги розглядаються занадто формалізовано, що унеможливлює ефективну реалізацію гарантованого законодавством права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади. Тому з метою найбільш ефективного та оперативного відновлення порушених прав осіб потрібно вдосконалити публічно-правові механізми оскарження рішень податкового органу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі ключові моменти публічно-правових механізмів оскарження рішень податкового органу були досліджені низкою вітчизняних науковців, зокрема: Убогий С. А. та Мельник О. М. вказують, що право на оскарження дій та рішень органів Державної податкової служби є абсолютним, необмеженим і невідчужуваним правом платника податків [1, с. 137]; Зицик С. у своєму дослідженні зауважує, що подальше дослідження нормативно-правових актів з метою вдосконалення правового механізму оскарження дій і рішень органів державної податкової служби сприятиме захисту прав, свобод, законних інтересів людини та громадянина, спрощенню процедури апеляційного узгодження податкових зобов'язань, більш зрозумілим і послідовним діям посадових осіб підрозділів апеляцій [2, с. 43].

Однак окремі проблемні питання у сфері публічно-правових механізмів оскарження рішень податкового органу, зокрема, з позиції вдосконалення порядку такого оскарження, надалі зали-

шаються актуальними та потребують глибшого наукового аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблематики публічно-правових механізмів оскарження рішень податкового органу крізь призму процедури адміністративного оскарження рішень територіальних підрозділів податкового органу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [3]. Однією зі складових вказаного принципу є повага до прав та свобод людини. Тобто Основний Закон держави гарантує непорушність прав та свобод людини.

Проте у практичній діяльності нерідко трапляються вказані порушення, зокрема, з боку органів державної влади, до яких належить й Державна податкова служба України та її територіальні підрозділи (надалі – «Податковий орган»). Тому з метою захисту та відновлення порушених прав та законних інтересів застосовується інститут оскарження рішень, дій та бездіяльності органів державної влади.

Зокрема, Цельєв О. В. вказує, що право на оскарження має три складові:

1) право на захист своїх прав від незаконного втручання чи обмеження;

2) право вимагати від держави, органів публічної влади дотримуватися, охороняти і захищати права;

3) право звернутися до примусової сили держави для захисту своїх прав від неправомірних дій (бездіяльності) органів публічної влади, їхніх посадових осіб [4, с. 72].

Слід зазначити, що наразі доступні два публічно-правові способи такого оскарження, а саме:

– адміністративний або досудовий;
– судовий.

У межах цієї статті вважаємо за доцільне звернути увагу саме на адміністративний порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності податкового органу.

Відмінність між вказаними вище варіантами оскарження полягає в суб'єкті розгляду скарги, економічних та часових затратах. Процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору, проте вона не є обов'язковою. Однак доцільно враховувати, що звернення до суду унеможливлює оскарження рішень, дій чи бездіяльності територіальних підрозділів Державної податкової служби України в адміністративному порядку.

Попри значну важливість судового захисту прав особи, не можна применшувати значення адміністративного оскарження. В. П. Тимощук вказує, що до переваг адміністративного оскарження над судовим доцільно віднести такі риси як: економічність, оперативність, меншу формалізованість [5, с. 71].

Також слід зважати, що ефективність відновлення порушених прав та свобод особи залежить від своєчасності виконання обраного способу захисту. Процедура адміністративного оскарження надає можливість скаржнику здійснити перегляд рішення щодо його доцільності. Водночас навіть за наявності позитивного рішення суду особа буде вимушена чекати, поки адміністративний орган отримає це судове рішення та виконає його. Тому, з огляду на це, адміністративне оскарження виступає додатковою гарантією захисту прав та законних інтересів особи [6, с. 206–207].

Окрім цього, О. Л. Соколенко зазначає, що становлення системи адміністративного оскарження як повноцінного правозахисного механізму доповнюватиме інші форми захисту прав громадян надасть можливість розвантажити судочинство та сприятиме налагодженню діалогу між суспільством та органами державної влади [7, с. 84].

Наразі для публічно-правових механізмів адміністративного оскарження фундаментальне значення відіграє Закон України «Про адміністративну процедуру» від 17.02.2022 р. № 2073-IX; його дія поширюється на відносини органів виконавчої влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, інших суб'єктів, які відповідно до закону уповноважені здійснювати функції публічної адміністрації, з фізичними та юридичними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів, про це прямо вказано в преамбулі [8]. Тобто його вимоги охоплюють і процедуру адміністративного оскарження рішень, дій та бездіяльності Податкового органу.

Цей закон вперше встановив основні принципи адміністративного провадження та визначив чіткі процедури для взаємодії між громадянами, бізнесом і владою, адже до його прийняття ці аспекти були розпорошені по різним нормативно-правовим актам. Також належне законодавче регулювання цієї сфери наближає України до стандартів Європейського Союзу.

Процедуру адміністративного оскарження саме для податкових правовідносин врегульовано у ст. 56 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755-VI [9]. Адміністративний

порядок оскарження включає подання платником податків скарги на рішення контролюючого органу, що суперечить законодавству або виходить за межі повноважень такого органу, до контролюючого органу вищого рівня.

Вимоги щодо відомостей, які має містити скарга, встановлені Порядком оформлення і розгляду скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами, затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 21.10.2015 р. № 916:

– прізвище, ім'я, по батькові, найменування (для юридичних осіб), податкову адресу платника податків, який подає скаргу;

– найменування контролюючого органу;

– реквізити оскаржуваного рішення;

– підстави, за якими оскаржується рішення, обставини справи, які, на думку заявника, встановлені контролюючим органом неправильно чи не встановлені взагалі;

– обґрунтування незгоди платника податків із рішенням контролюючого органу з посиланням на норми законодавства;

– вимоги та клопотання платника податків, який подає скаргу;

– відомості щодо повідомлення контролюючого органу, рішення якого оскаржується, про подання скарги до контролюючого органу вищого рівня;

– відомості про оскарження рішення контролюючого органу до суду;

– адресу, на яку слід надіслати рішення, прийняте за результатами розгляду скарги;

– перелік документів, які додаються до скарги [10].

Платник податків може подати таку скаргу до вищого контролюючого органу у письмовій або електронній формі за допомогою засобів електронного зв'язку протягом 10 робочих днів після отримання рішення, яке він бажає оскаржити.

У випадку пропуску вказаного 10-денного строку, за наявності поважних причин він може бути додатково поновлений ще протягом шести місяців. Однак у такому випадку потрібно подати клопотання про поновлення пропущеного строку на подання скарги, де обґрунтувати поважність причин пропуску строку, та надати документи, що підтверджують викладені в клопотанні обставини. Наслідком неподання такого клопотання виступає повернення поданої особою скарги та, відповідно, відсутність її розгляду.

Відповідно до п. 102.6. ст. 106 ПК України, до таких поважних причин належать випадки, коли платник податків:

– перебував за межами України;

– перебував у плаванні на морських суднах за кордоном України у складі команди (екіпажу) таких суден;

– перебував у місцях позбавлення волі за вироком суду;

– мав обмежену свободу пересування у зв'язку з ув'язненням чи полоном на території інших держав або внаслідок інших обставин непереборної сили, підтверджених документально;

– був визнаний за рішенням суду безвісно відсутнім або перебував у розшуку у випадках, передбачених законом.

Проте доцільно вказати, що положення п. 102.6. ст. 106 ПК України поширюються лише на:

– платників податків – фізичних осіб;

– посадових осіб юридичної особи у разі, якщо протягом зазначених граничних строків така юридична особа не мала інших посадових осіб, уповноважених відповідно до законодавства України нараховувати, стягувати та вносити до бюджету податки, а також вести бухгалтерський облік, складати та подавати податкову звітність.

Контролюючий орган, який розглядає скаргу платника податків, повинен прийняти вмотивоване рішення, та надіслати його протягом 20 календарних днів, наступних за днем отримання скарги, на адресу платника податків засобами поштового зв'язку чи електронного зв'язку або надати йому під розписку. Проте керівник контролюючого органу має право продовжити строк розгляду скарги, що не може перевищувати 60 календарних днів, проте про таке рішення має бути повідомлено платника податків.

Платник податків має право подати скаргу до суду, якщо йому відмовлено у задоволенні його скарги після її перегляду в адміністративному порядку.

Зокрема, К. В. Мінаєва вказує, що серед характерних ознак адміністративного оскарження контролюючих органів в контексті вирішення податкових спорів варто виокремити такі:

– процедура є досить простою в порівнянні з судовою: платнику податків достатньо лише подати скаргу в Податковий орган і чекати на її вирішення;

– вільним є спосіб викладення скарги, що полегшує та прискорює її подання та не потребує спеціальних знань та витрат на звернення за правовою допомогою, а підстави для повернення скарги мінімальні;

– цей спосіб також є швидким, рішення набирає чинності негайно та підлягає безумовному

виконанню податковим органом нижчого рівня [11, с. 484].

Як демонструє статистична інформація, опублікована на офіційному сайті Державної податкової служби України, за період з 01.01.2023 р. по 01.12.2023 р. до Державної податкової служби України надійшло 92 262 скарги на 96 779 рішень контролюючих органів, серед них 51 159 рішень залишено без змін, 41 105 рішень скасовано повністю, 1 162 рішення скасовано частково [12].

Також статистика, наведена на офіційному сайті Ради бізнес-омбудсмена, вказує, що скарги щодо податкових питань займають перше місце серед п'ятірки найпоширеніших за 2023 рік: за перший квартал 2023 року кількість скарг, які стосуються податкових питань, складала 70% від загальної кількості всіх скарг, за другий – 65%, за третій – 54 %, за четвертий – 40 % (Мал. 1) [13].

Рис. 1. Топ-5 предметів скарг

Джерело: сайт Ради бізнес-омбудсмена.

Режим доступу: https://boi.org.ua/stats/

Однак у зв'язку з тим, що часто права та законні інтереси платників податків неможливо поновити за результатами адміністративного способу оскарження, наразі досить численними є звернення таких осіб до суду з позовами до Податкового органу. Зокрема, Державна податкова служба України, вказує: «Протягом січня-лютого 2024 року на розгляді у судах різних інстанцій перебувало 46,4 тис справ за позовами до органів ДПС на суму 257,1 млрд грн. Розглянуто 2,1 тис. справ на суму 6,8 млрд грн, з них: на користь органів ДПС – 696 справ (у т.ч. немайнові спори) на суму 4,5 млрд грн, та на користь платників податків – 1,4 тис. справ на 2,3 млрд гривень» [14].

З огляду на те, що Державна податкова служба України та її територіальні органи виконують функції публічної адміністрації, то є підстави вважати, що її діяльність має підпорядковуватися певним публічно-правовим принципам.

Зокрема, Т. М. Кравцова, А. В. Солонар посилаючись на інших науковців, вказують, що на існування таких принципів діяльності публічної адміністрації:

1) верховенства права;
2) законності;
3) відкритості;
4) пропорційності;
5) ефективності;
6) підконтрольності;
7) відповідальності [15, с. 524].

Натомість Карапетян О. А. пропонує віднести перелічені вище принципи до класичних та виділити новітні принципи публічного адміністрування – синергія, інклюзія, інноваційність, інноватівність, принципи agile, бенчмаркінг, інтерактивний комунікаційний зв'язок, контролінг [16, с. 81].

Тобто Державна податкова служба України та її територіальні органи мають зобов'язання реалізовувати ці принципи під час здійснення своїх функцій. Проте наведена вище статистична інформація вказує про те, що у практичній діяльності нерідко наявні їх порушення, що спричиняє значну кількість скарг на рішення, дії або бездіяльність податкової, які оскаржуються як в адміністративному, так і в судовому порядку. Тому з метою зміни вказаної тенденції процедура адміністративного способу оскарження потребує суттєвого доопрацювання.

По-перше, доцільно привести у відповідність положення Податкового кодексу України, Порядку оформлення і подання скарг платникам податків та іншими контролюючими органами до Закону України «Про адміністративну процедуру». Зокрема, вказаний порядок передбачає можливість брати безпосередню участь під час розгляду скарги лише для:

– особи, яка звернулася зі скаргою;
– осіб, що проводили перевірку, приймали рішення (вчиняли дії) або брали участь у прийнятті оскаржуваного рішення;
– представників засобів масової інформації;
– представників Міністерства фінансів України, Державної регуляторної служби України;
– представників Ради бізнес-омбудсмена.

Натомість Закон України «Про адміністративну процедуру» забезпечує залучення до участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи та участь яких є необхідною, – свідок, спеціаліст, експерт, перекладач. Тобто наразі спеціалізоване законодавство не містить аналогічних положень. Про наявність такої проблематики зауважує й Рада бізнес-омбудсмена: «Більш проблемним та неврегульованим залишається питання

участі у розгляді скарги третіх осіб. … Однак на практиці мають місце випадки, коли державні органи нехтують цією гарантією, посилаючись на те, що відкритий розгляд скарги прямо не передбачений на підзаконному рівні» [17, с. 40–41].

Тому, з огляду на вказане вище, пропонуємо доповнити Податковий кодекс України, Порядок оформлення і подання скарг платникам податків та іншими контролюючими органами положенням про залучення до участі під час розгляду скарги третіх осіб, до яких належать свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі. Є підстави вважати, що таке нововведення сприятиме дотриманню принципу верховенства права, складовою частиною якого є правова визначеність.

По-друге, відповідно до ч. 5 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права [18]. Тобто Державна податкова служба України та її територіальні органи мають обов'язок використовувати висновки щодо норм права, викладені у постановах Верховного Суду, з питань, які стосуються податкових правовідносин.

Проте не завжди навіть переважна більшість аспектів, пов'язаних з податковими правовідносинами, проаналізована та розкрита в постановах Верховного Суду, що є судом касаційної інстанції. Натомість часто існує узгоджена судова практика судів першої й апеляційної інстанцій, яку Податковий орган не бере до уваги під час розгляду скарг платників податків в адміністративному порядку. Як наслідок, такий платник, незадоволений результатом розгляду його скарги податковою, вимушений звертатися до суду з позовом, що суди нерідко задовольняють. Також Рада бізнес-омбудсмена зауважує: «Відтак, часто складається ситуація, коли в рамках податкових перевірок контролюючі органи піднімають одні і ті ж питання, донарахування по яких в подальшому скасовуються платником в судовому порядку. Проте при проведенні чергової податкової перевірки контролюючий орган відмовляється брати до уваги рішення суду, яке вступило в законну силу, стверджуючи, що нові донарахування стосуються нових обставин» [19]. Тобто через ігнорування сталої судової практики з певних питань з боку Податкового органу знижується рівень довіри населення до контролюючого органу та збільшується навантаження на судову систему.

Тому з метою вирішення цієї проблеми, вважаємо, що слід наділити посадових осіб Державної податкової служби України такими повноваженнями:

– аналіз і систематизація судової практики як Верховного Суду, так і судів першої та апеляційної інстанцій, яка стосується податкових правовідносин;

– виокремлення узагальнених питань, які стосуються податкових правовідносин, та позиції судів з конкретного питання;

– формування переліку з відомостями щодо підходів судів щодо вирішення конкретних питань податкового права;

– ознайомлення працівників Державної податкової служби України та її територіальних органів зі змістом вказаного переліку;

– оприлюднення переліку на сайті Державної податкової служби України та сайтах її територіальних органів;

– проведення моніторингу судової практики щодо питань, пов'язаних з податковими правовідносинами;

– внесення змін до переліку у випадку зміни підходу судової практики до вирішення певного питання, його оновлення на сайтах;

– повідомлення про зміни в судовій практиці працівників Державної податкової служби України та її територіальних органів.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на наведене вище, є підстави вважати, що з метою підвищення ефективності адміністративного оскарження рішень, дій, бездіяльності Державної податкової служби та її територіальних органів доцільно передбачити можливість залучати до розгляду скарг третіх осіб, а саме: свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів. Такі зміни сприятимуть узгодженню положень профільного законодавства та Закону України «Про адміністративну процедуру».

Також варто запровадити публічний перелік на веб-сайті Податкового органу в мережі Інтернет з відомостями щодо правових позицій судів до конкретних питань податкового права, з яким має бути ознайомлено працівників Податкового органу. Це дозволить зменшити навантаження на судову систему, оскільки Податковий орган буде враховувати судову практику під час розгляду скарг, та підвищить рівень довіри населення. Подальші дослідження з цієї тематики можливі в аспекті розроблення механізмів покращення ефективності адміністративного оскарження рішень, дій або бездіяльності Податкового органу щодо податкових правовідносин.

Список літератури:

1. Убогий С. А., Мельник О. М. Право на оскарження рішень податкових органів як дієва правова гарантія захисту прав та законних інтересів платника податків. *Вісник Академії праці і соціальних відносин і туризму. Серія: Право та державне управління.* 2013. № 1. С. 137–142.

2. Зицик С. Правовий механізм оскарження рішень органів державної податкової служби. *Підприємництво, господарство і право.* 2010. № 4. С. 40–43.

3. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 17.04.2024).

4. Цельєв О. В. Право на оскарження рішень органів публічної влади та їхніх посадових осіб як складова верховенства права. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2017. Том 200. С. 72–79.

5. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / упоряд. В. П. Тимощук. Київ: Факт, 2003. 496 с.

6. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ: Факт, 2003. 384 с.

7. Соколенко О. Л. Адміністративне оскарження як форма захисту прав громадян у діяльності правоохоронних органів. *Науковий вісник Чернівецького університету.* 2012. № 636. С. 83–87.

8. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 р. № 2073-IX / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#top (дата звернення: 17.04.2024).

9. Податковий кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 17.04.2024).

10. Порядок оформлення і подання скарг платниками податків та іншими особами та їх розгляду контролюючими органами: наказ Міністерства фінансів України від 21 жовтня 2015 р. № 916 / Міністерство фінансів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1617-15#Text (дата звернення: 18.04.2024).

11. Мінаєва К. В. Оскарження рішення контролюючих органів в адміністративному порядку в контексті вирішення податкових спорів. *Форум права.* 2011. № 4. С. 479–486.

12. Інформація про надходження та розгляд скарг (заяв) платників податків на рішення контролюючих органів (податкові повідомлення-рішення, рішень, вимог, постанов) // Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: https://tax.gov.ua/data/material/000/623/742507/Dodatok_.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

13. Статистична інформація Ради бізнес-омбудсмена щодо ТОП-5 предметів скарг за 2023 рік // Офіційний веб-сайт Ради бізнес-омбудсмена. URL: https://boi.org.ua/stats/ (дата звернення: 18.04.2024).

14. Стан розгляду судових справ (станом на 01.03.2024) // Офіційний веб-сайт Державної податкової служби України. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/rezalt/763500.html (дата звернення: 18.04.2024).

15. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права.* 2010. № 4. С. 522–525.

16. Карапетян О. А. Роль публічного адміністрування в формуванні демократичного суспільства держави. *Інвестиції: практика та досвід.* 2021. № 16. С. 77–85.

17. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена «Адміністративне оскарження: поточний стан та рекомендації» / Рада бізнес-омбудсмена. 80 с. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/2_2019_sytem_ua.pdf (дата звернення: 19.04.2024).

18. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02 червня 2016 р. № 1402-VIII / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top (дата звернення: 19.04.2024).

19. Системний звіт Ради бізнес-омбудсмена «Адміністрування податків, які сплачує бізнес» / Рада бізнес-омбудсмена. URL: https://boi.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/admtaxesukr.pdf (дата звернення: 19.04.2024).

Zhabskyi V.I. PUBLIC LAW MECHANISMS FOR APPEALING AGAINST DECISIONS OF THE TAX AUTHORITY

The article analyzes the public law mechanisms for appealing against decisions of the tax authority at the present stage. The author draws attention to public law appeal mechanisms in the context of the procedure for administrative appeal of decisions of controlling authorities, which include the tax authorities. The author examines both theoretical and practical aspects of this method of appeal as a realization of the right of an individual to appeal against decisions, actions or inaction of regulatory authorities provided for by law.

The author examines not only the appeal process itself, but also its context in the legal system. The author analyzes the correlation between the procedure for consideration of taxpayers' appeals by the tax authority provided for by the Tax Code of Ukraine and the procedure established by the recently enacted Law of Ukraine "On Administrative Procedure". Based on the results of the analysis, the author concludes that it is necessary to bring the provisions of specialized legislation into line with the Law of Ukraine "On Administrative Procedure".

In general, the article aims to understand the process of appealing tax decisions in a broad sense and identifies key aspects of the process of appealing against decisions of tax authorities and provides practical recommendations on measures aimed at protecting the rights of taxpayers in relations with the tax administration.

With a view to improving the efficiency of the administrative method of appealing against decisions of tax authorities and increasing the level of public confidence in this controlling body, the author proposes the following changes 1) to supplement the relevant legislation with a provision on the involvement of third parties, including witnesses, experts, specialists, and translators, in the consideration of an appeal; 2) to create a public list with information on the approaches of courts to specific issues of tax law, which should be made available to tax service employees.

Key words: *tax authorities, violation of individual rights and freedoms, right to appeal, public law mechanisms of appeal, administrative method of appeal.*

УДК 35.071
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/10

Зуєв М.І.
Національний університет «Львівська політехніка»

ІНОЗЕМНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ПУБЛІЧНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ

Розглянуто тенденції глобальної інноваційної екосистеми. Встановлено, що інновації та стартапи можуть зароджуватися з випадкових зустрічей та випадкових ідей за умови розвинутої інноваційної екосистеми. Зазначено, що якщо країна та її уряд не забезпечує розвиток інноваційної екосистеми та її інфраструктури, це може спричинути витік талантів за межі цієї екосистеми до інших більш успішних. Охарактеризовано ключові характеристики окремих елементів інноваційної екосистеми інших країн світу. З'ясовано, що в Швейцарії створено сприятливі ключові базові умови ведення бізнесу, захисту прав інтелектуальної власності, забезпечений високий рівень довіри у суспільстві. Розглянуто особливості інноваційної системи Сінгапуру щодо застосування моделі відкритих інновацій, яка передбачає, що компанії під час розроблення нових технологій та продуктів не тільки розраховують на власні внутрішньокорпоративні науково-дослідницьких розробки, але й активно залучають інновації та компетенції ззовні. При цьому, з'ясовано, що у 2023 році США зміцнили свої позиції як провідна країна-стартап, а міста США зберігають свою позицію в цих рейтингах програмного забезпечення та даних. Виявлено, що потенційні споживачі наукових розробок – малі та середні підприємства, як правило, не мають достатніх ресурсів та досвіду у пошуку необхідних знань. При цьому, з'ясовано, що уряд Німеччини запровадив програму Industry 4.0, яка впроваджує цифрові технології і штучний інтелект в економіку країни. З'ясовано, що у Німеччині було зменшено суми податків для компаній, знижено ставки податку на прибуток підприємств і торгівлю, а також запроваджено рівномірну амортизацію для основних засобів і списання малоцінних активів нижче певного порогу. Зазначено, що Німеччина посилила свої процедури неплатоспроможності для стабілізації фінансового ринку та скасувала вимоги для потенційно життєздатних компаній щодо негайної подачі заяви про неплатоспроможність у випадках надмірної заборгованості.

Ключові слова: *екосистема, інновації, національна інноваційна екосистема, механізми публічного управління.*

Постановка проблеми. Висока інфляція, війна вкупі з затяжними наслідками пандемії перешкоджають глобальним інноваціям. Відповідно до даних наведених у рейтингу Глобального підприємницького індексу за 2023 рік, у 2022 році різко впало фінансування інновацій. Так, інвестиції скоротилися на понад 30 відсотків, а соціально-економічний вплив інновацій зупинився. Реагуючі на ці виклики, тенденції глобальної інноваційної екосистеми змінилися, зосередившись наприбутковості і стійкості бізнес-моделі.

Дані з Глобального індексу екосистем стартапів свідчать про те, що інновації та стартапи можуть зароджуватися з випадкових зустрічей та випадкових ідей за умови розвинутої інноваційної екосистеми із концентрацією високоякісних зацікавлених сторін та при наявній загальній політиці кооперативних інновацій. Якщо країна та її уряд не забезпечує розвиток інноваційної екосистеми та її інфраструктури, це може спричинути витік талантів за межі цієї екосистеми до інших більш успішних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Європейський досвід у розвитку екосистем стартапів, структурні компоненти екосистеми стартапів, їх взаємозв'язки та функціонування екосистем стартапів Великої Британії, Естонії, Німеччини, Швейцарії, Швеції та Фінляндії досліджували Дума О. І., Завтура К. О. [1].

Питання розвитку екосистеми стартапів розглядалися такими вченими та підприємцями, як С. Бланка, Б. Дорфа, В. Ванга, У. Дрейпера, С. Екланда, Д. Коена, Р. Комісара, Дж. Маллінза, П. Тіля, Дж. Тісса, Б. Фелда, В. Харніша, О. Єрмакова, Н. Подольчак, В. Карковська та інші, проте дослідження іноземного досвіду розвитку інноваційних екосистем здійснювалося фрагментарно, особливо в контексті аналізу публічних механізмів розвитку інноваційної екосистеми іноземних країн.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне узагальнення та обґрунтування значення іноземного досвіду використання публічних механізмів розвитку іноваційних екосистем. Поставлена мета свідчить про важливість розв'язання наукових завдань теоретичного характеру із утворення та покращення як окремих елементів інноваційної екосистеми інших країн світу, так і системній побудові публічних механізмів їх розвитку, які є засадами формування інноваційної екосистеми інших країн світу загалом.

Дослідження іноземного досвіду використання публічних механізмів розвитку іноваційних екосистем важливе тому, що у практичному значені цей досвід може стати внагоді при побудові структурних елементів у національній інноваційній екосистемі. Виокремлення головних складових публічних механізмів розвитку інноваційної екосистеми інших країн світу, зокрема елементів та суб'єктів, дозволить при розгляді інноваційної екосистеми України визначити спільні відзнаки та властивості та провести можливу адаптацію з основними елементами та суб'єктами інноваційної екосистеми, так як саме ці елементи мають єдині ознаки й особливості.

Предметом дослідження є іноземний досвід розвитку іноваційних екосистем, у т.ч. публічних механізмів розвитку інноваційної екосистеми іноземних країн.

У процесі дослідження застосовувалися методи системного аналізу та інші загальнонаукові методи: синтез, систематизація. Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти, що регламентують функціонування інноваційної екосистеми, теоретичні та методологічні розробки вітчизняних і закордонних учених, статистичні та аналітичні матеріали. У роботі були використані дані офіційних публікацій та періодичних видань Національного університету «Львівська політехніка» та її підрозділів.

Виклад основного матеріалу. У своїй роботі Єрмакова О. А. досліджує різні аспекти інноваційної політики країн-лідерів інноваційного розвитку, зокрема як зазначає автор в Швейцарії створено сприятливі ключові базові умови ведення бізнесу, захисту прав інтелектуальної власності, забезпечений високий рівень довіри у суспільстві; перше місце країни у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності свідчить про ефективне податкове, торговельне та інвестиційне середовище; цілеспрямовано розвиваються ключові фактори інноваційного виробництва – кваліфікована робоча сила, національна інноваційна екосистема; впроваджуються спеціальні стимули інноваційної діяльності – підтримка наукових досліджень в університетах, стимулювання науково-дослідницьких розробок у підприємницькому секторі. Іншою країною, яка викликає інтерес до її інноваційної політики, є Сінгапур. Наукова спільнота Сінгапуру на 30% складається з іноземців. Інноваційна система Сінгапуру належить до найбільш глобалізованих у світі на рівні зі Швецією та Великою Британією. Ще однією особливістю інноваційної системи Сінгапуру є застосування моделі відкритих інновацій. Модель відкритих інновацій передбачає, що компанії під час розроблення нових технологій та продуктів не тільки розраховують на власні внутрішньокорпоративні науково-дослідницьких розробки, але й активно залучають інновації та компетенції ззовні [2, с. 20].

Як відомо, уряди країн світу у процесі формування своїх політик розвитку підприємницьких екосистем потребують статистичної бази із показників розвитку технологічного та інноваційного підприємництва, стану інвестиційного клімату в країні. Ось чому, результати рейтингування країн світу будуть корисні як для урядовців країн, так і для інвесторів стартапів у процесі прийняття зважених інвестиційних рішень на міжнародному ринку венчурного та приватного капіталу [4, с. 152].

За рейтингом Глобального підприємницького індексу за 2023 рік Сінгапур знаходиться на 5 місці в світі. Сінгапур спростив відкриття бізнесу, скасувавши корпоративні печатки та запровадивши консолідований закон про добровільне посередництво. Також влада Сінгапуру спростила ведення для компаній експортно-імпортних операцій завдяки вдосконаленню інфраструктури та електронного обладнання в порту та полегшила вирішення проблем неплатоспроможності, запровадивши нову схему процедури угоди з особливостями режиму реорганізації боржника й запровадивши попередню реструктуризацію.

Влада Сінгапуру підтримує розбудову бізнес інноваційної екосистеми. Існують різні програми підтримки, такі як Програма технологічного інкубатору, Венчурний фонд для початкових етапів, Програма комерціалізації підприємницьких технологій, надають бізнесу фінансову підтримку в їх інноваційній діяльності [2, с. 20].

За рейтингом Глобального індексу екосистем стартапів у 2023 році США зміцнили свої позиції як провідна країна-стартап. При цьому, США стали найбільш сприятливою для бізнесу країною у світі, а інноваційна екосистема міста Сан-Франциско

перевершує всі інші екосистеми у всьому світі. Враховуючи це, інноваційна екосистема США має глобальний вплив і домінування серед інших екосистем. Згідно до даних наведених у Глобальному індексу екосистем стартапів за 2023 рік, США є найкращим місцем для масштабування та розвитку глобальної компанії [3].

Згідно з аналізом StartupBlink за 2023 рік, програмне забезпечення та дані є найбільшою галуззю стартапів з 31,95% усіх стартапів. У галузі програмного забезпечення та даних деякі підприємства виділяються винятковим зростанням та інноваційними рішеннями. Це приватні стартапи, вартість яких перевищує один мільярд доларів.

Міста США зберігають свою позицію в цих рейтингах програмного забезпечення та даних, причому п'ять із 10 найкращих міст у цьому секторі є американськими. Перше місце займає Сан-Франциско, друге – Нью-Йорк, четверте – Бостон, шосте – Лос-Анджелес, восьме – Сіетл.

Сан-Франциско залишається беззаперечним лідером індустрії програмного забезпечення та даних, оскільки його рейтинг не змінився порівняно з 2022 роком, а також зберігає таку саму позицію в глобальному рейтингу, що робить його лідером екосистем стартапів. Досягнення інноваційної екосистеми Сан-Франциско найкраще відображається в таких успішних стартапах, як OpenAI (компанія, що досліджує та розгортає штучний інтелект), Quora (платформа запитань і відповідей, яка має на меті ділитися світовими знаннями та розвивати їх) та Discord (технологія голосового спілкування та спілкування в чаті, створена для геймерів).

Нью-Йорк також зберігає друге місце в рейтингу програмного забезпечення та даних, не змінившись порівняно з 2022 роком і своєю глобальною позицією. Серед успішних стартапів у галузі програмного забезпечення та даних, є Vice Media, Grafana Labs і Hugging Face, які отримали статус Unicorn. Серед деяких відомих стартапів програмного забезпечення та даних у Бостоні – Klaviyo, DataRobot і Formlabs, оцінка яких перевищила 1 мільярд доларів США. Лос-Анджелес зміцнив свої позиції в галузі програмного забезпечення та даних з кількома помітними стартапами, такими як FloQast, Service Titan і Anduril. Станом на минулий рік Сіетл зберігає восьме місце в галузі програмного забезпечення та даних, і ця позиція також демонструє досконаліть інноваційної екосистеми міста, особливо в секторі програмного забезпечення та даних. Наприклад, серед інших стартапи Zenoti та Highspot є найвідомішими.

США вдалося створили інноваційну екосистему, яка в основному базується на приватному секторі, без надто сильного втручання з боку державного сектору. Але, при цьому, США запроваджено нові закони, які законодавчо підтримують стратегічні галузі, серед яких є найбільш перспективна галузь з виробництва напівпровідників.

Досвід публічних механізмів розвитку інноваційних екосистем США показує, що США на державному рівні підтримує політику із залучення талантів і запроваджує нові візові програми для підприємців-іммігрантів та науковців.

США мають гнучке законодавство у сфері банкрутства, яке дозволяє підприємцям терпіти невдачу і легко починати все спочатку. Як наслідок, підприємці частіше тестують нові ідеї саме в США. Інноваційні екосистеми США пропонують новим компаніям усе, що їм потрібно: доступ до фінансування через велику мережу венчурних капіталів (і це незважаючи на фінансові проблеми та банкрутство у 2023 році Silicon Valley Bank, комерційного банку, який мав стосунки до понад 50% венчурних капіталів у США), інвесторів-ангелів та професійне менторство у високоякісних акселераторах.

Крім того, провідні університети США забезпечують передові наукові дослідження та постачають найкращі таланти до інноваційної екосистеми. Університети також виступають як додатковий магніт для амбітних місцевих та іноземних студентів, які потім можуть перейти працювати до провідних світових компаній, або створити власні успішні стартапи.

США не лише є лідером за обсягом створення стартапів, але також є провідною країною щодо створення дружнього середовища для відкриття бізнесу. Ці взаємопов'язані елементи надають ефективність реалізації публічного адміністрування щодо організації процесу створення інновацій, новітніх технологій, конкурентоспроможності інноваційних виробів й розвитку інноваційної роботи у США.

Зазначене вище дозволяє інноваційній екосистеми США продовжувати процвітати та залучати амбітних науковців, підприємців, стартаперів та інноваторів з усього світу.

В Австралії впроваджується успішний досвід США, Фінляндії, Нідерландів, Швеції та Великої Британії у реалізації програм підтримки малого бізнесу у проведенні інноваційних досліджень. Як правило, ці програми реалізуються через державні спеціалізовані агенції у вигляді надання грантів та підписання договорів на розроблення

інноваційної продукції чи технології, в яких зацікавлена держава, та можуть принести відчутну соціальну віддачу чи бути цікавими для глобальної інноваційної системи. Агенції відповідальні за відбір отримувачів грантів та контрактів. Реалізація таких програм забезпечила значні економічні результати та створення робочих місць. Випускники-науковці мають великі глобальні перспективи з працевлаштування та відіграють важливу роль для глобальної інноваційної системи. В Австралії лише 1/3 науковців зі ступенем PhD працюють у бізнесі, тоді як у США – 2/3. Зростання кількості науковців у бізнесі є важливим для реалізації спільних наукових проектів на засадах державно-приватного партнерства. Австралія досліджує досвід інших країн в цьому аспекті, таких як Франція, де компанії, що працевлаштовують молодих науковців зі ступенем PhD, отримують чотирьохкратне зниження податків на їхню заробітну плату протягом чотирьох років. Також урядом упроваджуються програми зі стимулювання інноваційного співробітництва між науковцями державних науково-дослідних інститутів та науковцями з підприємницького сектору. Ще один напрям, за яким Австралія розвиває свою інноваційну систему, – забезпечення розширеного доступу для бізнесу до досліджень, готових до комерціалізації, зокрема, через онлайн-мережі. Проте, як було з'ясовано Австралійською агенцією з інтелектуальних прав власності, більшість розробок науково-дослідних інститутів не готові до комерціалізації. Потенційні споживачі наукових розробок – малі та середні підприємства, як правило, не мають достатніх ресурсів та досвіду у пошуку необхідних знань. Це є проблемою для Австралії, зумовленою незначною кількістю науковців у бізнесі. Крім того, немає стимулів до комерціалізації наукових розробок [2, с. 20].

Згідно до дослідження Світового Банку «Doing Business-2019» (надалі дані дослідження були призупинені керівництвом Групи Світового банку, оскільки, у 2020 році отримано повідомлення щодо недостовірності даних у Doing Business 2018 і 2020), Німеччина за ступенем простоти ведення бізнесу посідає 24-е місце з 190 країн світу.

Німецький уряд вже кілька років веде програму Industry 4.0. Вона має на увазі впровадження цифрових технологій і штучного інтелекту в економіку. У країни стоять амбітні плани – в найближчі 5 років стати першою цифровою економікою в світі. До найбільших приватних інвесторів в Німеччині можна віднести компанію Rocket Internet та German Startups Group, що підтримують стартапи, які показують швидке зростання Також в Німеччині є багато проектів для підтримки молодих підприємців. Наприклад, CyberForum.de, допомагає у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Берлінський Фонд підприємництва щороку проводить спеціальну конференцію для початківців Entrepreneurship Summit, а також проводить безкоштовні тренінги і семінари в онлайн-університеті Entrepreneurship Campus. Ось деякі успішні стартапи: проект Zalando – продаж взуття, одягу, аксесуарів і ювелірних прикрас; платформа для обміну музикою Soundcloud [1, с. 119].

Також Уряд Німеччини спростив започаткування бізнесу, завдяки підвищенню ефективності зв'язку між нотаріусом і комерційним реєстром і усуненню необхідності публікувати оголошення в газеті, знизивши мінімальний капітал до символічної суми, зробивши процес ефективнішим, але при цьому були підвищено нотаріальні збори та податок на передачу прав власності. Уряд Німеччини зробив сплату податків більш зручною для компаній та запровадив електронну систему подання й оплати більшості податків без необхідності паперових документів. При цьому, у Німеччині було зменшено суми податків для компаній, знижено ставки податку на прибуток підприємств і торгівлю, а також запроваджено рівномірну амортизацію для основних засобів і списання малоцінних активів нижче певного порогу.

Для вирішення питань повязаних із неплатоспроможності компаній, Німеччина посилила свої процедури неплатоспроможності, прийнявши новий закон про неплатоспроможність, який полегшує реструктуризацію в суді проблемних компаній і збільшує участь кредиторів. Також було внесено зміни, що дозволили судам призупиняти виконавчі дії щодо активів, необхідних для продовження бізнесу боржника, що полегшує підтримку бізнесу як безперервного підприємства. Також Німеччина посилила свої процедури неплатоспроможності через новий Закон про впровадження заходів для стабілізації фінансового ринку (Finanzmarktstabilisierungsgesetz), який скасував вимогу для потенційно життєздатних компаній негайно подавати заяву про неплатоспроможність у випадках надмірної заборгованості.

При цьому, дослідження Литвин І. В. показали, що для побудови ефективної національної екосистеми стартапів уряду країни необхідно враховувати чинники бізнес-середовища для стимулювання техноло-гічного підприємництва, кількісні та якісні показники стартап проєктів в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів. Ці чинники

згідно Global Startup Ecosystem Index 2021 мають істотний вплив на розвиток національних екосистем стартапів [4, с. 157].

Висновки. Таким чином у статті успішно вирішено наукові завдання теоретичного узагальнення та обґрунтування значення іноземного досвіду використання публічних механізмів розвитку іноваційних екосистем, а також щодо системної побудови публічних механізмів їх розвитку, які є засадами формування інноваційної екосистеми інших країн світу загалом.

Проведене дослідження та обґрунтування отриманих результати, дозволили визначити механізми підтримки бізнесу у окремих країнах, ефект від запровадження інформаційних технологій та технологій штучного інтелекту до фінансової системи країн.

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок про те, що активна, розвинута інноваційна екосистема є ключовою передумовою для майбутнього економічного зростання стартапів.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є дослідження та аналіз трендів розвитку інноваційних екосистем на засадах активізації публічних механізмів.

Список літератури:

1. Дума О. І., Завтура К. О. Екосистема стартапів в Європі: кращі практики та уроки для України, Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2021; Випуск 3, Номер 1. С. 119–130, DOI: https://doi.org/10.23939/smeu2021.01.119.

2. Єрмакова О. А., Світовий досвід інноваційного розвитку в інтересах інноваційної безпеки України. Приазовський економічний вісник. Випуск 5 (05) 2017. С. 17–21.

3. Global Startup Ecosystem Index 2023. Available at: https://report.startupblink.com/

4. Литвин І .В. Досвід формування екосистем стартапів у країнах Східної Європи та можливості його застосування в Україні. «Young Scientist». В.10 (98), 2021. С. 151–159. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-10-98-34

Zuiev M.I. FOREIGN EXPERIENCE OF USING PUBLIC MECHANISMS FOR THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ECOSYSTEMS

The trends of the global innovation ecosystem are considered. It has been established that innovations and startups can be born from random meetings and random ideas, provided there is a developed innovation ecosystem. It is noted that if the country and its government do not ensure the development of the innovation ecosystem and its infrastructure, it can cause a drain of talent outside this ecosystem to other more successful ones. The key characteristics of individual elements of the innovation ecosystem of other countries of the world are characterized. It was found that Switzerland has created favorable key basic conditions for conducting business, protecting intellectual property rights, and ensuring a high level of trust in society. The peculiarities of Singapore's innovation system in relation to the application of the open innovation model are considered, which assumes that companies, when developing new technologies and products, not only rely on their own internal research and development, but also actively involve innovations and competences from the outside. At the same time, it found that the US strengthened its position as the leading startup country in 2023, and US cities maintain their position in these software and data rankings. It was found that potential consumers of scientific developments – small and medium-sized enterprises, as a rule, do not have sufficient resources and experience in finding the necessary knowledge. At the same time, it was found that the German government has introduced the Industry 4.0 program, which introduces digital technologies and artificial intelligence into the country's economy. It found that Germany had reduced corporate taxes, reduced corporate and trade tax rates, and introduced flat depreciation for fixed assets and write-offs of low-value assets below a certain threshold. Germany is said to have strengthened its insolvency procedures to stabilize the financial market and lifted requirements for potentially viable companies to file immediately for insolvency in cases of over-indebtedness.

Key words: *ecosystem, innovations, national innovation ecosystem, mechanisms of public administration.*

УДК 331.108:330.322.14
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/11

Кохanський Б.С.
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СУВЕРЕННИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ФОНДАХ

Статтю присвячено дослідженню кадрової політика в суверенних інвестиційних фондах (надалі – СІФ). Показано, що підбір персоналу та ефективність подальшого управління ним мають велике значення в рівні якості інвестиційної діяльності СІФ. Розгянуто основні найбільш розповсюдженні принципи кадрової політики СІФ. Проаналізовано актуальні практики управління людськими ресурсами в СІФ. Визначено особливості підходів до системи відбору кандидатів на посади в різних СІФ. Розкрито особливості системи навчання та підвищення кваліфікації співробітників СІФ. Визначено та окреслено 2 основні організаційно-правові форми функціонування СІФ в системі органів виконавчої влади, що мають безпосередній вплив на управління людськими ресурсами в СІФ. Стаття визначає принципову різницю між особливостями роботи портфельних менеджерів та інших інвестиційних спеціалістів в СІФ та приватних інвестиційних фондах й інвестиційних банках. Предмет вивчення полягає у розгляді найбільш розповсюджених сучасних принципів в кадровій політиці СІФ, що стосуються узагальнених вимог до кандидатів на посади в СІФ, процедури відбору персоналу, системи професійної інтеграції нових працівників в робітничий процес, систему мотивації кадрів та розподілення професійних компетенцій в СІФ. Метою є емпіричне дослідження підходів СІФ по вдосконаленню механізмів управління людськими ресурсами. У праці виокремлено особливості еволюції кадрової політики СІФ, впливу світової фінансової кризи 2008 року на парадигми управління людськими ресурсами в СІФ, систему управління «СІФ 2.0». Зроблено висновки щодо підходів органів виконавчої влади країн, що мають СІФ у формуванні робочого середовища, яке сприяє повноцінному розкриттю професійного потенціалу робітників СІФ. На поточний момент Україна ще не має власного СІФ. Наявність бази наукових досліджень, що аналізують релевантний досвід та практики інших країн в управлінні СІФ може дати Україні змогу одразу застосовувати найкращі світові практики управління вітчизняним СІФ.

Ключові слова: *суверенні інвестиційні фонди, портфельний менеджер, персонал, управління персоналом, людські ресурси, кадрова політика в СІФ.*

Постановка проблеми. На початок 2023 року в світі налічувалось 176 суверенних інвестиційних фонди, загальна вартість активів під їхнім управлінням складала приблизно в 11,5 трлн. долларів США [1]. Протягом останніх років загальне число СІФ, а також сукупна вартість активів під їхнім управлінням стабільно збільшується. Ефективне управління великими державними фінансовими ресурсами потребує залучення висококваліфікованих спеціалістів до роботи в СІФ. Невдала кадрова політика в СІФ несе ризики значних фінансових збитків та втрачених можливостей для держави через недостатню компетентність кадрів, відсутність можливості ефективно виконувати професійні функції або корупційні ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діяльності суверенних інвестиційних фондів (СІФ) розглядалися в багатьох наукових публікаціях, зокрема в роботах М. О. Онопко «Діяльність суверенних інвестиційних фондів як складова зовнішньоекономічної політики»; В.Є. Намонюк та Т. В. Іваненко «Особливості діяльності суверенних інвестиційних фондів». Водночас, складність питання забезпечення ефективної кадрової політики СІФ потребує подальших досліджень у цьому напряму, аналізу успішного міжнародного досвіду та визначення шляхів його впровадження в Україні.

Постановка завдання. Основними цілями статті є окреслення загальних засад управління людськими ресурсами в суверенних інвестиційних фондах, знаходження найбільш розповсюджених сучасних підходів та принципів до управління людськими ресурсами СІФ.

Виклад основного матеріалу. СІФ – це державні фонди, що здійснюють інвестиційну діяльність. СІФ найбільш притаманні для країн-експортерів природних ресурсів Зазвичай СІФ

створюють з метою стабілізації джерел доходів економіки або накопичення коштів для потреб майбутніх поколінь.

Ефективна кадрова політика є необхідною складовою для належного функціонування СІФ. Інвестиційна діяльність СІФ має розгалужену структуру направлення коштів, як за галузями, так і за географічним принципом. Кожна галузь економіки, а також кожен регіон направлення інвестицій мають унікальні особливості, які мають бути відомі досвідченому портфельному менеджеру СІФ. Для ефективного укладання прибуткових угод між СІФ та отримувачем інвестицій необхідні професійні спеціалісти, з достатнім рівнем компетентності у своїх сферах відповідальності. Окрім портфельним менеджерів, СІФ потребують роботи ризик-менеджерів, ринкових аналітиків, ІТ-спеціалістів, адміністративних працівників та іншого персоналу, що забезпечує функціонування СІФ. Залучення нових працівників, їхня адаптація до особливостей роботи в СІФ, а також налагодження командної взаємодії між ними є ключовими задачами кадрової політики СІФ.

Деякі СІФ мають в своєму складі консультативні комітети, які допомагають і консультують Правління СІФ з питань інвестиційної політики, управління ризиками та корпоративні операції, що включають в себе консультації щодо політики по відношенню до працівників фонду та їхньої винагороди за роботу.

У ході практики діяльності СІФ в багатьох країнах світу протягом десятків років були виведені загальні принципи в управлінні людськими ресурсами, що зараз характерні для більшості суверенних фондів. Одним із цих принципів є багатоетапний відбір кандидатів на роботу. СІФ вкладають значну кількість операційних ресурсів в адаптацію до роботи та навчання своїх працівників, у зв'язку з чим виникає необхідність пильно обирати найбільш конгруентних кандидатів на ринку парці. Набір нових працівників до СІФ відбувається в декілька етапів, першим з яких є розміщення вакансій в СІФ. Як правило, вакансії публікуються на веб-ресурсах фонду, за якими слідкують спеціалісти, що зацікавлені в кар'єрі співробітника СІФ. Вони подають свої резюме, які розглядаються менеджерами відділу кадрів. При розгляді резюме менеджери першочергово звертають увагу на перелік професійних якостей кандидата та звіряють їх з бажаними якостями для працівника СІФ. До основних якостей, що сприяють прийому кандидата на роботу в СІФ відносяться лояльність, досвід інвестиційної діяльності в певній галузі, наявність диплому з низки вищих закладів освіти, адаптивність до корпоративною та політичної культури регіону походження СІФ, досвід управління ризиками та в деяких випадках наявність сертифікату CFA для фінансистів. Важливість цих якостей для роботі в СІФ аргументується так.

1. Лояльність: СІФ націлені на працевлаштування кандидатів, які схильні до довгострокового перебування в одній організації, причому, в державній. СІФ толерантно відносяться до зміни роботи в резюме кандидата з причини банкрутства його роботодавця, але негативно ставляться до частої зміни роботи за ініціативою робітника, який претендує на роботу в СІФ. Суверенні фонди виділяють значні бюджетні адаптацію до робочого процесу і навчання нових працівників. Звільнення значної кількості працівників з СІФ незабаром після влаштування на роботу спричинить негативні наслідки для СІФ, у зв’язку з чим відділи кадрів СІФ віддають перевагу кандидатам. які мають стратегію кар'єрного розвитку на одному місці роботи в системі публічного управління, а не змінюють роботодавців з міркувань короткочасної вигоди. Також під час ринкових рецесій спостерігалась практика, коли фінансисти тимчасово влаштовувались на роботу в СІФ на період кризи. СІФ не зацікавлені в короткостроковому співробітництві, особливо в періоди глобального дефіциту ліквідності, тому, як правило, приймають на роботу лише тих кандидатів, які планують працювати в СІФ на довгостроковій основі. Рекрутери СІФ можуть визначити довгостроковість планів кандидатів за опосередкованими ознаками. Наприклад, якщо особа детально не проаналізувала умови життя в регіоні знаходження офісу СІФ, в який намагається влаштуватись – то вона, скоріш за все, не планувала залишатись в цьому регіоні на багато років. Іншим ризиком для СІФ, що походить зі сторони працівників, схильних часто змінювати роботодавця, є негативна перспектива звільнення співробітників в період економічного зростання, для якого характерне відкриття багатьох нових інвестиційних компаній, які приваблюють до себе на роботу інвестиційних спеціалістів більш високими, ніж середньоринкові, винагородами. В СІФ надають перевагу при працевлаштуванні тим працівникам, хто пріоритизує в свої кар’єрі стабільність роботи в державному секторі над короткочасною фінансовою вигодою.

2. Наявність досвіду укладання інвестиційних угод; СІФ здійснюють інвестиційну діяльність за багатьма напрямками. до основних з яких входять

акції публічних компаній, облігації, прямі інвестиції, товари та венчурні інвестиції. Інвестуванням по кожному з цих напрямів займаються різні команди СІФ, у зв'язку з чим наявність специфічного досвіду інвестиційної діяльності за одним із перерахованих напрямів, а також досвід інвестування в активи певного регіону або галузі є тими якостями, які надають перевагу кандидату при влаштуванні на роботу в СІФ. Також перевагою кандидата для отримання роботи в СІФ є практичний досвід укладання інвестиційних угод. Вміння вести перемовини та знання корпоративної культури в регіоні направлення інвестицій збільшують вірогідність кандидата потрапити в шортлист з претендентів на роботу в СІФ.

3. Освіта: Як показує практика, в СІФ найчастіше отримують роботу випускники таких університетів як Оксфорд, Кембридж або університету з «Ліги Плюща» в США. Ці заклади вищої освіти вважаються найпрестижнішими в світі для отримання дипломів для роботи в інвестиційній сфері.

4. Політична культура: оскільки СІФ є представниками своїх держав, їх співробітники мають проявляти повагу до політичної культури держави походження фонду і відповідати стандартам цієї культури. Також при влаштуванні на роботу в СІФ працівник погоджується з тим, що розділяє цілі та цінності свого фонду.

5. Здатність працювати в космополітичній обстановці. Як правило, в СІФ працюють люди з багатьох країн світу. Наприклад, у сінгапурському СІФ Temasek працюють представники 34 різних національностей [2]. А в СІФ ADIA з ОАЕ – громадяни понад 65 держав [3]. Здатність ефективно працювати в команді з людьми з різних країн є важливою вимогою до кандидатів на роботу в суверенних фондах. Окрім цього, СІФ здійснюють активну зовнішню інвестиційну діяльність, що передбачає постійні відрядження або навіть представництво фонду робітником у країні направлення інвестицій. Вміння адаптуватись до ділової та політичної культури країн спрямування інвестицій необхідна для виконання таких обов'язків. Переважна більшість СІФ декларує інклюзивність однією зі своїх корпоративних цінностей. що розуміє під собою забезпечення належних умов праці для представників будь-яких соціальних груп та культур.

6. Географія: розповсюдженою практикою для СІФ є відкриття офісів в п'яти фінансових центрах світу – Лондоні, Нью-Йорку. Гонконгу, Сінгапурі та Парижі, адже в цих містах розташована найбільша кількість офісів інвестиційних компаній світу, які приваблюють спеціалістів інвестиційної сфери до проживання в цих містах;

7. Сертифікат CFA: Деякі фонди вимагають від кандидата мати додаткові сертифікати, окрім самого диплому. Зокрема СІФ ОАЕ ADIA для прийняття на роботу вимагає наявності в кандидата сертифіката Chartered Financial Analyst, що на даний момент являється найбільш престижним фінансовим сертифікатом в світі. Для отримання CFA фінансовий аналітик повинен мати стаж роботи у сфері фінансів, пов'язаній з прийняттям інвестиційних рішень не менше 36 місяців і успішно послідовно скласти три рівня екзаменів з перевірки своєї кваліфікації. Станом на березень 2022 року, в світі налічувалось близько 190 000 спеціалістів, як мали сертифікат CFA [4].

Деякі СІФ, зокрема GIC та Temasek в Сінгапурі або ADIA в ОАЕ проводять протекціоністську кадрову політику і надають перевагу в працевлаштуванні громадян своїх держав. У багатьох СІФ керівні посади можуть займати тільки громадяни держави, з якої походить фонд [3]. У монархічних державах СІФ зазвичай очолюють представники правлячих династій, у зв'язку з чим роль особистості керівника СІФ в таких країнах має підвищену вагомість в управлінні фондом. Подібний підхід не являється дискримінаційним, адже СІФ є юридичними особами-представниками уряду держави і вимога наявності громадянства держави для отримання керівних посад є розповсюдженою практикою в публічному управлінні. Певні СІФ прагнуть до досягнення гендерної рівності на керівних посадах фонду. Зокрема, Державний Пенсійний Фонд Норвегії декларує, що прагне до досягнення відмітки понад 40% жінок на керівних посадах в фонді [5].

Підхід до управління людськими ресурсами в суверенних фондах зазнав змін після світової фінансової кризи 2008 року, внаслідок якої кількість робітників у інвестиційній сфері стала зменшуватися. Це було продиктовано обмеженістю фінансових ресурсів в умовах зниження цінності активів під їхнім управлінням, і в ході оптимізації витрат фонди скоротили частину персоналу. До 2008 року СІФ намагались найняти висококваліфікованих фінансистів навіть тоді, коли ще не мали потреби в такій кількості персоналу. СІФ робили це з міркувань, що таких спеціалістів можуть найняти інші суверенні фонди, і на ринку праці не залишиться найбільш перспективних кандидатур, коли СІФ розпочне здійснювати інвестиційну діяльність за новим напрямом, у зв'язку з чим відкриє нові вакансії. До того ж, у СІФ

цінують лояльність в робітниках, через що вони не схильні змінювати роботодавця без серйозної причини. Найбільш характерним такий підхід до управління людськими ресурсами спостерігався у СІФ з країн Перської затоки, адже вони не мали достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів з релевантним досвідом роботи в своїх країнах, у зв'язку з чим здійснювали завчасний найм кадрів закордонних спеціалістів [6]

Під час рецесії 2008 року виникло питання доцільності утримання великої кількості персоналу, особливо тієї його частини, яка була прийнята на роботу з розрахунку на створення нових посад в фондах. До того ж, криза поставила ринки у стан невизначеності, що ускладнило планування подальшого розвитку інвестиційної діяльності СІФ, а разом з ним – і планування майбутніх посад в СІФ. Після фінансової кризи 2008 року були вироблені нові принципи управління суверенними фондами, які охрещуються терміном «СІФ 2.0». Серед нових підходів до кадрової політики був найм працівників тільки після виникнення вакансій в фонді. Це дозволило збільшити продуктивність праці в СІФ й оптимізувати надлишкові витрати на утримання персоналу, який не здійснює нагальних операційних функцій.

Важливу роль в ефективності роботи СІФ відіграє навчання кадрів. В освітню систему СІФ входять адаптаційні курси для нових працівників, літні навчальні програми для студентів, які бажають розпочати свою кар'єру у суверенних фондах, курси післядипломної практики для випускників закладів освіти та курси підвищення кваліфікації для співробітників СІФ. Деякі з фондів навіть мають власні освітні заклади. як NBIM Academy у Державному Пенсійному Фонді Норвегії або Wealth Management Institute, який є спільним проєктом сінгапурських СІФ GIC та Temasek [5; 7]. Також доволі розповсюдженою практикою є партнерство СІФ з провідними університетами своїх країн, в рамках якого розробляються освітні програми, покликані академічно підготувати кадри до роботи в СІФ. На адаптаційних курсах нові працівники детально ознайомлюються зі стратегією, принципами та цілями фонду, а також визначаються з нішею їхньої подальшої діяльності в СІФ. Зазвичай нові працівники приходять до СІФ з інвестиційних банків, хедж-фондів та інших приватних компаній, оперуючих цінними паперами. Однак зауважимо, що принципи інвестування СІФ та приватних компаній мають значні відмінності. Навчальні курси дають змогу новим працівникам ефективно розпочати кар'єру в СІФ. Освітні програми для студентів дають змогу зацікавити майбутніх випускників провідних закладів освіти в початку кар'єри в СІФ. Це позитивно впливає на їхню ефективність роботи, адже специфіка роботи в СІФ значно відрізняється від роботи в приватних фондах або інвестиційних банках. через що працівникам, які мали попередній досвід роботи в таких установах доводиться змінювати професійні звички для роботи в СІФ.

Організаційно-правова форма СІФ відрізняються в різних країнах. Засади діяльності СІФ зазвичай встановлені в нормативно-правових актах держави, в деяких випадках – в конституції. Згідно результатів опитування Міжнародного валютного фонду, в якому приймали участь представники багатьох СІФ, 52% респондентів зазначили, що їхній СІФ створений як відокремлена від держави юридична особа, а інші 48% опитаних вказали, що їхній СІФ є складовою структури центрального банку або міністерства фінансів. [8]. В першій моделі, яка передбачає існування СІФ як незалежної юридичної особи, працівники фонду не є державними службовцями. Така практика зокрема дає змогу залучати до роботи в СІФ громадян інших держав, оскільки національні законодавства про державну службу зазвичай вимагають наявності громадянства у державних службовців. Великі СІФ мають багато офісів в різних країнах, тому здійснення пошуку достатньо кваліфікованого персоналу виключно серед своїх громадян був би надмірно складним процесом. До того ж, статус відокремленої від держави юридичної особи розширює операційну свободу для СІФ, оскільки відсутня вимога протокольно узгоджувати кожне інвестиційне рішення з представниками центрального банку або міністерства фінансів. Такі СІФ наділені широкою свободою прийняття тактичних та оперативних рішень, що затверджуються через раду директорів або керівний комітет фонду. Порядок підзвітності відокремлених від держави СІФ перед міністерством фінансів також різниться – в ролі аудитора може виступати наглядова рада фонду, міністр фінансів або інша посадова особа (наприклад президент або губернатор). В деяких випадках такі СІФ звітують про свою діяльність безпосередньо перед парламентом.

Відокремлені від держави СІФ зазвичай мають форму корпорації, яку заснованою відповідно до норм господарського права їхньої країни. СІФ даної моделі очолюються головою фонду. Він несе відповідальність за виконання покладених на нього завдань, що включають розвиток інвес-

тиційної політики фонду, працевлаштування нових співробітників СІФ та ефективне управління персоналом. Керівник СІФ має штат безпосередньо підзвітних йому директорів фонду із конкретними функціональними обов'язками. Подальша структура ієрархії в СІФ даної моделі розгалужується на різні відділи, які очолюють їхні менеджери. Внутрішня структура управління відокремлених від держави СІФ дуже подібна до типової структури управління приватних корпорацій. СІФ даного типу управляються Радою директорів, яка зазвичай налічує від п'яти до дев'яти членів. Члени правління обираються на основі їхнього досвіду в управлінні інвестиціями, корпоративному управлінні, економіці та фінансах. Раду очолює головний виконавчий директор (CEO), якого призначає міністерство фінансів або уряд держави. В деяких відокремлених від уряду СІФ, державний службовець окрім своєї урядової посади також отримує посаду керівника СІФ і несе відповідальність за прийняття інвестиційних рішень не як державний службовець, а безпосередньо як головний виконавчий директор фонду. Хоча призначення членів керівного органу таких СІФ здійснюється міністерством фінансів або в деяких випадках іншим урядовим органом, керівники відокремлених від держави СІФ займають свої посади протягом довгого строку і не звільняються з неї у зв`язку зі зміною уряду. Звільнення з посади в керівному органі СІФ, зазвичай, відбувається лише за певних особливих обставин, а саме неможливість виконувати посадові функції за станом здоров'я, вихід на пенсію, засудження члена керівного органу СІФ за кримінальний злочин, тощо.

СІФ, другої моделі входять до складу органів виконавчої влади і не мають статусу окремої юридичної особи. Такі СІФ найчастіше засновуються за спеціальними установчими законодавчими актами, рідше – загальними фіскальними законами, регулюючих бюджетне або фіскальне право. Зазвичай в СІФ даної моделі центральний банк виконує функції оперативного управління фондом, а міністерство фінансів здійснює контроль за діяльністю СІФ. В інших випадках, управління СІФ здійснюється його керівним органом, члени якого зобов'язані мати статус державних службовців. Деякі СІФ даного типу мають наглядову раду або аудиторський комітет. Установчі законодавчі акти щодо діяльності таких СІФ, а в деяких випадках і їхні статути являються загальнодоступними. У деяких СІФ, що не є окремими юридичними особами, міністр фінансів або інша посадова особа несе відповідальність за встановлення конкретних інвестиційних цілей, в той час як керівний орган СІФ виступає в якості консультативного комітету цього посадовця.

Висновки. СІФ виробили унікальну політику управління людськими ресурсами протягом десятиліть свого існування. СІФ націлені на пошук працівників, які будуть працювати у фонді протягом багатьох років. СІФ виділяють значну кількість ресурсу на навчання, адаптацію та підвищення кваліфікації своїх кадрів, що приносить позитивні результати в довгостроковій перспективі. До 2008 року СІФ наймали велику кількість працівників через ризик нестачі пропозиції на ринку праці в момент відкриття нових посад, але після фінансової кризи 2008 змінили свій підхід і в наш час набирають працівників під створення посади. Процес відбору кандидатів на роботу в СІФ є довготривалим та багатоетапним. Робітники мають бути здатні добре працювати в команді та в космополітичному середовищі. Багато СІФ мають декілька офісів, головний з яких знаходиться в столиці держави-власниці СІФ, а інші – в світових фінансових центрах, таких як Лондон, Нью-Йорк, Гонконг, Сінгапур та Париж. Найбільш розповсюдженими посадами в СІФ є ризик-менеджер, фінансист, аналітик та IT-спеціаліст. Заробітні плати в СІФ не є найвищими на рівні праці. Управління людськими ресурсами здійснює відділ кадрів СІФ.

На даний момент існує 2 найбільш розповсюджені організаційно-правові форми СІФ – як окремої юридичної особи і як складової уряду. Друга модель передбачає поглиблене залучення органів виконавчої влади в діяльність СІФ і статус державних службовців для всіх членів керівного органу фонду. Організаційно-правова форма СІФ у вигляді окремої юридичної особи дає широку операційну свободу, а уряд займається лише фінансуванням, контролем і призначенням керівників СІФ.

Список літератури:

1. Megginson, W.L., Malik, A.I. & Zhou, X.Y. Sovereign wealth funds in the post-pandemic era. J Int Bus Policy 6, 253–275 (2023). https://doi.org/10.1057/s42214-023-00155-2

2. Temasek holdings. Sustainability in Our Operations / офіційний веб-портал. URL: https://www.temasek.com.sg/en/sustainability/sustainability-in-our-operations#people

3. Abu Dhabi Investment Authority. 2022 review. / офіційний веб-портал. URL: https://ifswf.org/sites/default/files/annual-reports/ADIA%202022%20Annual%20Report.pdf

4. CFA Institute. CFA Institute Reports Results for CFA Program Level I Testing in February / офіційний веб-портал. URL: https://www.cfainstitute.org/en/about/press-releases/2023/cfa-program-results-level-I-february-2023#:~:text=There%20are%20more%20than%20190%2C000,worldwide%20and%20160%20local%20societies.

5. Norges Bank Investment Authority. Human resources policy / офіційний веб-портал. URL: https://www.nbim.no/contentassets/47016e41bd9f4dec84f1d7b078981b59/human-resources-policy.pdf

6. Goergen, Marc; O'Sullivan, Noel; Wood, Geoffrey; Baric, Marijana (2018). Sovereign wealth funds, productivity and people: The impact of Norwegian government pension fund – global investments in the UK. Loughborough University. Journal contribution. DOI: 10.1111/1748-8583.12179

7. Wealth Management Institute. Our story. URL: https://wmi.edu.sg/our-story/

8. Cornelia Hammer, Peter Kunzel, Iva Petrova. Sovereign Wealth Funds: Current Institutional and Operational Practices. Washington, DC : International Monetary Fund, 2008, p. 5.

Kokhanskyi B.S. HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN SOVEREIGN WEALTH FUNDS

The article is devoted to the study of human resources policy (hereinafter – HR policy) in sovereign wealth funds (hereinafter – SWF). It is shown that the selection of personnel and the efficiency of their further management play key role in the quality of the investment activity of the SWF. The main and most widespread principles of HR policy of SWF have been explained in the article. Actual practices of human resource management in SWF are analyzed. The peculiarities of the approaches to the system of selecting candidates for positions in various SWF have been determined. The peculiarities of the system of training and development of professional skills of SWF employees have been revealed. 2 main organizational forms of SWF in the system of executive authorities, which have a direct impact on the management of human resources in SIF, are defined and outlined. The article defines the fundamental difference between the peculiarities of the work of portfolio managers and other investment specialists in SWF and private investment funds and investment banks. The subject of the study is the consideration of the most widespread modern principles in the personnel policy of the SWF, which relate to the generalized requirements for candidates for positions in the SWF, the personnel selection procedure, the system of professional integration of new employees into the work process, the system of personnel motivation and the distribution of professional competencies in SWF. The goal is an empirical study of SWF approaches to improving HR management mechanisms. The work highlights the peculiarities of the evolution of the SWF HR policy, the impact of the global financial crisis of 2008 on HR management paradigms in SWF and the "SWF 2.0" management system. Conclusions have been made regarding the approaches of the executive authorities of the countries that have SWF in creating a working environment that contributes to the full disclosure of the professional potential of SWF`s employees. Currently, Ukraine does not have its own SWF. The availability of a base of scientific research analyzing the relevant experience and practices of other countries in the management of SWF can enable Ukraine to immediately apply the best global practices of managing its domestic SWF.

Key words: *sovereign wealth funds, portfolio manager, personnel, HR management, human resources, HR policy in SIF.*

УДК 328.184:354
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/12

Кравченко С.О.
Національний інститут стратегічних досліджень

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПОБУДОВИ ЛОБІСТСЬКИХ ЕТИЧНИХ КОДЕКСІВ ТА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

У статті узагальнено основні положення низки зарубіжних лобістських етичних кодексів. Серед даних документів виділені дві групи:

– кодекси, що затверджені органами державної влади та є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів лобізму у відповідній країні (Австралія, Ірландія, Канада, Литва);

– кодекси, прийняті лобістськими асоціаціями, що не мають статусу загальнодержавних документів та є обов'язковими лише для членів відповідних асоціацій (Австрія, Великобританія, Румунія, США).

Узагальнено сукупність етичних принципів та правил поведінки лобістів, що містяться в проаналізованих лобістських етичних кодексах. На цій основі вироблено рекомендації щодо змісту Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання в Україні, в структурі яких доцільно виділити вступну та основну частини. У вступній частині важливо відобразити суспільні очікування від діяльності лобістів, до яких у переважній більшості проаналізованих зарубіжних кодексів віднесені, насамперед, прозорість, порядність і професійність. Зміст основної частини зазначеного документу запропоновано формувати шляхом закріплення етичних принципів та їх розкриття через сукупність правил поведінки суб'єктів лобіювання відповідно до наступної орієнтовної структури:

– прозорість при лобістських контактах з публічними посадовими особами, а також у стосунках з роботодавцями;

– правдивість і точність інформації, що надається представникам органів публічної влади, клієнтам, широкій громадськості;

– конфіденційність, тобто дотримання обмежень щодо розголошення, використання й передачі іншим суб'єктам конфіденційної інформації;

– порядність, що включає чесність, добросовісність лобістів, офіційні контрактні відносини з клієнтами, дотримання контрактних зобов'язань;

– запобігання конфлікту інтересів, зокрема, інформування про такі конфлікти, їх усунення, уникнення відстоювання суперечливих інтересів;

– знання та дотримання законодавства, в тому числі, утримання від незаконних дій, від провокування інших на законодавчі порушення тощо;

– утримання від неправомірного впливу, зокрема, заборони надання публічним посадовим особам подарунків, знаків гостинності та ін.;

– уникнення зловживань можливостями, зумовленими роботою на владні структури та особистими стосунками з посадовцями;

– формування позитивного іміджу, включаючи підтримку репутації лобістської діяльності, повагу та ввічливість у відносинах, іміджмейкінг;

– повага до інститутів публічної влади, тобто недопущення проявів неповаги та дій, що можуть підривати суспільну довіру до цих інститутів;

– професійний розвиток через навчання й підвищення кваліфікації на постійній основі.

Ключові слова: *лобістська діяльність, лобістський етичний кодекс, етичні принципи лобіювання, правила поведінки лобістів, зарубіжний досвід.*

Постановка проблеми. Надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС пов'язане з вимогами здійснити низку кроків. Так, Єврокомісія рекомендувала Раді ЄС затвердити переговорну рамку для України за умови, серед іншого, прийняття закону про регулювання лобістської діяльності відповідно до європейських стандартів як частини антиолігархічного плану дій [3, с. 23]. На виконання зазначеної вимоги в лютому 2024 р. був прийнятий Закон України «Про лобіювання», що в етичному вимірі встановлює для суб'єктів лобіювання зобов'язання, зокрема, не створювати будь-якої залежності від них об'єктів лобіювання, уникати отримання від останніх будь-яких обіцянок щодо результатів лобію-

вання, забезпечувати позитивне загальносуспільне сприйняття лобізму. В детальному вигляді етичні зобов'язання лобістів передбачається встановити шляхом затвердження Кабінетом Міністрів України Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання [2]. При їх розробці доцільно використати досвід зарубіжних країн, в яких тривалий час діють аналогічні етичні кодекси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням етичної поведінки суб'єктів лобістської діяльності, в тому числі аналізу відповідних документів в окремих зарубіжних країнах, приділяли увагу Д. Базілевич, Н. Гнатенко, О. Длугопольський, О. Дягілєв, М. Недюха, В. Нестерович, О. Одінцова, О. Самойленко, А. Стельмах, В. Федоренко, Т. Яровой та ін. Разом з тим, в комплексному вигляді зарубіжний досвід побудови лобістських етичних кодексів не був предметом спеціального дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – узагальнення основних положень зарубіжних лобістських етичних кодексів і вироблення на цій основі рекомендацій щодо змісту Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Серед кодексів, що регулюють етичну поведінку лобістів у зарубіжних країнах, можна виділити дві групи. До першої належать ***кодекси, що затверджені органами державної влади*** та є загальнообов'язковими для всіх суб'єктів лобізму у відповідній країні, як це передбачено і в Україні. З даної групи в статті проаналізовано чотири наступні документи:

– Лобістський кодекс поведінки (Lobbying Code of Conduct), затверджений рішенням Уряду Австралії (далі – Австралійський кодекс) [8];

– Кодекс поведінки для осіб, які займаються лобістською діяльністю (Code of Conduct for Persons Carrying on Lobbying Activities), затверджений Комісією зі стандартів у органах публічної влади Ірландії (далі – Ірландський кодекс) [7];

– Кодекс поведінки лобістів (Lobbyists' Code of Conduct), затверджений Комісаром з питань лобіювання Канади (далі – Канадський кодекс) [9];

– Кодекс етики лобістів, затверджений Центральним комітетом з етики Литви (далі – Литовський кодекс) [1, с. 49].

Другу групу складають ***кодекси, прийняті лобістськими асоціаціями***. Такі кодекси не мають статусу загальнодержавних документів та є обов'язковими лише для членів відповідних асоціацій. З даної групи в статті проаналізовано чотири наступні кодекси лобістських асоціацій, що є провідними у своїх країнах:

– Кодекс поведінки Австрійської асоціації щодо зв'язків з громадськістю (Austrian Public Affairs Association, входить до трійки провідних об'єднань країни) (далі – Австрійський кодекс) [6];

– Кодекс поведінки Асоціації професійних політичних консультантів Великобританії (Association of Professional Political Consultants, створена п'ятьма найпотужнішими лобістськими організаціями країни) (далі – Британський кодекс) [5];

– Етичний кодекс лобістської діяльності Румунської асоціації зареєстрованих лобістів (Romanian Lobbying Registry Association, найвідоміше об'єднання країни) (далі – Румунський кодекс) [10];

– Кодекс лобістської етики Асоціації фахівців з питань зв'язків з урядом США (Association of Government Relations Professionals, колишня всесвітньо відома Американська ліга лобістів) (далі – Американських кодекс) [4].

Аналізуючи структуру вибраних кодексів, слід відзначити, що всі вони містять вступну частину, в якій важливе місце посідають ***суспільні очікування від діяльності лобістів***. До таких очікувань переважна більшість кодексів відносить прозорість, порядність і професійність. Крім того, наприклад, в Канадському кодексі виокремлюються очікування поваги до органів публічної влади, а в Британському кодексі – очікування відсутності будь-яких фінансових відносин між лобістами й представниками владних установ [5; 9]. Натомість, Американський кодекс робить акцент на обов'язку суб'єктів лобізму сприяти позитивному суспільному сприйняттю лобістської професії [4].

Основна частина всіх проаналізованих кодексів складається з ***етичних принципів лобістської діяльності та правил, що їх розкривають***.

Насамперед, доцільно відзначити ***принцип прозорості***, що посідає чільне місце в усіх кодексах і розуміється в кількох аспектах. Так, більшість кодексів зобов'язують суб'єктів лобізму в процесі комунікацій з органами публічної влади розкривати в повному обсязі й без будь-яких викривлень: своїх клієнтів та/або роботодавців; суб'єктів, на користь яких здійснюється лобіювання; інтереси, що просуваються; цілі та очікувані результати лобістської діяльності [5; 6; 8; 9; 10].

Окремі кодекси висувають додаткові правила при лобістських контактах повідомляти публічним посадовим особам про:

– наявність у лобіста обмежень як колишньої посадової особи та дотримання ним цих обмежень (Австралійський кодекс) [8];

– особисті інтереси лобіста в конкретних справах (Ірландський кодекс) [7];

– наявність домовленостей щодо премій або бонусів лобісту за успішне просування або запобігання прийняттю певного законодавства, в разі запитів посадовців (Американський кодекс) [4].

Крім того, в Канадському кодексі йдеться про необхідність для найнятих лобістів повною мірою інформувати роботодавців про свою роботу для забезпечення точної реєстрації й звітності, а в Британському кодексі – надавати до реєстру відповідної асоціації всі необхідні відомості про себе та своїх клієнтів [5; 9]. Ірландський кодекс містить загальну рекомендацію суб'єктам лобізму оприлюднювати, наскільки можливо, будь-яку інформацію, яку вони використовують в своїй діяльності [7].

В усіх кодексах простежується також ***принцип правдивості й точності інформації***. Зокрема, в більшості кодексів прямо встановлений обов'язок суб'єктів лобізму робити все можливе, щоб гарантувати правдивість і точність (актуальність, об'єктивність) інформації та тверджень, що надаються представникам органів публічної влади, клієнтам, широкій громадськості [5; 7; 8]. Канадський та Австрійський кодекси формулюють даний обов'язок дещо інакше – не вводити нікого в оману наданою інформацією [6; 9].

В Американському, Литовському й Румунському кодексах вказується також, що в разі виявлення факту надання хибної або неточної інформації лобіст повинен якомога швидше виправити свою помилку [1, с. 49; 4; 10].

В частині кодексів міститься важливе правило про те, що у випадку суттєвих змін у попередньо наданій лобістом інформації, на яку публічна посадова особа може продовжувати спиратися при прийнятті рішень, лобіст повинен, якщо можливо, надати їй точну та оновлену інформацію [1, с. 49; 4; 7].

З погляду поводження суб'єктів лобізму з інформацією критичне значення має ***принцип конфіденційності***, що прямо виокремлюється в половині проаналізованих кодексів і стосується двох аспектів, а саме, відносин зазначених суб'єктів з органами публічної влади, а також з клієнтами й роботодавцями. В першому аспекті лобісти повинні використовувати, поширювати або оприлюднювати будь-яку конфіденційну інформацію, отриману від публічних посадових осіб, лише за згодою останніх [6; 7; 9]. Румунський кодекс навіть містить заборону продавати дану інформацію стороннім особам, а Британський кодекс – припис дотримуватися офіційно встановлених процедур отримання, поширення й оприлюднення документів органів публічної влади [5; 10].

В другому аспекті суб'єкти лобізму не повинні розголошувати конфіденційну й іншу внутрішню інформацію стосовно нинішніх і колишніх клієнтів або роботодавців без чіткої згоди останніх, крім випадків, коли таке розголошення вимагається законом [1, с. 50; 4; 6; 7]. Крім того, Американський та Ірландський кодекси забороняють лобістам використовувати зазначену інформацію на шкоду інтересам клієнтів або роботодавців, в будь-яких сторонніх цілях [4; 7].

Наступною ключовою засадою лобістської діяльбності видається ***принцип порядності***, що в різних вимірах відображений майже у всіх кодексах. Насамперед, йдеться про чесність лобістів у відносинах з клієнтами, органами публічної влади та ін. [5; 6; 8; 10]. Більш конкретно, Австралійський, Британський та Ірландський кодекси вимагають від суб'єктів лобізму не створювати хибного враження про свої можливості доступу до органів публічної влади та їх посадових осіб [5; 7; 8].

До вимірів порядності можна також віднести добросовісність суб'єктів лобізму, що включає їх зобов'язання [1, с. 49; 4; 10]:

– виявляти лояльність щодо інтересів клієнтів або роботодавців;

– максимально старанно просувати інтереси відповідно до домовленостей з клієнтами або роботодавцями;

– систематично інформувати клієнтів або роботодавців про виконану роботу та, по можливості, пропонувати клієнтам вибір між різними варіантами подальших дій.

Ще одним виміром порядності суб'єктів лобізму, що спеціально виділяється в окремих кодексах, можна вважати обов'язкове укладення ними письмових контрактів зі своїми клієнтами, де мають визначатися строки, умови надання послуг, питання оплати тощо, та встановлення винагороди за лобістську діяльність в розумних межах [4; 6].

Американський кодекс деталізує порядну поведінку лобіста в разі припинення діяльності на користь певного клієнта або роботодавця, вимагаючи надавати обгрунтовані пояснення та докладати зусиль для захисту їх інтересів, зокрема, дати час для знаходження іншого лобіста, повернути належні документи й майно [4].

В низці кодексів робиться акцент на ***принципі запобігання конфлікту інтересів.*** Наприклад,

згідно з Румунським кодексом, суб'єкт лобізму повинен виявляти будь-які професійні конфлікти інтересів [10], згідно з Американським і Литовським кодексами – повідомляти своїм поточним і передбачуваним клієнтам про всі відомі йому конфлікти інтересів та оперативно вживати заходів для їх усунення [1, с. 50; 4], згідно з Австрійським кодексом – утримуватися від будь-якої роботи, що може спричинити конфлікт інтересів [6].

В Американському й Литовському кодексах міститься кілька правил поведінки лобістів для запобігання конфлікту інтересів, в тому числі [1, с. 50; 4]:

– не відстоювати інтереси різних клієнтів, якщо ці інтереси конфліктують між собою;

– якщо просування інтересів певного клієнта може негативно впливати на інтереси іншого клієнта, повідомити останнього про всі можливі наслідки та отримати від нього згоду на продовження лобіювання;

– інформувати клієнта про будь-яких інших осіб, залучених до представництва й захисту його інтересів, та про всі виплати цим особам за допомогу в лобіюванні.

Австралійський кодекс вимагає від лобістів чітко розділяти лобіювання та будь-яку діяльність на користь політичних партій [8], а Британський кодекс – не приймати будь-яких фінансових чи інших стимулів, що можуть розцінюватися як хабар або купівля прихильності [5].

Низка правил в більшості розглянутих кодексах розкриває в різних аспектах ***принцип знання та дотримання законодавства.*** Наприклад, Американський та Литовський кодекси прямо вимагають від суб'єктів лобізму знати законодавство у відповідній сфері й не допускати будь-яких його порушень, а також не підбурювати, не провокувати публічних посадових осіб на будь-які законодавчі порушення [1, с. 49; 4].

У аспекті відносин з клієнтами Канадський та Ірландський кодекси зобов'язують лобістів інформувати клієнтів про їх та свої власні зобов'язання відповідно до лобістського законодавства [7; 9]. В низці інших кодексів відзначається, що лобіст повинен відхиляти будь-які пропозиції або вимоги клієнтів щодо незаконних дій, попереджаючи останніх про таку незаконність [1, с. 49; 5; 6].

В деяких кодексах вказується на обов'язок керівників (відповідальних осіб) лобістських організацій забезпечувати обізнаність своїх працівників з вимогами лобістського законодавства [7; 9]. Британський кодекс звертає увагу лобістів на необхідності дотримуватися нормативно-правового регулювання щодо фінансової підтримки політичних партій [5].

З попереднім принципом тісно пов'язаний ***принцип утримання від неправомірного впливу.*** В Ірландському й Румунському кодексах цей принцип явно зафіксований у вигляді положення про те, що суб'єкти лобізму повинні утримуватися від спроб такого впливу на публічних посадових осіб [7; 10]. В більшості проаналізованих кодексів зазначений принцип розкривається через заборону лобістам надавати будь-які подарунки, фінансову або іншу винагороду, знаки гостинності публічним посадовим особам в межах лобістської діяльності, тобто, не намагатися в такий спосіб поставити останніх у залежність від себе [6; 7; 10]. При цьому в Британському й Канадському кодексах передбачені дозволені винятки – предмети низької вартості, наприклад, сувеніри, що використовуються як прояви поваги або в рекламних цілях [5; 9]. Канадський кодекс встановлює також обмеження щодо вартості дозволених подарунків і знаків гостинності, які лобісти можуть надавати посадовцям одноразово та протягом року [9].

Поряд з утриманням від неправомірного впливу, зміст частини кодексів дозволяє виокремити ***принцип уникнення зловживань можливостями.*** Наприклад, згідно з Ірландським кодексом, лобісти не повинні намагатися зловживати колишніми або поточними особистими стосунками з публічними посадовими особами [7]. Натомість, Канадський кодекс встановлює конкретні заборони лобістських контактів з посадовими особами, які мають близькі стосунки з лобістом (родинні, бізнесові, дружні тощо) або відчувають обов'язок стосовно нього через інші обставини [9].

Іншим аспектом уникнення зловживань можливостями є обмеження для лобістів, які, в той же час, певним чином працюють на владні структури. В цьому зв'язку Ірландський кодекс вимагає від лобістів, які одночасно є членами консультативно-дорадчих утворень при органах публічної влади, не використовувати наявність особливого доступу до відповідних посадових осіб в лобістській діяльності [7]. Канадський кодекс забороняє лобіювати посадових осіб або пов'язаних з ними осіб лобістам, які виконують політичну роботу для даних посадових осіб (радник міністра або парламентаря, робота на користь політичної партії або виборчої кампанії посадової особи тощо). Якщо така робота виконувалася раніше, то лобіювання дозволяється лише через встановлений кодексом строк після її завершення [9].

Британський кодекс в напрямі уникнення зловживань можливостями містить заборони для лобістів мати будь-які спеціальні перепустки, що надають право доступу до приміщень органів публічної влади, залучати до лобістської діяльності публічних службовців [5].

В низці кодексів присутні правила, які можна узагальнено відобразити ***принципом формування позитивного іміджу.*** Перш за все, йдеться про підтримку репутації лобістської діяльності. Згідно з Австрійським та Ірландським кодексами, лобісти повинні уникати будь-якої поведінки, що може дискредитувати їх самих, клієнтів, органи публічної влади, інших лобістів, загалом лобістську професію [6; 7]. Іншим аспектом формування позитивного іміджу можна вважати правило для лобістів ставитися з повагою та ввічливістю до клієнтів, колег, конкурентів, представників органів публічної влади та ін. [4; 6; 10].

Американський та Румунський кодекси вимагають від суб'єктів лобізму займатися іміджмейкінгом, а саме, докладати зусиль для забезпечення кращого розуміння й позитивного сприйняття суспільством лобістської діяльності [4; 10]. Крім того, Американський кодекс рекомендує лобістам присвячувати суттєвий час для надання лобістських послуг особам або організаціям, які просувають суспільні інтереси, але не мають коштів для оплати зазначених послуг [4].

В деяких кодексах простежується ***принцип поваги до інститутів публічної влади.*** Так, згідно з Американським і Румунським кодексами, суб'єкти лобізму зобов'язані не вчиняти будь-яких дій, що можуть підривати суспільну довіру до публічної влади, не допускати проявів неповаги до владних установ [4; 10]. Британський кодекс встановлює для лобістів вимогу поводитися відповідно до внутрішніх правил будь-яких органів публічної влади, перебуваючи на їх території [5].

Американський та Литовський кодекси включають також важливі положення, на основі яких можна сформулювати ***принцип професійного розвитку***. Ці положення передбачають, що лобіст повинен підтримувати та удосконалювати свій фаховий рівень через щорічне проходження програм професійного навчання й підвищення кваліфікації, постійне відслідковування ситуації в сферах, де він здійснює лобіювання, регулярну участь у семінарах, курсах за профілем лобістської діяльності тощо [1, с. 49; 4].

В цілому проведений аналіз дозволяє виділити 11 етичних принципів, що в різних аспектах відображаються в правилах поведінки, присутніх у розглянутих лобістських етичних кодексах (див. табл. 1). При цьому найбільш поширеним є принцип правдивості й точності інформації, що тією чи іншою мірою присутній у всіх проаналізованих кодексах. П'ять принципів, а саме, прозорість, конфіденційність, порядність, запобігання конфлікту інтересів, знання та дотримання законодавства, розкриваються через відповідні правила поведінки лобістів майже у всіх або в переважній більшості кодексів. Інші принципи можна виокремити зі змісту лише частини кодексів, але вони видаються досить важливими, що зумовило їх включення в табл. 1.

Висновки. Проведене узагальнення зарубіжного досвіду дає змогу виробити низку рекомендацій щодо змісту Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання в Україні. Зокрема, в структурі цього документу доцільно виділити вступну та основну частини. У вступній частині важливо відобразити суспільні очікування від діяльності лобістів, до яких у переважній більшості проаналізованих зарубіжних кодексів віднесені, насамперед, прозорість, порядність і професійність.

Зміст основної частини зазначеного документу пропонується формувати шляхом закріплення етичних принципів, наведених у табл. 1, та їх розкриття через сукупність правил поведінки суб'єктів лобіювання відповідно до наступної орієнтовної структури:

– прозорість при лобістських контактах з публічними посадовими особами (розкриття клієнтів та/або роботодавців, інтересів, що просуваються, тощо), а також у стосунках з роботодавцями (для найнятих лобістів);

– правдивість і точність інформації, що надається представникам органів публічної влади, клієнтам, широкій громадськості;

– конфіденційність, тобто дотримання обмежень щодо розголошення, використання й передачі іншим суб'єктам конфіденційної інформації;

– порядність, що включає чесність, добросовісність лобістів, всебічну деталізацію їх відносин з клієнтами за допомогою офіційних контрактів, дотримання контрактних зобов'язань;

– запобігання конфлікту інтересів, зокрема, інформування клієнтів про такі конфлікти, вжиття заходів для їх усунення, уникнення відстоювання суперечливих інтересів;

– знання та дотримання законодавства, в тому числі, відхилення пропозицій або вимог щодо незаконних дій, утримання від провокування інших на законодавчі порушення тощо;

– утримання від неправомірного впливу, зокрема, заборони надання публічним посадовим особам подарунків, фінансової або іншої винаго-

Таблиця 1

Етичні принципи лобістської діяльності та їх відображення в лобістських етичних кодексах зарубіжних країн

Етичні принципи	Наявність в етичному кодексі правил, що відображають відповідний принцип							
	Австралія	Австрія	Великобританія	Ірландія	Канада	Литва	Румунія	США
Прозорість	ь	ь	ь	ь	ь		ь	ь
Правдивість і точність інформації	ь	ь	ь	ь	ь	ь	ь	ь
Конфіденційність		ь	ь	ь	ь	ь	ь	ь
Порядність	ь	ь	ь	ь		ь	ь	ь
Запобігання конфлікту інтересів	ь	ь	ь			ь	ь	ь
Знання та дотримання законодавства		ь	ь	ь	ь	ь		ь
Утримання від неправомірного впливу		ь	ь	ь	ь		ь	
Уникнення зловживань можливостями			ь	ь	ь			
Формування позитивного іміджу		ь		ь			ь	
Повага до інститутів публічної влади			ь				ь	ь
Професійний розвиток						ь		ь

роди, знаків гостинності, крім дозволених предметів низької вартості;

– уникнення зловживань можливостями, пов'язаними з роботою на владні структури, а також з родинними, бізнесовими, дружніми або іншими особистими стосунками з публічними посадовими особами;

– формування позитивного іміджу, включаючи підтримку репутації лобістської діяльності, повагу та ввічливість у відносинах, іміджмейкінг;

– повага до інститутів публічної влади, тобто недопущення проявів неповаги та дій, що можуть підривати суспільну довіру до цих інститутів;

– професійний розвиток через навчання й підвищення кваліфікації на постійній основі.

Крім Правил етичної поведінки суб'єктів лобіювання, для України не менш важливою видається регламентація поведінки публічних посадових осіб у відносинах із лобістами, що зумовлює перспективи подальших досліджень.

Список літератури:

1. Базілевич Д., Нестерович В., Федоренко В. Інститут лобіювання в Україні та за кордоном: походження, проблеми, перспективи розвитку: наук.-інформ. вид. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2015. 111 с.

2. Про лобіювання: Закон України від 23 лютого 2024 р. № 3606-IX / *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3606-IX#Text (дата звернення: 5.04.2024).

3. 2023 Communication on EU Enlargement Policy, 8 November 2023, COM(2023) 690 final. Brussels: EU Commission, 2023. 76 p. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/2023-communication-eu-enlargement-policy_en (дата звернення: 8.04.2024).

4. Association of Government Relations Professionals USA. Code of Ethics. URL: https://grprofessionals.org/join-agrp/code-of-ethics (дата звернення: 8.04.2024).

5. Association of Professional Political Consultants UK. APPC Code of Conduct. URL: https://www.appc.org.uk/code-of-conduct/appc-code-of-conduct/ (дата звернення: 8.04.2024).

6. Austrian Public Affairs Association. Code of Conduct. URL: https://oepav.at/en/verhaltenskodex/ (дата звернення: 8.04.2024).

7. Code of Conduct for Persons Carrying on Lobbying Activities Ireland (2018). URL: https://www.lobbying.ie/about-us/code-of-conduct/ (дата звернення: 8.04.2024).

8. Lobbying Code of Conduct Australia (2022). URL: https://www.ag.gov.au/integrity/publications/lobbying-code-conduct (дата звернення: 23.03.2024).

9. Lobbyists' Code of Conduct Canada (2023). URL: https://lobbycanada.gc.ca/en/rules/the-lobbyists-code-of-conduct/lobbyists-code-of-conduct-2023/ (дата звернення: 23.03.2024).

10. Romanian Lobby Registry Association. The Ethics Code. URL: http://registruldelobby.ro/en/the-ethics-code.html (дата звернення: 8.04.2024).

Kravchenko S.O. FOREIGN EXPERIENCE OF CONSTRUCTING OF LOBBYING ETHICAL CODES AND OPPORTUNITIES FOR ITS USING IN UKRAINE

In this article the main statements contained in a number of foreign lobbying ethical codes are generalized. The two groups are distinguished among these codes:

– ones approved by state authority bodies which are obligatory for all lobbying subjects in appropriate country (Australia, Ireland, Canada, Lithuania);

– ones adopted by lobbying associations which don't have a status of nation-wide documents and obligatory only for members of appropriate associations (Austria, Romania, UK, USA).

The set of ethical principles and rules of conduct for lobbyists contained in analyzed lobbying ethical codes is generalized. On this basis the recommendations concerning content of the Rules of ethical conduct for lobbying subjects in Ukraine are developed. So, introductory and main parts are expedient to establish in structure of these Rules. In introductory part the society expectations of lobbyists' activity are important to reflect. In majority of analyzed foreign codes the transparency, integrity and professionalism are referred firstly to such expectations. The content of main part of mentioned Rules is proposed to compose by settling ethical principles and revealing them through the set of rules of conduct for lobbying subjects according to following approximate structure:

– transparency when doing contacts with public officials and also in relation with employers;

– honesty and accuracy of information provided for representatives of public authority bodies, clients, wide public;

– confidentiality, i.e. limitation compliance concerning confidential information disclosure, using and providing for other subjects;

– integrity including honesty and diligence of lobbyists, official contract relations with clients, and contract obligations compliance;

– conflict of interest prevention, in particular disclosing such conflicts, their elimination, avoiding advocacy contradictory interests;

– legislation knowing and compliance, including non-violation of laws, non-provoking others to violate legislation, etc.;

– forgoing improper influence, in particular prohibitions to make gifts, hospitality and so on to public officials;

– avoiding abuse of opportunities caused by work in favor of public authority bodies and personal relations with public officials;

– forming positive image, in particular maintaining reputation of lobbying activity, respect and civility in treatments, image making;

– respect for public authority institutions, i.e. forgoing demonstration of disrespect and avoiding actions that could undermine public trust in these institutions;

– professional development through learning and advancing training on regular basis.

Key words: *lobbying activity, lobbying ethical code, ethical principles of lobbying, rules of conduct for lobbyists, foreign experience.*

УДК 006
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/13

Криштанович М.Ф.
Національний університет «Львівська політехніка»

Лапичак Н.І.
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

СУЧАСНІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ

Метою дослідження є характеристика особливостей реалізації державної політики в контексті встановлення стандартів якості продукції. Встановлено, що державна політика у сфері встановлення стандартів якості продукції орієнтована на створення, підтримку та вдосконалення систем стандартизації, що відіграють ключову роль у забезпеченні безпеки, якості та взаємної сумісності продукції та послуг. Доведено, що удосконалення стандартів якості продукції є найважливішим аспектом підтримки конкурентоспроможності та актуальності в умовах сучасного ринку, що гіпершвидко розвивається. Прагнення до вищих стандартів якості – це не просто прагнення досконалості, а відповідь на очікування споживачів, що змінюються, технологічні досягнення та нормативні вимоги. Виокремлено ключові засади оновлення стандартів якості продукції. Визначено, що основні напрямки державної політики включають інвестиції в дослідження та розробку, які сприяють створенню нових стандартів; заохочення до участі приватного сектору та академічних кіл у процесі розробки стандартів; розвиток робочої сили для підвищення кваліфікації та ефективної участі у стандартизації. Охарактеризовано особливості державної політики в системі оновлення стандартів якості продукції. Доведено, що процес постійного оновлення стандартів якості продукції – це динамічна та постійна дія відобразити технологічні досягнення, зміни у перевагах споживачів та нові нормативні вимоги. Сам процес починається з моніторингу та оцінки існуючих стандартів для виявлення областей, де можуть знадобитися оновлення. Доведено, що, саме постійне оновлення стандартів якості продукції має далекосяжні наслідки для економічного зростання країни, екологічної стійкості та соціального благополуччя. Заохочуючи культуру постійного вдосконалення та інновацій, країни можуть підвищити свою глобальну конкурентоспроможність, залучити інвестиції та відкрити нові ринки.

Ключові слова: *стандарти якості, стандартизація, якість продукції, державна політика, державне регулювання, безпека.*

Постановка проблеми. Сьогодні, удосконалення стандартів якості продукції є найважливішим аспектом підтримки конкурентоспроможності та актуальності в умовах сучасного ринку, що гіпершвидко розвивається. Прагнення до вищих стандартів якості – це не просто прагнення досконалості, а відповідь на очікування споживачів, що змінюються, технологічні досягнення та нормативні вимоги. Відтак, в міру того, як світ змінюється, змінюються і параметри, що визначають якість. Сьогоднішні споживачі більш поінформовані та мають більш високі очікування, ніж будь-коли раніше. Вони вимагають, щоб продукти були не лише функціональними, а й екологічними, зручними та безпечними. Такого роду перетворення в очікуваннях споживачів потребує відповідної еволюції стандартів якості продукції. Постійно вдосконалюючи ці стандарти, підприємства можуть гарантувати, що їхні продукти відповідають або перевершують очікування цільового ринку, що змінюються, тим самим підвищуючи задоволеність і лояльність клієнтів.

Слід зазначити при цьому, що саме технологічні досягнення відіграють важливу роль у необхідності оновлення стандартів якості. Відтак, поява нових технологій встановлюють нові стандарти того, чого можна досягти з погляду дизайну, функціональності та ефективності продукції. Компанії, які включають ці технології до своєї продукції, часто можуть досягти вищого рівня якості, що, своєю чергою, може призвести до конкурентної переваги. Однак це також означає, що те, що вважалося високою якістю у минулому, може виявитися недостатнім, оскільки нові технології

піднімають планку і задають нові тренди. Таким чином, постійне оновлення стандартів якості з урахуванням останніх технологічних досягнень гарантує, що продукція залишиться інноваційною й надалі. При цьому, відмітимо, що вимоги є ще одним важливим фактором, який потребує постійного вдосконалення стандартів якості продукції. Уряди та міжнародні організації часто оновлюють правила для вирішення проблем, що виникають у галузі охорони здоров'я, безпеки та навколишнього середовища. Такого роду оновлення можуть включати, серед іншого, суворіший контроль над матеріалами, викидами та споживанням енергії. Компанії повинні адаптувати свої стандарти якості відповідно до цих нових правил, щоб уникнути штрафів, юридичних проблем та шкоди репутації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти дослідження проблем встановлення стандартів якості продукції розкривалися в роботах таких вчених як В. В. Алпатов, А. А. Бойко, Л. І. Боднарчук, М. Я. Височанська, Т. Л. Голубенко, В. Л. Гриценко, С. І. Бугера, А. М. Бутлеров, В. Є. Данкевич, О. І. Дребот, Т. Г. Дудар, Д. Б. Жученко, О. А. Коваль, М. В. Кравченко, П. І. Прокопович, П. В. Пивовар, Н. М. Присяжнюк, Т.М. Пузанова,О. П. Разанова, Г. П. Самчук, О. І. Скоромна, І. В. Свиноус, Н. І. Свиноус, Ю. В. Суперсон, О. І. Слободенюк, Н. М. Федорук та інші. Попри вагомий внесок провідних вчених й практиків, ряд теорії і концепцій щодо особливості державного політики в цьому контексті, досі залишаються не розкритими в повній мірі, що і зумовило вибір даної тематики і її сучасну актуальність.

Постановка завдання. Метою дослідження є характеристика особливостей реалізації державної політики в контексті встановлення стандартів якості продукції.

Виклад основного матеріалу. Сутність встановлення стандартів якості продукції полягає у визначенні набору критеріїв, яким продукція повинна відповідати або перевищувати її, щоб вважатися прийнятною для споживання чи використання. Відтак, такого роду стандарти служать декільком важливим цілям, головними з яких є захист безпеки споживачів, забезпечення надійності продукції та сприяння справедливій торговій практиці [1–2]. Встановлюючи ці критерії, зацікавлені сторони можуть об'єктивно оцінити продуктивність, довговічність та відповідність продукту нормам безпеки. Стандарти якості виступають як спільна мова між виробниками, споживачами та регулюючими органами, дозволяючи встановлювати чіткі очікування та задовольняти їх. Відтак, маємо цілісну систему яка допомагає завоювати довіру споживачів, а й підвищити загальну конкурентоспроможність продукції [3–4]. При цьому, основною метою стандартів якості продукції є захист інтересів споживачів. Гарантуючи, що продукція відповідає конкретним вимогам безпеки та продуктивності, ризик заподіяння шкоди чи невдоволення споживачів значно знижується. Самі стандарти також відіграють важливу роль у стимулюванні інновацій та конкуренції всередині галузей. Прагнучи досягти цих показників і перевершити їх, компанії інвестують у дослідження та розробки, що призводить до покращення продукції та впровадження нових технологій. Крім того, стандарти якості допомагають усунути з ринку неякісну продукцію, тим самим гарантуючи, що споживачі отримають оптимальне співвідношення ціни та якості [5–7].

Слід зазначити, що стандарти якості продукції мають важливе значення для міжнародної торгівлі. Дотримуючись міжнародно визнаних стандартів, компанії можуть легше виходити на глобальні ринки, оскільки вважається, що їхня продукція відповідає очікуванням споживачів та регулюючих органів у всьому світі. Така гармонізація стандартів допомагає знизити торговельні бар'єри та сприяє глобальній економічній інтеграції. Можна говорити, що це уможливлює гарантії того, що продукція, що експортується та імпортується, відповідає єдиним критеріям якості та безпеки, захищаючи споживачів і створюючи здорове конкурентне середовище в глобальному масштабі. При цьому, сама роль держави у встановленні та забезпеченні дотримання стандартів якості продукції має першорядне безпекове значення [8–10]. Уряди через різні регулюючі органи несуть відповідальність за визначення цих стандартів на основі всебічних досліджень та аналізу міркувань безпеки, здоров'я та навколишнього середовища. Держава забезпечує дотримання виробниками, імпортерами та роздрібними торговцями встановлених стандартів якості для захисту інтересів споживачів та підтримки справедливої ринкової практики (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові засади оновлення стандартів якості продукції

Зосередження уваги на потребах і очікуваннях клієнтів	Постійне вдосконалення процесу стандартизації	Розуміння і управління взаємопов'язаними процесами як системою
Орієнтація на клієнта допомагає забезпечити, що продукція або послуги постійно оновлюються та вдосконалюються з метою підвищення задоволеності споживачів і відповідності їхнім змінним вимогам	Поліпшення є критично важливим для адаптації до змін умов ринку, технологій і споживчих вимог	Створення взаємовигідних відносин з постачальниками
Створення єдності цілей	Використання об'єктивних даних і аналізу для прийняття рішень	Використання потенціалу всіх рівнів персоналу для досягнення цілей

Джерело: сформовано авторами

Встановлення стандартів, держава бере участь у кампаніях з освіти та підвищення поінформованості споживачів. Інформуючи споживачів про стандарти якості та їхні права, уряди дають людям можливість приймати обґрунтовані рішення про купівлю та заохочують їх вимагати якіснішу продукцію. Така поінформованість споживачів уможливлює підтримку високого рівня дотримання вимог серед виробників і постачальників послуг. При цьому, держава також сприяє розвитку промисловості та інновацій, встановлюючи стандарти, які заохочують впровадження нових технологій та передового досвіду. Такого роду роль включає надання стимулів для компаній, які досягають високих стандартів якості та стійкості, тим самим сприяючи економічному розвитку та захисту навколишнього середовища. Більше того, держава представляє інтереси своєї промисловості та споживачів на міжнародних форумах, де обговорюються та встановлюються глобальні стандарти якості (рис. 1).

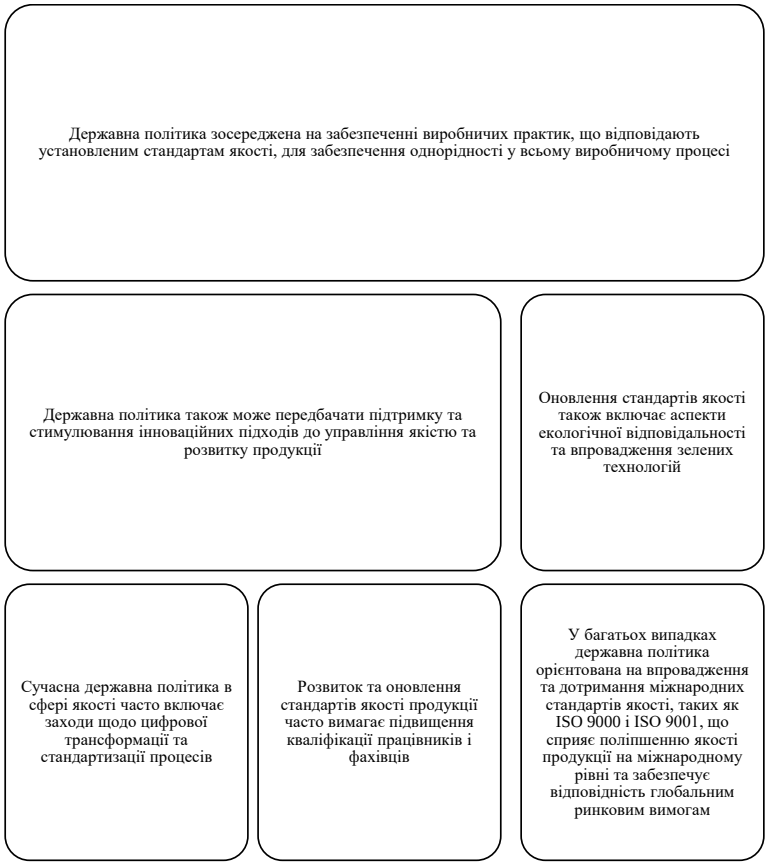

Рис. 1. Особливості державної політики в системі оновлення стандартів якості продукції

Зазначимо, що процес постійного оновлення стандартів якості продукції – це динамічна та постійна дія відобразити технологічні досягнення, зміни у перевагах споживачів та нові нормативні вимоги. Сам процес починається з моніторингу та оцінки існуючих стандартів для виявлення областей, де можуть знадобитися оновлення. Він передбачає широку участь зацікавлених сторін, включаючи виробників, споживачів, експертів та міжнародних партнерів, для збору інформації та відгуків про ефективність та актуальність чинних стандартів. Після виявлення необхідності оновлення регулюючі органи проводять дослідження та аналіз для визначення нових або переглянутих стандартів. У цьому дослідженні враховуються останні наукові дані, технологічні інновації та тенденції ринку, щоб гарантувати, що оновлені стандарти є всеосяжними та перспективними. При цьому, сам етап впровадження, на якому підприємства адаптують свою практику відповідно до нових стандартів є вкрай трудомістким. Цей етап може включати в себе модернізацію обладнання, заміну матеріалів або перегляд виробничих процесів. Регулюючі органи часто не рідко при цьому, надають рекомендації та підтримку протягом цього перехідного періоду, щоб полегшити дотримання вимог. Вони також можуть пропонувати навчання та ресурси, які допоможуть підприємствам зрозуміти та ефективно реалізувати зміни. Зрештою, держава відіграє вирішальну роль у забезпеченні дотримання оновлених стандартів за допомогою перевірок, сертифікації та моніторингу. Недотримання вимог усувається за допомогою коригувальних дій, штрафів або правових заходів, щоб гарантувати, що всі продукти на ринку відповідають переглянутим критеріям. Цей механізм забезпечення дотримання є важливим для підтримки цілісності стандартів якості та захисту інтересів споживачів.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що постійне оновлення стандартів якості продукції у країні грає ключову роль формуванні її економічного, екологічного та соціального середовища. Постійно вдосконалюючи ці стандарти, країна не тільки підвищує свою промислову конкурентоспроможність, але й сприяє безпеці споживачів та екологічній стійкості. Такого роду безперервний процес гарантує, що продукти, що на ринку, відповідають найвищому рівню якості та безпеки, сприяючи довірі та задоволенню споживачів. Оскільки споживачі стають більш впевненими у продуктах, які вони купують, це може призвести до збільшення внутрішнього споживання, забезпечуючи стимул для економічного зростання. Крім того, стандарти високої якості можуть залучити іноземні інвестиції, оскільки міжнародні компанії прагнуть співпрацювати або працювати на ринках, які визнані за їхню відданість якості та досконалості. З економічного погляду підвищення стандартів якості продукції стимулює інновації та ефективність виробничого сектора. Компанії змушені впроваджувати інновації та впроваджувати передові технології, щоб відповідати або перевершувати ці стандарти, що розвиваються. Цей поштовх до інновацій може призвести до розробки нових продуктів, процесів та послуг, сприяючи зміцненню репутації країни як центру інновацій та високоякісного виробництва. Отже, саме постійне оновлення стандартів якості продукції має далекосяжні наслідки для економічного зростання країни, екологічної стійкості та соціального благополуччя. Заохочуючи культуру постійного вдосконалення та інновацій, країни можуть підвищити свою глобальну конкурентоспроможність, залучити інвестиції та відкрити нові ринки. В екологічному плані прагнення до створення стійких та високоякісних продуктів сприяє оздоровленню планети, а у соціальному плані акцент на безпеці та етичному виробництві покращує якість життя громадян. Зрештою, відданість підтримці високих стандартів якості продукції відбиває відданість країни прогресу, сталого розвитку та добробуту свого народу, закладаючи основу для процвітаючого та сталого майбутнього.

Список літератури:

1. Pikturnienė, I., & Treigytė, D. Impact of country of origin and country of brand origin on consumer attitude towards products. Business: Theory and Practice, 10(1), 2009, 38–46,

2. Pabedinskaitė, A., & Vitkauskas, R. Multicriteria evaluation of product quality. Business: Theory and Practice, 10(3), 2009, 214–222.

3. Balabanis, G.; Diamantopoulos, A. Brand origin identifi-cation by consumers: a classification perspective, Journal of International Marketing 2008, 16(1): 39–71.

4. Bondaruk, T., Medynska, T., Nikonenko, U., Melnychuk, I., Loboda, N. Fiscal policy as a guarantee of sustainable development under military conditions. International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 18, No. 4, 2023, pp. 1097–1102.

5. Thakor, M. V.; Lavack, M. A. Effect of perceived brand origin associations on consumer perceptions of quality, Journal of Product & Brand Management 2003, 12(6): 394–407.

6. Pappu, R.; Quester, P. G. Consumer-based brand equity and country-of-origin relationships: some empirical evidence, European Journal of Marketing 2006, 40(5/6): 696–717.

7. Sunardi, S., Ghulam, I., Istiqomah, N., Fadilah, K., Safitri, K.I., Abdoellah, O.S. (2023). Environmental sustainability and food safety of the practice of urban agriculture in Great Bandung. International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 18, No. 3, pp. 737–743.

8. Salemink, K., Strijker, D., Bosworth, G. Rural development in the digital age: A systematic literature review on unequal ICT availability, adoption, and use in rural areas. Journal of Rural Studies, 2017, 54: 360–371.

9. Chinho, L.; Chuni, W. Managing knowledge contributed by iSo 9001:2000, International Journal of Quality & Reli-ability Management 2005, 22(9): 968–985.

10. Foster, S. T. Managing Quality: Integrating the Sup-ply Chain. New Jersey: Pearson Education. 2007, 568 p.

Kryshtanovych M.F., Lapychak N.I. MODERN QUALITY STANDARDS: FEATURES OF GOVERNMENT POLICY IN ENHANCING SAFETY

The purpose of this study is to characterize the features of the implementation of government policy in the context of setting product quality standards. It has been established that government policy in the field of setting quality standards is aimed at creating, supporting, and improving standardization systems that play a key role in ensuring the safety, quality, and compatibility of products and services. It is proven that the improvement of product quality standards is the most important aspect of supporting competitiveness and relevance in the conditions of a rapidly developing modern market. The aspiration to higher quality standards is not just a pursuit of excellence but a response to changing consumer expectations, technological achievements, and regulatory requirements. The key principles of updating product quality standards are highlighted. It is determined that the main directions of government policy include investments in research and development that contribute to the creation of new standards; encouragement of participation by the private sector and academic circles in the standard development process; and workforce development to enhance skills and effective participation in standardization. The features of government policy in the system of updating product quality standards are characterized. It is proven that the process of continuous updating of product quality standards is a dynamic and constant action to reflect technological achievements, changes in consumer preferences, and new regulatory requirements. The process begins with monitoring and evaluating existing standards to identify areas where updates may be needed. It is proven that the continuous updating of product quality standards has far-reaching consequences for a country's economic growth, environmental sustainability, and social well-being. By encouraging a culture of continuous improvement and innovation, countries can enhance their global competitiveness, attract investment, and open new markets. By establishing these criteria, stakeholders can objectively evaluate the product's performance, durability, and safety compliance.

Key words: *quality standards, standardization, product quality, government policy, government regulation, security.*

УДК 351:336.7
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/14

Кузьменко К.Е.
КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ СПРОМОЖНОСТІ ДЕРЖАВНИХ РЕГУЛЯТОРІВ ДІЯЛЬНОСТІ З НАДАННЯ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Зміцнення інституційної спроможності Регуляторів названо однією із стратегічних цілей у новій Стратегії розвитку фінансового сектору України, що відповідає сучасним трендам реформування державного управління Україні. Аргументовано, що в умовах війни лише інституційно спроможні Регулятори здатні оперативно та адекватно реагувати на ризики та втрати фінансового сектора, ефективно застосовувати весь інструментарій механізму антикризового управління з метою забезпечення стабільного функціонування фінансової системи країни. Існуюча в Україні модель державного регулювання є результатом проведеної у 2020 році спліт реформи, внаслідок чого на рику фінансових послуг є два Регулятора (НБУ та НКЦПФР). Пропонується Регуляторів відносити до окремої групи учасників фінансової екосистемі – суб'єкти економічної та фінансової державної політики (полісімейкери), які створюють дієве правове поле для всіх учасників фінансового ринку.

Запропоновано в загальному розумінні трактувати інституційну спроможність як здатність інституції безпосередньо виконувати свої функції і завдання, реалізовувати свою місію, в порядку та межах встановлених законом. Підтверджена теза, що невід'ємною складовою інституційної спроможності є її нормативно-правова детермінанта – встановлення у правових нормах необхідних умов здатності для виконання покладених на них функцій. Під нормативно-правовими гарантіями інституційної спроможності Регуляторів пропонується розуміти безпосередньо закріплені у чинному спеціальному законодавстві норми про функції НБУ та НКЦПФР.

Доведено, що інституційна спроможність НБУ як Регулятора знайшла належне нормативно-правове забезпечення в чинному національному законодавстві. Трансформація функцій НБУ викликана необхідністю оперативного запровадження антикризових заходів знайшла відображення в прийнятих Регулятором з початку війни нормативно-правових актах. Аргументовано, що незважаючи на появу додаткових повноважень Регулятора, НБУ має забезпечувати збереження власної інституційної, фінансової та операційної незалежності для належного виконання своїх функцій. З огляду на вказане, цілком очевидним є формулювання нової стратегічної мети у Стратегії 2023 р. – інституційна спроможність Регулятора.

Доведено, зміни що відбулись останнім часом у законодавстві, що визначають правове положення НКЦПФР як державного регулятора сприятимуть формуванню в Україні дієвої системи нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринків у відповідності з Принципам IOSCO.

Сформульовані висновки, що попри війну, чинне законодавство містить необхідні нормативно-правові гарантії забезпечення інституційної спроможності Регуляторів. Однією з тенденцій оновлення спеціального законодавства є запровадження норм, що спрямовані на посилення інституційної спроможності Регуляторів, що відповідає сучасним трендам реформування державного управління України в умовах повномасштабної війни в країні – посилення інституційної спроможності державних органів (в нашому випадку Регуляторів – НБУ та НКЦПФІР).

Ключові слова: *інституційна спроможність; Регулятор; полісімейкер; діяльність з надання фінансових послуг; державне управління; державне регулювання; нормативно-правові гарантії; принципи IOSCO.*

Постановка проблеми. Однією із п'яти стратегічних цілей, визначених у новій Стратегії розвитку фінансового сектору України (далі – Стратегія 2023 р.) [1], яка замінила попередню Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року [2] є інституційна спроможність Регуляторів. В затвердженій Стратегії 2023 р., що розроблялась спільно Національним

банком України (далі – НБУ), Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР), Фондом гарантування внесків фізичних осіб (далі – ФГВФО) та Міністерством фінансів України (далі – Мінфін України) вже під час повномасштабної війни в країні, враховані сучасні загрози та сформульовані пріоритетні завдання: по-перше, супротив військовій агресії, по-друге, відновлення повоєнної України. Доцільно зауважити, що у попередньо діючій стратегії серед стратегічних цілей не було названо такої пріоритетної мети як досягнення інституційної спроможності та фінансової незалежності Регуляторів. Отож, в умовах довготриваючих воєнних дій лише інституційно спроможні Регулятори здатні оперативно та адекватно реагувати на ризики та втрати фінансового сектора, ефективно застосовувати весь інструментарій механізму антикризового управління з метою забезпечення стабільного функціонування фінансової системи країни.

Забезпечення інституційної спроможності державних інституцій є сучасної тенденцією реформування державного управління в Україні, тому висвітлення окремих питань інституційної спроможності Регуляторів фінансового сектора, особливо в умовах війни актуалізує обрану тему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних наукових розробок з досліджуваної тематики варто звернути увагу на висвітлення концептуальних засад феномену інституційної спроможності в науці державного управління в працях: О. Баштанник, Є. Іванова, О. Клепанчук, Н. Колісніченко, А. Помаза-Пономаренко, Н. Обушиної, О. Рось. Функціональна природа, правове положення та окремі питання діяльності регуляторів ринку фінансових послуг ґрунтовно проаналізовані в роботах представників економічних та юридичних наук: С. Ачкосової, Р. Бачо, П. Білика, Н. Внукової, С. Глібка, О. Надьон, А. Ярошенко, О. Ящищак та ін. Незважаючи на значну кількість публікацій та віддаючи належне вагомим науковим результатам провідних вчених, слід зазначити, що унормування процесів державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг в умовах сучасних викликів та ризиків є надзвичайно динамічно, відбувається трансформація інституційної спроможності Регуляторів, що актуалізує проблематику дослідження та потребу в постійному науковому пошуку сучасних механізмів формування та реалізації державної політики.

Постановка завдання. Метою статті дослідити нормативно-правову складову інституційної спроможності НБУ та НКЦПФР як регуляторів ринку фінансових послуг та сформулювати висновки щодо сучасних тенденцій реформування державного управління фінансового сектора України.

Виклад основного матеріалу. Проблема визначення інституційної спроможності певних інституцій не є новою для сучасної науки та характеризується міжгалузевою природою. Йдеться не лише про інституційну спроможність державного управління з метою оцінки його ефективності та розвитку, але і інституційну спроможність загалом держави, уряду, парламенту, представницьких органів місцевого самоврядування, громад, окремих уповноважених державних органів тощо.

Для з'ясування інституційної спроможності Регуляторів ринку фінансових послуг, індикаторів її оцінки, доцільно зупинитись на з'ясуванні поняття та зміст феномену «інституційна спроможність».

О. Баштанник як представниця сучасної науки державного управління, пропонує інституційну спроможність для інституції трактувати як здатність виконувати свої функції на основі нормативно-правового, організаційного та ресурсного забезпечення (структурний аспект сутності інституції). В якості складових дослідження інституційної спроможності науковиця виділяє такі параметри: 1) нормативно-правова складова – наявність узгодженої нормативно-правої бази; 2) організаційна складова – наявність необхідного рівня структурної диференціації; 3) ресурсна складова – наявність достатнього обсягу людських і матеріальних ресурсів [3, с. 14].

Заслуговує також на увагу запропоноване Л. Куліш визначення інституційної спроможності державних органів, а саме: «…інституційна спроможність державних органів влади – це їх здатність у межах, визначених законодавством, розробляти та впроваджувати заходи регулюючого впливу на систему відносин, що формуються у сфері, за ним закріпленій, досягаючи при цьому встановлених показників економічної, соціальної ефективності [4, с. 67].

Отож, в загальному розумінні інституційна спроможність – це здатність інституції безпосередньо виконувати свої функції і завдання, реалізовувати свою місію, в порядку та межах встановлених законом.

Слід погодитись із слушним зауваженням у А. Помази-Пономаренко щодо сучасних тенденцій реформування державного управління

України, зокрема в напрямку посилення інституційної спроможності органів влади в практичній площині [5, с. 20]. В обґрунтування цієї тези науковиця звертається до положень Стратегії реформування державного управління України на 2022–2025 роки, в якій зазначено, що розв'язання проблем у сфері державного стратегічного планування, зокрема проблем, пов'язаних з підготовкою і виконанням загальнодержавних програм та державних цільових програм, можливе шляхом розроблення і прийняття відповідного закону, посилення інституційної спроможності центральних органів виконавчої влади та розвитку компетенцій державних службовців у цій сфері [6].

Аналіз змісту Стратегії 2023 р. є ще одним підтвердженням пріоритетності цього напрямку реформування державного управління країни, адже п'ятою стратегічною ціллю є інституційна спроможність Регуляторів.

Реалізація Стратегії 2023 р. та досягнення зазначених стратегічних цілей (зокрема і посилення інституційної спроможності Регуляторів) створить умови для зміцнення потенціалу України на її шляху до перемоги, сприятиме відновленню національної економіки від наслідків повномасштабної війни, забезпечить макроекономічну та фінансову стабільність, закладе основи для стійкого та динамічного розвитку фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції та інтеграції у світовий фінансовий простір [1].

В подальшому при визначенні інституційної спроможності Регулятора діяльності з надання фінансових послуг, а саме її нормативно-правової складової, ми використовуємо нормативне визначення поняття Регулятора діяльності з надання фінансових та супровідних послуг, що представлено у п. 47 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», а саме: «… Регулятор – Національний банк України або Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку згідно з розподілом повноважень, визначеним цим Законом…» [7].

Невід'ємною складовою інституційної спроможності є її нормативно-правова детермінанта. Досліджуючи інституційну спроможність представницьких органів місцевого самоврядування, О. Рось визначає правове забезпечення їх інституційної спроможності як встановлення у правових нормах необхідних умов здатності для виконання покладених на них функцій через визначення організаційної структури, процесів та ресурсів [8, с. 99].

Отже, з метою проведення комплексного дослідження нормативних гарантій інституційної спроможності Регуляторів, необхідно проаналізувати чинне законодавство, в якому закріплені основні функції НБУ та НКЦПФР.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону повноваження Регуляторів щодо державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових послуг розподілені наступним чином:

1) щодо діяльності з надання фінансових послуг, визначених п. 9 ч. 1 ст. 4 Закону, та супровідних до них послуг – НКЦПФР;

2) щодо діяльності з надання фінансових послуг, визначених п. п. 1–8 ч. 1 ст. 4 Закону, та супровідних до них послуг – НБУ [7].

Аналіз вищевказаних положень спеціального Закону щодо розподілу повноважень Регуляторів, дає підстави говорити, що безпосередньо здійснює регулювання на ринку банківських фінансових послуг та переважно і на ринку небанківських фінансових послуг – НБУ. Така модель державного регулювання сформувалась в Україні в результаті, проведеної у 2020 році спліт реформи та мала наслідком удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг.

Доцільно звернути увагу також, що розробники Стратегії 2023 р. класифікують учасників фінансової екосистеми на шість основних груп. Окрему групу посідають суб'єкти економічної та фінансової державної політики (полісімейкери) – представники органів законодавчої, виконавчої та судової влади, які створюють дієве правове поле для всіх учасників фінансового ринку. Вбачається, що саме до групи полісімейкерів можна віднести НБУ та НКЦПФР, які є Регуляторами ринку фінансових послуг.

Під нормативно-правовими гарантіями інституційної спроможності Регуляторів ринку фінансових послуг ми розуміємо безпосередньо закріплені у чинному спеціальному законодавстві норми про функції НБУ та НКЦПФР.

Нормативні гарантії інституційної спроможності НБУ як державного регулятора ринку фінансових послуг Регулятора, окрім спеціального Закону [7], безпосередньо закріплені в Конституції України [9], Законах України «Про Національний банк України» [10], «Про банки і банківську діяльність» [11] та низці нормативно-правових актів різної юридичної сили.

Основна функція НБУ – забезпечення стабільності грошової одиниці України сформульована у ст. 99 Основного закону України. При виконанні цієї функції НБУ має виходити із пріоритетності

досягнення та підтримки цінової стабільності в державі та у межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи. З огляду на специфіку сфери надання фінансових послуг, пріоритетне завдання НБУ як Регулятора полягає у забезпеченні захисту законних інтересів клієнтів, сталого розвитку і стабільності фінансового ринку, а також створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку [7].

Законом України «Про Національний банк України» (ст. 2) НБУ визначено не тільки як центральний банк України, але і особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України та іншими законами України. Основні регулюючі функції НБУ унормовані в ст. ст. 6-7[1] Закону України «Про Національний банк України». Подальше нормативне закріплення форм здійснення банківського регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових послуг банківськими установами представлена у Законі України «Про банки і банківську діяльність» [11].

В науково-теоретичній площині, застосовуючи парадигмальний підхід, А. Ярошенко характеризує НБУ як сучасну незалежну державну інституцію, що покликана забезпечувати цінову та фінансову стабільність у державі, сприяти економічному зростанню України. Особливий статус і незалежність НБУ зумовлені необхідністю здійснювати ефективне банківське і грошово-кредитне регулювання, однак можна говорити лише про певний ступінь незалежності НБУ. Автономність і самостійність НБУ підкріплюється створеним механізмом його підзвітності Верховній Раді України, що є важливою умовою забезпечення ефективності та прозорості політики, яку провадить НБУ. Монопольно реалізуючи свої законодавчо закріплені повноваження, НБУ повинен виходити з інтересів держави, враховувати при цьому діяльність інших органів державної влади, координувати з ними свою діяльність. НБУ має автономний статус, діє самостійно і не залежить від органів виконавчої влади у розв'язанні питань, що належать до виняткової компетенції центрального банку країни [12, с. 344].

З прикладної точки зору, аналіз чинного спеціального законодавства, дає підстави сформулювати висновок, що інституційна спроможність НБУ як Регулятора знайшла належне нормативно-правове забезпечення в чинному національному законодавстві. Але цілком очевидно, що повномасштабна війна на території України не могла не вплинути на зміни в діяльності НБУ. Трансформація функцій НБУ викликана необхідністю оперативного запровадження антикризових заходів з метою забезпечення захисту законних інтересів споживачів фінансових послуг, сталого розвитку і стабільності фінансового ринку, створення сприятливих умов для розвитку економіки України і належного конкурентного середовища на фінансовому ринку в надскладних воєнних умовах. Все це знайшло відображення в прийнятих Регулятором з початку війни нормативно-правових актах, адже реалізація антикризових заходів, проведених НБУ з початку війни, не можлива була б без відповідного унормування цих процесів. Так, з метою мінімізації негативного впливу наслідків військового вторгнення РФ і забезпечення стабільності банківської системи НБУ, Регулятором була прийнята Постанова «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» [13] та Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану [14].

В нормативно-правових актах, прийнятих під час запровадження воєнного стану передбачена можливість НБУ надавати підтримку державному бюджету (тимчасова інституціональна можливість чого випливає із законодавства про військовий стан), а також, усвідомлюючи потенційні ризики монетизації дефіциту державного бюджету, НБУ фінансуватиме лише критичні видатки Уряду в обмежених обсягах.

Незважаючи на появу таких додаткових повноважень Регулятора, НБУ має виходити з потреби збереження власної інституційної, фінансової та операційної незалежності для належного виконання своїх функцій. З огляду на вказане, цілком логічним виглядає формулювання нової стратегічної мети у Стратегії 2023 р. – інституційна спроможність Регулятора.

Щодо інституційної спроможності другого регулятора – НКЦПФР, який відповідає за державне регулювання фінансових послуг, що надаються в межах професійної діяльності на ринках капіталу (ч. 2 ст. 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»), його правове положення, а саме, нормативні гарантії інституційної спроможності, закріплені у Законі України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [15].

Наразі, з метою посилення інституційної спроможності та гарантій незалежності НКЦПФР як

державного регулятора нещодавно прийнятий Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках» від 22.02.2024 р. [16]. В цілому цей Закон впроваджує нові регуляції, зважаючи на кращі міжнародні стандарти та практики, зокрема у відповідності з Принципам Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). Законом значно розширені повноваження НКЦПФР, закріплені нормативні гарантії незалежності.

Таким чином, зміни що відбулись останнім часом у законодавстві, що визначають правове положення НКЦПФР як державного регулятора сприятимуть формування в Україні дієвої системи нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринків у відповідності з Принципам IOSCO [17]. Такі позитивні зміни (впровадження інструментарію протидії: маніпулюванню; інсайдерській торгівлі; незаконному використанню інсайдерської інформації: діяльності фінансових пірамід) лише сприятимуть запобіганню зловживанням на зазначених ринках та захисту прав споживачів таких фінансових послуг.

Висновки. Підсумовуючи, слід констатувати, що сьогодні, попри війну, в Україні створено нормативне підґрунтя для функціонування НБУ та НКЦПФР як спроможних та незалежних Регуляторів діяльності з надання фінансових послуг. Однією з тенденцій оновлення спеціального законодавства є запровадження норм, що спрямовані на посилення інституційної спроможності Регуляторів діяльності з надання фінансових послуг, що відповідає загальному тренду реформування державного управління України в умовах повномасштабної війни в країні – посилення інституційної спроможності державних органів, в нашому випадку Регуляторів – НБУ та НКЦПФІР. В умовах запровадження воєнного стану з'явились певні загрози інституційній спроможності НБУ, тому у Стратегії 2023 р., інституційна спроможність Регуляторів є однією із стратегічних цілей. Пошук інструментів та механізмів посилення інституційної спроможності Регуляторів наразі знаходяться в мейнстримі завдань і проблем, які намагаються спільно розв'язати полісімейкери.

Шляхи та інструментарій забезпечення та зміцнення інституційної спроможності Регуляторів ринку фінансових послуг не тільки під час війни, але в подальшому повоєнному відновлені Україні вимагають ґрунтовного теоретичного осмислення та є перспективним напрямом для подальших наукових досліджень.

Список літератури:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України: Рішення Правління НБУ від 29.08.2023 р. № 299-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=7

2. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року: Рішення Правління НБУ від 26.12.2019 р. № 1010-рш. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=7

3. Баштанник О. Концептуальні засади визначення феномену спроможності в сучасній методології дослідження державного управління. *Публічне управління та місцеве самоврядування*. 2023. № 2. С. 10–18.

4. Куліш Л. Інституційна спроможність національних конкурентних відомств. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2019. № 6. С. 66–78.

5. Помаза-Пономаренко А.Л. Обшир інституційної й інституціональної спроможності системи публічного управління України *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2023. Випуск 6. С. 18–24.

6. Стратегія реформування державного управління України на 2022–2025 роки: Розпорядженням КМУ від 21.07.2021 р. № 831-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#n9

7. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text

8. Рось О. Г. Зарубіжний досвід нормативно-правового забезпечення інституційної спроможності представницьких органів місцевого самоврядування. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 9. С. 97–100.

9. Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

10. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text

11. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text

12. Ярошенко А.С. Правовий статус Національного банку України: парадигмальний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 342–344.

13. Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп: Постанова Правління НБУ від 25.02.2022 р. № 23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-22#Text

14. Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану: Рішення Ради НБУ від 15.04.2022 р. URL: https://bank.gov.ua/ua/files/hJTwdIrBPNWeMzk

15. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text

16. Про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення державного регулювання та нагляду на ринках капіталу та організованих товарних ринках»: Закон України від 22.02.2024 р. № 3585-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3585-20#Text

17. Принципи та цілі регулювання ринку цінних паперів IOSCO. URL: https://www.nssmc.gov.ua/documents/otsnka-stanu-dotrimannya-ukranoyu-printsipv-iosco-2013/

Kuzmenko K.E. REGULATORY AND LEGAL GUARANTEES FOR ENSURING THE INSTITUTIONAL CAPACITY OF STATE REGULATORS IN PROVIDING FINANCIAL SERVICES

Strengthening the institutional capacity of Regulators is named as one of the strategic goals in the new Strategy for the development of the financial sector of Ukraine, which corresponds to the current trends in reforming public administration in Ukraine. It is argued that only institutionally capable Regulators are able to promptly and adequately respond to risks and losses in the financial sector, effectively apply the entire toolkit of crisis management mechanisms to ensure the stable functioning of the country's financial system. The existing model of state regulation in Ukraine is a result of the split reform carried out in 2020, resulting in two Regulators (NBU and NSSMC). It is proposed to classify Regulators as a separate group of participants in the financial ecosystem – economic and financial state policy actors (policymakers) who create an effective legal framework for all participants in the financial market.

In a general sense, institutional capacity is understood as the ability of an institution to directly perform its functions and tasks, fulfill its mission, within the framework established by law. It is confirmed that an integral component of institutional capacity is its regulatory and legal determinant – the establishment in legal norms of the necessary conditions for carrying out their functions. Regulatory and legal guarantees of the institutional capacity of Regulators are proposed to be understood as directly enshrined in the current special legislation provisions on the functions of the NBU and NSSMC.

It is proven that the institutional capacity of the NBU as a Regulator has found proper regulatory and legal support in the current national legislation. The transformation of NBU functions due to the necessity of promptly implementing crisis measures is reflected in the regulatory and legal acts adopted by the Regulator since the beginning of the war. It is argued that despite the additional powers given to the Regulator, the NBU must ensure the preservation of its institutional, financial, and operational independence for the proper performance of its functions. In view of this, formulating a new strategic goal in the 2023 Strategy – institutional capacity of the Regulator – is quite obvious.

It is demonstrated that recent changes in legislation determining the legal status of NSSMC as a state regulator will contribute to the formation of an effective supervision system in Ukraine on capital markets and organized commodity markets in accordance with IOSCO Principles.

The conclusions are formulated that despite the war, current legislation contains necessary regulatory and legal guarantees for ensuring the institutional capacity of Regulators. One of the trends in updating special legislation is the introduction of norms aimed at strengthening the institutional capacity of Regulators, which corresponds to current trends in reforming public administration in Ukraine in conditions of full-scale war in the country – strengthening the institutional capacity of state bodies (in our case, Regulators – NBU and NSSMC).

Key words: *institutional capacity; Regulator; policymaker; provision of financial services; public administration; state regulation; regulatory and legal guarantees; IOSCO Principles.*

УДК 004.7:338.246:351.84
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/15

Любченко А.В.
Адвокатське бюро

СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВИ ДЛЯ СПРИЯННЯ ТА РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Актуальність проблеми розвитку цифрової інфраструктури сьогодні надзвичайно висока, оскільки цифрові технології проникають у всі сфери життя та є ключовим фактором економічного розвитку. Необхідність ефективної стратегії держави для сприяння розвитку цифрової інфраструктури постає перед багатьма країнами, які прагнуть забезпечити своїм громадянам доступ до якісних та доступних цифрових послуг. Метою дослідження є розробка стратегії розвитку цифрової інфраструктури, яка б враховувала ключові аспекти технологічного, економічного, соціального та правового характеру. Об'єктом дослідження є державна політика та програми розвитку цифрової інфраструктури, а предметом – стратегічні аспекти цього розвитку. У дослідженні були використані методи аналізу наукової літератури, вивчення та узагальнення досвіду розвинених країн у цьому напрямі, а також експертні оцінки провідних фахівців у галузі цифрових технологій. Було проведено порівняльний аналіз стратегій розвитку цифрової інфраструктури різних країн з метою виокремлення найбільш ефективних підходів та інструментів. Автором були вирішені такі завдання: аналіз сучасного стану цифрової інфраструктури, формулювання принципів та напрямків стратегії розвитку, розробка механізмів підтримки інновацій та стимулювання розвитку цифрового бізнесу, а також визначення практичних рекомендацій для державних органів та бізнесу щодо впровадження цієї стратегії. Висновки дослідження показують, що успішна стратегія розвитку цифрової інфраструктури повинна базуватися на комплексному підході, який враховує потреби та можливості різних груп населення та бізнесу. Рекомендації включають в себе впровадження стимулюючих програм для інноваційних компаній, сприяння доступності та якості цифрових послуг для всіх верств населення, а також посилення заходів з кібербезпеки та захисту персональних даних. Проведене дослідження має важливе значення для розробки та впровадження ефективних стратегій розвитку цифрової інфраструктури як в Україні, так і в інших країнах, що прагнуть до економічного розвитку через інноваційні технології.

Ключові слова: *публічне управління, інтернет-комунікація, інформаційна безпека, кібербезпека.*

Постановка проблеми. Швидкі темпи цифрової трансформації вимагають від держав розробки стратегій для сприяння та розвитку цифрової інфраструктури. Однак, необхідно вирішити кілька ключових проблем, щоб забезпечити стабільний та інклюзивний розвиток цифрового суспільства. Першою проблемою є недостатня доступність та якість інтернет-підключення, особливо у віддалених та сільських регіонах. Це обмежує можливості розвитку електронної комунікації, торгівлі та освіти, що ставить під загрозу конкурентоспроможність країни в глобальному цифровому середовищі. Друга проблема полягає у зростаючих загрозах кібербезпеці, зокрема в атаках на цифрові системи та крадіжках даних. Захист від кіберзагроз стає все більшою проблемою у зв'язку зі зростанням обсягів цифрових даних та залежністю суспільства від інформаційних технологій. Для забезпечення стійкості цифрового середовища необхідні ефективні заходи з кібербезпеки та захисту персональних даних. Третя проблема полягає в необхідності адаптації державних стратегій до швидко змінюючогося характеру технологій та глобальних трендів у цифровому секторі. Розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей та блокчейн, вимагає постійного аналізу та адаптації державних стратегій для забезпечення ефективного впровадження цифрових інновацій. Таким чином, гіпотезою цього дослідження є те, що ефективна стратегія держави для розвитку цифрової інфраструктури має враховувати сучасні тренди та тенденції, а також вирішувати проблеми доступності, якості та кібербезпеки, щоб забезпечити стійкий та інклюзивний розвиток цифрового суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації за темою вказують на зростаючу увагу держав і міжнародних організацій до цифрових ініціатив та їх

впливу на економічний та соціальний розвиток. Дослідження зосереджуються на різноманітних аспектах стратегічного планування, включаючи розробку правових рамок, інфраструктурних інвестицій, кібербезпеки та громадської участі. Зокрема, дослідженням в цій області займалися такі науковці: Брокгауз Дж., Буманн А. і Церфасс А., Тамер Г., Тетік Г. та Октай С., Хаустова М. Г., Штець Т., Лі К.-Х., Ван Д., Лю С., Еванс Р. Д. та Лі Л., Ярдак М.К. і Бен Хамад, С., Лі Х., Чжан Г. та Ці Ю., Пухадас Р. і Курто-Мілле Д., Ваг С. і Симеонова Б., Чжан, Х., Сю, Л., Магеррамов, А., Стороженко Л., Власенко В. [1–12]. За результатами досліджень відзначається, що успішна стратегія цифрового розвитку потребує комплексного підходу, що об'єднує зусилля уряду, приватного сектору та громадськості. Зокрема, акцентується важливість партнерства між секторами для розробки та впровадження інноваційних рішень, які сприятимуть створенню стійкої та конкурентоспроможної цифрової інфраструктури.

Постановка завдання. Метою статті є можливість проаналізувати та оцінити стратегічні аспекти розвитку цифрової інфраструктури, включаючи проблеми доступності, якості та кібербезпеки; а також розробити практичні рекомендації для державних органів та бізнесу щодо впровадження ефективних стратегій для підтримки та розвитку цифрової інфраструктури. Задання статті:

– провести аналіз поточного стану цифрової інфраструктури в контексті сучасних технологічних та соціальних трендів;

– визначити основні проблеми та виклики, що виникають у процесі розвитку цифрової інфраструктури;

– проаналізувати досвід різних країн у розробці та впровадженні стратегій для підтримки цифрової інфраструктури;

– розробити конкретні рекомендації для державних органів та бізнесу щодо впровадження ефективних стратегій для розвитку цифрової інфраструктури;

– висвітлити необхідність постійного аналізу та адаптації стратегій до швидко змінюючогося характеру технологій та глобальних трендів у цифровому секторі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний світ надзвичайно динамічний, а технології стають не тільки необхідністю, але і ключовим фактором для ефективного функціонування суспільства. У цьому контексті цифрова інфраструктура виступає як основа для розвитку цифрового середовища, що стає все більш інтегрованим у всі аспекти нашого життя.

Одним з головних трендів у розвитку цифрової інфраструктури є швидке зростання кількості підключених пристроїв, які створюють «Інтернет речей» (IoT). Однією з ключових переваг IoT є підвищення ефективності та зручності в повсякденному житті. Наприклад, використання "розумних" пристроїв у домашньому господарстві може зменшити витрати на енергію та полегшити керування побутовими системами. Від побутових пристроїв до промислових систем, IoT стає все більш поширеним, що створює значні виклики для мереж інтернету та вимагає розвитку відповідної інфраструктури для обробки та зберігання великих обсягів даних [1].

Ще одним важливим аспектом є зростання вимог до швидкості та пропускної здатності мережі. Зі зростанням кількості підключених пристроїв та розвитком нових технологій, таких як віртуальна реальність, потреба у швидкості та пропускній здатності мережі стає надзвичайно актуальною. З одного боку, зростання вимог до швидкості мережі пов'язане зі збільшенням обсягу передаваних даних. Відеострімінг, онлайн-ігри, хмарні сервіси та інші застосунки вимагають великої пропускної здатності, щоб забезпечити плавний та безперебійний доступ до контенту. З іншого боку, розвиток нових технологій, таких як віртуальна реальність та розширена реальність, потребує ще більшої швидкості мережі для передачі великої кількості даних у реальному часі.

Соціальні тренди також впливають на розвиток цифрової інфраструктури. З розвитком сучасних смартфонів та планшетів, які стають все більш доступними, зростає попит на мобільний інтернет. Люди хочуть мати можливість бути підключеними в будь-який час та в будь-якому місці, що ставить підвищені вимоги до мобільної інфраструктури. В свою чергу, зростаюча кількість людей, що працюють з віддалених місць, вимагає розробки інфраструктури для забезпечення безперервного доступу до мережі, а також безпеки і захисту даних [2].

Крім того, існує загальноприйнята потреба у постійному розвитку та підвищенні рівня кібербезпеки в контексті цифрової інфраструктури. Зловмисники надзвичайно винахідливі у своїх атаках, що ставить під загрозу безпеку цифрових мереж та інформаційних систем. В умовах постійної еволюції технологій, необхідно посилити заходи захисту та реагування на потенційні кіберзагрози, щоб забезпечити безпеку та надійність функціонування цифрових інфраструктур [3].

Загалом, аналіз поточного стану цифрової інф-

раструктури в контексті сучасних технологічних та соціальних трендів відображає необхідність постійного вдосконалення та адаптації інфраструктури для задоволення зростаючих вимог суспільства. Суспільство все більше користується цифровими технологіями у всіх аспектах життя, від освіти та бізнесу до здоров'я та розваг. Це призводить до зростаючої потреби у високошвидкісному та надійному Інтернеті, безпеці та захисті персональних даних, а також в удосконаленні цифрових сервісів та інфраструктури загалом.

Сучасні технологічні тренди, такі як штучний інтелект, інтернет речей, обчислювальні хмари та блокчейн, постійно змінюють парадигму цифрової інфраструктури, вимагаючи постійних інновацій та адаптації. Одночасно, соціальні тренди, такі як збільшення кількості віддаленої роботи, зростання кількості підключених пристроїв у домогосподарствах та зростаюча потреба в онлайн-сервісах, роблять цифрову інфраструктуру ще більш важливою для суспільства.

Розвиток цифрової інфраструктури супроводжується рядом проблем та викликів, які необхідно враховувати для успішної інтеграції технологій та забезпечення їхньої ефективності.

Однією з найважливіших проблем є нерівний доступ до цифрових технологій і послуг. У деяких регіонах чи серед груп населення може бути обмежений доступ до Інтернету або низька якість зв'язку. Це створює нерівність в можливостях користувачів і може призвести до подальшого розриву між розвиненими та менш розвиненими регіонами.

Зростання обсягу цифрових даних і транзакцій призводить до збільшення загроз кібербезпеці. Це означає, що державам та організаціям доводиться ставити більший акцент на захист від кібератак, включаючи захист від кіберзлочинців, кібершпигунів та кібертерористів.

Збільшення обсягу цифрових даних також підвищує обурення щодо приватності та захисту особистої інформації. Забезпечення захисту особистих даних користувачів та встановлення ефективних механізмів контролю за їх використанням стає важливою задачею для органів влади та бізнесу.

Постійний технологічний прогрес вимагає постійного оновлення та модернізації цифрової інфраструктури. Це включає в себе не лише покращення швидкості та якості зв'язку, але й впровадження нових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей та блокчейн.

Розвиток цифрової інфраструктури потребує відповідного законодавства та регулювання. Важливо забезпечити належний баланс між стимулюванням інновацій та захистом прав користувачів. Часто виникає проблема вирішення суперечок між різними інтересами та галузями в цифровому просторі.

Основні проблеми та виклики, що виникають у процесі розвитку цифрової інфраструктури представлено на рисунку 1.

Цифрова інфраструктура стикається з рядом проблем та викликів, які варто усунути для забезпечення стійкого та інклюзивного розвитку сучасного суспільства. Необхідно активно працювати над покращенням якості та доступності інфраструктури, забезпеченням кібербезпеки та сприянням впровадженню новітніх технологій. Представлені проблеми вимагають комплексного

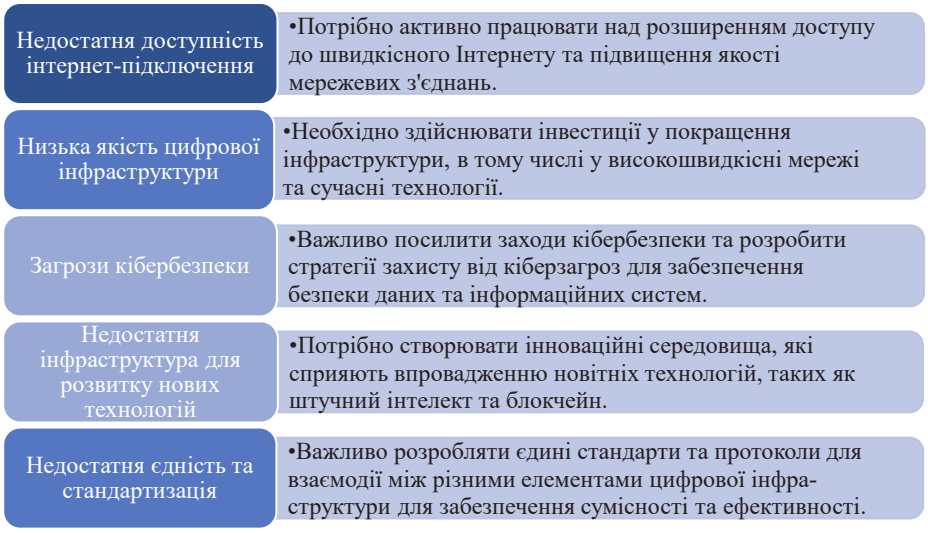

Рис. 1. Основні проблеми та виклики в розвитку цифрової інфраструктури

підходу та активної співпраці між державними органами, приватним сектором та громадськістю для забезпечення сталого та збалансованого розвитку цифрової інфраструктури.

Досвід різних країн у розробці та впровадженні стратегій для підтримки цифрової інфраструктури різний і відображається в їхній політиці, економіці та соціокультурних особливостях. Наприклад, країни Європейського Союзу, такі як Німеччина та Франція, активно інвестують у розвиток високошвидкісного Інтернету та цифрових інновацій. Вони стимулюють розвиток цифрової інфраструктури через великі державні програми інвестування та сприяння співпраці між урядом, приватним сектором та академічними установами.

Країни Азії, такі як Японія та Південна Корея, славляться своїм передовим підходом до цифрових технологій. Вони впроваджують амбітні програми створення «розумних» міст та інфраструктури, високошвидкісного Інтернету та цифрового громадянства. Ці країни активно заохочують інновації та підтримують розвиток стартапів у цифровій галузі.

Естонія є прикладом успішної реалізації цифрової трансформації. Країна впроваджує системи електронного урядування, що дозволяють громадянам здійснювати різні адміністративні процедури онлайн, від оплати податків до реєстрації бізнесу. Підходи до кібербезпеки також важливі, зокрема вони розвивають кіберзахист від зовнішніх загроз. В Естонії діє система електронної ідентифікації громадян, яка дозволяє їм зручно та безпечно взаємодіяти з державними службами та електронними платформами. Велику увагу в країні приділяють кібербезпеці, зосереджуючись на захисті критично важливих інфраструктур та інформаційних систем від кібератак [4].

Сінгапур впроваджує концепцію «смарт-міст», в якому використовуються цифрові технології для покращення міського середовища, транспортної системи та управління водними ресурсами. Країна активно розвиває цифрові рішення в сфері медицини, такі як електронні медичні записи та телемедицина, що дозволяє забезпечити доступну та якісну медичну допомогу.

Досвід Сполучених Штатів у розробці та впровадженні стратегій для підтримки цифрової інфраструктури вражає своєю розмаїтістю та масштабом. Уряд США активно співпрацює з приватним сектором, громадськими організаціями та академічними установами для сприяння цифровій інновації. Наприклад, ініціатива "BroadbandUSA" забезпечує технічну підтримку та ресурси для розвитку інтернет-підключення в різних частинах країни. США інвестує в масштабні інфраструктурні проекти для підтримки цифрової трансформації. Наприклад, програма "Rural Digital Opportunity Fund" спрямована на розвиток широкосмугового Інтернету в сільських районах країни.

Китай активно впроваджує цифрові технології в різних сферах, включаючи торгівлю, транспорт та виробництво. Країна відома своїми масштабними цифровими платформами, такими як Alibaba та Tencent, які надають широкий спектр цифрових послуг та товарів. Вони також активно інвестують в розвиток штучного інтелекту та його застосування в різних сферах, включаючи медицину, автомобільну промисловість та фінанси [5].

Швеція відома своїми інноваційними підходами до цифрової інфраструктури, зокрема в області електронного урядування та електронної медицини. В країні впроваджують цифрові технології в освіті, надаючи школярам та студентам доступ до онлайн-ресурсів та інтерактивних навчальних інструментів. Вони також активно працюють над розвитком кібербезпеки та захистом персональних даних [6].

Різні країни мають свої унікальні стратегії та підходи до підтримки цифрової інфраструктури [7]. Вивчення досвіду кращих практик і можливість використання цих ідей для адаптації та впровадження власних стратегій може сприяти подальшому розвитку цифрових технологій у всьому світі.

Основні рекомендації для державних органів та бізнесу щодо впровадження ефективних стратегій для розвитку цифрової інфраструктури включають:

Інвестиції у інфраструктуру: державні органи мають приділяти значну увагу інвестуванню у розвиток цифрової інфраструктури, зокрема у покращення якості та доступності широкополосного Інтернету, розвиток мереж 5G та покращення кібербезпеки.

Створення сприятливого середовища для інновацій: державні органи повинні створювати сприятливі умови для розвитку та впровадження новітніх технологій шляхом спрощення законодавства, надання фінансової підтримки та створення інноваційних кластерів та інкубаторів [8].

Стимулювання партнерств між державою та приватним сектором: державні органи та бізнес повинні співпрацювати для спільного розвитку та впровадження цифрових інфраструктурних проєктів, зокрема за допомогою укладення парт-

нерських угод та розробки спільних програм [9].

Забезпечення освіти та підготовки кадрів: для успішного впровадження цифрових технологій необхідно забезпечити належну освіту та підготовку кадрів у галузі інформаційних технологій, що включає як академічну, так і професійну освіту.

Заохочення цифрової інноваційної діяльності: державні органи та бізнес повинні створити програми та ініціативи для заохочення цифрових інновацій, таких як створення фондів для фінансування досліджень та розробок, а також надання підтримки стартапам у сфері інформаційних технологій.

Створення регуляторної бази для захисту даних: державні органи повинні розробити та впровадити ефективне законодавство щодо захисту персональних даних та кібербезпеки, щоб забезпечити довіру громадян та бізнесу до цифрових інфраструктур.

Надані рекомендації спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку цифрової інфраструктури, що сприятиме стійкому економічному та соціальному розвитку країни.

В сучасному світі, характер технологій та глобальні тренди у цифровому секторі швидко змінюються, відкриваючи нові можливості, але й приносячи нові виклики. Такі зміни створюють потребу в постійному аналізі та адаптації стратегій для розвитку цифрової інфраструктури [10].

Перший крок у забезпеченні ефективної стратегії полягає у розумінні останніх тенденцій у цифрових технологіях та їх впливу на суспільство та бізнес. Наприклад, виходячи із зростаючої популярності штучного інтелекту та Інтернету речей, стратегії повинні враховувати можливості та виклики, які ці технології принесли. Державні органи та бізнес повинні вести моніторинг новітніх технологій та використовувати дані для вдосконалення своїх стратегій.

Другий аспект полягає в адаптації стратегій до потреб та очікувань користувачів. Це означає не лише створення нових технологічних рішень, а й удосконалення існуючих сервісів з урахуванням зміни потреб та вимог споживачів. Наприклад, з розвитком мобільних технологій, державні органи та бізнес повинні забезпечити доступність своїх послуг через мобільні додатки та інтерфейси [11].

Третій аспект – це постійний моніторинг конкурентної обстановки та аналіз стратегій конкурентів. Це допомагає уникнути застою та залишитися конкурентоспроможними у цифровому середовищі. Регулярний аналіз конкурентів дозволяє виявити нові можливості та уникнути можливих загроз.

Четвертий аспект – це гнучкість та швидкість реагування на зміни. Стратегії повинні бути готовими швидко реагувати на зміни у технологічному ландшафті та глобальних трендах. Важливо мати механізми, які дозволяють швидко внести зміни в стратегію та реалізувати нові ідеї та можливості [12].

Постійний аналіз та адаптація стратегій до швидкоплинного характеру технологій та глобальних трендів є критичними для успішної розробки та впровадження стратегій підтримки цифрової інфраструктури. Цей підхід дозволяє державним органам та бізнесу ефективно реагувати на зміни в інформаційному середовищі та впроваджувати нові технології, що відповідають сучасним потребам суспільства.

Висновки. Цифрова інфраструктура стає ключовим чинником у розвитку суспільства та економіки, впливаючи на конкурентоспроможність країни та її здатність забезпечити стійкий економічний та соціальний розвиток. Проте, для досягнення успіху у цій галузі необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії, що враховують комплексні аспекти цифрової трансформації.

Представлений аналіз показав, що успішні стратегії розвитку цифрової інфраструктури ґрунтуються на кількох ключових принципах. По-перше, необхідно активно вивчати та аналізувати досвід різних країн у цій галузі, брати до уваги найкращі практики та впроваджувати їх, враховуючи специфіку власної країни. По-друге, стратегії повинні бути орієнтовані на потреби та очікування користувачів, забезпечуючи доступність та якість цифрових послуг. По-третє, важливо постійно моніторити технологічні та глобальні тренди, а також реагувати на них, адаптуючи стратегії у відповідь на зміни у цифровому ландшафті.

Крім того, важливо визначити основні проблеми та виклики, що виникають у процесі розвитку цифрової інфраструктури, і розробити конкретні рекомендації для державних органів та бізнесу щодо їх вирішення. Також важливо підкреслити необхідність постійного аналізу та адаптації стратегій до динамічного характеру технологій та глобальних трендів у цифровому секторі. Лише такий підхід дозволить забезпечити стійкий розвиток та конкурентоспроможність країни в епоху цифровізації.

Список літератури:

1. Brockhaus, J., Buhmann, A. and Zerfass, A. «Digitalization in corporate communications: understanding the emergence and consequences of CommTech and digital infrastructure», *Corporate Communications: An International Journal*, 2023. 28(2), 274-292. URL: https://doi.org/10.1108/CCIJ-03-2022-0035 (дата звернення 07.03.2024).

2. Tamer, G., Tetik, G. and Oktay, S. «Digital Conflict in Business Infrastructure», Özsungur, F. (Ed.) *Conflict Management in Digital Business*, Emerald Publishing Limited, Leeds, 2022. 147–165. URL: https://doi.org/10.1108/978-1-80262-773-220221011 (дата звернення 07.03.2024).

3. Хаустова М. Г. Державна політика в умовах цифровізації суспільства. міжнародний досвід реалізації програм та стратегії цифровізації. *Аналітично-порівняльне правознавство,* 2022. № 2. С. 209–216. URL: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.40 (дата звернення 07.03.2024)

4. Штець, Т. Ф. Світовий досвід впровадження механізмів державного регулювання розвитку сектора цифрової економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2019, (1 (53), 84–89. URL: https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-53-84-89 (дата звернення 07.03.2024).

5. Lee, C.-H., Wang, D., Lyu, S., Evans, R.D. and Li, L. «A digital transformation-enabled framework and strategies for public health risk response and governance: China's experience», *Industrial Management & Data Systems*, 2023. 123(1), 133–154. URL: https://doi.org/10.1108/IMDS-01-2022-0008 (дата звернення 07.03.2024).

6. Jardak, M.K. and Ben Hamad, S. "The effect of digital transformation on firm performance: evidence from Swedish listed companies", *Journal of Risk Finance*, 2022. 23(4), 329–348. URL: https://doi.org/10.1108/JRF-12-2021-0199 (дата звернення 07.03.2024).

7. Li, X., Zhang, G. and Qi, Y. «Can digital construction policy promote enterprise green innovation? A quasinatural experiment based on broadband China», *European Journal of Innovation Management*, 2024. URL: https://doi.org/10.1108/EJIM-06-2023-0473 (дата звернення 07.03.2024).

8. Pujadas, R. and Curto-Millet, D. «From Matchmaking to Boundary Making: Thinking Infrastructures and Decentring Digital Platforms in the Sharing Economy». *Thinking Infrastructures (Research in the Sociology of Organizations)*, Emerald Publishing Limited, Leeds, 2019. 273–286. URL: https://doi.org/10.1108/S0733-558X20190000062017 (дата звернення 07.03.2024).

9. Wagg, S. and Simeonova, B. «A policy-level perspective to tackle rural digital inclusion», *Information Technology & People*, 2022. 35(7), 1884–1911. URL: https://doi.org/10.1108/ITP-01-2020-0047 (дата звернення 07.03.2024).

10. Zhang, X., Xu, Y.Y. and Ma, L. «Information technology investment and digital transformation: the roles of digital transformation strategy and top management», *Business Process Management Journal*, 2023. 29(2), 528–549. URL: https://doi.org/10.1108/BPMJ-06-2022-0254 (дата звернення 07.03.2024).

11. Магеррамов, А. Цифровізація як чинник конкурентоспроможності держави в умовах глобалізації та інтеграції: теоретичний аналіз та практичні рекомендації для України. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 2023. 3, 23–31, URL: https://doi.org/10.32782/2414-4436/2023-3-4 (дата звернення 07.03.2024).

12. Стороженко Л., Власенко В. Програма ЄС «Цифрова Європа»: шлях до нетократизації публічного управління. *Наукові інновації та передові технології,* 2024. 2(30), 541–552 URL: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-2(30)-541-552 (дата звернення 07.03.2024) .

Liubchenko A.V. STATE STRATEGIES FOR FACILITATING AND DEVELOPING DIGITAL INFRASTRUCTURE

The relevance of the issue of digital infrastructure development is extremely high today, as digital technologies permeate all spheres of life and are a key factor in economic development. The need for an effective state strategy to promote the development of digital infrastructure is faced by many countries that seek to provide their citizens with access to quality and affordable digital services. The purpose of the study is to develop a strategy for the development of digital infrastructure, which would take into account key aspects of a technological, economic, social and legal nature. The object of research is state policy and programs for the development of digital infrastructure, and the subject is strategic aspects of this development. The research used methods of analyzing scientific literature, studying and summarizing the experience of developed countries in this direction, as well as expert assessments of leading specialists in the field of digital technologies. A comparative analysis of digital infrastructure development strategies of different countries was conducted in order to identify the most effective approaches and tools. The author solved the following tasks: analysis of the current state of the digital infrastructure, formulation of the principles and directions of the development strategy, development of mechanisms for supporting innovation and stimulating the development of digital business, as well as determining practical recommendations for government bodies and businesses regarding

the implementation of this strategy. The research findings show that a successful digital infrastructure development strategy should be based on an integrated approach that takes into account the needs and capabilities of different population groups and businesses. Recommendations include the introduction of incentive programs for innovative companies, promotion of accessibility and quality of digital services for all segments of the population, as well as strengthening measures for cyber security and protection of personal data. The conducted research is important for the development and implementation of effective strategies for the development of digital infrastructure both in Ukraine and in other countries striving for economic development through innovative technologies.

Key words: *Public Administration, Internet Communication, Information Security, Cybersecurity.*

УДК 352/354
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/16

Плаксун А.О.
Державний торговельно-економічний університет

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Управління розвитком деокупованих територій є актуальною проблемою для багатьох країн, що стикаються з анексією та окупацією своїх територій. Практика застосування ефективних механізмів управління розвитком деокупованих територій включає в себе низку складних викликів, що стикаються як місцеві органи влади, так і міжнародні спільноти. Після деокупації територій, зазвичай виникають складнощі з встановленням легітимних політичних інститутів та правових рамок. Це може призвести до нестабільності, конфліктів та невизначеності щодо прав і обов'язків громадян. Деокуповані території часто мають обмежені можливості для економічного зростання через знищення інфраструктури та втрату ринків збуту. Необхідно вирішувати проблеми відновлення економіки та привертання інвестицій. Військові конфлікти та окупація можуть призвести до руйнування соціального та культурного життя на деокупованих територіях, включаючи розриви між громадянами, дезінтеграцію спільнот та втрату ідентичності. Управління розвитком деокупованих територій також вимагає підтримки від міжнародних організацій та держав-партнерів, які можуть надати фінансову, технічну та політичну допомогу. Отже, актуальною є проблема дослідження механізмів управління розвитком деокупованих територій та розробки комплексних стратегій управління, які б враховували всі ці аспекти та сприяли стабільному та сталому розвитку деокупованих територій. Ця стаття аналізує механізми управління розвитком таких територій, виокремлює проблеми, які існують у цьому процесі, та розглядає перспективи подальшого розвитку. Основні аспекти, які розглядаються, включають політичні, економічні та соціокультурні аспекти управління, взаємодію з міжнародними партнерами та інші важливі аспекти, які впливають на процес відновлення та розвитку деокупованих територій. Виходячи з цього аналізу, надаються рекомендації щодо ефективних стратегій управління та розвитку, спрямованих на підвищення якості життя мешканців цих територій та зміцнення суверенітету держави.

Ключові слова: *управління, розвиток, деокуповані території, проблеми, перспективи, механізми, політика, економіка, соціокультурні аспекти, міжнародні партнери, суверенітет.*

Постановка проблеми. Управління розвитком деокупованих територій включає в себе низку складних викликів, що стикаються як місцеві органи влади, так і міжнародні спільноти. Після деокупації територій, зазвичай виникають складнощі з встановленням легітимних політичних інститутів та правових рамок. Це може призвести до нестабільності, конфліктів та невизначеності щодо прав і обов'язків громадян. Деокуповані території часто мають обмежені можливості для економічного зростання через знищення інфраструктури та втрату ринків збуту. Необхідно вирішувати проблеми відновлення економіки та привертання інвестицій. Військові конфлікти та окупація можуть призвести до руйнування соціального та культурного життя на деокупованих територіях, включаючи розриви між громадянами, дезінтеграцію спільнот та втрату ідентичності. Управління розвитком деокупованих територій також вимагає підтримки від міжнародних організацій та держав-партнерів, які можуть надати фінансову, технічну та політичну допомогу. Отже, постановка проблеми полягає в необхідності розробки комплексних стратегій управління, які б враховували всі ці аспекти та сприяли стабільному та сталому розвитку деокупованих територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі управління розвитком деокупованих територій відображають комплексність проблеми та різноманітність підходів до її вирішення. Дослідження акцентують увагу на необхідності забезпечення інклюзивного підходу до управління розвитком деокупованих територій. Це означає врахування інтересів різних груп населення, включаючи місцеві спільноти, етнічні меншини, та ветерани конфліктів.

Після аналізу останніх публікацій, можна виділити кілька джерел, які є ключовими в процесі дослідження стратегій розвитку деокупованих територій України. Наприклад, у статті І. Магновського та В. Маковія визначені важливі аспекти деокупації та реінтеграції окупованих територій. Однак, статті від Т. Богдана та С. Потапенка можуть надати цінні висновки про загальні підходи до стратегічного відновлення та розвитку України. Додатково, тематичні нормативно-правові документи є корисними для зрозуміння стратегічних напрямків у обраній сфері.

Деякі публікації зосереджуються на аспектах економічного розвитку деокупованих територій, висвітлюючи необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату, розвитку підприємництва та інфраструктури, а також впровадження програм розвитку галузей з високим потенціалом. У цілому, останні дослідження та публікації свідчать про важливість врахування широкого спектру аспектів при розробці стратегій управління розвитком деокупованих територій та необхідність впровадження комплексного підходу для досягнення сталого та мирного розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є ретельний аналіз механізмів управління розвитком деокупованих територій з урахуванням їхньої складності та специфіки. Ця стаття прагне висвітлити основні проблеми, які виникають у процесі управління деокупованими територіями, та запропонувати перспективи подальшого розвитку з урахуванням накопичених знань та досвіду.

Відомо, що управління розвитком деокупованих територій є складною та багатогранною проблемою, яка потребує комплексного підходу та ефективних стратегій. Тому метою статті є систематизація та аналіз існуючих підходів до управління цими територіями з метою виявлення ключових чинників успішності та розробки рекомендацій для подальшої практики.

Виклад основного матеріалу. Управління розвитком деокупованих територій є складною та надзвичайно важливою проблемою в сучасному світі. Це завдання ставить перед собою величезні виклики для владних структур, місцевих громад, а також міжнародних організацій. На політичному рівні важливо забезпечити легітимність владних структур та встановити правову базу, яка б гарантувала права та свободи громадян. Ефективне управління також передбачає врахування інтересів різних соціальних груп та забезпечення їхньої участі у прийнятті рішень. Економічний розвиток деокупованих територій вимагає відновлення інфраструктури, розвитку підприємництва та створення сприятливого інвестиційного клімату. Це може бути досягнуто за допомогою розвитку туризму, аграрного сектору та інших галузей з великим потенціалом для зростання. Однак важливо врахувати специфіку кожної конкретної території та розробляти індивідуалізовані стратегії розвитку. Війна в Україні почалася в 2014 році з анексії Росією території автономної республіки Крим та підтримкою сепаратиських рухів на сході України, що переросло в безпосереднє вторгнення збройних сил Росії на території Луганської та Донецької областей та тривалий збройний конфлікт локального характеру в цьому регіоні. 24 лютого 2022 року Росія почала широкомасштабне вторгнення в Україну, що включало в себе застосування всіх видів та родів військ. Руйнування та розмах бойових дій стали наймасштабнішими з часів Другої світової війни, і всі провідні світові держави та міжнародні організації засудили агресію Росії. Війна все ще триває та продовжує завдавати матеріальних збитків Україні та забирати життя українців. Проте після перемоги та звільнення територій, Україна стикається з необхідністю швидкого і ефективного відновлення та відновлення життєздатності постраждалих регіонів, що вимагає комплексного підходу та використання передового досвіду. Наразі вже триває процес відновлення територій, що були деокуповані від агресора – території Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Херсонської та Миколаївської областей проводять відбудову та повертають регіони до нормального життя. Проте Україні прийдеться подолати ще багато викликів, що будуть пов'язані з відновленням територій, які наразі перебувають окуповані і на теренах яких відбуваються найінтенсивніші бойові дії.

Переймаючи досвід відновлення територій після збройних конфліктів, Україна може використовувати вже перевірені та ефективні стратегії, підходи та інструменти, які були успішно застосовані в інших країнах, а також може розробити і свої власні підходи, які допоможуть уникнути негативних наслідків. Це дозволить прискорити процес відновлення, забезпечити стійкість та довгостроковий розвиток постраждалих територій, а також покращити якість життя місцевого населення.

Соціокультурні аспекти грають важливу роль у процесі відновлення та розвитку деокупованих територій. Необхідно забезпечити розвиток освіти, культури та мови, щоб зміцнити ідентич-

ність та сприяти соціальній інтеграції мешканців цих територій. Крім того, важливо розробляти програми психологічної та соціальної підтримки для тих, хто постраждав від конфліктів та окупації. В умовах сьогодення спостерігаються значні економічні та соціальні кризові явища, які призводять до погіршення якості життя населення як за кордоном, так і, зокрема, в Україні. Основні проблеми, що призводять до економічного та соціального краху, включають погіршення інфляції, звільнення та скорочення реальних зарплат і пенсій. Для України залишаються актуальними соціальні проблеми, які виникли внаслідок бойових дій і призвели до того, що постраждали багато соціально слабких громадян країни (наприклад, внутрішньо переміщені особи).

Соціальне підприємництво вважається важливим джерелом соціального, економічного та екологічного процвітання, і багато науковців активно досліджують цю сферу. Вітчизняні та зарубіжні науковці розглядають розвиток соціального підприємництва, аналізують його сутність та поняття, визначають його характеристики та характеристики соціальних підприємств, розробляють класифікацію видів соціального підприємництва [3, с. 157].

У науковій літературі не завжди можна знайти комплексний підхід до вивчення сутності та проблем соціального підприємництва. Теоретичні дискусії щодо понятійного апарату соціального підприємництва та різноманіття трактувань його поняття актуалізуються науковими дослідженнями, спрямованими на вивчення сутності та визначення факторів соціального підприємництва, що впливають на розвиток соціальних підприємств. Використання теоретичних та емпіричних методів дослідження дозволило всебічно та достовірно вивчити соціальне підприємництво та розглянути питання, пов'язані з його характеристиками та характеристиками соціальних підприємств.

Вивчаючи соціальне підприємництво, не слід покладатися на застосування одного, навіть найпрогресивнішого, підходу, адже доцільно використовувати загальний (інтегративно-конвергентний) підхід [7, с. 141]. Експерти відзначають високу ефективність інтегративного підходу не лише в наукових дослідженнях, а й на практиці – у стратегічному управлінні бізнесом [3, с. 158], у розробці та впровадженні інтегративної моделі розвитку соціального підприємництва [6, с. 57].

Соціальні підприємці висувають високі вимоги до співвідношення економічної та соціальної ефективності, самостійно вирішують соціальні проблеми та розвивають більш відповідальне розуміння соціальної справедливості. В Україні соціальне підприємництво набуває все більшої популярності як ефективний механізм вирішення локальних соціально-економічних проблем територіальних громад.

Застосування соціального підприємництва на деокупованих територіях може мати ряд переваг. Воно сприяє створенню нових джерел доходу для мешканців, підвищенню якості життя, а також зменшенню економічної та соціальної вразливості. Крім того, соціальні підприємства можуть стати важливими агентами соціально-економічного розвитку територій, сприяючи їхній інтеграції в економічні та соціальні процеси країни в цілому.

Проте, варто враховувати, що успішне впровадження соціального підприємництва на деокупованих територіях потребує сприятливого економічного та правового середовища, а також підтримки з боку місцевої влади та міжнародних партнерів. Крім того, важливо забезпечити доступ до фінансових ресурсів та підтримку для розвитку соціальних підприємств.

Отже, соціальне підприємництво може стати важливим інструментом для управління розвитком деокупованих територій, проте його успішне впровадження вимагає комплексного підходу та підтримки з боку різних зацікавлених сторін. Зрозуміння сутності та переваг соціального підприємництва може сприяти досягненню сталого та впливового розвитку на цих територіях. Збройні конфлікти завжди мають негативний вплив на країну та її населення, і процес відновлення може зайняти значний час та зусилля. У цьому розділі розглянемо різні фактори, які впливають на процес відновлення, включаючи соціальні, економічні, політичні та інші фактори.

Таким чином, сфера об'єктів критичної інфраструктури, беззаперечно, може бути детермінована як базис для підтримки життєдіяльності територій. Національне законодавство визначає, що критична інфраструктура – це сукупність відповідних об'єктів [13, с. 1]. Проте, науковці, шукаючи саму економічну сутність категорії, сформували більш розгорнуту і деталізовану дефініцію; це «системи та ресурси, фізичні чи віртуальні, що забезпечують функції та послуги, порушення яких призведе до найсерйозніших негативних наслідків для життєдіяльності суспільства, соціально-економічного розвитку країни та забезпечення національної безпеки» [1, с. 8]. Базуючись

на такій дефініції, роль критичної інфраструктури можна звести до процесів надання суб'єктам економічної системи цілої низки самих різноманітних продуктів і послуг, а також розширення доступу до низки важливих ресурсів, зокрема тих, що належать окремим територіям і характеризуються високою доступністю для громадян і бізнесу на місцевому рівні.

Очевидно, що відновлення територій повною мірою ефективна виключно після закінчення військових дій та припинення чи призупинення збройного конфлікту. Для держави чи приватних осіб буде невигідно вкладати кошти в територію, яка потенційно може бути зоною бойових дій та зруйнована, і кошти фактично будуть втрачені. Дана логіка обмежено діє в сфері відновлення критичної інфраструктури, діяльність якої має підтримувати держава, але в інших сферах вона працює. Після завершення конфлікту, відновлення має бути проведене в умовах стабільності та безпеки, щоб забезпечити успіх цього процесу. Збройні конфлікти та кризові ситуації часто супроводжуються масовими порушеннями прав людини, злочинами проти мирного населення, етнічною та політичною дискримінацією, насильством та беззаконням. Перехідне правосуддя допомагає встановити справедливість за ці злочини, покарати винних та забезпечити компенсацію жертвам. Крім того, перехідне правосуддя допомагає забезпечити належну прозорість та відкритість у процесі розгляду справ, а також забезпечує захист прав людини, включаючи право на справедливий суд, право на оборону та право на гідність. Основні принципи перехідного правосуддя включають в себе відповідальність та покарання за вчинені злочини, репаративні заходи у відповідь на вчинені злочини та шкоду, та примирення в суспільстві.

Відповідальність та покарання за вчинені злочини є одним з основних принципів перехідного правосуддя. Це означає, що особи, які вчинили злочини, повинні бути притягнуті до судової відповідальності. Це може включати кримінальне переслідування, судові процеси та покарання, такі як ув'язнення або штрафи. Репаративні заходи є ще одним принципом перехідного правосуддя. Це означає, що жертвам злочинів та їхнім родинам надається компенсація за злочини, які їм були завдані.

Сьогодні перехідне правосуддя, апробоване у понад 40 пост-конфліктних країнах, визначається щонайменше у 12 документах ООН та ЄС, застосовується до різних конфліктних, постконфліктних ситуацій. Успішне перехідне правосуддя також важливе для побудови демократичного та стабільного суспільства, оскільки воно сприяє зміцненню правової держави, підвищенню довіри населення до правоохоронних та судових органів, а також зменшенню культури безкарності та корупції. Фінансові інструменти є критично важливим елементом процесу відновлення територій після збройних конфліктів. Їх роль полягає у забезпеченні фінансових ресурсів для реалізації проектів з відновлення та розвитку інфраструктури, господарської діяльності, соціальної сфери та інших секторів економіки. Одним з найважливіших фінансових інструментів є міжнародна фінансова допомога. Це можуть бути гранти, кредити, інвестиції та інші форми фінансування, надані міжнародними організаціями, такими як Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також іншими донорськими організаціями та державами.

Для максимізації ефективності використання фінансових інструментів необхідне належне управління бюджетом та фінансовою системою. Це дозволить уникнути зайвих витрат та розкрадання коштів, забезпечити ефективне використання ресурсів та допоможе у створенні стабільної та прозорої економічної системи. При цьому для якісного використання коштів необхідно мати суб'єкт влади, що буде координувати розподіл ресурсів на відновлення. Завдяки цьому буде можливим сконцентрувати зусилля та ресурси на пріоритетні проєкти в процесі відновлення, та не дублювати можливі проєкти чи розподіляти ресурси так, що в результаті проєкти не будуть доведені до кінця через брак ресурсів.

Аналогічним шляхом в процесі відновлення можуть бути політичні рішення щодо позбавлення певних повноважень регіону, в якому був конфлікт з метою роботи над реінтеграції населення в соціокультурний простір держави. Такі обмеження можуть включати в себе тимчасове припинення місцевого самоврядування, обмеження виборчого права та права приймати участь в політичному житті країни, спеціальні перевірки та фільтраційні заходи щодо місцевого населення для забезпечення національної безпеки держави та недопущення повторного конфлікту на даній території і повної реінтеграції населення. Аналогічним чином це може включати в себе встановлення міжнародної адміністрації задля виконання основних функцій держави на території, де довіра між населенням та центральною владою недо-

статня, і таким чином можна уникнути зайвої напруги та дестабілізації в регіоні.

Тому саме політичні інструменти можуть включати в себе примусову депортацію незаконно переселеного населення, позбавлення або невизнання майнових прав чи легальності правочинів, що відбулися за час відсутності контролю над територією збройного конфлікту. Політичні інструменти поруч із перехідним правосуддям здатні стабілізувати регіон та забезпечити справедливість та безпеку для громадян. Водночас, вони можуть стати інструментом переслідувань та репресій, і закласти основу для майбутнього повторення конфлікту. В цілому, політичні інструменти відновлення територій після збройних конфліктів є важливими для забезпечення стабільності, миру та ефективного функціонування загальнодержавних процесів в контексті конфліктної зони, і саме політичні інструменти визначають подальшу долю регіону та використання тих чи інших інструментів під час процесу відновлення.

Міжнародна співпраця відіграє ключову роль у процесі управління розвитком деокупованих територій. Держави-партнери, міжнародні організації та громадські організації можуть надавати фінансову, технічну та політичну підтримку для реалізації проектів розвитку та зміцнення суверенітету. Отже, управління розвитком деокупованих територій вимагає комплексного підходу та співпраці на різних рівнях. Шляхи досягнення успіху полягають у розробці інтегрованих стратегій, які б враховували всі аспекти проблеми та сприяли сталому та мирному розвитку.

Через конфлікт, що триває, важко оцінити фактичні втрати та збитки на окупованих територіях. Так, станом на 24 червня 2022 року 749 населених пунктів (близько 587 000 споживачів) в Україні були знеструмлені через пошкодження, спричинені конфліктом, а близько 178 000 споживачів – без газопостачання. За словами міністра енергетики Германа Галущенка, «майже 5% генеруючих потужностей зруйновано, а 35% знаходяться на окупованих територіях». Східний регіон, де тривають бойові дії, характеризується великою кількістю відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), включаючи вітрову та сонячну енергію, при цьому близько 47% генеруючих потужностей розташовані на окупованих або зруйнованих територіях, які все ще перебувають під обстрілами; Через обстріли російських військ до червня 2022 року було виведено з ладу понад 50% теплової енергетики, понад 30% сонячної енергетики, понад 30% вітрової енергетики та понад 90% вітрової енергетики, а видобуток газу скоротився приблизно на 12–15%, за словами міністра енергетики Германа Галущенка [16]". Більше того, згідно з повідомленням аналітичного центру DiXi Group (Київ), «поблизу Токмака Запорізької області російські війська демонтували та пошкодили найбільшу в Україні сонячну електростанцію потужністю 50 МВт» [16]. Механізми управління розвитком деокупованих територій стають ключовими в контексті відновлення та забезпечення стабільності після завершення конфлікту. Проте, існують численні проблеми, які можуть ускладнити цей процес, а також перспективи, які можуть бути використані для успішного відновлення та розвитку. Відновлення економіки та інфраструктури на деокупованих територіях потребує значних інвестицій, але ситуація після конфлікту може ускладнити залучення інвестиційних коштів через нестабільність та ризики. Після закінчення конфлікту потрібно відновити та підсилити управління на деокупованих територіях, але це може виявитися складним завданням через втрату досвіду, персоналу та недовіру до владних структур. Багато людей на деокупованих територіях можуть втратити роботу або мати обмежений доступ до освіти та медичних послуг через втрату інфраструктури. Відновлення соціально-економічного розвитку потребує комплексного підходу та соціальних програм.

Проте, не зважаючи на ці проблеми, є деякі перспективи для успішного відновлення деокупованих територій. Перш за все, це потенціал для розвитку нових галузей економіки. Деокуповані території можуть використовувати свої природні ресурси та географічне положення для розвитку нових галузей, таких як туризм, сільське господарство або виробництво відновлюваної енергії. Міжнародні організації та країни можуть надавати фінансову та технічну допомогу для відновлення та розвитку деокупованих територій, а також сприяти мирному врегулюванню конфлікту та відновленню довіри між сторонами. Загалом, механізми управління розвитком деокупованих територій потребують комплексного підходу та врахування всіх проблем та перспектив, щоб забезпечити стабільність, розвиток та благополуччя для мешканців цих регіонів.

Після оцінки збитків для України буде важливим залучити фінанси на відбудову. Існують розрахунки отримати значні репарації від країни-агресора. Проте, як показує практика європейських країн щодо відбудови, ключовим момен-

том тут є використання зовнішніх ресурсів з боку міжнародних організацій та донорів з-за меж України. Саме для швидкого відновлення та стрімкого покращення якості життя людей потрібне зовнішнє фінансування, і не можна покладатись виключно на власні ресурси в цьому процесі, адже буде ризик повторити досвід відновлення Іспанії, який розтягнувся на десятиліття. В умовах слабкої та значним чином зруйнованої економіки, коли бюджет в воєнний час більше ніж наполовину фінансується зовнішньою фінансовою допомогою, буде недоречно з боку влади казати про самодостатність України і закриватись на собі. При відновленні територій необхідно проводити заходи з контрпропаганди та інтеграції мешканців цих територій до українського суспільства та українського соціально-економічного простору. Це включає розробку та реалізацію програм, спрямованих на активне залучення мешканців до громадського життя, створення можливостей для економічного самовизначення та соціальної адаптації, а також сприяння розвитку освіти, культури та інших сфер життєдіяльності.

Наступним важливим елементом відновлення для України є прозорість та підзвітність використання іноземного фінансування. Для управління процесом відновлення саме Україна має мати вирішальний голос в визначені стратегічних планів та формуванні потреб для відновлення. Якщо розглядати процес відновлення після Другої світової війни, то в процесі відновлення найбільш ефективне для швидкого відновлення централізоване управління ресурсами та визначення пріоритетних цілей щодо відновлення. Безумовно, юридично неможливо буде сконцентрувати всі фінанси в управлінні однієї структури, адже сотні приватних інвесторів будуть мати право інвестувати в будь-який регіон для ведення будь-якої діяльності.

Проте питання щодо централізованого розподілу ресурсів для відновлення критичної інфраструктури, будівництва об'єктів енергетичного сектору, та інших проєктів, що потребують значного фінансування, має вирішувати держава через спеціально створене агентство та за допомогою спеціального фонду, кошти з якого будуть йти на відновлення. Це допоможе не розпорошувати обмежені матеріально-технічні та фінансові ресурси між різними проєктами щодо відновлення, та допоможе відбудувати найважливіші об'єкти в короткі терміни. В умовах відсутності координації відбудова має шанси перетворитися на тисячі окремих проєктів, що виконуються без належної координації та пріоритезації, що ймовірно матимуть чисельні довгі процедури та не матимуть відповідного рівня довіри. В цьому контексті запропонована державою програма шефства певної країни над процесом відновлення в певному регіоні, місті чи галузі виглядає позитивно та може принести користь та позитивний ефект на процес відновлення. Це надасть змогу країнам, що зацікавлені в залучені до процесу відновлення, не розпорошувати зусилля та ресурси на масштаби всієї країни, а сконцентруватись над певним сегментом та довершувати його в процесі відновлення. Для процесу відновлення Україна може створити відповідну цифрову платформу, що забезпечуватиме ефективне управління та контроль фінансування проєктів відновлення територій після війни. Ця платформа, має бути універсальним цифровим інструментом для всіх проєктів відновлення на місцевому, регіональному та національному рівнях.

Висновки. Важливо створити безпечні умови для повернення біженців, включаючи гарантії їх особистої безпеки, та забезпечити розмінування та доступ до всієї території. Також безпечні умови мають включати підтримку їхнього реінтеграційного процесу, доступ до житла в разі пошкодження існуючого, надання доступу до освіти, медичних послуг та інших соціальних пільг. Уряд може надавати економічні стимули для повернення біженців-українців, такі як виплати на адаптаційний період, надання пріоритету у працевлаштуванні, підтримка підприємницької діяльності та надання позик або грантів для створення власного бізнесу, що сприятиме їхньому поверненню та інтеграції в економічне життя країни. Також економічні стимули можуть включати в себе гранти на навчання в Україні та отриманні нових навичок, які будуть корисні в процесі відбудови.

Забезпечення політичної стабільності та правової безпеки також є важливими факторами для повернення біженців-українців. Уряд повинен забезпечити правовий захист прав і свобод, а також забезпечити стабільність і прозорість управління, щоб люди відчували впевненість у майбутньому своєї країни. В процесі інтеграції України в ЄС саме успіх в розвитку та реформах буде показувати громадянам що повертаючись, їх очікує перспективне майбутнє в країні, що стане членом ЄС, і можна буде отримувати всі бонуси від проживання в країні Євросоюзу на правах громадянина та резидента, а не лише в якості емігранта. Упровадження досвіду відновлення територій після збройних конфліктів є важливим для

України в контексті післявоєнного відновлення, і цей досвід необхідно адаптовувати до умов та потреб України. Зараз Україна хоч і перебуває в стані війни, вже почався процес післявоєнної відбудови на деокупованих територіях, і успіх післявоєнної відбудови буде напряму залежати від правильності та систематичності дій держави в цьому процесі.

Список літератури:

1. Бірюков Д.С., Кондратов С.І., Насвіт О.І., Суходоля О.М. Зелена книга з питань захисту критичної інфраструктури в Україні. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 35 с.

2. Богдан Т. План відновлення України: сильні та слабкі сторони. URL: https: // lb. ua / blog / tetiana_ bohdan / 526637_plan_vidnovlennya_ukraini_silni. html (дата звернення: 13.04.2024).

3. Босак І.В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки.* 2018. № 1 (56). С. 154–160.

4. Галушка З. І. Розподіл функцій соціальної відповідальності між суб'єктами соціалізації економіки. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*, 2016. № 5(05), с. 3–9.

5. Геєць В. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку, Київ: НАН України; Інститут економіки та прогнозування НАН України. 2009.

6. Загребельна І. Л., Світлична А. В. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Вісник* ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Серія «Економічні науки».2020. № 1. С. 54–61.

7. Кожемяченко О.О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва.* 2018. Вип. 21. С. 140–149.

8. Лібанова Е.М. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuviap.gov.ua/images/nauk$mon/ Vidrodgennya_Donbasu.pdf.

9. Лібанова Е.М., Горбулін В.П., Пирожков С.І. та ін. Політика інтеграції українського суспільства в контексті викликів та загроз подій на Донбасі : нац. доп. ; [за ред. Е.М. Лібанової]. – К. : НАН України, 2015.

10. Магновський І. Й. Деокупація та реінтеграція АР Крим – шлях до відновлення територіальної цілісності України. Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 131–134.

11. Маковій В. П. Відшкодування шкоди, завданої внаслідок порушення приватних прав особи, в структурі правового механізму реінтеграції окупованих територій. Крим – це Україна: стратегія деокупації та реінтеграції: матеріали Міжнародного науково-практичного круглого столу (м. Одеса, 24 лютого 2023 року). Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. С. 134–139.

12. Потапенко С. А. Забезпечення відновлення та ревіталізації територій в Україні у повоєнний період. URL: https: // sci-conf. com. ua / wp-content / uploads / 2022 / 10 / EURASIANSCIENTIFIC-DISCUSSIONS – 23–25.10.22. pdf (дата звернення: 13.04.2024).

13. Про критичну інфраструктуру: Закон України № 1882-IX від 16.11.2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98. С. 23. Ст. 6341.

14. Сидоренко С. Євро стратегія Зеленського: як Україна планує боротися за вступ до ЄС. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/04/12/7121997/0

15. Указ Президента України «Стратегія деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» № 117 / 2021 від 24.03.2021 р. URL: https: // www. president. gov. ua / documents / 1172021–37533 (дата звернення: 13.04.2024).

16. Штайнмайер заявив про крах ідеї спільного з РФ європейського дому. URL: https://www. eurointegration.com.ua/rus/news/2022/05/8/7139066/

Plaksun A.O. DEVELOPMENT MANAGEMENT MECHANISMS OF DEOCCUPIED TERRITORIES: PROBLEMS AND PROSPECTS

Managing the development of de-occupied territories is an urgent problem for many countries facing annexation and occupation of their territories. In modern conditions, the effective implementation of development strategies for the de-occupied territories of Ukraine has become an extremely important task. The issue of restoring and reintegrating such territories, which are under the control of occupying forces, is of paramount importance for national security, as well as for socio-economic and geopolitical significance. The de-occupied territories in the east and south of Ukraine are key to geopolitical stability and security in the region, thus their effective recovery and development are necessary not only for the local population but also have significant implications for international security and regional stability. After years of war and occupation, these territories face complex economic and social problems that require a comprehensive approach and effective development strategies

This article analyzes the mechanisms of managing the development of such territories, highlights the problems that exist in this process, and considers the prospects for further development. The main aspects that are considered include political, economic and socio-cultural aspects of management, interaction with international partners and other important aspects that affect the process of recovery and development of the de-occupied territories. The research findings confirm the necessity of a comprehensive approach to the development of de-occupied territories, as well as highlight the importance of active involvement of the population and mobilization of external resources for the successful implementation of strategies.

Based on this analysis, recommendations are made for effective management and development strategies aimed at improving the quality of life of the residents of these territories and strengthening the sovereignty of the state.

Key words: *management, development, de-occupied territories, problems, prospects, mechanisms, politics, economy, socio-cultural aspects, international partners, sovereignty.*

УДК 378.355.1
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/17

Усар І.І.
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У статті обговорюється вплив воєнного стану, введеного в Україні в 2022 році, на сферу вищої освіти. Зазначено, що введення воєнного стану призвело до тимчасового обмеження конституційних прав і свобод, включаючи право на освіту, згідно з Указом Президента України. Наголошено на труднощах, які виникли через переміщення населення та пошкодження освітніх закладів внаслідок воєнних дій. Зазначається, що розвиток освіти завжди вважався ключовим фактором прогресу, але сучасні обставини створюють негативні виклики для системи освіти. В тексті також зазначається, що вирішення цих проблем є необхідним для відновлення інтелектуального та духовного потенціалу нації та виходу України на світовий рівень. Також висвітлено стратегічне бачення розвитку України, яке базується на забезпеченні національних інтересів та виконанні міжнародних зобов'язань. У зв'язку з воєнною ситуацією в Україні, дистанційне навчання та інформаційно-комунікаційні технології стали вирішальними засобами взаємодії закладів вищої освіти зі студентами. Університети швидко адаптувалися до складних умов, використовуючи сучасні цифрові технології. Проте, не дивлячись на наявність ресурсів, виявлено проблеми в реалізації дистанційного навчання, такі як недостатній рівень технічного забезпечення, готовності викладачів та студентів до цифрового формату. Запропоновано перспективні напрями для поліпшення цифрової освіти. У статті також розглянута проблема фінансування вищої освіти в Україні. Звернено увагу на зменшення видатків на освіту через перерозподіл бюджетних коштів під впливом воєнної ситуації. Розглянута важливість матеріально-технічної організації закладів вищої освіти в умовах війни в Україні. Також підкреслюється важливість розширення міжнародної співпраці в галузі вищої освіти під час воєнного стану. Вказано на можливості обміну досвідом, залучення іноземних студентів та фахівців, а також міжнародну підтримку для реставрації та розвитку освітньої інфраструктури, що постраждала внаслідок війни.

Ключові слова: *освіта, дистанційне навчання, фінансування, видатки, воєнний стан.*

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану сучасна державна політика в сфері вищої освіти стикається з низкою серйозних викликів, які вимагають не лише невідкладних заходів, але й стратегічного переосмислення підходів до організації освітнього процесу. Воєнний стан накладає серйозні обмеження на різні сфери життя суспільства, включаючи освіту, що створює необхідність адаптації вищої освіти до нових реалій. Забезпечення якісного освітнього процесу в умовах кризи вимагає від держави високоорганізованої та гнучкої політики, спрямованої на збереження академічних стандартів, підтримку студентського середовища та дотримання безпеки в закладах освіти. У цьому контексті важливо розглядати державну політику в галузі вищої освіти як ключовий елемент сталого розвитку суспільства під час війни, сприяючи не лише збереженню, але й розвитку інтелектуального потенціалу країни в умовах труднощів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота ґрунтується на аналізі законодавства України, науково-методичної літератури, методичних посібників, наукових статей, періодичних видань та напрацювань сучасних та попередніх вчених і дослідників, в яких висвітлено особливості функціонування закладів вищої освіти в період дії правового режиму воєнного стану та трансформації освітнього процесу, серед них: Т. О. Губанова [1], Н. Л. Губерська, С. О. Сисоєва[4], В. В. Сиченко [5] та інші.

Постановка завдання. Метою статті є: визначення аспектів впливу воєнного стану на вищу освіту, аналіз викликів та проблем у сфері вищої освіти під час війни, окреслення шляхів вирішення цих проблем, огляд фінансових аспектів вищої освіти, дослідження важливості матеріально-технічної організації та міжнародної співпраці в галузі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Воєнний стан в Україні, введений Указом Президента України № 64 / 2022 від 24 лютого 2022 року, став стартом для трансформації усіх сфер суспільного життя,

але найбільш це вплинуло на сферу організації навчання в закладах вищої освіти, що підтверджується положенням пункту 3 зазначеного Указу, де передбачено, що у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, в тому числі і право, передбачене статтею 53 Конституції України [1, с. 24].

Порушене війною гарантоване міжнародними актами та Конституцією України право на освіту обґрунтовує необхідність якісно нового науково-прикладного переосмислення процесу освіти, пошуку нових інноваційних рішень, вчасному та релевантному реагуванню на виклики сьогодення, спричинені трансформацією відносин та зв'язків між усіма учасниками освітнього процесу [1, с. 24].

Розвиток освіти завжди визначався як ключовий фактор прогресу, сприяючи розвитку культури та економіки, а також виявляючи потенціал людей. Однак сучасні обставини створюють низку негативних викликів для системи освіти. Основним чинником є примусове переміщення значної кількості населення України та пошкодження освітніх закладів через воєнні дії. Понад 10 мільйонів людей змінили своє місце проживання внаслідок війни, а близько 2 тисяч освітніх закладів зазнали бомбардувань та обстрілів, багато з них були повністю зруйновані. Деякі вищі навчальні заклади змушені були переїхати в безпечніші регіони. Кількість людей, які стали жертвами війни, постійно зростає. На додаток до цього, існують проблеми в освіті, які виникли перед епідемією COVID-19 та військовими подіями, і які будуть важливими для вирішення в післявоєнний період [5, с. 150].

Будівництво та реформування системи освіти є основою для відтворення інтелектуального та духовного потенціалу нації, виходу української науки, техніки і культури на світовий рівень, а також для національного відродження, формування державності та демократизації суспільства в Україні.

Стратегічне бачення розвитку України базується на забезпеченні національних інтересів і виконанні міжнародних зобов'язань, зокрема щодо переходу до сталого розвитку. Це включає в себе подолання дисбалансів в економіці, соціальній та екологічній сферах, побудову мирного та безпечного суспільства, забезпечення партнерської взаємодії різних сфер – від державних органів і місцевого самоврядування до бізнесу, науки та громадянського суспільства, а також досягнення високого рівня науки, освіти та охорони здоров'я. Основним напрямком Стратегії сталого розвитку України до 2030 року є інноваційне спрямування, яке базується на активному використанні знань і наукових досягнень, а також стимулюванні інноваційної діяльності [7].

Як вже було зазначено, в результаті повномасштабного вторгнення рф в Україну система вищої освіти стикнулася із рядом непередбачених проблем. В умовах військових дій надзвичайно важливим завданням вищої освіти є не лише забезпечення функціонування закладів вищої освіти та мінімізація втрат у сфері освіти, але і розвиток та вдосконалення освіти для забезпечення високої якості навчального процесу та підготовки сучасних фахівців.

В умовах війни та стресового впливу російської агресії в багатьох регіонах України, дистанційне навчання та інформаційно-комунікаційні технології стали основними та єдиними доступними засобами взаємодії зі студентами. Виші оперативно відреагували на складні умови, адаптуючись до нових вимог і розробляючи адекватні заходи для переходу на дистанційні та гібридні форми навчання, з використанням сучасних цифрових технологій.

Це зумовило необхідність адаптації освітнього процесу до нових умов: перегляд організації навчання та комунікації, створення та використання цифрового освітнього контенту, організація самостійної роботи студентів, оцінка та перевірка навчальних результатів, підтримка високого рівня якості викладання та успішності студентів у новому форматі [2, с. 83].

Важливим фактором у подоланні кризової ситуації було те, що більшість вищів вже мали високий рівень цифровізації у своїй діяльності через пандемію COVID-19. У багатьох університетах були впроваджені електронні бібліотеки та відеолекції. Ті установи вищої освіти, які раніше активно вкладали ресурси в онлайн-програми та цифрові методи навчання, краще впоралися з адаптацією до нових умов навчального процесу.

Під час впровадження дистанційних та гібридних форм навчання університети робили все можливе для підтримки студентів, забезпечуючи їхній доступ до Інтернету, адаптованого програмного забезпечення, систем управління навчальним процесом, відеоконференцій та широко використовували соціальні мережі та електронну пошту.

Проте, практика показала, що в багатьох випадках наявних ресурсів було недостатньо для

ефективної організації онлайн-навчання. Багато студентів і викладачів були непідготовлені до такого переходу, що вплинуло на якість засвоєння матеріалу та успішність. Серед ключових викликів для університетів можна визначити недостатній рівень технічного забезпечення та готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій, проблеми з доступом до Інтернету та недостатню готовність викладачів до використання сучасних засобів комунікації та навчання через відсутність необхідних ресурсів та обладнання [2, с. 83].

З метою вдосконалення процесів цифровізації вищої освіти та створення ефективних навчальних процесів можливі наступні перспективні напрями:

– Збільшення обсягів інвестицій у технічне обладнання, програмне забезпечення, інформаційно-комунікаційні технології, а також розробка підручників, посібників, відеолекцій тощо.

– Забезпечення технічної підтримки викладачів і студентів через створення постійно діючих ІТ-служб, консультування студентів та розроблення цифрових керівництв для викладачів.

– Чітке визначення цілей використання кожної навчальної технології та досягнення конкретних результатів, таких як залучення студентів, підвищення їхньої мотивації, поліпшення якості навчання та успішності.

– Розширення використання соціальних мереж, інтерактивних методів, технологій штучного інтелекту, віртуальної та доповненої реальності та ін.

– Розроблення системи показників для оцінки результатів використання нових навчальних технологій.

– Адаптація навчальних програм до умов дистанційного та гібридного навчання та зміна вимог до кваліфікації фахівців, обумовлена цифровою трансформацією.

– Формування та розвиток нових цифрових освітніх та науково-дослідницьких платформ, об'єднання ресурсів вищих навчальних закладів та концентрація наукового та викладацького потенціалу України [4, с. 283].

Ще однією проблемою є фінансування вищої освіти. Освіта й наука в Україні завжди фінансувалися за залишковим принципом. Законом України «Про освіту» передбачається фінансування галузі у розмірі не менше 10% ВВП. Досягти такого рівня її фінансування ще не вдавалось ніколи. У проекті Державного бюджету України на 2022 р. уперше видатки на освіту зведеного бюджету 2022 року були передбачені у розмірі понад 7% ВВП (392,2 млрд грн). Проте війна внесла свої корективи і Постановою Кабінету Міністрів № 401 від 1 квітня 2022 р. було здійснено перерозподіл державного бюджету України на 2022 р., якою збільшено обсяг видатків за програмою «Резервний фонд» на суму 73,3 млрд грн для фінансування потреб оборони та безпеки. У силу чого видатки на освіту скоротилися на 14 млрд грн за рахунок зменшення бюджетних асигнувань на забезпечення здобуття професійно-технічної та професійної освіти, наукової діяльності установ, надання освіти установами загальної середньої освіти державної форми власності, підготовки кадрів ЗВО, виплати академічних стипендій, освітніх субвенцій місцевим бюджетам та ін.[10].

Зазначимо, що частка витрат на вищу освіту у відсотках до видатків зведеного бюджету на освіту постійно зменшувалася і в останні роки на наблизилася до рівня трохи вище, ніж 20%. Це обумовило необхідність диверсифікації джерел та форм фінансування розвитку вищої освіти України та діяльності бюджетних ЗВО. Зокрема використовувати такі форми фінансового забезпечення як кредитування та самофінансування (надходження плати за навчання та інші освітні послуги; надходження від наукової діяльності; надходження від господарської діяльності) [8].

Крім того, з 2020 р. було запроваджено новий механізм розподілу видатків державного бюджету між закладами вищої освіти, який не позбавив систему фінансування діяльності ЗВО низки недоліків. У ньому містяться певні дискусійні моменти щодо запропонованого переліку показників освітньої, наукової та міжнародної діяльності ЗВО, конкретних значень індикаторів, які використовуються для коригування обсягів їх фінансування

Суттєво зменшується обсяг державного замовлення на підготовку фахівців, і в умовах воєнного стану можна передбачити ще більше його скорочення. Це може сильно вплинути на регіональні університети, які не можуть розраховувати на велику кількість абітурієнтів, готових оплачувати навчання за власні кошти через низький рівень доходів населення та активні воєнні дії. Це може спричинити відтік студентів до великих обласних освітніх центрів, а також до вищих навчальних закладів у більш безпечних містах центральних і західних регіонів України [6].

Щоб уникнути відтоку студентів за кордон, необхідно вдосконалювати та реалізовувати освітню політику в державі так, щоб досягти позитивного значення так званого показника

«вхідної / вихідної мобільності студентів» (inbound / outbound ratio). У розвинутих країнах світу цей показник становить 10 / 1, у багатьох країнах Східної Європи – 3 / 1, в Україні – менше 1 / 1. Для врівноваження втрат і надходжень до ВВП України, важливо, щоб цей показник склав хоча б 3 / 1. Умови воєнного стану можуть збільшити це співвідношення в іншому напрямку.

Серед основних завдань державної політики України у сфері вищої освіти повинні бути:

– Створення комплексної системи стимулів для українських випускників шкіл, щоб вони вирішили навчатися в Україні (з урахуванням якості навчання, стипендій для талановитих студентів, програм обміну тощо).

– Використання частини коштів, отриманих від навчання іноземних студентів в Україні, для створення окремих державних фондів, які фінансуватимуть міжнародні обміни та стажування найкращих українських студентів.

– Стимулювання українських освітніх емігрантів до повернення, що є особливо важливим для післявоєнної відбудови країни [8, с. 7].

Окремим питанням постала матеріально-технічна організація функціонування ЗВО в умовах війни. Державною службою України з надзвичайних ситуацій Листом від 14.06.2022 р. № 03–1870 / 162–2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» та на підставі пунктів 1 та 8 доручення Прем'єр-міністра України від 10.06.2022 № 14529 / 0 / 1–22 стосовно створення безпечних умов перебування у закладах освіти дітей, учнів, студентів і працівників з урахуванням збройної агресії російської федерації розроблено рекомендації з облаштування та організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти. Зазначені рекомендації підготовлено з урахуванням вимог законодавства та досвіду організації захисту населення в умовах відбиття збройної агресії російської федерації. Питання фактичного облаштування захисних споруд цивільного захисту залишається на розсуд та за наявності можливостей самих ЗВО [1, с. 28].

Слід також зазначити, що умови воєнного стану визначають необхідність активного ведення дипломатії та розширення міжнародної співпраці в галузі вищої освіти. Міжнародна співпраця може стати ключовим інструментом для забезпечення якісної освіти та підтримки вищих навчальних закладів у важливий період конфлікту.

По-перше, обмін досвідом та найкращими практиками вищої освіти може виявитися корисним для українських університетів. Співпраця з іншими країнами дозволить використовувати передовий досвід в організації дистанційного навчання, розробці інноваційних методик та підвищенні якості освіти.

По-друге, залучення іноземних студентів та фахівців може сприяти розширенню культурного та наукового обміну. Це не лише допоможе українським студентам та викладачам здобувати нові знання, а й створить сприятливі умови для встановлення міжнародних наукових партнерств.

По-третє, міжнародна співпраця може бути важливим фактором у залученні міжнародної підтримки для реставрації та розвитку освітніх закладів, що постраждали внаслідок війни. Залучення фінансової та технічної допомоги з іноземних джерел може сприяти відновленню освітньої інфраструктури та забезпечити студентам та викладачам необхідні ресурси для навчання та досліджень [3, с. 89].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нині, в освітньому секторі ЗВО стикаємося з рядом складних викликів. Однією з основних проблем є пошкодження та знищення багатьох закладів вищої освіти, зокрема тих, що розташовані в зонах активних бойових дій. Це призвело до відтоку прогресивних наукових кадрів та зменшення кількості абітурієнтів, а також призвело до втрати наукового потенціалу України.

Вирішення цих проблем передбачає постійне і невід'ємне впровадження інноваційних методів та інструментів в освітній процес вишів. Сучасна вища освіта повинна поєднувати конкурентоспроможний попит та інноваційну наукову пропозицію, забезпечуючи адаптацію учасників освітнього процесу до нових умов. Однак важливо визнати ефективність традиційних інструментів освіти, оскільки їхнє органічне поєднання з інноваційними може досягти найвищого рівня ефективності у здобутті високого рівня знань.

Основними напрямками удосконалення ситуації в сфері функціонування закладів вищої освіти повинні бути максимальне залучення науковців до державних та регіональних програм; підвищення зацікавленості держави у вітчизняних спеціалістах через збільшення квот державного замовлення; збільшення видатків бюджету на відновлення пошкоджених та зруйнованих закладів; переосмислення значення та ролі майбутніх кадрів; організація комплексної державної підтримки та розробка соціальних програм з організації психологічних служб в закладах вищої освіти для підтримки морально-психологічного стану учасників освітнього процесу.

Подальші наукові дослідження можуть фокусуватися на розгляді стратегій інноваційного вдосконалення системи вищої освіти в умовах воєнного стану, враховуючи специфічні виклики, які виникають внаслідок дестабілізації суспільства. Також, важливим аспектом може бути вивчення ефективності міжнародної співпраці в умовах війни та її вплив на реставрацію та розвиток вищої освіти в країні.

Список літератури:

1. Губанова Т. О. Функціонування закладів вищої освіти в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи. *Київський юридичний журнал*. Вип. 3. 2023. С. 23–31.

2. Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві*. № *1* (47). 2023. С. 80–89.

3. Шкарлет С. М. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник. Київ-Чернівці «Букрек», 2022. 140 с.

4. Сисоєва С. О., Осадча К. І. Стан, технології та перспективи дистанційного навчання у вищій освіті України. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2019. Т. 70. № 2. С. 271–284.

5. Сиченко В. В., Шевченко О. О., Рибкіна С. О. Проблеми системи вищої освіти в Україні та шляхи їх вирішення в післявоєнний період. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер.: Публічне управління та адміністрування.* Т. 33 (72). № 6. 2022. С. 149–155.

6. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2020 році: статистична інформація. Київ: Державна служба статистики України, 2021: веб-сайт. URL: http: // www. ukrstat. gov. ua (дата звернення: 01.04.2024).

7. Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року: веб-сайт. URL:https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/UNDP_Strategy_v06-optimized.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

8. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39: веб-сайт. URL: https: // doi.org/10.32782 / 2524–0072 / 2022–39–80 (дата звернення: 01.04.2024).

9. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 01.04.2024).

10. Шевчук І. Нові соціально-економічні виклики для вищої освіти України в умовах воєнного стану. Науково-інформаційний вісник. *Науково-освітня дипломатія: нові виклики та завдання.* 2022. № 1 (111): веб-сайт. URL: https://nanvou.org.ua/Publications/visnuku/2022 (дата звернення: 01.04.2024).

Usar I.I. STATE POLICY IN THE SPHERE OF HIGHER EDUCATION: TODAY'S CHALLENGES

The article discusses the impact of the state of war declared in Ukraine in 2022 on higher education. It highlights the temporary restriction of constitutional rights, including the right to education, due to the Presidential Decree. The challenges arising from population displacement and damage to educational institutions due to military actions are emphasized. Despite education traditionally being a key factor in progress, current circumstances pose negative challenges to the education system. The text underscores the necessity of addressing these issues for the restoration of the nation's intellectual and spiritual potential and positioning Ukraine on the global stage. The strategic vision for Ukraine's development, based on securing national interests and fulfilling international obligations, is also elucidated.

Given the wartime situation in Ukraine, distance learning and information-communication technologies have become crucial means of interaction between higher education institutions and students. Universities swiftly adapted to the challenging conditions by leveraging modern digital technologies. However, despite available resources, issues in implementing distance learning were identified, such as insufficient technical infrastructure and the readiness of teachers and students for the digital format. The article proposes prospective directions for improving digital education.

The text also addresses the problem of funding higher education in Ukraine, highlighting the reduction in education expenditures due to the reallocation of budgetary funds influenced by the wartime situation. The importance of the material-technical organization of higher education institutions in the conditions of war in Ukraine is emphasized. The significance of expanding international cooperation in the field of higher education during wartime is underscored, pointing out opportunities for exchanging experiences, involving foreign students and professionals, and securing international support for the restoration and development of the war-affected educational infrastructure.

Key words: *education, distance learning, funding, expenditures, state of war.*

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 351
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/18

Акімова Л.М.
Національний університет водного господарства та природокористування

Акімов О.О.
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМИ РЕСУРСАМИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ: ІСТОРИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У представленій статті досліджується вплив глобалізації на процеси управління людськими ресурсами в системі державної служби. Автор розглядає еволюцію управління персоналом в державній службі з 1970-х років до сьогодення. Він зазначає, що традиційні методи виявилися неефективними в змінному світі 1970–1980 років, що призвело до потреби у нових стратегіях. Автором зазначено, що протягом 1990–2000 років відбувалося переосмислення підходів, спричинене змінами на міжнародному ринку праці та появою інформаційних технологій. Зростання уваги до індивідуальних потреб працівників і використання аналітичних інструментів характеризували період з 2000 по 2020 роки. Виділено період 2020–2023 років, коли впроваджувалися інноваційні стратегії для підвищення якості та ефективності управління персоналом.

Автор зосереджує увагу на тому, як глобалізація змінила парадигму управління людськими ресурсами, стимулюючи впровадження новітніх технологій, розвиток гнучких стратегій та розробку стратегічного підходу. Особлива увага приділяється використанню штучного інтелекту, аналітичних інструментів та цифрових платформ у процесах рекрутингу, навчання та оцінки персоналу. У статті також розглядається вплив глобальних тенденцій на вимоги до керівників та працівників державної служби. Зазначається, що глобалізація створює нові виклики, такі як зростання мобільності працівників, розширення культурної різноманітності та зміни вимог до кваліфікації. Для успішної адаптації до цих змін необхідно розробляти гнучкі стратегії набору та збереження персоналу, а також створювати сприятливе міжкультурне середовище.

Автор підкреслює важливість розробки стратегічного підходу до управління людськими ресурсами в системі державної служби. Зазначається, що цей підхід дозволяє систематизувати дії організації в контексті глобальних тенденцій та досягати стратегічних цілей. Для досягнення цих цілей, необхідно аналізувати як внутрішнє, так і зовнішнє середовище організації, розробляти конкретні стратегії та плани дій, а також впроваджувати інноваційні підходи до управління персоналом.

У підсумку, стаття висвітлює важливість модернізації управління людськими ресурсами в системі державної служби в контексті глобалізації та швидких змін в сучасному світі. Автор закликає до розвитку інноваційних стратегій, які враховують глобальні тренди та допомагають забезпечити конкурентоспроможність та ефективність управління персоналом на державній службі.

Ключові слова: *глобалізація, управління персоналом, еволюція, традиційні методи, інноваційні стратегії, організаційні структури, стратегічне планування.*

Постановка проблеми. У контексті глобалізації, управління людськими ресурсами в державній службі стикається з низкою викликів, які вимагають суттєвої адаптації і модернізації управлінських методів. Збільшення міжнародної взаємозалежності і технологічних інновацій змінює традиційні підходи до управління персоналом, вимагаючи від організацій гнучкості, швидкої адаптації до нових умов і культурної чутливості. Це ставить перед державною службою завдання

не тільки впровадження новітніх технологій, але й розробку інклюзивних і ефективних стратегій управління людськими ресурсами, які відповідають вимогам сучасного мультикультурного глобалізованого світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підкреслює значну увагу, яка приділяється адаптації управлінських практик в умовах глобалізації. Сучасні дослідники Н. Гончарук, Н. Обушна, В. Петринська, О. Приятельчук, О. Прудиус, С. Селіванов та інші аналізують, як впровадження інформаційних технологій, автоматизація процесів і зростання культурної інтеграції впливають на ефективність управління персоналом. Особлива увага приділяється використанню інноваційних технологій, таких як штучний інтелект і аналітика даних, для оптимізації управлінських рішень та підвищення адаптивності організацій до змінних міжнародних умов.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аналізу впливу глобалізації на процеси управління людськими ресурсами в системі державної служби.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація в сучасному світі визначається як процес, що охоплює широкий спектр економічних, соціокультурних та політичних явищ, які перетинають національні межі та створюють взаємозалежність між країнами. Вона суттєво впливає на усі сфери життя, включаючи управління людськими ресурсами в системі державної служби, спричиняючи обмін ідеями, передачу кращих практик та впровадження міжнародних стандартів у цій галузі.

Не можна також оминути той факт, що зміни в економічній сфері, такі як розвиток глобальних ланцюжків постачання та зростання міжнародної конкуренції, також впливають на управління людськими ресурсами в державній службі. Підвищена міжнародна конкуренція може призвести до збільшення потреби у висококваліфікованих кадрах, а також до необхідності розвитку міжкультурної компетентності серед персоналу. Однією з ключових рис глобалізації є постійні зміни в технологіях та інноваціях, які перетворюють умови праці та вимоги до персоналу. У зв'язку з цим управління людськими ресурсами в державній службі має бути гнучким і оперативним у впровадженні новітніх технологій та методів роботи [4, с. 204–212]. Важливо підкреслити, що глобалізація потребує постійного аналізу та адаптації управлінських стратегій до нових викликів та трендів, які диктуються на міжнародному рівні.

Необхідно загострити свою увагу на тому, що перед появою глобалізації управління людськими ресурсами в державній службі було засноване на традиційних підходах та організаційних структурах. Протягом 1970-1980 років ці методи служби виявилися застарілими та недостатньо ефективними у змінному світі, де швидке зростання технологій та зростаюча конкуренція міжнародному рівні ставали нормою. Ці зміни примушували організації переглянути свої стратегії управління персоналом, щоб залишатися конкурентоспроможними і відповідати вимогам ринку [2, с. 408]. У зв'язку з цим виникла необхідність у впровадженні нових стратегій та інструментів, що відповідали сучасним викликам та потребам організаційного середовища.

Цікавим є те, що протягом 1990–2000 років спостерігалося значне переосмислення підходів до управління людськими ресурсами в державній службі. З одного боку, поява і поширення інформаційних технологій відкрили нові можливості для автоматизації рутинних завдань та оптимізації робочих процесів. Використання комп'ютерних систем та програмного забезпечення дозволило зменшити час, необхідний для виконання завдань, і покращити доступ до важливої інформації для управлінців і працівників державної служби.

З іншого боку, відбувалася активна розробка та впровадження нових стратегій управління, орієнтованих на гнучкість та ефективність. Зміни на міжнародному ринку праці вимагали від організацій державної служби швидкої реакції на зміни у вимогах та очікуваннях персоналу. Такі стратегії включали в себе гнучкі графіки роботи, програми навчання та розвитку персоналу, а також створення сприятливого робочого середовища, що сприяло більш високій мотивації та задоволеності працівників [2, с. 408]. Окреслені, зміни в управлінні людськими ресурсами стали відповіддю на виклики глобального ринку праці і дозволили державним службовцям ефективніше пристосовуватися до нових умов та вимог, що виникали в контексті глобалізації.

Однак, не менш важливим є період з 2000 по 2020 роки, під час якого в управлінні людськими ресурсами відбулися значні трансформації, спричинені як внутрішніми факторами, так і зовнішніми впливами, такими як економічні кризи, політичні зміни та технологічний прогрес. Цей період характеризувався стрімким розвитком інформаційних технологій та цифрових інновацій, що значно вплинули на способи управління персоналом. Наприклад, впровадження інформаційних систем та програмного забезпечення

дозволило автоматизувати багато процесів, що покращило ефективність управління та сприяло швидкому доступу до інформації.

Крім того, в цей період зростала увага до розуміння та врахування індивідуальних потреб та мотивацій працівників, що сприяло розвитку гнучких графіків роботи, програм навчання та розвитку персоналу, а також створення здорового робочого середовища [2, с. 408]. Зрештою, важливим напрямком в управлінні персоналом став аналіз даних та використання штучного інтелекту для прогнозування потреб у персоналі, ідентифікації тенденцій на ринку праці та підтримки прийняття стратегічних рішень.

Слід відзначити, що цей етап був ключовим для підготовки до подальших змін, які відбулися у 2020–2023 роках, коли традиційні методи управління стали недостатніми для викликів сучасного глобального світу. Зростання глобальних викликів призвело до необхідності швидкої адаптації. У цей період були впроваджені інноваційні стратегії та системи управління персоналом, зокрема, використання штучного інтелекту і аналітичних інструментів. Зазначені технології дозволили значно оптимізувати процеси управління, роблячи їх більш точними, швидкими та ефективними. Аналіз великих обсягів даних та застосування алгоритмів штучного інтелекту дозволили прогнозувати потреби в персоналі, ідентифікувати тенденції та вчасно реагувати на зміни на ринку праці [6, с. 5–11].

Окреслені інноваційні підходи не лише забезпечили підвищення ефективності управління персоналом, але й дозволили державній службі підтримувати та зміцнювати свою конкурентоспроможність на міжнародному рівні. Інтеграція штучного інтелекту та аналітичних інструментів стала ключовим елементом стратегій, спрямованих на підвищення якості та ефективності управління людськими ресурсами в умовах глобалізації. Доречно далі звернути увагу на таблицю 1, яка узагальнює вищезазначене, надаючи візуальне уявлення про еволюцію управління людськими ресурсами в державній службі.

Отже, можна сказати, що еволюція управління людськими ресурсами в державній службі відбувалася від традиційних методів до інноваційних стратегій відповідно вимог глобального ринку праці. Варто підкреслити, що вказані зміни спрямовані на оптимізацію процесів, підвищення ефективності та зміцнення конкурентоспроможності державної служби. Впровадження інформаційних технологій, гнучких стратегій управління

Таблиця 1

Еволюція управління людськими ресурсами в державній службі

Період	Особливості
1970–1980 рр.	Базування на традиційних підходах та організаційних структурах в управлінні людськими ресурсами в державній службі.
1990–2000 рр.	Активна розробка та впровадження нових стратегій управління, орієнтованих на гнучкість та ефективність, у зв'язку з появою і поширенням інформаційних технологій та змінами на міжнародному ринку праці.
2000-2020 рр.	Зміна у фокусі, що відбулася від активних стратегій управління до інтеграції інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та аналітичні інструменти, з метою оптимізації процесів управління та підвищення ефективності.
2020–2023 рр.	Реакція на потребу у швидкій адаптації до швидко змінюючогося світу, що призвела до впровадження інноваційних стратегій та систем управління персоналом, зокрема застосування штучного інтелекту та аналітичних інструментів для прогнозування потреб у персоналі та вчасної реакції на зміни на ринку праці.

Авторська розробка.

та використання штучного інтелекту стали ключовими факторами у досягненні цієї мети.

В цьому контектсі, доречно також звернути увагу на те, що глобалізація, як феномен, призвела до ряду значних змін у сфері управління людськими ресурсами в системі державної служби. Зростання мобільності працівників є одним з найбільш очевидних наслідків глобалізації. Розвиток транспортної та комунікаційної інфраструктури сприяє швидкому переміщенню працівників між країнами та регіонами [10]. Це вимагає від управління людськими ресурсами розробки стратегій набору та збереження персоналу, які б враховували міжнародний аспект, а також створення програм міжнародного обміну та розвитку кар'єри.

Крім того, глобалізація призвела до змін у культурних стандартах та вимогах до кваліфікації працівників. Зближення культур та взаємодія між різними етнічними групами створює нові виклики для керівників управління людськими ресурсами, такі як створення сприятливого міжкультурного середовища та розвиток програм розвитку культурної компетентності [5, с. 30–37]. Додатково, слід відмітити, що глобалізація впли-

ває на вимоги до кваліфікації працівників. Зростаюча конкуренція на міжнародному ринку праці вимагає від управління людськими ресурсами забезпечення доступу до висококваліфікованих кадрів. Це може включати в себе розвиток програм навчання та підвищення кваліфікації, а також пошук та залучення талановитих фахівців з різних країн та культур [9].

Неможливо не зазначити, що вплив глобалізації на управління людськими ресурсами в системі державної служби суттєвий, який викликає зміни в вимогах до керівників та працівників, а також потребує більшої гнучкості та адаптивності у системах управління. Цей процес стимулює впровадження нових методів управління людськими ресурсами, які не лише використовують передові технології та інноваційні підходи, а й переглядають традиційні системи та стратегії для відповіді на виклики, що виникають в контексті глобалізації [1, с. 16–24]. Така модернізація є ключовим елементом ефективного функціонування державної служби в сучасних умовах. Необхідно наголосити на тому, що для успішної модернізації необхідно впроваджувати нові методи та підходи, які відповідали б викликам сучасного світу.

Перш за все, це передбачає використання новітніх технологій у процесі рекрутингу та навчання персоналу. Використання цифрових платформ для розміщення вакансій, аналізу резюме та проведення онлайн-інтерв'ю дозволяє здійснювати процес підбору персоналу ефективніше та економічніше [8]. Також, впровадження електронних систем навчання та онлайн-курсів дозволяє персоналу постійно підтримувати та покращувати свої професійні навички у зручний для них час та місце. Другий аспект модернізації полягає в розробці гнучких систем оцінки роботи. Традиційні методи оцінки, такі як щорічні огляди, вже не відповідають потребам сучасного ринку праці. Замість цього, впровадження системи постійного зворотного зв'язку, а також регулярні оцінки та оновлення цілей сприяють покращенню ефективності та продуктивності персоналу.

Нарешті, створення сприятливого організаційного середовища є ключовим аспектом модернізації управління людськими ресурсами. Це включає в себе розробку політики справедливого та прозорого управління, створення можливостей для кар'єрного зростання та розвитку співробітників, а також встановлення механізмів підтримки робочого балансу та психологічного комфорту [3, с. 148–164]. В цілому, модернізація управління людськими ресурсами в системі державної служби передбачає впровадження новітніх технологій, розвиток гнучких систем оцінки роботи та створення сприятливого організаційного середовища для персоналу.

Не можна також оминути той факт, що розробка стратегічного підходу до управління людськими ресурсами є необхідною складовою модернізації, оскільки вона дозволяє систематизувати та спрямовувати дії в рамках глобальних тенденцій та вимог. Під час цього процесу важливо аналізувати не лише внутрішнє становище організації, але й зовнішнє середовище, враховуючи глобальні тенденції у сфері розвитку ринку праці, демографічні зміни та технологічні інновації.

На початковому етапі розробки стратегічного підходу проводиться аналіз зовнішнього середовища, в якому функціонує організація. Це включає вивчення конкурентного середовища, оцінку тенденцій ринку праці та інших зовнішніх факторів, які можуть впливати на діяльність організації. Далі здійснюється аналіз внутрішніх ресурсів та потенціалу організації, включаючи кадровий потенціал, фінансові можливості та технологічні ресурси. Це дозволяє визначити сильні та слабкі сторони організації, а також можливості для подальшого розвитку. На основі проведеного аналізу формулюються стратегічні цілі та завдання, які спрямовані на досягнення довгострокового успіху організації. Зазначені цілі повинні бути чіткими, конкретними та відповідати місії та цілям організації.

Завершальним етапом є розробка конкретних стратегій та планів дій для реалізації стратегічних цілей. Це включає в себе визначення конкретних дій, відповідальних осіб та строків виконання, а також систему моніторингу та оцінки результатів [7, с. 200]. Варто зауважити, що розробка стратегічного підходу до управління людськими ресурсами є необхідним етапом модернізації, оскільки вона дозволяє організації ефективно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та досягати своїх стратегічних цілей.

Таким чином, очевидним є те, що глобалізація та модернізація управління людськими ресурсами в системі державної служби є критичними для ефективного функціонування та розвитку сучасного суспільства. Вони диктують не лише необхідність адаптації до нових викликів, таких як швидкий розвиток технологій та зміни в глобальному ринку праці, але й створюють можливості для активного пошуку інноваційних рішень та стратегій. Одним із ключових аспектів є розробка стратегічного підходу до управління, який

дозволяє організаціям адаптуватися до змін, впроваджувати нові методи та технології, тим самим забезпечуючи свою конкурентоспроможність та відповідність вимогам сучасного світу.

Висновки і пропозиції. У підсумку, слід сказати, що глобалізація та модернізація управління людськими ресурсами в системі державної служби відіграють критичну роль у формуванні сучасних адаптивних та ефективних управлінських практик. Історичний огляд показує, що реакція на технологічні інновації та міжнародні виклики визначила еволюцію підходів від традиційних до сучасних гнучких методів, які забезпечують організаційну готовність і реактивність. Важливість впровадження передових технологій, адаптації до культурної різноманітності і розробки стратегій, які враховують глобальні тренди, є ключовими для підтримки конкурентоспроможності та ефективності в управлінні людськими ресурсами на державній службі.

Список літератури:

1. Гончарук Н., Прудиус, О. Управління людськими ресурсами державної служби України в умовах діджиталізації. *Аспекти публічного управління*. Вип. № 10(5). 2022. С. 16–24. URL: https://doi.org/10.15421/152231

2. Інноваційні засади управління людськими ресурсами: можливості, виклики, пріоритети досягнення соціально-економічної безпеки : колективна монографія за наук. редакцією д.е.н., професора Міщук Г. Ю. Рівне : НУВГП, 2020. 408 с. URL: https://ep3.nuwm.edu.ua/18923/1/%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF_2.pdf

3. Обушна Н. І., Петринська В. В. Модернізація державної служби та управління людськими ресурсами в Україні: об'єктивнанеобхідність та особливості реалізації. *Наукові перспективи*. Вип. № 4(10). 2021. С. 148–162. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/210/212

4. Обушна Н. І., Селіванов С. В. Механізми розвитку кадрового потенціалу державної служби: теоретичний аспект. *Державне управління та місцеве самоврядування*. Вип. № 2(45). 2020. С. 204–212. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/379-Article%20Text-580-1-10-20200723.pdf

5. Приятельчук О. А. Вплив глобалізації на управління персоналом в Україні. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини.* Вип. № 1 (24). 2020. С. 30–37. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/24_2020/7.pdf

6. Прудиус О. Стратегічні напрями цифрового розвитку екосистеми управління людськими ресурсами державної служби України в умовах глобалізації. *Аспекти публічного управління*. Том 11. № 1. 2023. С. 5–11. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/978-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-1496-1-10-20230609.pdf

7. Управління персоналом в органах публічної влади : навч. посіб. С. М. Серьогін, Є. І. Бородін, К. В. Комарова, Н. А. Липовська, Т. М. Тарасенко. Дніпро.: ДРІДУ НАДУ, 2019. 200 с. URL: https://kmaecm.edu.ua/wp-content/uploads/2021/06/serogin-s.-m.-borodin-ye.-i.-komarova-k.-v.-lypovska-n.-a.-tarasenko-t.-m.-2019-upravlinnya-personalom-v-organah-publichnoyi-vlady.pdf

8. Karpa, M. (2021). Features of the introduction of the system in accordance with the state policy. Karpa, M., Akimov, O., and Akimova, L. Public Administration and Law Review, (3), 11–17. https://doi.org/10.36690/2674-5216-2021-3-11

9. Karpa M., Akimov O. (2021). Competence Approach to development of Modern Public Administration: Theory and practice of development. International Conference on Economics, Law and Education Research (ELER 2021). 40–45. doi: https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210320.008

10. Karpa M. I., Akimov O. O., Akimova L. M. (2021) Development of Ukrainian public policy in the conditions of European integration: systematization and socialization. Модернізація публічного управління в умовах глобальних змін світового простору : колективна монографія / Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. – 27–52. DOI: 10.36059/978-966-397-246-6-2.

Akimova L.M., Akimov O.O. GLOBALIZATION AND MODERNIZATION OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE CIVIL SERVICE SYSTEM: HISTORICAL AND ORGANIZATIONAL ASPECT

The presented article examines the impact of globalization on human resource management processes in the civil service system. The author examines the evolution of personnel management in the civil service from the 1970s to the present. He notes that traditional methods proved ineffective in the changing world of the 1970s and 1980s, which led to the need for new strategies. The author states that during 1990–2000 there was a rethinking of approaches caused by changes in the international labor market and the emergence of information technologies. Increasing attention to the individual needs of employees and the use of analytical

tools characterized the period from 2000 to 2020. The period 2020–2023 was selected, when innovative strategies were implemented to improve the quality and efficiency of personnel management.

The author focuses on how globalization has changed the paradigm of human resource management, stimulating the introduction of the latest technologies, the development of flexible strategies and the development of a strategic approach. Special attention is paid to the use of artificial intelligence, analytical tools and digital platforms in the processes of recruitment, training and assessment of personnel. The article also examines the impact of global trends on the requirements for managers and civil service workers. It is noted that globalization creates new challenges, such as increased labor mobility, increased cultural diversity and changes in skill requirements. To successfully adapt to these changes, it is necessary to develop flexible recruitment and retention strategies, as well as to create a favorable intercultural environment.

The author emphasizes the importance of developing a strategic approach to human resources management in the civil service system. It is noted that this approach makes it possible to systematize the organization's actions in the context of global trends and achieve strategic goals. To achieve these goals, it is necessary to analyze both the internal and external environment of the organization, develop specific strategies and action plans, as well as implement innovative approaches to personnel management.

In conclusion, the article highlights the importance of modernizing human resources management in the civil service system in the context of globalization and rapid changes in the modern world. The author calls for the development of innovative strategies that take into account global trends and help ensure the competitiveness and efficiency of personnel management in the public service.

Key words: *globalization, personnel management, evolution, traditional methods, innovative strategies, organizational structures, strategic planning.*

УДК 316.77:364.694:616-03
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/19

Тоцька В.Є.
Національний університет «Львівська політехніка»

ДОСЛІДЖЕННЯ КЛЮЧОВИХ НАПРЯМКІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Стаття розкриває актуальність і значущість дослідження інформаційної політики у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю. Увага зосереджена на необхідності покращення умов життя цієї вразливої категорії населення, зокрема через освіту, мобільність, відпочинок та підвищення якості медичної допомоги. Проаналізовано внесок науковців у розвиток теми та вказано на невирішені раніше аспекти проблеми. Розкрито особливості медичної галузі в умовах сьогодення, обґрунтовано необхідність інформатизації та взаємодії сфер охорони здоров'я та громадськості щодо особливостей допомоги дітям з інвалідністю та їх сім'ям. У статті детально розглядаються такі ключові напрямки інформаційної політики, як підвищення обізнаності про права дітей з інвалідністю, освітні програми для медичних працівників, що зосереджені на наданні медичним працівникам знань та навичок, необхідних для ефективної підтримки та лікування дітей з особливими потребами, інформаційні кампанії для громадськості, забезпечення доступності медичної інформації, співпраця неприбуткових організацій та громадськими організаціями для підвищення обізнаності та адвокації організації спільних кампаній, а також впровадження технологій у сферу охорони здоров'я завдяки використання сучасних інтернет-засобів. Значну увагу приділено необхідності інтеграції сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вдосконалення системи охорони здоров'я, адаптації медичних послуг та освітніх програм до потреб дітей з інвалідністю. Наголошено про важливість створення інклюзивного суспільства, яке підтримує та враховує потреби дітей з інвалідністю через інтегрований підхід, включаючи освіту, медицину, технології та соціальну підтримку. Подальший розвиток інклюзивних програм та посилення міжсекторальної співпраці виділяються як ключові напрямки для покращення якості життя цих дітей та створення більш справедливого суспільства.

Ключові слова: *діти з інвалідністю, сфера охорони здоров'я, інформаційна політика, обізнаність, громадськість, доступність, співпраця.*

Постановка проблеми у загальному вигляді**.** Дослідження ключових напрямків інформаційної політики у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю є нагальною та значущою задачею, що потребує детального розгляду. Уряд та суспільство зобов'язані покращувати умови освіти, мобільності, відпочинку та побуту дітей з інвалідністю, віддаючи пріоритет охороні здоров'я у своїх заходах, сприяючи здоровому способу життя, підвищенню якості медичної допомоги.

Інформаційна політика у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю відіграє критично важливу роль у забезпеченні доступності та якості медичного обслуговування для цієї вразливої категорії населення. Ефективна інформаційна політика спрямована на підвищення обізнаності серед батьків, опікунів, медичних працівників і ширшої громадськості щодо прав дітей з інвалідністю на охорону здоров'я, доступних послуг та підтримки, а також на зміцнення системи охорони здоров'я для задоволення унікальних потреб цих дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні для вирішення питань, пов'язаних з впровадженням інформаційної політики у медицину загалом, в тому числі і пов'язану з обслуговуванням дітей з інвалідністю є дослідження таких науковців, як З. М. Бурик, І. О. Гулівата, Л. П. Гусак, Е. М. Діденко, К. В. Копняк, Л. Б. Ліщинська, О. П. Мінцер, Н. С. Орлова, О. В. Худоба, С. А. Яремко.

Постановка завдання. Мета статті полягає в дослідженні інформаційної політики у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю, ключових напрямків та особливостей її запровадження.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні медична галузь країни, будучи вагомою складовою сучасної електронної держави, не може не

використовувати інформаційно технології, що є не тільки зручним, а просто необхідним засобом. Інформатизація галузі охорони здоров'я дозволить впровадити систему електронної реєстрації та обміну медичною інформацією між медичними закладами, що передбачає виконання дій по впровадженню єдиної бази даних для всіх медичних закладів міста, регіону, в цілому країни для збирання, зберігання, обробки та захисту інформації щодо кожного пацієнта [1, с. 7].

Нерівність у галузі охорони здоров'я безпосередньо впливає на показники якості життя, що проявляється також в умовах, у яких населення народжується, розвивається і помирає. Важливим показником якості життя є те, наскільки справедливо та рівномірно створюються умови забезпечення здоров'я серед різних соціальних верств, на ступінь наданого медико-соціального захисту від несприятливих наслідків поганого здоров'я. Особливо актуальне це питання для людей, які потребують сторонньої допомоги [2, с. 117].

Для України актуальними є питання розроблення стратегії формування та подальшого вдосконалення інформаційного простору охорони здоров'я України, а об'єкт інформатизації розглядається як складова галузевої частини інформаційної структури держави та сукупність різноманітних структур і форм їх взаємодії щодо збирання, оброблення, збереження, захисту, розповсюдження та використання різних видів інформації для підтримки прийняття ґрунтовних управлінських рішень, задоволення потреб громадян [3, с. 7], а особливо дітей з інвалідністю. Це все зумовило необхідність дослідження ключових напрямків інформаційної політики, які запропоновано на рисунку 1.

Отже, розглянемо більш детально ключові напрямки інформаційної політики у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю, що наведені на рисунку 1.

1. Підвищення обізнаності про права дітей з інвалідністю є важливим аспектом створення інклюзивного суспільства, яке поважає і захищає права всіх своїх членів. Це включає забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг та можливостей для участі у суспільному житті. Є декілька стратегій та ініціатив, які можуть бути використані для підвищення обізнаності про права дітей з інвалідністю, зокрема:

Освітні програми про інтеграцію тем про права дітей з інвалідністю у шкільні програми, включення інформації про права людей з інвалідністю в навчальні плани шкіл для формування розуміння та толерантності з раннього віку. Також проведення тренінгів для вчителів і медичних працівників, організація спеціалізованих тренінгів для освітніх та медичних працівників з метою підвищення їх здатності відповідати на унікальні потреби дітей з інвалідністю.

Інформаційні кампанії, як от використання мас-медіа, соціальних мереж, брошур, інфографіки для розповсюдження інформації про права дітей з інвалідністю та доступні послуги. Вагомим є партнерство з впливовими особами та організаціями, співпраця з громадськими діячами та організаціями, які можуть допомогти поширити інформацію до ширшого кола людей.

Залучення громадськості через організацію публічних заходів, як наприклад проведення семінарів, воркшопів, круглих столів з метою обговорення проблем інвалідності та прав дітей. Також має місце у залученні громадськості співпраця з неприбутковими організаціями та громадськими організаціями, що працюють з дітьми-інвалідами задля спільних проєктів та ініціатив.

Технологічні рішення реалізуються через розробку і розповсюдження електронних ресурсів, а саме: створення веб-сайтів, мобільних додатків, онлайн платформ, які надають інформацію про права та послуги для дітей з інвалідністю. Можливим є використання дистанційного навчання, розробка освітніх курсів та матеріалів для дистанційного навчання про права і потреби дітей з інвалідністю.

Законодавчі ініціативи передбачають роботу з законодавчими органами для внесення змін або доповнень до існуючих законів з метою кращого захисту прав дітей з інвалідністю [4, с. 235].

2. Освітні програми для медичних працівників у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю зосереджені на наданні медичним працівникам знань та навичок, необхідних для ефективної підтримки та лікування дітей з особливими потребами. Ці програми допомагають підвищити якість надання медичної допомоги та забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини.

Пріоритетом є визначення основних принципів роботи з дітьми-інвалідами щодо розуміння сутності інвалідності шляхом введення в теорію та практику розуміння інвалідності в контексті різних її типів, їх вплив на фізичний та психологічний розвиток дитини та спеціального навчання медичних працівників правам дітей з інвалідністю в контексті охорони здоров'я, включаючи право на доступ до якісних медичних послуг без дискримінації [5, с. 99].

Комунікативні навички передбачають взаємодію з дітьми та їх сім'ями, як от навчання ефективним комунікативним навичкам для побудови довірливих відносин з дітьми-інвалідами та їх родинами, врахування їхніх потреб та бажань; розвиток навичок співпраці та комунікації в мультидисциплінарних командах для забезпечення комплексного підходу до лікування та реабілітації.

Спеціалізовані медичні знання полягають в розумінні особливостей медичного обслуговування, зокрема діагностики, лікування та реабілітації дітей з різними формами інвалідності. Також обов'язковим є навчання адаптації стандартних медичних процедур та використання спеціалізованого обладнання для задоволення унікальних потреб дітей з інвалідністю.

Важливим етапом є психологічна підтримка дітей та їх сім'ям завдяки розробці навичок надання психологічної підтримки, допомога в адаптації до життя з інвалідністю, робота над стресостійкістю для медичних працівників навчаючи їх методам самодопомоги та профілактики професійного вигорання серед медпрацівників, які працюють з особливо вразливими групами населення.

Практичні навички включають як клінічні навички (практичні тренінги та майстер-класи з надання медичної допомоги дітям-інвалідам, включаючи екстрену допомогу, щоденний догляд та використання спеціального медичного обладнання) та реабілітаційні програми (розробка і впровадження індивідуальних реабілітаційних планів для дітей з інвалідністю, спрямованих на покращення їхньої якості життя та здатності до самообслуговування).

3. Інформаційні кампанії для громадськості у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю відіграють важливу роль у підвищенні обізнаності, зміні ставлення та сприянні інклюзивності. Такі кампанії можуть бути спрямовані на широкий спектр цілей, включаючи просвітництво щодо конкретних видів інвалідні, роз'яснення прав дітей з інвалідністю, поширення інформації про доступні послуги та ресурси, а також боротьбу зі стигматизацією та дискримінацією. Ось декілька стратегій для ефективного проведення таких кампаній:

− Цілеспрямоване меседжинг шляхом створення потужних, зрозумілих і емоційно резонансних повідомлень, які звертаються до специфічних питань, з якими стикаються діти-інваліди та їхні сім'ї з уникненням стигматизації.

− Використання різноманітних медійних платформ, таких як друковані матеріали, онлайн-ресурсів, соціальні мережі та мас-медіа для досягнення максимальної аудиторії. А також створення інформаційних роликів, інтерактивних веб-сайтів та використання хештегів у соціальних мережах може сприяти ширшому поширенню повідомлень.

Рис. 1. Напрямки удосконалення інформаційної політики у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю

– Співпраця з впливовими особами передбачає залучення публічних осіб, впливових блогерів та інших відомих особистостей, які можуть допомогти залучити увагу до проблем дітей з інвалідністю і сприяти зміні громадської думки.

– Співпраця з організаціями, що працюють у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та прав дітей, для розробки комплексних інформаційних кампаній та проведення семінарів, вебінарів, круглих столів та інших освітніх заходів для батьків, медичних працівників, освітян та широкої громадськості для підвищення обізнаності про потреби дітей з інвалідністю.

– Розробка та розповсюдження освітніх матеріалів, наприклад створених спеціально для цього брошур, посібників, плакатів та інших інформаційних матеріалів, які містять важливу інформацію про права дітей з інвалідністю, доступні послуги та ресурси, та забезпечення їх доступності у різних форматах (включаючи легкий для читання формат, аудіо, відео).

– Публікація реальних історій дітей з інвалідністю та їх сімей, які демонструють їх досягнення, виклики та потреби, для надихання та освіти громадськості.

4. Забезпечення доступності медичної інформації у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю є критично важливим для підтримки прав цих дітей на отримання належного медичного обслуговування та реабілітації. Доступ до чіткої, точної та зрозумілої інформації дозволяє батькам та опікунам краще розуміти стан здоров'я дитини, доступні лікувальні та реабілітаційні послуги, а також забезпечує їм знання необхідні для захисту прав та інтересів дитини.

Першим етапом є розробка та розповсюдження інформаційних ресурсів, як от спеціалізовані матеріали у форматі брошур, посібників та тощо, які пояснюють медичні стани, лікування та доступні послуги в легкодоступній формі. Також обов'язковим є створення онлайн платформи, як от веб-сайти та мобільні додатки, що надають доступ до актуальної інформації про охорону здоров'я, рекомендації для догляду за дитиною з інвалідністю, а також контакти спеціалізованих служб підтримки.

Наступним є адаптація інформації, тобто розробка інформації в форматах, які є зрозумілими для людей з різним рівнем освіти та інтелектуальними здібностями. Додатково потрібно використання альтернативних форматів, наприклад аудіо, відео, жестової мови та шрифту Брайля для забезпечення доступності людям з різними видами інвалідні.

Навчальні програми передбачають розробку та проведення освітніх семінарів та вебінарів для батьків та опікунів дітей з інвалідністю з метою підвищення їх обізнаності про медичні аспекти інвалідності та доступні послуги, а також тренінги для медичних працівників щодо комунікації з дітьми-інвалідами та їх сім'ями.

Наступним етапом є співпраця з організаціями та інституціями, як наприклад партнерство з неприбутковими організаціями, що займаються питаннями інвалідності та для розробки та розповсюдження інформаційних матеріалів. Обов'язковою умовою на цьому етапі є співпраця з органами охорони здоров'я та соціального захисту для забезпечення доступності та якості інформації про послуги для дітей з інвалідністю.

Заключним є етап моніторингу та оцінки, який передбачає збір зворотного зв'язку від батьків, опікунів та медичних працівників для вдосконалення якості та доступності інформації. Теж важливим є проведення досліджень для оцінки впливу інформаційних кампаній на зміну ставлення та підвищення обізнаності громадськості.

5. Співпраця з неприбутковими організаціями (НУО) та громадськими організаціями відіграє вирішальну роль у покращенні якості життя дітей з інвалідністю та їхніх сімей. Ці організації часто виступають як мости між урядовими установами, медичними закладами та громадами, надаючи спеціалізовані послуги, а також виступаючи адвокатами прав дітей з інвалідністю.

Зазначена співпраця має на меті підвищення обізнаності та адвокація організації спільних кампаній, оскільки НУО та громадські організації можуть об'єднувати зусилля з медичними установами для проведення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності про права дітей з інвалідністю, доступні медичні та соціальні послуги. Спільна робота зазначених установ для впливу на урядову політику та законодавство, з метою покращення доступу до якісної охорони здоров'я та соціальної підтримки для дітей з інвалідністю.

Надання послуг через спеціалізовані програми (розробка та впровадження спеціалізованих програм реабілітації, освіти та психологічної підтримки для дітей з інвалідністю та їх сімей) та навчальні програми для батьків (організація тренінгів та семінарів для батьків і опікунів дітей з інвалідністю з метою надання їм знань та навичок для ефективного догляду за дітьми)

Дослідження та розробка: спільних дослідницьких проєктів для вивчення потреб дітей

з інвалідністю, а також ефективності медичних та реабілітаційних програм; спільна розробка технологічних рішень, таких як адаптоване медичне обладнання та програми, що сприяють поліпшенню доступності та ефективності медичного обслуговування.

Спільний пошук фінансування через гранти, донорські програми, благодійні акції для підтримки проєктів охорони здоров'я для дітей з інвалідністю та обмін ресурсами через взаємодію між НУО, громадськими організаціями та медичними установами може включати обмін знаннями, досвідом та іншими ресурсами для підтримки дітей з інвалідністю.

Створення мережі підтримки, організація зустрічей та форумів для батьків дітей з інвалідністю з метою обміну досвідом, підтримки та зміцнення спільноти. Дуже важливим є надання доступу до психологічної допомоги для дітей та їх сімей для подолання стресу, пов'язаного з вихованням дитини-інваліда.

6. Впровадження технологій у сфері охорони здоров'я відкриває нові можливості для покращення доступу до медичних послуг для дітей з інвалідністю. Технологічні рішення можуть допомогти подолати традиційні бар'єри, з якими стикаються ці діти та їх сім'ї, та забезпечити більш індивідуалізовану та ефективну допомогу. Ось декілька прикладів того, як технології можуть бути використані для покращення доступу до охорони здоров'я для дітей з інвалідністю:

Телемедицина. Використання відеоконференцій для проведення медичних консультацій дозволяє дітям-інвалідам та їх сім'ям отримувати необхідну допомогу без необхідності подорожувати до лікарні або клініки, що є особливо важливим для тих, хто проживає в віддалених або недостатньо обслуговуваних районах. Також можливий моніторинг стану здоров'я при використанні переносних пристроїв та додатків для моніторингу важливих показників здоров'я та передачі даних лікарю в реальному часі допомагає вчасно виявляти проблеми та коригувати лікування.

Адаптивні технології включають розробку та використання програмного забезпечення, адаптованого для потреб дітей з певними видами інвалідні (наприклад, програми для комунікації для дітей з аутизмом або невербальними порушеннями) сприяє покращенню їх здатності взаємодіяти з оточенням та виражати свої потреби. Також використання спеціалізованого обладнання, такого як інвалідні візки, ортопедичні пристрої, адаптовані для конкретних потреб дітей, дозволяє їм більш активно участь у повсякденному житті та реабілітаційних заходах [6, с. 99].

В свою чергу освітні технології представлені інтерактивними та освітніми програми та іграми, які враховують особливості розвитку дітей з інвалідністю і може сприяти їх навчанню, соціалізації та розвитку навичок, а використання платформ дистанційного навчання дозволяє дітям-інвалідам, які не можуть відвідувати звичайні навчальні заклади, отримувати якісну освіту.

Створення онлайн-спільнот, де батьки дітей з інвалідністю можуть ділитися досвідом, знаходити інформацію та отримувати підтримку, сприяє створенню мережі підтримки та обміну корисною інформацією.

Висновки. Підвищення обізнаності про права дітей з інвалідністю, освітні програми для медичних працівників, інформаційні кампанії для громадськості, забезпечення доступності медичної інформації, співпраця з НУО та впровадження технологій є ключовими елементами у створенні інклюзивного суспільства, яке підтримує та враховує потреби дітей з інвалідністю та включає інформаційна політика у сфері охорони здоров'я для дітей з інвалідністю. Ці ініціативи демонструють важливість інтегрованого підходу, який включає освіту, медицину, технології та соціальну підтримку, для забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг.

Створення суспільства, дружнього до дітей з особливими потребами, вимагає зусиль не лише з боку медичних та освітніх установ, але й активної участі громадськості, неприбуткових організацій та державних структур. Використання сучасних технологій і цифрових рішень може значно поліпшити доступність та якість допомоги для дітей з інвалідністю, дозволяючи їм вести повноцінне життя та реалізувати свій потенціал.

У цьому контексті, подальший розвиток інклюзивних програм, посилення міжсекторальної співпраці та впровадження інноваційних рішень є не тільки шляхом до покращення якості життя дітей з інвалідністю, але й кроком до створення більш справедливого та рівноправного суспільства.

Список літератури:

1. Інформаційні технології у сфері охорони здоров'я : монографія / Л.Б. Ліщинська, С.А. Яремко, К.В. Копняк, І.О. Гулівата, Л.П. Гусак ; за заг. ред. Л.Б. Ліщинської. Вінниця : видавничо-редакційний відділ ВТЕІ КНТЕУ, 2018. 240 с.

2. Худоба О. В. Вплив глобальних ініціатив на тенденції управління у сфері охорони здоров'я України *Вісник* Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. 2018. № 4. С. 116–122.

3. Мінцер О. П. Інформатизація охорони здоров'я: проблеми, розв'язані та нерозв'язані. Питання впорядкованості та сингулярності. Медична інформатика та інженерія. № 2, 2013. С. 5–11.

4. Орлова Н. С., Бурик З. М. Державна інформаційна політика в Україні в сфері охорони здоров'я. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, (2(14), 2021. С. 233–242.

5. Матвєюк І.В. Механізми державної інформаційної політики в сфері охорони здоров'я: міжнародний досвід. Публічне управління: проведення реформи в Україні: матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої тижню права в ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (за міжнародною участю). Донецький національний технічний університет. Покровськ, 2020. 166 с.

6. Діденко Е. М. Роль інформаційного забезпечення в реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я на регіональному рівні на прикладі КНП «Обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики». Публічне управління та адміністрування». Поліський нац. ун-т, каф. економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління. Житомир, 2022. 52 с.

Totska V.Ye. RESEARCH OF KEY DIRECTIONS OF INFORMATION POLICY IN THE FIELD OF HEALTH CARE FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

The article reveals the relevance and significance of information policy research in the field of health care for children with disabilities. Attention is focused on the need to improve the living conditions of this vulnerable population, in particular through education, mobility, recreation and improving the quality of medical care. The contribution of scientists to the development of the topic is analyzed and previously unresolved aspects of the problem are pointed out. The peculiarities of the medical field in today's conditions are revealed, the need for information and interaction between the spheres of health care and the public regarding the peculiarities of helping children with disabilities and their families is substantiated. The article examines in detail such key areas of information policy as raising awareness of the rights of children with disabilities, educational programs for medical workers focused on providing medical workers with the knowledge and skills necessary for effective support and treatment of children with special needs, information campaigns for the public , ensuring the availability of medical information, cooperation of non-profit organizations and public organizations to raise awareness and advocate for the organization of joint campaigns, as well as the introduction of technologies in the field of health care through the use of modern Internet tools. Considerable attention is paid to the need to integrate modern information and communication technologies to improve the health care system, adapt medical services and educational programs to the needs of children with disabilities. The importance of creating an inclusive society that supports and takes into account the needs of children with disabilities through an integrated approach including education, medicine, technology and social support is emphasized. Further development of inclusive programs and strengthening of intersectoral cooperation are highlighted as key directions for improving the quality of life of these children and creating a fairer society.

Key words: *children with disabilities, health care, information policy, awareness, public, accessibility, cooperation.*

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 336.145.1:336.2(477)
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/20

Богуславська С.І.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Вельган О.В.
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЩОДО МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті визначено стан та тенденції державної фінансової політики щодо формування та виконання місцевих бюджетів в умовах війни. Систематизовано періодизацію прийнятих нормативно-правових актів України, які відображають державну політику та проведені реформи щодо фінансової децентралізації органів місцевого самоврядування. Досліджено динаміку доходів та видатків місцевих бюджетів упродовж 2019–2023 рр. Обчислено співвідношення доходів і видатків місцевих бюджетів у довоєнний та воєнний періоди, зроблено висновки, що динаміка зростання видатків переважає над динамікою зростання доходів. Це пояснюється необхідністю подолання наслідків масованих атак, відновлення інфраструктури міст та соціальної підтримки постраждалих громадян.

Обчислено рівень фінансової самостійності місцевих бюджетів в динаміці. Зроблено висновки, що частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів суттєво зменшилася з 46% у 2019 р. до рівня 24% у 2022–2023 рр. Таку тенденцію оцінено як позитивну.

Проаналізовано структуру міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів упродовж 2019–2023 рр. Виявлено зміни у структурі міжбюджетних трансфертів у довоєнний та воєнний періоди. Зокрема, під час війни, вдвічі зросла базова дотація, обсяг якої склав 16%, освітня субвенція 49%, додаткова дотація органам місцевого самоврядування, що зазнали негативного впливу від рф 9%; субвенція на ремонт і утримання доріг 9%; інші трансферти 17%.

Встановлено, що основними бюджетоутворюючими статтями загального фонду місцевих бюджетів України залишаються такі: податок на доходи фізичних осіб 44%, міжбюджетні трансферти 27%, єдиний податок 9%, податок на майно 7%, власні надходження бюджетних установ, орендна плата та внутрішні податки на товари та послуги складають по 4(3)% відповідно.

За підсумками проведеного дослідження авторами визначено ключові напрями поліпшення державної фінансової політики щодо наповнення та виконання місцевих бюджетів, зокрема: формувати альтернативні заощадження місцевих громад, які дозволені державою, зокрема у формі боргових державних цінних паперів (ОВДП) та депозитів; застосовувати політику фінансового планування на середньостроковий період із визначенням основних пріоритетів розвитку громад; активізувати формування позитивного інвестиційного клімату, використовуючи економічний потенціал територій; посилити фінансовий контроль за повнотою податкових надходжень до місцевих бюджетів та раціональністю використання бюджетних коштів, зокрема за цільовим спрямуванням.

Ключові слова: *децентралізація, бюджет, бюджети місцевого самоврядування, міжбюджетні трансферти, субвенція, фінансова політика.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення державна фінансова політика спрямована на те щоб залучити максимально можливі джерела для наповнення бюджетів місцевих громад. З початком повномасштабного вторгнення рф, держава, в особі органів виконавчої влади прийняла необхідні нормативно-правові акти для того щоб дозволити місцевим громадам залучати альтернативні джерела для наповнення місцевих бюджтів (депозити та військові облігації), також було збільшено

відсоток загальнодержавних податків, для їхнього закріплення на місця тощо. Такі кроки державної фінансової політики спрямовані на фінансову підтримку місцевих громад в умовах складної загальної макроекономічної ситуації, дифіцитності коштів Державного бюджету. Також політика спрямована на можливість акумулювання коштів для відбудови міст, які постраждали від масованих атак рф, та можливості оснащення сил територіальної оборони (ТрО), на благоустрій громад тощо.

Однак, враховуючи затяжність війни, агресивність масованих атак та значні пошкодження інфраструктури міст України, на місцеві бюджети покладається значна управлінська, зокрема фінансова відповідальність щодо якісного формування доходів місцевих бюджетів та ефективного використання коштів з метою забезпечення належних умов життя громадян, здобуття освіти, якісного медичного забезпечення, соціальної підтримки, тощо. Актуальним постає завдання виявлення стану та перспектив наповнення і виконання місцевих бюджетів, а також визначення ключових напрямів поліпшення фінансової політики місцевих громад в умовах війни та поствоєної відбудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місцеві бюджети є актуальною темою для проведення низки наукових досліджень. Починаючи з 2000-х років, в Україні, актуальною темою наукових досліджень були питання пов'язані з досягненням фінансової децентралізації, дослідженню цієї проблематики присвячені наукові праці таких вітчизняних вчених, як: Волохової І., Климчука С., Андрущенка В. [1]. Проблеми та перспективи оптимізації видатків місцевих бюджетів України в умовах децентралізації, детально висвітлені в працях Дем'янюка А., Кириленко О. [2]. Актуальними є наукові роботи вітчизняних вчених, які досліджували перспективи розвитку місцевих фінансів, як визначальної складової державних фінансів, зокрема праці Базилевича В., Василика О., Крупки М., Лютого І., Опаріна В., Пасічника Ю. [3, с. 675], Федосова В., Ющенка В. та інших.

Державна фінансова політика, зокрема засади формування, інституційні засади державного фінансового регулювання економіки територій розкрито у монографії за авторством Коровія В. [4].

Принагідно відзначити праці вітчизняних вчених, Бугіль С. [5], Барановського О., Сухорукова А., Черевка О., Зачосової Н. [6; 7, с. 8–20], які досліджують проблематику фінансової стійкості місцевих бюджетів як визначального фактора фінансової безпеки України.

Серед зарубіжних науковців, класиків економічної теорії, які досліджували взаємозв'язок державних фінансів та окремих явищ ринкової економіки, є такі: Бланкарт Ш, Б'юкенен Дж., Ерроу К., Масгрейв Р., Парето В., Самуельсон П., Стігліц Дж. та ін. [8; 9].

Постановка завдання. Враховуючи значні наукові напрацювання щодо специфіки функціонування державних фінансів, зокрема місцевих бюджетів, на нашу думку, невирішеною залишається проблема достатності наповнення місцевих бюджетів в умовах війни, самостійності місцевих бюджетів та ефективності виконання місцевих бюджетів.

Актуально дослідити стан та перспективи наповнення місцевих бюджетів, досягнення поставлених планів щодо доходів і видатків місцевих бюджетів в умовах непередбачуваних факторів впливу (війн, епідемій тощо).

Для вирішення поставленої наукової задачі визначено ряд завдань, які необхідно проаналізувати, зокрема:

– систематизувати перелік нормативно-правових актів України, які визначають особливості здійснення державної фінансової політики щодо місцевих бюджетів;

– проаналізувати співвідношення доходів і видатків місцевих бюджетів, динаміку показників у довоєнний та воєнний період, встановити особливості;

– розрахувати рівень самостійності фінансового наповнення місцевих бюджетів у довоєнні роки та воєнний період, визначити тенденції розвитку. Співставити отримані дані із Бюджетною декларацією Міністерства фінансів України на 2022–2024 рр;

– проаналізувати структуру міжбюджетних трансфертів місцевих бюджетів;

– дослідити основні бюджетоутворюючі статті загального фонду місцевих бюджетів України;

– визначити ключові напрями поліпшення державної фінансової політики щодо формування та виконання місцевих бюджетів в умовах непередбачуваних факторів впливу (війн, епідемій тощо). Зробити висновки.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2010 р., та упродовж 2014–2015 рр. в Україні розпочалися реформи повязані з необхідністю досягнення фінансової децентралізаії місцевих громад. Раніше всі кошти платників податків акумулювалися в руках державної влади та перерозподілялися на місця з «центру прийняття управлінських рішень». Згодом, Міністерство фінансів України спільно з Кабінетом Міністрів України прийняло рішення про необхідність проведення реформ у сфері бюджетного процесу на державному місці і на місцях. Зокрема, з метою надання більшої фінансової свободи органам місцевого самоврядування. Від так, було проведено розмежування доходів державного бюджету та місцевих бюджетів, збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів

було здійснено через застосування міжбюджетних трансфертів та закріплених у відсотковому співвідношенні частини державних податків, залежно від статусу адміністративної одиниці (область, район, місто, село, селище, згодом з'явилися ОТГ).

Враховуючи наведений вище короткий екскурс, щодо проведених реформ у сфері бюджетного забезпечення місцевих громад та досягнення децентралізації, наведемо перелік нормативно-правових актів, які було прийнято. Перелік систематизований у хронологічному порядку, табл. 1.

Наведений перелік нормативно-правових актів у сфері регулювання місцевих громад та їх фінансового визначення ґрунтується на Європейській хартії місцевого самоврядування. Зокрема, в статті 9 Хартії, визначено, що органи місцевого самоврядування мають право на власні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень [10]. Також Хартією передбачено бюджетне вирівнювання органів місцевого самоврядування з метою подолання наслідків нерівного розподілу потенційних джерел фінансування і фінансового тягара [10].

Згідно з даними Міністерства фінансів України, динаміка фінансів місцевих громад упродовж 2021–2023 рр. мала стрибкоподібний характер, що свідчить про недоліки застосовуваної державної фінансової політики, зокрема, фінансового планування. Відтак, кризові явища пов'язані з недостатністю та дисбалансом бюджетних коштів місцевих громад лише поглибилися з початком війни.

Динаміка доходів і видатків місцевих бюджетів у 2019–2023 рр. свідчить, що, в основному, видатки переважають над доходами місцевих бюджетів – з урахуванням міжбюджетних трансфертів, рис. 1.

Рис. 1. Динаміка доходів і видатків місцевих бюджетів у 2019–2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі ресурсу [11].

Принагідно відзначити, що упродовж досліджуваних років, рис. 1., обсяг доходів зріс з 560 млрд. грн. у 2019 р. до 625 млрд. грн. у 2023 р. на 11,6%, видатки також збільшилися з 566 млрд. грн. у 2019 р. до 646 млрд. грн. у 2023 р., що складає у відносному значені лише 14%. Отримані результати дають змогу сформувати висновки про те, що середньорічні темпи нарощування доходів є недостатніми. Причинами недостатності темпів нарощування щорічних доходів місцевих бюджетів є погіршення макроекономічних та соціальних індикаторів економічного розвитку в країні.

У наукових дослідженнях колективу науковців ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» у праці «Макроекономічні впливи на доходи місцевих бюджетів України: аналітичний зріз» встановлено пряму залежність між доходами місцевих бюджетів та іншими макроекономічними показниками, зокрема [7]:

1. кількість населення;
2. середня заробітна плата;
3. обсяги промислового виробництва;
4. величина капітальних інвестицій;

Отже, в результаті застосування методів системно-структурного, логічного та графічного аналізу, авторами статті було виявлено, що вказані фактори на 95% визначають відмінність у доходах місцевих бюджетів між регіонами України [12].

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів упродовж 2019–2023 рр. показав, що бюджетна політика дійсно спрямована на те щоб поступово зменшувати частку державного фінансування у наповненні місцевих бюджетів, рис. 2.

Згідно з обчисленими даними, які представлені на рис. 2, рівень фактичних доходів місцевих бюджетів упродовж 2019–2023 рр. має тенденцію до зростання з 300,2 до 475,2 млрд. грн. Також спостерігається системне щорічне скорочення частки міжбюджетних трансфертів у загальних доходах місцевих бюджетів. У 2019 р. рівень фінансування місцевих бюджетів за рахунок Державного бюджету становив 46%, у 2022–2023 рр. він значно скоротився і становив 24%.

Рис. 2. Рівень самостійності фінансового наповнення місцевих бюджетів

Джерело: побудовано автором на основі джерела [11]

Таблиця 1

Системаизація нормативно-правових актів щодо місцевих бюджетів за роками

Дата, номер документу	Назва нормативно-правового акту	Концепція
від 21.05.1997 р.	Закон України «Про місцеве самоврядування»	визначає систему та гарантії місцевого самоврядування в Україні, засади організації та діяльності, правового статусу і відповідальності органів та посадових осіб місцевого самоврядування.
від 09.04.1999 № 586-XIV	Закон України «Про місцеві державні адміністрації»	визначає організацію, повноваження та порядок діяльності місцевих державних адміністрацій.
від 23.03.2000 р. № 1602-III	Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України»	визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку.
від 08.07.2010 р. № 2456-VI	Бюджетний кодекс України	Бюджетним кодексом України визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.
від 02.08.2010 р. № 805	Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів»	визначає основні підходи до програмно-цільового методу виконання місцевих бюджетів.
від 15.12.2010 № 1132	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів»	визначає механізм перерахування міжбюджетних трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам (базова дотація, субвенції, стабілізаційна та додаткові дотації), реверсної дотації та міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами.
від 14.02.2011 р. № 96	Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Типової відомчої класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів»	визначає типову класифікацію видатків та кредитування місцевих бюджетів.
від 15.02.2012 № 91	Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ту умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження»	визначає механізм надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на фінансування заходів соціально-економічної компенсації ризику населення, яке проживає на території зони спостереження.
від 01.04.2014 № 333-р	Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні»	спрямована на проведення у період до 2014 року реформи у сфері місцевих бюджетів відповідно до стратегічного завдання регіональної політики – створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення
від 05.02.2015 № 157-VIII	Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»	регулює відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад.
від 05.02.2015 № 156-VIII	Закон України «Про засади державної регіональної політики»	визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України, встановлює особливості відновлення регіонів та територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України.
від 15.07.2021 № 1652-IX	Постанова Верховної Ради України «Про Бюджетну декларацію на 2022–2024 роки»	визначає рекомендації Верховної Ради України щодо бюджетної політики
від 11 березня 2022 р. № 252 [16]	Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану»	з метою оперативного та ефективного прийняття управлінських рішень для забезпечення безперебійного функціонування установ і закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств та задоволення життєво необхідних потреб жителів територіальних громад у період воєнного стану.

Джерело: систематизовано та укладено авторами з використанням офіційного веб-порталу Верховної Ради України: https://zakon.rada.gov.ua/

Аналіз та співставлення доходів і видатків місцевих бюджетів у 2019–2023 рр., а також визначення частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів за досліджуваний період показав, що досягнуто зменшення частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів. Такі результати бюджетної політики частково відповідають основним положенням Бюджетної декларації Міністерства фінансів України на 2022–2024 роки [13].

Згідно з прогнозом макрофінансової ситуації в Україні на 2025–2026 рр., планується, що обсяг доходів місцевих бюджетів упродовж 2025–2026 рр. буде зростати, табл. 2.

Таблиця 2

Прогнозні обсяги доходів місцевих бюджетів на 2025–2026 рр., млрд. грн.

Доходи місцевих бюджетів	2025 рік	2026 рік
Доходи з урахуванням міжбюджетних трансфертів	752,5	833,2
Доходи фактичні без трансфертів	599,1	668,2
Частка міжбюджетних трансфертів, %	25,6%	24,7%

Джерело: складено автором на основі джерела [13].

Однак, аналіз бюджетних показників і прогнозу показує, що досягнути зменшення обсягів міжбюджетних трансфертів у 2025–2026 рр. досягти не вдасться, оскільки у2022р.часткаміжбюджетнихтрансфертівстановила 24,6%, у 2023 р. 24,0%, що менше від закладених у прогнозі на 2025–2026 рр. Очевидно, що прогноз може мати певні похибки, враховуючи нестабільність макроекономічної ситуації в країні.

Міжбюджетні трансферти в основному призначаються місцевим бюджетам у формі базової дотації та/або субвенції. Згідно з Бюджетним кодексом України, статтею 96, базова дотація – це трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій [14]. Перелік міжбюджетних трансфертів та їх основне призначення відображено на рис. 3.

Вивчаючи діючу структуру розгалуження міжбюджетних трансфертів, варто зауважити, що у ній переважає форма міжбюджетного перерозподілу коштів, за використання якої потрібно звітувати і, яка має за своєю «природою» цільовий характер, тобто це субвенція. Співвідношення міжбюджетних трансфертів в Україні, ми оцінюємо, як позитивне і актуальне, в умовах дефіцитності бюджетних коштів.

Рис. 3. Види міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам згідно Бюджетного кодексу України, станом на 2024 р.

Джерело: складено автором на основі джерела [14].

Дослідження структури міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України до місцевих бюджетів упродовж 2019–2023 рр. показало, що структура є неоднорідною і змінюється щороку – залежно від соціально-економічного становища місцевих громад та необхідності виконання загальнодержавних функцій, які делегує держава до органів місцевого самоврядування.

Аналіз структури щорічних міжбюджетних трансфертів показав, що переважає освітня субвенція, табл. 3.

Згідно з даними табл. 2, освітня субвенція упродовж 2020–2023 рр. становить близько 50% всіх трансфертів, які спрямовуються на місця. Обсяг базової дотації є незначним 5–8%, однак, у 2023 р. дещо підвищився до рівня 15,8%. Медична субвенція досліджена лише за 2019–2020 рр. та становила 22,9% та 9,1% від загальної суми трансфертів.

Оскільки структуру міжбюджетних трансфертів у 2022–2023 рр. не доцільно порівнювати із структурою довоєнних років, то розглянемо структуру міжбюджетних трансфертів в період війни окремо, зокрема за 2023 р.

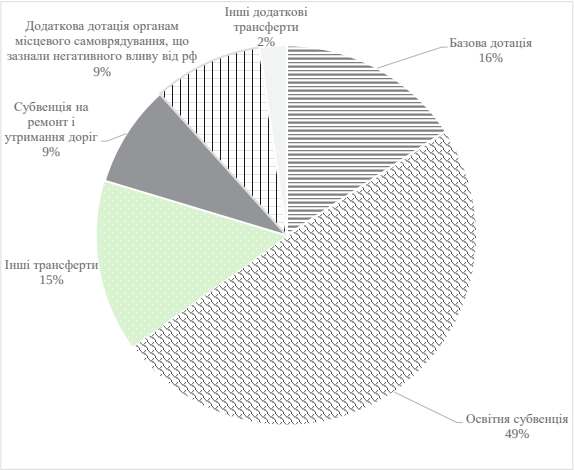

Рис. 4. Структура міжбюджетних трансфертів у 2023 р.

Джерело: обчислено та побудовано авторами на основі джерела [15].

Згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2023 р. структура міжбюджетних трансфертів дещо змінилася, зокрема було виокремлено напрями фінансування пов'язанні з подоланням наслідків масованих збройних атак та усунення пошкоджень інфраструктури на місцях. Отже, 49% трансфертів все ще закріплено за освітою; 16% базова дотація, що більше порівняно з довоєнними роками; 15% інші трансферти; 9% додаткова дотація органам місцевого самоврядування, що зазнали негативного впливу від рф; 9% субвенція на ремонт і утримання доріг; 2% інші додаткові трансферти.

Загалом структура основних доходів місцевих бюджетів упродовж 2022–2023 рр. була схожою, рис. 5.

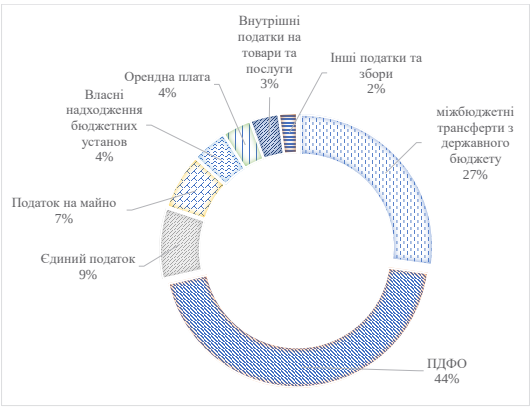

Рис. 5. Структура основних доходів у загальній сумі виконання місцевих бюджетів за доходами у 2023 р., %

Джерело: побудовано авторами на основі джерела [11].

Згідно з даними рис. 5, значна частина доходів місцевих громад формується за рахунок закріпленого податку на доходи фізичних осіб 44%, міжбюджетні трансферти все ще залишаються важливою бюджетоутворюючою складовою місцевих бюджетів 27%, єдиний податок 9%, податок на майно 7%, власні надходження бюджетних установ, орендна плата та внутрішні податки на товари та послуги складають по 4(3)% відповідно.

Як зазначають фахівці Міністерства фінансів України у пояснювальній записці щодо виконання доходів загального фонду місцевих бюджетів у 2023 р. спостерігається перевиконання планових річних затверджених показників податкових надходжень, за виключенням податку на доходи фізичних осіб з грошових виплат одержаних військовослужбовцями. Рівень виконання складає 86% [15]. Недоотримання податку на доходи фізичних осіб військових особливо спостерігається у Херсонській, Запорізькій та Івано-Франківській областях по 77% зі 100% можливих. Решта областей мають по 82–92% виконання затвердженого плану. Місто Київ 99,4%, Донецька область 107% [15].

Таблиця 3

Структура міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів у 2019–2021 рр. та 2023 р.

Структура міжбюджетних трансфертів	2019 р.	%	2020 р.	%	2021 р.	%	2023 р.	%
Загальна сума	245 435,3	100,0%	160 986,2	100,0%	203 200,2	100,0%	183 812,6	100,0%
Базова дотація	10 367,3	4,2%	13 282,4	8,3%	15 703,2	7,7%	28 958,1	15,8%
Освітня субвенція	70 355,7	28,7%	81 224,4	50,5%	100 135,2	49,3%	90 667,1	49,3%
Медична субвенція	56 108,1	22,9%	14 582,8	9,1%	X	X	X	X

Джерело: обчислено авторами на основі джерела [15].

Принагідно відзначити, що середній бізнес відчуває свою відповідальність у підтримці вітчизняної економіки в умовах війни, оскільки, рівень виконання річних затверджених показників по надходженню податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки по Україні склав 123%. Такий показник є найкращим серед усіх видів сплачених податків та зборів, які закріплені на місцях.

В результаті проведеного аналізу визначимо ключові напрями державної фінансової політики щодо фінансів місцевих громад.

На нашу думку, в найближчій перспективі, продовжиться курс на децентралізацію місцевого самоврядування та стимулювання місцевих громад до максимального наповнення бюджетів. Держава через Державний бюджет і надалі дотуватиме бюджети місцевих громад для фінансування видатків соціального призначення.

На нашу думку, для досягнення кращих фінансових результатів формування та виконання бюджетів місцевих громад необхідно:

1. стимулювати місцеві громади приймати рішення про розміщення тимчасово вільних коштів у боргових державних цінних паперах та/або депозитних рахунках. На нашу думку, такі управлінські фінансові рішення дозволять сформувати резерви фінансових коштів на перспективу та диверсифікувати певний відсоток ризиків;

2. при плануванні доходів місцевих бюджетів чітко визначати пріоритети видаткової частини бюджету на наступний рік. Важливо, на нашу думку, щоб проєкти місцевих бюджетів відповідали реаліям економіки та не були завищеними очікуваннями. Бюджетне планування також доцільно здійснювати і на середньострокову перспективу, з врахуванням національної стратегії відбудови України;

3. вважаємо, що потужним фінансовим ресурсом для наповнення місцевих бюджетів можуть стати внутрішні та іноземні інвестиції. Тому, місцеві громади, повинні проаналізувати свій економічний потенціал та презентувати його інвесторам через відповідні проєкти, програми тощо;

4. вважаємо, що в роки повоєнної відбудови доцільно розпочати курс бюджетної політики на поступове зменшення частки державних трансфертів у доходах місцевих бюджетів. При цьому, необхідно продовжувати вдосконалення діючої системи горизонтального вирівнювання податкової спроможності громад;

5. на державному рівні необхідно посилити контроль за цільовим використанням коштів, які надходять до місцевих бюджетів у формі міжбюджетних трансфертів; на законодавчому рівні забезпечити розмежування повноважень місцевого самоврядування та органів виконавчої влади для усунення дублювання їхніх функцій.

Висновки. В результаті проведеного аналізу державної фінансової політики щодо наповнення місцевих бюджетів України в умовах війни, було з'ясовано, що починаючи з 2014 року, розпочався активний процес фінансової децентралізації місцевих громад. Такі реформи призвели до повного оновлення нормативно-правової бази щодо бюджетної політики, було досягнуто кращих показників місцевих бюджетів, запущено механізм стимулювання місцевих громад щодо наповнення та раціонального використання бюджетних коштів.

Проаналізовано за останні п'ять років показники доходів і видатків місцевих бюджетів. Визначено рівень фінансової автономії місцевих бюджетів. Визначено, що показники мають стрибкоподібну динаміку – це зумовлено нестабільністю макроекономічної ситуації в країні спричиненою війною, кризою реалізації збіжжя за кордон, масовою міграцією населення, інфляцією та іншими факторами.

Встановлено, що здійснені прогнозні обсяги доходів місцевих бюджетів на 2025–2026 рр. не відповідають реаліям макроекономічної ситуації, та будуть суттєво відхилятися від запланованих показників.

Основними бюджетоутворюючими статтями загального фонду місцевих бюджетів України були і залишаються закріплені загальнодержавні податки, зокрема, податок на доходи фізичних осіб, на другому місці за ваговим коефіцієнтом бюджетоутворюючого джерела є міжбюджетні трансферти, переважно освітня субвенція та базова дотація.

Зроблено висновки про те, що органи місцевого самоврядування повинні активізувати фінансову політику на місцях, зокрема в частині посилення контролю за формуванням та використанням коштів з бюджету. Також, органи місцевого самоврядування повинні планувати в середньостроковій перспективі бюджетоутворюючі джерела надходжень до місцевих бюджетів, вчасно формувати резервний фонд. Формування резервів, в умовах сьогодення, є особливо актуальним завданням. Розвивати інвестиційний потенціал місцевих громад.

Вважаємо за доцільне продовжити наукові пошуки із окресленої наукової проблематики, враховуючи мінливість макроекономічного середовища.

Список літератури:

1. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні [Монографія] / І.С. Волохова. – Одеса: Атлант, 2014. – 462 с.
2. Кириленко О.П., Марчук А.П. Модернізація бюджетного забезпечення освіти в рамках секторальної децентралізації. Фінанси України. 2018. № 6. С. 75–90.
3. Пасічник Ю.В. Бюджетно-податковий механізм формування ресурсів держави. «Глобальні та національні проблеми економки». Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського. Вип. 9. 2016 р. С. 675–678.
4. Коровій В.В. Державна фінансова політика : монографія / В. В. Коровій. – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. – 388 с.
5. Бугіль С.Я. Фінансова стійкість та безпека місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Бюджетна та податкова політика. 2016. – Вип. 1 (117). URL: http://ird.gov.ua/sep/sep20161(117)/sep20161(117)_055_BuhilS.pdf (дата звернення 18.03.2024 р.).
6. Інноваційні підходи до забезпечення фінансової безпеки України: мікро- та макро- рівні: монографія / За ред. Черевка О.В. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2017. – 365 с.
7. Черевко О.В., Зачосова Н.В. Сучасні підходи до формування механізмів контролю та моніторингу стану економічної безпеки фінансових установ та фінансової безпеки держави. Управлінський аспект забезпечення фінансової безпеки України: монографія / За ред. Черевка О.В. – Черкаси : видавець Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2018. – 312 с.
8. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки. К.: Либідь, 2000. 654 с.
9. Б'юкенен Дж. М., Масгрейв Р. А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежні бачення держави : пер. з анг. Київ: КМ Академія, 2004. 175 с.
10. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/994_036 (дата звернення18.03.2024 р.)
11. Публічний звіт Голови Державної казначейської служби України Тетяни Слюз про підсумки діяльності Казначейства за 2023 – 2019 рр. URL: https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publichna-informaciya/publichni-zviti (дата звернення 18.03.2024 р.)
12. Котіна Г.М., Степура М.М., Тіліченко Є.Г. Макроекономічний вплив на доходи місцевих бюджетів України: аналітичний зріз. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Том 1. № 14. 2018 р. URL: https://journals.pnu.edu.ua/index.php/aprde/article/view/2342/2824 (дата звернення 25.03.2024).
13. Показники державного бюджету на 2025–2026 роки. Дані Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/Показники_ДБУ_2025_2026.pdf (дата звернення 25.03.2024).
14. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2456-17м (дата звернення 25.03.2024).
15. Довідка щодо стану виконання місцевих бюджетів за січень – грудень 2019-2023 рр. Офіційний вебсайт Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetiv (дата звернення 27.03.2024 р.).
16. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» від 11 березня 2022 р. № 252. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-2022-%D0%BF#Text (дата звернення 25.03.2024 р.).

Boguslavska S.I., Velgan O.V. STATE FINANCIAL POLICY REGARDING LOCAL BUDGETS IN WAR TIME

The article defines the state and trends of state financial policy regarding the formation and implementation of local budgets in wartime conditions. The periodization of the adopted regulatory legal acts of Ukraine, which reflect the state policy and reforms regarding the financial decentralization of local self-government bodies, has been systematized. The dynamics of revenues and expenditures of local budgets during 2019-2023 were studied. The ratio of revenues and expenditures of local budgets in the pre-war and war periods was calculated, and it was concluded that the dynamics of expenditure growth prevails over the dynamics of income growth.

The level of financial independence of local budgets in dynamics has been calculated. It was concluded that the share of interbudgetary transfers in the revenues of local budgets has significantly decreased from 46% in 2019 to 24% in 2022–2023. This trend is assessed as positive. The structure of interbudgetary transfers of local budgets during 2019–2023 was analyzed. Changes in the structure of interbudgetary transfers in the pre-war and post-war periods have been revealed. In particular, during the war, the basic subsidy doubled, the volume of which amounted to 16%, the educational subvention 49%, the additional subsidy to local self-government bodies that were negatively affected by the Russian Federation 9%; subvention for road repair

and maintenance 9%; other transfers 17%. It was established that the following are the main budget-forming articles of the general fund of local budgets of Ukraine: personal income tax 44%, inter-budgetary transfers 27%, single tax 9%, property tax 7%, own revenues of budgetary institutions, rent and internal taxes on goods and services make up 4(3)%, respectively.

Based on the results of the research, the authors identified key directions for improving the state financial policy regarding the filling and execution of local budgets, in particular: to form alternative savings of local communities, which are allowed by the state, in particular in the form of debt government securities (OVDP) and deposits; apply the policy of financial planning for the medium-term period with the definition of the main priorities of the development of communities; to activate the formation of a positive investment climate, using the economic potential of the territories; to strengthen financial control over the completeness of tax revenues to local budgets and the rationality of the use of budget funds, in particular according to the target direction.

Key words: *decentralization, budget, local self-government budgets, interbudgetary transfers, subvention, financial policy.*

УДК 332.14:352
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/21

Дзвінчук Д.І.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Ігнатюк Н.О.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

У статті здійснено дослідження науково-теоретичних та практично-політичних засад формування та реалізації процесів розвитку гірських територіальних громад України.

Обґрунтовується, що однією з найбільш успішних реформ України стала реформа децентралізації влади, яка надала об'єднаним територіальним громадам реального статусу суб'єкту публічного управління, важелі та інструменти планування власного розвитку й добробуту мешканців на стратегічну перспективу, що заклало новий імпульс у їх розвиток.

Наголошується, що не всі цілі реформи децентралізації виявилися досягнутими у передвоєнний період, зокрема, залишилися не прийнятими законодавчі акти в частині врегулювання інституційного забезпечення та розширення конституційних повноважень; пригальмовані секторальні реформи, що є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку територій та побудови ефективної системи управління на місцевому рівні.

Зазначається, що при розробці планів розвитку територіальних громад необхідно враховувати географічні, кліматичні та інфраструктурні умови й найбільшим чином це стосується карпатських гірських сільських територіальних громад, які є огорнутими особливою увагою Європейського Союзу й охоплені спеціальними міжнародними й національними конвенціями, стратегіями та програмами.

Зроблено висновок, що війна не перекреслила отримані результати, але відклала на невизначений термін амбітні плани максимального використання існуючого потенціалу інституційних, економічних та інших можливостей забезпечення сталого розвитку територій українських Карпат. Й хоча у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської воєнщини в Україну органи місцевого самоврядування нашої країни фактично не мають можливості повноцінно використовувати переваги децентралізації та продовжувати діяльність із сталого розвитку територіальної громади, проте й в цих складних умовах карпатські територіальні громади виступають надійним тилом нашим воїнам-захисникам, вносять свій внесок в перемогу й вже зараз закладають підвалини повоєнного відродження та сталого розвитку.

Ключові слова: *децентралізація, гірські територіальні громади, розвиток територіальних громад.*

Постановка проблеми. Однією з найбільш успішних реформ України стала реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, здійснена протягом 2014–2020 рр. У ході реформи децентралізації відбулося укрупнення та укріплення як сільських районів, так і безпосередньо територіальних громад у своїй переважній більшості сільських, що заклало новий імпульс у їх розвиток. За визначенням експертів «ця реформа не лише створила нові можливості для розвитку територіальних громад, а й запровадила європейську модель міського самоврядування, адаптовану до національних умов, і тим самим наблизила нашу державу до стандартів ЄС» [9, с. 157], адже на найвищому рівні в Європейському Союзі закріплено положення, що «сільські райони є тканиною нашого суспільства та серцевиною нашої економіки. Вони є основною частиною нашої ідентичності та нашого економічного потенціалу. Ми будемо берегти та зберігати наші сільські райони та інвестувати в їхнє майбутнє» [16].

Варто зазначити, що в ході децентралізації об'єднані територіальні громади України набули реального статусу суб'єкту публічного управління, отримали важелі та інструменти планування власного розвитку й добробуту мешканців на стратегічну перспективу. За таких умов «місцеві органи територіальної влади повинні добре розуміти особливості сучасного розвитку та воло-

діти необхідними знаннями, інформацією, навичками та досвідом для подальшого забезпечення конкурентоспроможності своїх громад» [1, с. 173]. Це в повній мірі стосується гірських територіальних громад, умови існування яких значно відрізняються від традиційних сільських населених пунктів рівнинних територій. Зрозуміло, що в сучасних умовах широкомасштабної російської агресії та за обставин воєнного часу інфраструктура життєдіяльності українських територіальних громад, їх ресурсний та фінансово-економічний потенціал зазнали серйозних змін і просто зараз складно планувати подальший сталий розвиток ОТГ, проте ми не маємо сумніву щодо перемоги України в цій визвольній війні й цілком логічно вже зараз можемо окреслювати початкові контури майбутньої відбудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як свідчить веб-портал Національної бібліотеки імені В. Вернадського науковий та експертний інтерес до проблематики розвитку територіальних громад України є надзвичайно високим й станом на початок березня 2024 року бібліотека налічує близько 2000 таких публікацій. Оскільки обсяг наукової статті не дозволяє зробити глибинний джерельний аналіз такої значної сукупності публікацій, в основу дослідження покладається низка досліджень переважно останніх трьох років таких українських науковців як: Р. Бігун та В. Литвин [1], А. Гадзало [2], О. Гаркуша [3], О. Дорош, А. Дорош та А. Тарнопольський [4], М. Кизим, І. Семигуліна та І. Ярошенко [5], В. Кравців та П. Жук [6], С. Криштанович [7], І. Ксьонжик, Л. Потравка та В. Замковий [8], І. Лопушинський, В. Філіппова та Р. Плющ [9], Н. Паньків [10], А. Полторак [111], І. Свида [13], П. Трачук та В. Тимчак [14], В. Химинець [15].

Постановка завдання. У контексті обраного предмету дослідження нагальним постає дослідження науково-теоретичних та практично-політичних засад формування та реалізації процесів розвитку гірських територіальних громад України, що й становить мету нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічний розвиток територіальних громад завжди був і буде виділений з усієї сукупності державних інтересів як актуальний і пріоритетний напрямок, оскільки, будучи частиною єдиної держави, вносить свій вклад в його історію, внутрішнє політичне, економічне, культурне життя, досягнення певних результатів на міжнародній арені. Економічний розвиток територій створює базу і є важливим джерелом підвищення якості життя населення, а також створюються умови, які сприяють зростанню самоповаги людей в результаті формування соціальної, політичної, економічної та інституційної систем, орієнтованих на підвищення престижності особистості в суспільстві [8].

Реформа децентралізації змінила роль і статус органів місцевого самоврядування в Україні, перетворивши їх із об'єкта управління на суб'єкт управління, що одночасно означає новий рівень відповідальності за розвиток територіальних громад та нові вимоги до якості публічного управління на місцевому рівні. Нове звучання отримали традиційні категорії публічного управління, пов'язаного з практичною діяльністю виконавчих структур місцевих рад, що потребує більш чіткого визначення сутності, ролі та функцій не тільки самих місцевих рад та місцевих державних адміністрацій, але й усього ланцюжка взаємопов'язаних понять і категорій публічного управління на базовому рівні територіальної організації влади в умовах децентралізації влади. Ключовими характеристиками сучасної територіальної громади А. Полторак визначає не територіально-економічні складові, а суспільно-ціннісні, підкреслюючи, що насамперед «учасників територіальної громади об'єднують спільна територія постійного проживання, соціальна взаємодія один з одним, спільні територіальні інтереси та потреби місцевого значення, самоідентифікація, спільні цінності та історичні події, комунальна власність тощо» [11, с. 91].

Територіальні громади здійснюють щоденне публічне адміністрування за допомогою власних виконавчих структур – законодавчо організованих, інституційно оформлених представницьких органів місцевої влади, що мають відповідну структуру, наділені владними повноваженнями для забезпечення реалізації та охорони прав і свобод людини, захисту їх законних інтересів, безпеки адміністративно-територіальних утворень та застосовують при цьому властиві їм організаційно-правові форми діяльності [14]. Такими структурами на місцевому рівні є сільські, селищні, міські ради, що представляють відповідні територіальні громади та здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції і повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією України. Задля виконання своєї головної функції – надання адміністративних і соціальних послуг населенню та забезпечення комплексного соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території – органи місцевого самоврядування покликані раціонально та ефективно

використовувати наявний в даній територіальній громаді виробничий, фінансово-економічний, ресурсний потенціал та соціальний капітал – весь «ресурсний комплекс на території громади, використання якого має бути раціональним та ефективним в економічному, екологічному та соціальному контексті» [4, с. 14].

Успішність місцевого соціального-економічного розвитку залежить від цілої низки факторів: врахування потреб громади й поєднання інтересів і співпраця широкого кола зацікавлених осіб; інноваційності та креативності, що створює конкурентні переваги; системності та комплексності складових, що впливають на збільшення конкурентоспроможності; використання елементів стратегування, планування та прогнозування на основі чітко визначених цілей, завдань, сфер діяльності; направленість у довгостроковій перспективі на вирішення існуючих проблем і актуальних питань розвитку [5, с. 85].

При розробці планів розвитку територіальних громад необхідно враховувати географічні, кліматичні та інфраструктурні умови й найбільшим чином це стосується карпатських гірських сільських територіальних громад Такі територіальні громади є огорнутими особливою увагою Європейського Союзу й охоплені спеціальними міжнародними програмами, як наприклад, Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція), яка була прийнята 22 травня 2003 року в Києві та ратифікована усіма країнами, розташованими в Карпатах (Чехія, Республіка Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Україна та Угорщина). Метою Карпатської конвенції є як охорона, так і сталий розвиток Карпат, а сфера її застосування охоплює такі сфери: управління земельними ресурсами, охорона біорізноманіття, просторове планування, управління водними ресурсами, сільське та лісове господарство, транспорт та інфраструктура, туризм, промисловість та енергетика, культурна спадщина, моніторинг стану довкілля за допомогою системи раннього попередження, пом'якшення та адаптація до наслідків зміни клімату, нарощування знань, екологічна свідомість та соціальна участь.

Крім Карпатської Конвенції, в Україні запроваджено й низку власних національнихпрограм соціально-економічної підтримки гірських територій. Зокрема, державна політика розвитку територіальних громад гірських регіонів базується на Державній стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки й у передвоєнні часи на Державній програмі розвитку регіону українських Карпат на 2020–2022 роки. Зазначені нормативно-правові документи передбачали заходи з покращення стану інфраструктурного середовища, соціально-культурних об'єктів, бережливе використання природних ресурсів активізацію діяльності з охорони природних екосистем та зміцнення рівня екологічної безпеки гірських регіонів, попередження та подолання наслідків катастроф техногенного характеру. Як зазначає Н. Паньків, в цілому стратегічним напрямом розвитку економіки Карпатського регіону було проголошено туристично-рекреаційну галузь, яка є істотним показником стабільного й динамічного зростання надходжень до бюджету та позитивного впливу на покращення показників у багатьох галузях економіки [10, с. 73].

Певним чином дотичним гірських регіонів стала урядова «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», яка ставила основними стратегічними завданнями подальшого розвитку гірських території:

– створення конкурентоспроможного регіонального туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, спрямованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів;

– забезпечення ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу шляхом розв'язання проблеми рекреаційного природокористування та охорони навколишнього природного середовища та удосконалення територіальної структури сфери туризму;

– удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних і туристичних послуг шляхом створення центрів туристичної інформації та популяризації туристичних продуктів;

– забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів шляхом створення умов для оптимізації організаційно-економічної структури діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу у сфері туризму і розроблення національних стандартів надання туристичних послуг відповідно до міжнародних стандартів [12].

Проте дана стратегія характеризується узагальненим характером й внаслідок розв'язаної російським режимом війни в Україні, що кардинально змінила географічний ландшафт, стан туристично-рекреаційних ресурсів та в цілому вихідні умови туристичної діяльності в нашій країні в повоєнний період гостро постане питання

кардинального оновлення даного нормативно-правового акту.

Не викликає сумнівів, що туристично-рекреаційна сфера є однією з найперспективніших щодо сталого розвитку територіальних громад гірських регіонів. Як зазначає В. Химинець, «у більшості гірських регіонів світу рекреаційна діяльність пов'язується з використанням лісових, кліматичних, спелеологічних, водних, у тому числі бальнеологічних ресурсів. Тобто на зазначених територіях можуть розвиватися найрізноманітніші види туризму: клімато- та бальнеолікування; спелео-, гірськолижний, екскурсійний, сільський, пригодницький туризм; альпінізм, мисливство і рибальство та багато інших. Як ніяка інша місцевість не лише України, але й світу, Карпатський регіон найбільш повно відповідає цим вимогам. Тут на незначній території зосереджена велика кількість ресурсів та об'єктів туризму і рекреації. Регіон володіє високим потенціалом рекреаційної місткості території» [15, с. 25]. Водночас маємо погодитися з думкою А. Гадзало, що основним напрямком розвитку територіальних громад Карпатського регіону має бути соціальна спрямованість, що водночас передбачатиме дотримання економічної та екологічної рівноваги навколишнього природного середовища [2, с. 139].

Війна не перекреслила отримані результати, але відклала на невизначений термін амбітні плани максимального використання існуючого потенціалу інституційних, економічних та інших можливостей державного регулювання в контексті забезпечення сталого розвитку територій українських Карпат. В. Кравців та П. Жук вважають, що оновлена повоєнна Державна програмі розвитку регіону українських Карпат має бути значно більш деталізованою, з чіткими пріоритетами й завданнями, підкріпленими ресурсним забезпеченням, ефективними механізмами і засобами впливу безпосередньо у сферах екології, природокористування, соціальної рівності і стабільності, поєднанням соціальних потреб місцевого населення із економічними вигодами цих територій, якості життя територіальних громад в цілому [6, с. 66]. В умовах війни фактично неможливо визначити стартові точки майбутнього розвитку, це стане реальним тільки після нашої перемоги. Проте певні перспективні шляхи подальшого розвитку українських територіальних громад як в науково-теоретичному, організаційно-методичному та адміністративно-практичному плані все ж на повоєнну перспективу можна визначити, зокрема через узагальнення тих пропозицій і розробок вітчизняних науковців, експертів та практиків, які продовжують свою дослідження в сфері регіонального та місцевого розвитку.

– для забезпечення сталого розвитку гірських територій Карпатського регіону необхідним є запровадження пільгового режиму інвестиційної діяльності з метою забезпечення їх економічного розвитку, сприяння зайнятості населення та подолання негативних наслідків трудової міграції;

– створення умов для ефективного використання місцевого потенціалу екологічно чистих нетрадиційних джерел енергопостачання: гідро-, термо-, вітро-, сонячної енергетики (І. Свида [13, с. 69]);

– широке запровадження горизонтальної співпраці та об'єднання територіальних громад на принципах міжмуніципального співробітництва. Співробітництво територіальних громад має значні переваги: зменшення виробничих витрат та забезпечення заощаджень коштів завдяки обсягам діяльності; посилення переговорних позицій відповідних органів місцевого самоврядування, зокрема у проблемах збільшення кількості користувачів та отримувачів послуг; зменшення чисельності осіб, які отримують економічно обґрунтовані вартісні послуги, оскільки це досягається завдяки розширенню сфери дії громади; збільшення власних інвестиційних ресурсів територіальних громад, що забезпечується через об'єднання їх з фінансовими ресурсами інших громад; підвищення рівня довіри серед кредиторів; можливість залучення зовнішнього державного фінансування, а також фінансування з приватних джерел, що досягається покращенням співвідношення між витратами та вигодами спільних проектів О. Гаркуша [3, с. 79]);

На наш погляд найбільш системний та всеосяжний підхід перспективних шляхів розвитку гірських територіальних громад пропонує С. Криштанович, на думку якої для розв'язання найбільш актуальних проблем соціально-економічного розвитку гірських територій, ефективному розміщенню капіталу, реструктуризації наявних виробництв, оптимізації виробничих і фінансових зв'язків, акумуляції й мобілізації інвестиційних ресурсів доцільно створити такий інститут, як підприємницькі корпорації у провідній галузі гірських територій – рекреаційно-туристичній. Ключовою рисою підприємницької корпорації рекреаційно-туристичної галузі гірських територій є саме її диверсифікованість, яка значною мірою сприяє здатності адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Це надасть суб'єктам

господарювання додаткові можливості щодо підвищення ефективності за рахунок раціоналізації діяльності підприємств рекреаційно-туристичної галузі; забезпечення конкурентоспроможності цієї галузі в результаті посилення позицій підприємств, що об'єдналися; зниження ризиків господарської діяльності шляхом розподілу їх серед партнерів для об'єднання та інтеграції виробничих ресурсів; утворення організаційних структур для захисту загальних інтересів членів корпорації перед органами державного та регіонального управління [7, с. 212].

Висновки із цього дослідження та подальші перспективи. Реформа децентралізації в України посилила роль і статус місцевих органів публічного врядування, надала можливості створення самодостатніх територіальних громад, спроможних самостійно розробляти й втілювати програми сталого місцевого розвитку. Не всі цілі реформи децентралізації виявилися досягнутими у передвоєнний період. Адже розпочаті у 2014 р. реформаторські зміни, перш за все, стосувалися розширення ресурсного забезпечення функціонування місцевого самоврядування та новостворених територіальних громад (фінансова децентралізація, матеріальні ресурси, форми співробітництва, механізми добровільного об'єднання та формування спроможних громад, розширення можливостей надання окремих видів послуг тощо). При цьому залишилися не прийнятими законодавчі акти в частині врегулювання інституційного забезпечення та розширення конституційних повноважень; призупинено секторальні реформи, що є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку територій та побудови ефективної системи управління на місцевому рівні. Відсутність своєчасних конституційних змін пригальмувала процес реформування територіальних громад, робить неможливим прийняття законодавчих документів відносно нової моделі адміністративно-територіального устрою України й алгоритму остаточної реалізації реформи децентралізації влади в Україні.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської воєнщини в Україну, збройною російською агресією проти незалежної Української держави, органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад нашої країни фактично не мають можливості повноцінно використовувати переваги децентралізації та продовжувати діяльність із сталого розвитку територіальної громади. З першого дня війни основна робота була спрямована на здійснення першочергових заходів з надання військової і гуманітарної допомоги Збройним силам України та вимушено переміщеним з району бойових дій особам. Вимушено переміщені особи зі сходу, півдня та центральної частини України знайшли прихисток в багатьох гірських населених пунктах, у зелених садибах та індивідуальних господарствах жителів карпатських територіальних громад.

Таким чином карпатські територіальні громади виступають надійним тилом нашим воїнам-захисникам, вносять свій внесок в перемогу й вже зараз закладають підвалини повоєнного відродження та сталого розвитку.

Список літератури:

1. Бігун Р., Литвин В. Моделювання процесів розвитку територіальних громад. *Energy engineering and control systems*. 2022. Vol. 8, Num. 1. С. 173–186.

2. Гадзало А. Я. Концептуальні засади інституціонального забезпечення еколого-економічного стану Карпатського регіону. *Збалансоване природокористування.* 2019. № 2. С. 136–147.

3. Гаркуша О. М. Співробітництво територіальних громад – дієвий інструмент місцевого розвитку. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2020. № 3. С. 76–80.

4. Дорош О. С., Дорош А. Й., Тарнопольський А. В. Ефективне управління ресурсами територіальних громад як запорука їх розвитку. *Землеустрій, кадастр і моніторинг земель.* 2023. № 1. С. 12–21.

5. Кизим М. О., Семигуліна І. Б., Ярошенко І. В. Чинники просторового розвитку територіальних громад у системі публічного управління територіями. *Проблеми економіки*. 2022. № 2. С. 83–92.

6. Кравців В. С., Жук П. В. Розвиток гірських територій України у парадигмі європейського досвіду. *Економіка України*. 2018. № 5. С. 61–72.

7. Криштанович С. В. Публічний менеджмент соціально-економічного розвитку гірських територій Карпатського регіону : монографія. Львів : ЛДУФК, 2017. 207 с.

8. Ксьонжик І. В., Потравка Л. О., Замковий В. М. Соціально-економічний розвиток територіальних громад в Україні в контексті децентралізації. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 11. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2020_11_5

9. Лопушинський І. П., Філіппова В. Д., Плющ Р. М. Механізми забезпечення сталого розвитку територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні. *Вісник Херсонського національного технічного університету.* 2022. № 4. С. 154–160.

10. Паньків Н. Є. Соціально-екологічний підхід до розроблення стратегії сталого розвитку туризму територіальних громад. *Науковий вісник НЛТУ України.* 2020. Т. 30, № 3. С. 71–76.

11. Полторак А. С. Організація соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Modern economics.* 2022. № 33. С. 88–98.

12. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. *Офіційний вісник України*. 31.03.2017., № 26, стор. 86, стаття 752, код акта 85344/2017.

13. Свида І. В. Роль гірських територій в контексті стійкого розвитку українських Карпат. *Економічний форум*. 2014. № 2. С. 64–71.

14. Трачук П. А., Тимчак В. В. Реалізація принципу децентралізації влади в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. С. 293–298.

15. Химинець В. В. Перспективи еколого-економічного розвитку Карпатського регіону. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2016. Вип. 1(2). С. 23–29.

16. Official website of the European Union. A vision for rural areas towards 2040. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/long-term-vision-rural-areas_en#eu-rural-action-plan.

Dzvinchuk D.I., Ignatyuk N.O. PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF MOUNTAIN TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

The article researches the scientific-theoretical and practical-political foundations of the formation and implementation of the processes of development of mountain territorial communities of Ukraine.

It is substantiated that one of the most successful reforms in Ukraine was the reform of decentralization of power, which gave united territorial communities the real status of a subject of public administration, levers, and tools for planning their own development and the well-being of residents for a strategic perspective, which laid a new impetus in their development.

It is emphasized that not all goals of the decentralization reform were achieved in the pre-war period, in particular, legislative acts regarding the regulation of institutional support and expansion of constitutional powers remained unadopted; inhibited sectoral reforms, which are an integral component of the socio-economic development of territories and the construction of an effective management system at the local level.

It is noted that when developing plans for the development of territorial communities, it is necessary to take into account geographical, climatic and infrastructural conditions, and to the greatest extent this applies to the Carpathian Mountain rural territorial communities, which are enveloped in the special attention of the European Union and are covered by special international and national conventions, strategies and programs.

It was concluded that the war did not erase the results obtained but postponed for an indefinite period the ambitious plans for the maximum use of the existing potential of institutional, economic and other opportunities to ensure the sustainable development of the territories of the Ukrainian Carpathians. And although in connection with the full-scale invasion of the Russian military in Ukraine, the local self-government bodies of our country actually do not have the opportunity to fully use the benefits of decentralization and continue activities for the sustainable development of the territorial community, but even in these difficult conditions, the Carpathian territorial communities act as a reliable rear for our soldiers. defenders, contribute to the victory and are already laying the foundations of post-war revival and sustainable development.

Key words: *decentralization, mountain territorial communities, development of territorial communities.*

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ

УДК 334.752:351.86(477)
DOI https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2024.2/22

Дідич О.Р.
Національний університет «Львівська політехніка»

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

У статті досліджено механізми та моделі реалізації державно-приватного партнерства. З'ясовано, що наявні механізми та моделі реалізації державно-приватного партнерства потребують доопрацювання, відносно сфер застосування. Розглянуто різні теоретико-методологічні підходи, які відображаються в моделях взаємодії державного та приватного секторів. Визначено теоретико-методологічні засади моделей державно-приватного партнерства. Проаналізовано теоретико-методологічні засадами моделей державно-приватного партнерства. Досліджено питання моделей державно-приватного партнерства, їх переваг та недоліків, доведена переважаюча економічна складова у наявних моделях державно-приватного партнерства в Україні, яка не завжди дозволяє застосовувати державно-приватне партнерство в інших сферах. Надана коротка характеристика наявним моделям державно-приватного партнерства. Встановлено, що наявні моделі державно-приватного партнерства не дозволяють в повній мірі застосовувати державно-приватне партнерство, саме у сфері національної безпеки. Наведений аналіз стану державно-приватного партнерства в Україні станом на 01.01.2024 рік. Доведено необхідність законодавчого закріплення моделей державно-приватного партнерства відносно сфер застосування. Міжнародний досвід застосування державно-приватного партнерства та моделі застосування державно-приватного партнерства Світовим банком, Євросоюзом, Сполученими Штатами Америки. Характеристика національного законодавства, щодо застосування державно-приватного партнерства, найбільш поширені сфери застосування державно-приватного партнерства відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI та перелік сфер у, яких на практиці успішно застосовувалось державно-приватне партнерство. Сформульовано модель державно-приватного партнерства в Україні на основі Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI.

Виокремлено ключові теоретико-методологічні засади моделей державно-приватного партнерства є а саме: економічний, інституціональний, політичний, стратегічний.

Ключові слова: *державно-приватне партнерство, приватний сектор, моделі державно-приватного партнерства, національна безпека, світовий банк, концесійний договір, теоретико-методологічні засади.*

Постановка проблеми. В Україні у багатьох сферах, таких як, національна безпека, кібербезпека, оборона, електронні комунікації, надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я, де держава делегує свої повноваження приватним компаніям та виступає у формі замовника, державно-приватне партнерство не застосовувалось та не визначені моделі застосування. Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI не чітко визначені форми ДПП, незмінним залишається, лише те що, всі форми взаємодії держави та приватного сектору закріплені на основі договору, однією із сторін якого завжди є держава, територіальні громади в особі відповідних державних органів, органи місцевого самоврядування. У національному законодавстві немає визначення моделі державно-приватного партнерства, враховуючи, що модель це заздалегідь визначений алгоритм роботи, то за аналогією моделлю ДПП слід вважати, визначенні у Законі України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI форми здійснення державно-приватного партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Праці багатьох вчених наголошують на ефективності та необхідності співпраці між державним та приватним сектором відповідно до моделей державно-приватного партнерства. Останніми роками в Україні спостерігається збільшення уваги науковців до проблем державно-приватного партнерства (далі – ДПП) у сфері національної безпеки України та відсутності моделі державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки. Так, основні положення про ДПП у сфері національної безпеки України розглянуті в працях О. Маркєєва, Б.Розвадовського [2], В. Паливоди [5], В. Круглова [4], В. Бойко [1], О.Єрменчука, М. Пальчика [3], Ю. Романюка [36] та інших.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити та обґрунтувати теоретико-методологічні засади моделей державно-приватного партнерства. Доцільність вдосконалення чинної нормативно-правової бази з метою закріплення моделей та механізмів державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки України для пришвидшення співпраці держави з приватним сектором.

Виклад основного матеріалу. Державно-приватне партнерство (ДПП) визначається різними теоретико-методологічними підходами, які відображаються в моделях взаємодії державного та приватного секторів. Ключовими теоретико-методологічними засадами моделей державно-приватного партнерства є такі підходи, як: економічний, інституціональний, політичний, стратегічний.

Економічний підхід до моделей державно-приватного партнерства (ДПП) базується на ряді теорій і концепцій економіки. Розглянемо кілька ключових аспектів економічного підходу до моделей ДПП:

1. Теорія оптимального розподілу функцій, відповідно до, якої державно-приватне партнерство розглядається як механізм оптимального розподілу функцій між державним та приватним секторами для досягнення максимальної ефективності та вартості проектів. Ця теорія дає розуміння ефективності ринку та розподілу функцій між різними типами організацій. Допомагає пояснити, як держава та приватний сектор можуть оптимально взаємодіяти у рамках моделей ДПП для досягнення максимальної вартості [6].

2. Теорія трансакційних витрат визначає ДПП, як зусилля з зменшення трансакційних витрат та покращення умов взаємодії між державою та бізнесом. Згідно з теорією, вибір між ринковими та ієрархічними структурами залежить від вартості трансакцій. У контексті ДПП, ця теорія може застосовуватися для раціонального розподілу функцій між державою та приватним сектором для зниження трансакційних витрат [7].

3. Агентська теорія вивчає проблеми агентства, коли існують різні інтереси між власниками та менеджерами підприємства. У контексті ДПП, ця теорія може застосовуватися до розуміння взаємодії держави та приватного сектору, а також до розподілу ризиків та контролю в рамках партнерства [8].

4. Теорія суспільного контракту розглядає взаємодію сторін у контексті неповних контрактів. В зв'язку з ДПП, вона може бути використана для аналізу умов спільного партнерства та невизначеності, яка може виникати при укладанні контрактів між державою та приватними партнерами [9].

Ці теорії надають рамки для розуміння економічних аспектів Державно-приватного партнерства. Вони враховують раціональний розподіл функцій, трансакційні витрати, проблеми агентства та умови суспільного контракту як ключові фактори, що впливають на ефективність та стабільність проектів ДПП.

Інституціональний підхід до моделей державно-приватного партнерства (ДПП) базується на теоріях, які враховують роль інституцій та правил у формуванні відносин між державою та приватним сектором. Розглянемо декілька ключових аспектів цих підходів.

1. Теорія інституціонального дизайну розглядає моделі ДПП, як результат інституціонального дизайну, що визначає правила та інституції, які регулюють взаємодію сторін. Дуглас Сі. Норт є ключовим фігурантом у розвитку теорії інституціонального дизайну. Він розглядає важливість інституцій у формуванні економічного середовища та розвитку. В контексті ДПП, інституціональний підхід допомагає розуміти роль правил та норм у взаємодії між державою та приватним сектором [10].

2. В теорії зацікавлених груп аналізується вплив групових інтересів на формування політики. У контексті ДПП, ця теорія може бути використана для розуміння, як різні інституції та групи можуть взаємодіяти у формуванні та реалізації проектів [11].

3. Теорія інституціональних лазнець, вказує на важливість створення інклюзивних інституцій для розвитку. В контексті ДПП, ця теорія може застосовуватися до розуміння того, як інституційні структури впливають на ефективність парт-

нерства. Інституціональний підхід до ДПП дозволяє розглядати взаємодію держави та приватного сектору через призму інституційних структур та правил. Відомі теоретики, такі як Дуглас Норт, Манкур Олсон, Дарон Ачемоглу та Джеймс Робінсон, допомагають визначити важливі аспекти інституціонального підходу, які впливають на розвиток та реалізацію ДПП-проектів [12].

4. Теорія патерналізму, ДПП вбачає в собі активну роль держави у створенні умов для партнерських відносин, забезпечуючи певний рівень захисту та регулювання.

Політичний підхід до моделей державно-приватного партнерства (ДПП) акцентує увагу на впливі політичних факторів та взаємодії між державою та приватним сектором.

1. У теорії політичних відносин ДПП вважається виразом взаємодії політичних інтересів, де держава та приватний сектор домовляються про спільний підхід до вирішення конкретних питань. У контексті ДПП, це може означати аналіз взаємодії між державою та приватним сектором в рамках ширшої політичної системи [13].

2. Теорія розподілу влади розглядає, як влада розподіляється в суспільстві. В контексті ДПП, це може вказувати на процеси прийняття рішень, в яких держава та приватний сектор домовляються про розподіл ресурсів та влади [14].

3. Теорія соціального контракту розглядає ДПП, як угода між державою та бізнесом, що передбачає спільний внесок у досягнення спільних цілей. Класичні теорії суспільного контракту розглядають укладення угоди між громадянами та владою. У контексті ДПП, це може аналізуватися як угода між державою та приватним сектором щодо спільного ресурсу та взаємовигідної співпраці [15].

4. Теорія соціального конструкціонізму акцентує увагу на тому, як ідеї та соціальні конструкції впливають на політичні процеси. В контексті ДПП, це може означати, що сприйняття партнерства між державою та бізнесом формується соціокультурними чинниками [16].

Політичний підхід до ДПП допомагає розуміти, як політичні інституції, процеси та відносини впливають на взаємодію між державою та приватним сектором. Вказані теорії вказують на значення політичних факторів у формуванні та реалізації проектів ДПП.

Стратегічний підхід до моделей Державно-приватного партнерства акцентує увагу на плануванні та досягненні стратегічних цілей у взаємодії держави та приватного сектору. До стратегічного підходу слід віднести декілька розглянутих нижче теорій.

1. Теорія стратегічного управління розглядає ДПП як стратегічне партнерство, де обидві сторони вносять свої унікальні ресурси та компетенції для досягнення спільної мети. В контексті ДПП, це може вказувати на потребу визначення стратегічних цілей та переваг для успішної взаємодії держави та приватного сектору [17].

2. Теорія стейкхолдерського управління ДПП враховує інтереси всіх стейкхолдерів, забезпечуючи їхню активну участь у процесі прийняття рішень та реалізації проектів. Теорія стейкхолдерського управління вказує на важливість врахування інтересів всіх стейкхолдерів при прийнятті стратегічних рішень. В контексті ДПП, це може вказувати на врахування потреб та очікувань всіх учасників партнерства [18].

3. Теорія ресурсної залежності вказує на вплив зовнішніх ресурсів на стратегічне управління. У контексті ДПП, це може вказувати на важливість забезпечення взаємодопомоги та взаємовигідної залежності між державою та приватним сектором [19].

4. Теорія стратегічного партнерства вказує на важливість створення стратегічних зв'язків для досягнення спільних цілей. В контексті ДПП, це може визначати потребу у розробці партнерських стратегій для досягнення стратегічних цілей національного розвитку [20].Стратегічний підхід до ДПП визначає важливість визначення стратегічних цілей, аналізу конкурентних переваг, врахування інтересів стейкхолдерів та взаємовигідної залежності. Вказані теорії допомагають визначити ключові аспекти стратегічного управління в контексті ДПП.

Теоретико-методологічні засади моделей ДПП різноманітні і відображають широкий спектр підходів в економіці, політиці та управлінні. Вони визначають роль держави та бізнесу, механізми управління конфліктами і регулювання, а також стратегії досягнення спільних цілей у контексті державно-приватного партнерства.

Беручи до уваги моделі державно-приватного партнерства, то їх також є багато. Відсутність однієї моделі ДПП, яка могла би бути універсальною та використовуватись у всіх випадках, зумовлено тим, що державно-приватне партнерство використовується у різних сферах діяльності та різних країнах, де на вибір моделі впливають безліч об’єктивних та суб’єктивних обставин. Враховуючи, що вибір моделі застосування державно-приватного партнерства, це одна із найважливіших завдань при реалізації проектів ДПП,

розглянемо, які є моделі ДПП та їх особливості застосування.

Класифікації моделей ДПП, яка застосовується Світовим банком при реалізації інфраструктурних проектів, що характеризує основні принципи розподілу ризиків між приватним сектором і державою [21]:

1. «Контракти на управління і оренду» (Management and Lease Contracts) – модель державно-приватного партнерства, яка передбачає управління державним інфраструктурним об'єктом на фіксований період часу, приватною компанією. Держава залишає за собою право власності й обов'язок фінансуванн. Дана модель поділяється на:

− «Контракт на управління» (MC – Management Contract);

− «Договір оренди» (LC – Lease Contract);

2. «Концесії» (Concessions) – модель державно-приватного партнерства, яка передбачає, управління приналежної державі власності (інфраструктурного об'єкта) і значні інвестиційні ризики протягом певного періоду, які бере на себе приватний сектор. Дана модель поділяється на:

− «Відновлення (реконструкція), експлуатація й передаваня» (ROT – Rehabilitate, Operate and Transfer);

− «Відновлення, оренда й передача» (RLT – Rehabilitate, Lease or Rent and Transfer);

− «Будівництво, відновлення (реконструкція), управління і передача» (BROT – Build, Rehabilitate, Operate and Transfer);

3. «Проєкти «з чистого аркуша» (Greenfield Projects) – передбачає здійснення будівництва і експлуатації нового інфраструктурного об'єкта приватною компанією або спільним державно-приватним підприємством, протягом періоду контракту після закінчення якого об'єкт може бути повернутий державі. До даної групи належать такі моделі:

− «Будівництво, оренда і передача» (BLT – Build, Lease and Transfer);

− «Будівництво, експлуатація і передача» (BOT – Build, Operate and Transfer);

− «Будівництво, володіння й експлуатація» (BOO – Build, Own, and Operate);

− «Комерсант» (Merchant);

− «Оренда» (Rental);

4. «Передача активів» (Divestitures) – у державного підприємства приватна компанія купує пакет акцій, що володіє інфраструктурним об'єктом, через публічний продаж активів, програми приватизації та інші механізми. У дану групу входять дві моделі:

− «Повна» (Full);

− «Часткова».

ФОРМИ ПУБЛІЧНОГО – ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Контракти на управління та оренду (Management and Lease Contracts) – форма публічно-приватного партнерства, згідно з якою приватний партнер бере на себе на фіксований період часу управління державним інфраструктурним об'єктом, який залишається у державній власності. Держава зобов'язана здійснювати фінансування проекту.

Концесійний договір (Concessions Contract) – модель публічно-приватного партнерства, коли приватний сектор бере на себе управління державним інфраструктурним об'єктом та інвестиційні ризики. Відмінною рисою концесії є те, що держава як одна зі сторін концесії володіє монопольним правом на певні ресурси або зайняття певною діяльністю.

Проекти «з чистого аркуша» (Greenfield Projects) – приватна компанія або спільне державно-приватне підприємство здійснює будівництво і експлуатанло нового інфраструктурного об'єкта протягом періоду контракту, після закінчення якого об'єкт може бути повернутий державі.

Передача активів (Divestitures) – приватна компанія купує пакет акцій державного підприємства, що володіє інфраструктурним об'єктом, через публічний продаж активів, програми приватизації та інші механізми.

Рис. 1. Модель державно-приватного партнерства Світового банку

Джерело: [23]

У країнах Європейського Союзу при реалізації інфраструктурних проектів використовуються моделі ДПП, які дещо відрізняються від наведеної вище класифікації, здебільшого, ступенем залучення і передачі ризиків проекту від держави приватному сектору [24].

Такими основними моделями ДПП в Євросоюзі є: сервісний контракт; контракт на управління і експлуатацію; орендний договір; будівництво «під ключ»; проєктування, будівництво, фінансування і експлуатація.

«Сервісний контракт» (Service Contract) – угода між державним органом і приватною компанією про передавання простих, короткострокових експлуатаційних державних потреб. Управління та інвестиційні зобов'язання залишаються у держави, що зберігає за собою фінансові ризики, ризики залишкової вартості основних засобів та ін. Навзаєм держава одержує висококваліфіковані послуги приватного сектора з експлуатації транспортного об'єкта, забезпечуючи тим самим деяку економію бюджетних експлуатаційних витрат у порівнянні з експлуатацією даного об'єкта державною структурою. Крім того, у держави залишається функція контролю якості послуг, які надаються приватним сектором при експлуатації інфраструктурного об'єкта. Дана модель, як правило, застосовується для збору плати з користувачів інфраструктурним об'єктом, що забезпечують населення транспортними послугами тощо.

«Контракт на управління і експлуатацію» (O&MC – Operation and Management Contract) – угода між державним органом і приватною компанією, відповідно до якої відповідальність за

управління і експлуатацію інфраструктурного об'єкта передається приватному сектору.

«Орендний договір» (Leasing) – угода, при якій приватна компанія одержує доходи, згенеровані державним активом – інфраструктурним об'єктом, в обмін на фіксовані орендні платежі і обов'язок експлуатувати об'єкт, підтримуючи його в працездатному стані (експлуатаційній готовності). Оскільки при цьому ризики попиту приймає на себе приватна сторона, то вона, безумовно, зацікавлена в досягненні максимальної експлуатаційної ефективності. Однак дана угода може стати прибутковою для приватної компанії тільки в тому випадку, якщо надавані нею при експлуатації інфраструктурного об'єкта послуги відповідатимуть вимогам, пропонованим з боку користувачів цими послугами. У держави при цьому залишаються будівельні ризики з модернізації об'єкта і капітального ремонту, а також фінансові ризики. Ця модель ДПП є найбільш вдалою при наданні послуг громадським транспортом. У більш складних орендних моделях, таких як BBO, LDO або WAA, як правило, будівельні ризики передаються приватній компанії-оператору, що відповідно знімає даний тягар з держави.

«Будівництво «під ключ» (Turnkey Procurement) або «Будівництво, експлуатація і передача» (BOT – Build, Operate and Transfer) є інтегрованою моделлю державно – приватного партнерства, при якому приватний сектор бере на себе відповідальність за проектування, будівництво і експлуатацію інфраструктурного проекту [25]. Об'єднання при цьому всіх можливих на різних стадіях реалізації проекту ризиків у рамках одного договору, з одного боку, не вимагає від держави значних бюджетних асигнувань на експлуатацію об'єкта, а з іншого – спонукає приватну сторону до збільшення ефективності реалізації такого проекту. Дана модель зобов'язує приватну компанію брати до уваги операційні витрати на етапі проектування й будівництва, чим стимулює до кращого планування і управління бізнес-процесами всередині компанії. Модель «Будівництво, експлуатація і передача» більш підходить для реалізації інфраструктурних проектів у галузях водопостачання і каналізації, переробки сміття тощо, однак для відображення специфічних потреб проекту може бути трансформована в моделі BOOT, BROT, BLOT або BOT [26].

«Проектування, будівництво, фінансування і експлуатація» (DBFO – Design, Build, Finance, and Operate) – модель, у якій приватний партнер проектує інфраструктурний об'єкт відповідно до вимог державних органів, фінансує його будівництво, потім переходить до фази експлуатації. Після закінчення терміну контракту активи можуть бути повернуті державі, якщо це передбачено умовами контракту. Ця модель добре підходить для реалізації проектів в автодорожній галузі, водопостачанні й каналізації, переробці сміття, тобто таких проектів, де за надані послуги можливий збір плати з користувачів [27].

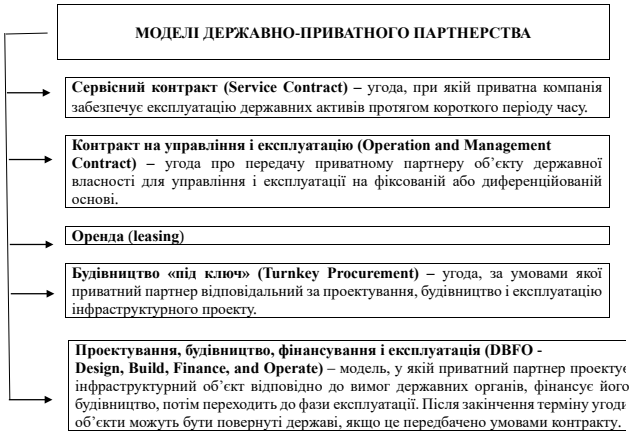

Рис. 2. Модель державно-приватного партнерства Європейського Союзу

Джерело: [28]

У Сполучених Штатах Америки найчастіше використовуються три моделі ДПП: проектування і будівництво; проектування, будівництво і експлуатація/утримання; будівництво, експлуатація і передача. Найпоширеніші моделі ДПП, які застосовуються в США, відрізняються, насамперед, характером розподілу відповідальності між державним і приватним сектором, що включає і різноманітні ризики. Зазначимо, що одна частина моделей більше підходить для будівництва нових об'єктів, інша – для експлуатації або реконструкції існуючих, третя має змішаний характер [29].

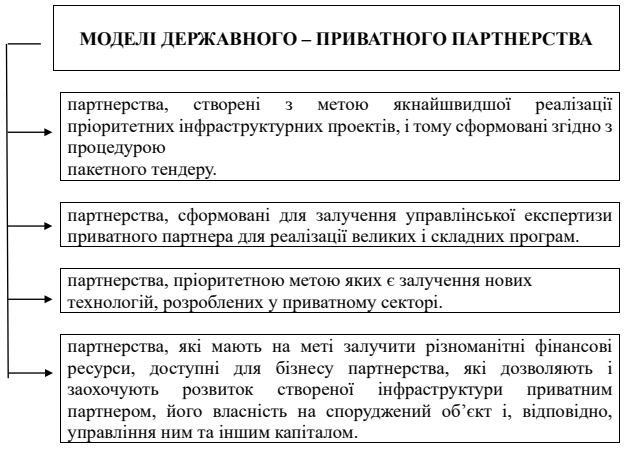

Рис. 3. Модель державно-приватного партнерства США

Джерело: [30]

Модель державно-приватного партнерства за суб'єктом фінансування та власності можливо трансормувати та використову у будь-якій сфері.

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
Модель оператора, яка передбачає приватне фінансування й управління, а також наявність приватно-державної властності.
Модель кооперації – це приватно-державне фінансування й управління за наявності приватно-державної власності
Договірна модель – приватне фінансування й управління за наявності приватно-державної власності
Модель лізингу – приватно-державне фінансування й управління за наявності приватної власності

Рис. 4. Модель державно-приватного партнерства за суб'єктом фінансування та власності

Джерело: [31]

У сфері природогосподарювання найчастіше використовують такі моделі ДПП, як:

МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО – ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
Оренда з переходом права власності: приватний партнер орендує природно-господарський об'єкт на основі договору оренди, по закінченню якого визначена частка може поступово перейти на обговорених умовах у приватну власність
Безстрокова оренда: природно-господарські об'єкти, угіддя можуть передаватися в оренду приватному сектору з умовою, наприклад, здійснення інтегрованого багатоцільового природокористування та створення певної кількості робочих місць для територіальних громад. забезпечення певного обсягу інвестицій у соціальну сферу
Лізинг: можливість доступу екологічноорієнтованого підприємництва до сучасного обладнання та інноваційних технологій екологічно чистого («зеленого») виробництва через лізингові контракти, що укладаються з державними структурами
Депозитарно- компенсаційна система природогосподарювання: формування системи відтворення природних ресурсів орендаторами природоексплатаційного фонду
Створення інтегрованих підприємницьких структур (кластерів), холдингових структур
Концесія: приватний оператор (підприємець, приватна компанія. юридична особа) отримує за визначену в договорі плату права на використання природних ресурсів або експлуатацію та управління об'єктами природоохоронної (екологічної) інфраструктури
Створення-володіння-управління-передача: приватний оператор згідно з договором (контрактом) здійснює інвестиції на визначеному природно-господарському об'єкті, після чого володіє та управляє ним у рамках визначеного договором терміну, після закінчення якого він передається державі
Капіталізація природних ресурсів, відділення активів передбачає їх залучення у процес суспільного виробництва з подальшим перетворенням у вартість, що створює додану вартість
Контракт на управління: власність та інвестиційні рішення залишаються у веденні державного органу. Приватна організація відповідає тільки за дотримання користувачами принципів сталого природогосподарювання та реалізації екосистемного управління

Рис. 5. Моделі державно-приватного партнерства природогосподарювання

Джерело: [32]

Моделі державно-приватного партнерства, розглянуті вище, застосовуються переважно при реалізації інфраструктурних проектів, хоча на теперішній час у зарубіжних країнах механізми державно-приватного партнерства застосовуються майже у всіх сферах діяльності, таких як:

– виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;

– будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури;

– машинобудування;

– збір, очищення та розподілення води;

– охорона здоров'я;

– туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт;

– забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем;

– управління відходами, крім збирання та перевезення;

– виробництво, розподілення та постачання електричної енергії;

– надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом;

– виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення антитерористичної операції;

– встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб;

– надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я;

– управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини;

– донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові;

– електронні комунікації;

– кібербезпеки;

– оборони;

– національної безпеки та інші.

В Україні список сфер застосування хоч і визначений у Законі України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [34] та на практиці успішне застосування державно-приватного партнерства було лише у деяких сферах, таких як:

– виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;

– збір, очищення та розподілення води;

– охорона здоров'я;

– туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт.

За даними центральних та місцевих органів виконавчої влади в Україні станом на 01.01.2024 на умовах ДПП укладено 198 договорів, з яких реалізується 22 договори (10 – концесійних договорів, 6 – договорів про спільну діяльність, 6 – інші договори), 166 договорів не реалізується (115 – не

виконується, 51 – розірвані / закінчився термін дії), 10 призупинені у зв'язку зі збройною агресією російської федерації [33].

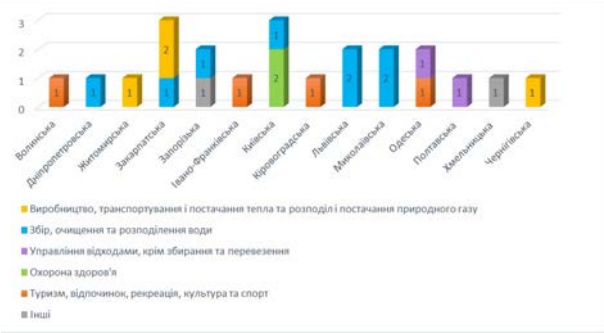

Рис. 6. Стан державно-приватного партнерства в Україні станом на 01.01.2024

Джерело: [33]

На вибір моделі застосування державно-приватного партнерства впливає низка чинників, насамперед це – сфера реалізації проекту, країна у якій реалізується проект, соціально-економічний розвиток країни, стан законодавства, рівень корупції, рівень добробуту населення, ризики та гарантії, як для державного так і для приватного партнера, рівень впровадження механізмів державно-приватного партнерства у країні де планується реалізовувати проект ДПП. Від вибору моделі, залежить на скільки успішним буде проект державно-приватного партнерства. В Україні у багатьох сферах, таких як, національна безпека, кібербезпека, оборона, електронні комунікації, надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я, де держава делегує свої повноваження приватним компаніям та виступає у формі замовника, державно-приватне партнерство не застосовувалось та не визначені моделі застосування. Законом України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI [34] не чітко визначені форми ДПП, незмінним залишається, лише те що, всі форми взаємодії держави та приватного сектору закріплені на основі договору, однією із сторін якого завжди є держава, територіальні громади в особі відповідних державних органів, органи місцевого самоврядування. У національному законодавстві немає визначення моделі державно-приватного партнерства, враховуючи, що модель це заздалегідь визначений алгоритм роботи то за аналогією моделлю ДПП слід вважати, визначенні у Законі України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI форми здійснення державно-приватного партнерства [34].

Висновки. Отже, на підставі вище викладеного слід вважати, що в Україні, відповідно до Закону України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404-VI, є такі моделі ДПП, як [34]:

1. Концесійний договір, укладення якого регламентується цивільним кодексом України, господарським кодексом України, законом України «Про концесії», законом «Про будівництво і експлуатацію автомобільних доріг», численними постановами Кабінету Міністрів України, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесієдавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління(експлуатацію) з метою задоволення громадських потреб.

До умов договору концесії концесієдавець надає концесіонеру права, а останній відповідно бере на себе зобов'язання на створення(будівництво) та (або) управління(експлуатацію) об'єкта концесії. Ця ознака показує різницю між договором концесії та такими схожими правовими інститутами як договори найму, оренди та фінансового лізингу. У найм (фінансовий лізинг, оренду) власником надається майно, що необхідне наймачу (лізингоодержувачу, орендарю), в тому числі для здійснення підприємницької та іншої діяльності, і яке було створене до моменту укладання договору про його використання. Натомість в концесію передається право на створення (будівництво або добудову) майна (об'єкта концесії) і на подальше його використання (управління, експлуатацію) концесіонером з метою отримання прибутку.

Отже, концесія поєднує в собі ознаки підряду (наприклад виконання на власний ризик робіт із будівництва доріг за завданням концесієдавця) та інститутів найму, оренди, фінансового лізингу (строкове, платне володіння і користування дорогою).

2. Договір управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера), який передбачений Цивільним кодексом України, та є передачею органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування майна в управління приватним особам на конкретний строк, а приватні особи за плату зобов'язуються здійснювати управління цим майном від свого імені, але в інтересах органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування. За замовчуванням строк договору управління майном (за відсутності

вказівки на строк у договорі) становить п'ять років.

3. Договір про спільну діяльність, за яким відповідно до Цивільного кодексу України сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові.

4. Інші договори передбаченні цивільним кодексом України, господарським кодексом України та іншими Законами України, законодавчими актами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України.

ВИДИ ДОГОВОРІВ	РЕГЛАМЕНТУЮТЬСЯ	СУТЬ ДОГОВОРУ
Концесійний договір	цивільним кодексом України, господарським кодексом України, законом України «Про концесії»	Відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесіядавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (здійснювати його управління (експлуатацію) з метою задоволення громадських потреб
Договір управління майном	цивільним кодексом України	відповідно до якого передачею органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування майна в управління приватним особам на конкретний строк, а приватні особи за плату зобов'язуються здійснювати управління цим майном від свого імені, але в інтересах органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування
Договір про спільну діяльність	цивільним кодексом України	відповідно до якого сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить законові
Інші договори	цивільним кодексом України, господарським кодексом України.	договір, укладений у рамках державно–приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України.

Рис. 7. Модель державно-приватного партнерства в Україні

Джерело: сформовано авторами за даними [34]

Список літератури:

1. Бойко В. О. Європейський досвід державно-приватного партнерства: підходи до формування та нормативно-правові засади. Стратегічні пріоритети. 2019. № 1(49). С. 28–36.

2. Маркєєва О. Д., Розвадовський Б. Л., Держава та приватний сектор на захисті національної безпеки: від взаємодії до партнерства : аналіт. доп. / Київ: НІСД, 2021. 72 с.

3. Єрменчук О. П., Пальчик М. Л. Проблемні аспекти правового регулювання державно-приватного партнерства у сфері захисту критичної інфраструктури. URL: http://academy.ssu.gov.ua/ua/page/page_1581342397.htm

4. Круглов В. В. Роль державно-приватного партнерства у сфері безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 12. С. 107–110.

5. Приватні розвідувальні компанії: іноземний досвід залучення приватного сектору до виконання завдань розвідки : аналіт. доп. / В.О.Паливода. – Київ : НІСД, 2022. – 20 с.

6. Рональд Коуз, Природа фірми: стаття. 1937.

7. Олівер Вільямсон**, "**Ринки і ієрархія: аналіз та антитрестові наслідки" 1975.

8. Michael Jensen та William Meckling "Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure" 1976.

9. Oliver Hart та John Moore "Foundations of Incomplete Contracts" 1990.

10 Douglass C. North "Institutions, Institutional Change and Economic Performance" 1990.

11. Mancur Olson, "The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups" 1965.

12. Daron Acemoglu та James A. Robinson "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty" 2012.

13. David Easton "A Framework for Political Analysis" 1965.

14. Harold D. Lasswell "Politics: Who Gets What, When, How" 1936.

15. John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Thomas Hobbes "Two Treatises of Government" (John Locke), "The Social Contract" (Jean-Jacques Rousseau), "Leviathan" (Thomas Hobbes).

16. Alexander Wendt "Social Theory of International Politics" 1999.

17. Michael Porter "Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors" 1980.

18. R. Edward Freeman "Strategic Management: A Stakeholder Approach" 1984.

19. Jeffrey Pfeffer та Gerald R. Salancik "The External Control of Organizations: A Resource Dependence Perspective" 1978.

20. Andrew Inkpen та Anand Ramachandran "Creating Strategic Partnerships" 2006.

21. Review of the Public-private partnerships. World Bank. URL: ttp://ppi.worldbank.org/explore/ppi_exploreCountry.aspx

22. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави / К. В. Павлюк, С. М. Павлюк // *Наукові* праці КНТУ. Економічні науки. – 2010. – № 17. – С. 10–19.

23. Worldbank (2018), available at: http: ppi.worldbank.org/ (Accessed 29 Nov 2018).

24. INTOSAI Working Group on the Audit of Privatisation, Economic Regulation and Public Private Partnerships URL: http://www.nao.org.uk/nao/intosai/wgap/pppdraft.htm.3, с. 65–67.

25. Renda A., Schrefler L. Public-Private Partnerships: Models and Trends in the European Union [Text]. The European Parliament, 2005.

26. Dewatripont M. Legros P. Public-private partnerships: contrac design and risk transfer. European Investment Bank (EIB) Papers. 2005. Vol. 10. No. 1. Pp. 120–145. 5, с. 120–145.

27. Telliford G. T. Public-private partnerships around the world. N.Y.: Nova Science Publishers, 2011.; 7 Public-Private Partnership: PPPs Defined [Electronic resource] / United States Department of Transportation, Federal Highway Administration. 2008. URL: http://www.fhwa.dot.gov/ppp/defined.htm.].

28. Renda A. Public#Private Partnerships: Models and Trends in the European Union [Text] / A. Renda, L. Schrefler. – The European Parliament, 2005. – pp. 65–67.

29. Балюк О. О. Теорія Честера Ірвінга Барнарда та державно-приватне партнерство. *Вісник* Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. 2012. С. 13–18.

30. Сімак С.В. Світовий досвід організації державно-приватного партнерства / С.В. Сімак // *Наукові* праці Науково-методичний журнал Чорноморський державний університет ім. Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". серія "Державне управління". Випуск 223/201. Том 235. – С. 88–94.

31. Мащенко М., "Аналітичний огляд моделей державно-приватного партнерства у розрізі забезпечення інвайроментальної безпеки", «Агросвіт № 24, 2018», http://www.agrosvit.info/pdf/24_2018/6.pdf.

32. Мішеніна Н.В. Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у сфері природогосподарювання в умовах децентралізації / Н.В. Мішеніна, І.Є. Ярова, Г.А. Мішеніна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/ mmi2017_1_319_330.pdf.

33. Міністерство економіки України, Стан здійснення ДПП в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9fc90c5e-2f7b-44b2-8bf1-1ffb7ee1be26&title=StanZdiisnenniaDppVUkraini.

34. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#n44.

35. Про Національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2 469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241

36. Романюк Ю. П., Паливода В. О. Роль недержавних інституцій у зміцнені сектору безпеки і оборони держави. Стратегічна панорама. 2020. № 1–2. С. 21–28.

37. Круглов В. В. Механізми державного регулювання розвитку державно-приватного партнерства в Україні. 2020. С. 52, https://ipa.karazin.ua/wpcontent/themes/kbuapa/filesforpages/science/kvv_dis_20202606.pdf

Didych O.R. THEORETICAL-METHODOLOGICAL BASIS OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS

The article examines the mechanisms and models of public-private partnership implementation. It was found that the existing mechanisms and models of implementation of public-private partnership need to be refined, in terms of areas of application. Various theoretical and methodological approaches are considered, which are reflected in the interaction models of the public and private sectors. The theoretical and methodological foundations of public-private partnership models have been determined. The theoretical and methodological principles of public-private partnership models are analyzed. The issue of public-private partnership models, their advantages and disadvantages has been studied, the prevailing economic component in the existing public-private partnership models in Ukraine has been proven, which does not always allow the use of public-private partnership in other areas. A brief description of existing models of public-private partnership is given. It has been established that the existing models of public-private partnership do not allow the full application of public-private partnership, especially in the field of national security. The analysis of the state of public-private partnership in Ukraine as of January 1, 2024 is provided. The need for legislative consolidation of public-private partnership models in relation to the fields of application has been proven. International experience of using public-private partnership and models of using public-private partnership by the World Bank, the European Union, and the United States of America. Characteristics of national legislation regarding the application of public-private partnership, the most common areas of application of public-private partnership in accordance with the Law of Ukraine "On Public-Private Partnership" dated 07.01.2010 No. 2404-VI and a list of areas in which public-private partnership has been successfully applied in practice private partnership. A model of public-private partnership in Ukraine was formulated based on the Law of Ukraine "On Public-Private Partnership" dated 07.01.2010 No. 2404-VI.

The key theoretical and methodological principles of public-private partnership models are highlighted, namely: economic, institutional, political, strategic.

Key words: *public-private partnership, private sector, models of public-private partnership, national security, world bank, concession agreement, theoretical and methodological principles.*

Відомості про авторів

Акімов О.О. – доктор наук з державного управління, професор Заслужений економіст України, професор кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Акімова Л.М. – доктор наук з державного управління, професор, Заслужений працівник освіти України, професор кафедри трудових ресурсів і підприємництва Національного університету водного господарства та природокористування

Андрющенко О.Б. – кандидат наук з державного управління, доцент кафедри маркетингу та торговельного підприємництва Української інженерно-педагогічної академії

Богуславська С.І. – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та державної служби Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Бойко В.В. – аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Національного авіаційного університету

Вельган О.В. – здобувач магістерського рівня кафедри державної служби, публічного адміністрування та політології Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Войтович П.П. – доктор філософії в галузі права, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія»

Гавінський Р.О. – аспірант кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка»

Горник В.Г. – доктор наук з державного управління, професор, директор Навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування, професор кафедри публічного управління, туризму та готельно-ресторанної справи Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Дзвінчук Д.І. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Дідик Н.Д. – аспірантка кафедри управління та адміністрування КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Дідич О.Р. – аспірант кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка»

Євмєшкіна О.Л. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління, туризму та готельно-ресторанної справи Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Жабський В.І. – аспірант Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Зуєв М.І. – аспірант Національного університету «Львівська політехніка»

Ігнатюк Н.О. – магістр публічного управління та адміністрування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Коханський Б.С. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кравченко С.О. – доктор наук з державного управління, професор, головний консультант відділу правової та антикорупційної політики Національного інституту стратегічних досліджень

Криштанович М.Ф. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національного університету «Львівська політехніка»

Кузьменко К.Е. – аспірант кафедри управління та адміністрування КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Лапичак Н.І. – кандидат технічних наук, докторант кафедри публічного адміністрування ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Любченко А.В. – кандидат наук з державного управління, адвокат, Адвокатське бюро

Плаксун А.О. – аспірант Державного торговельно-економічного університету

Сімак С.В. – доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри публічного управління, туризму та готельно-ресторанної справи Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського

Тоцька В.Є. – аспірантка кафедри публічного управління та публічної служби Національного університету «Львівська політехніка»

Усар І.І. – аспірантка Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Харечко Д.О. – кандидат наук з державного управління, доцент, докторант Національного університету «Львівська політехніка»

Науковий журнал

ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Серія: Публічне управління та адміністрування

Том 35 (74) № 2 2024

Коректура • *Н. Славогородська*

Комп'ютерна верстка • *М. Михальченко*

Адреса редакції:
Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського
м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33
Електронна пошта: editor@pubadm.vernadskyjournals.in.ua
Сторінка журналу: www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 13,84. Ум.-друк. арк. 17,21. Зам. № 0524/358
Підписано до друку 24.05.2024. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.